

ಶಿಷ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ ಮಾಲಿಕೆ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ

ಡಾ. ಸಿ. ಕೆ. ನಾವಲಗಿ

ಕನಕಪುರ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ
ಆರಾಧನಾ ಮಂಡಳಿ ೫೬೦೦೦೨

ಶಿಷ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ-೩

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ

ಡಾ. ಸಿ. ಕೆ. ನಾವಲಗಿ

ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಮತ್ತು ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿ

ಬೆಂಗಳೂರು - ೫೬೦ ೦೦೨

VACHANA SAHITYA MATTU JANAPADA (Classic Literature & Folklore Series-3) : Written By. C.K. Navalagi, Pub. M.S. Siddegowda Registrar, Janapada and Yakshagana Academy, Nrupatunga Road, Bangalore - 560 002.

Pages XIII + 209

Price : Rs. 60/

© Publisher

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರು :

ಪ್ರೊ. ಎಚ್. ಜೆ. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡ

ಸಂಪಾದಕರು :

ಪ್ರೊ. ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ

ಮೊದಲ ಮುದ್ರಣ : ೧೯೯೭

ಬೆಲೆ : ರೂ. ೬೦/-

ಛಾಯಾಕ್ಷರ ಜೋಡಣೆ:

ವರ್ಷಿಣಿ ಗ್ರಾಫಿಕ್ಸ್, ಬೆಂಗಳೂರು - ೪೦

☎ : 3402575

ಮುದ್ರಕರು :

ಸ್ನೇಹಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್

೨೨, ೨ನೇ ಮೈನ್, ಅತ್ತಿಗುಪ್ಪೆ

ವಿಜಯನಗರ ೨ನೇ ಹಂತ

ಬೆಂಗಳೂರು - ೪೦

☎ : 3302417

ಪ್ರಧಾನ ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು

೧

ಲೋಕದ ಜ್ಞಾನ - ವಿಜ್ಞಾನಗಳ ತಾಯಿಬೇರು ಜಾನಪದ ಎಂಬುದು ಈಗಾಗಲೇ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಗೊತ್ತಿರುವ ಸಂಗತಿ. ಎಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಕಲೆ, ಸಮಾಜ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಹಾಗೂ ಕೆಲಮಟ್ಟಿಗೆ ಎಲ್ಲಾ ಜೀವ ವಿಜ್ಞಾನಗಳು ಜಾನಪದದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ತಮ್ಮ ವ್ಯಾಪ್ತಿಯನ್ನು ವಿಸ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ, ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಎತ್ತರಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ, ಸತ್ವವನ್ನು ಸಮೃದ್ಧಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಇದು ನಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲಾ ಸ್ತರಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಒಂದಲ್ಲಾ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಉಸಿರನ್ನು ಬೆರೆಸಿದೆ ಎಂಬುದು ಆಳವಾದ ಸಂಶೋಧನೆಯ ಮೂಲಕ ವಿದಿತವಾಗಿದೆ.

೨

ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಕ್ಷರಸ್ಥರ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದರೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರ ಸೃಜನಶೀಲ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಅತಿ ಸಹಜವಾದ ಶಕ್ತಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹುಟ್ಟುವ ಮೊದಲೇ ಆದಿ ಮಾನವರು ತಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ನೋವು - ನಲಿವುಗಳನ್ನು, ಅನಿಸಿಕೆ-ಅನುಭವಗಳನ್ನು, ಕನಸು- ಕಲ್ಪನೆಗಳನ್ನು, ಕ್ರಿಯೆ- ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಗಳನ್ನು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಹಾಡಿನ ಮೂಲಕ, ಕಥೆಯ ಮೂಲಕ, ಗಾದೆ ಒಗಟು ಒಡಪುಗಳ ಮೂಲಕ ತೋಡಿಕೊಂಡರು. ಇದು ಆಡು ಮಾತಿಗಿಂತ ವಿಶೇಷವಾದ ಧ್ವನಿಯನ್ನು, ಬನಿಯನ್ನು, ಶಕ್ತಿಯನ್ನು, ಪರಿಣಾಮವನ್ನು, ಹೊಸ ಹೊಳಪುಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ ಕಾರಣದಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಮರೆಯುವುದು ಸುಲಭವಾಗಲಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಮೊದಲು ಕೇಳಿದ ಜನ ಮತ್ತೊಬ್ಬರಿಗೆ,

ಮಗದೊಬ್ಬರಿಗೆ, ಇಡೀ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಕಂಠ ಮತ್ತು ನಾಲಿಗೆಗಳ ಮೂಲಕ ದಾಟಿಸುತ್ತಾ ಬಂದರು. ಹೀಗಾಗಿ ಅದು ಅಂಬುತೀರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟುವ ಶರಾವತಿಯಂತೆ ಚಿಕ್ಕದಾಗಿ, ಅಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಬರುಬರುತ್ತಾ ತೊರೆಯಾಗಿ ನೆರೆಯಾಗಿ ಮಹಾಪ್ರವಾಹವಾಗಿ ಹರಿಯಿತು. ಈ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯ ಜೀವನದ ಎಲ್ಲಾ ಮಗ್ಗುಲುಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಮೈ ತೆರೆದುಕೊಂಡವು. ಲಿಪಿಯ ಉಗಮದೊಡನೆ, ಅಕ್ಷರ ಕಲಿಕೆಯೊಡನೆ, ಶಿಕ್ಷಣ ಸಿಕ್ಕಿದಂತೆಲ್ಲಾ ಈ ಮೌಖಿಕ ಪರಂಪರೆಯ ಅನುಭವಗಳು ಪ್ರತಿಭಾವಂತ ಕವಿಗಳ ಮನಸ್ಸಿನ ಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ನೆಟ್ಟು ಅವರ ಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಜೀವಧಾತುವನ್ನು ಒದಗಿಸಿದವು. ಈ ಸಂಗತಿ ಜಗತ್ತಿನ ಎಲ್ಲಾ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಏಕೆಂದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನುವುದು ಜನಜೀವನದಿಂದ ಹೊರತಾದುದಲ್ಲ. ಜನರಿಂದಲೇ ಹುಟ್ಟಿ, ಜನರಿಗಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಜನರಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆಯನ್ನು ಕೊಡುವುದು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದು ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತವೂ ಉಪಯುಕ್ತವೂ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯೂ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕವೂ ಜೀವನಬದ್ಧವೂ ಮತ್ತು ಚಿರಂತನವೂ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಜೀವನದ ಮುಖ್ಯಾಂಶಗಳು ಕಣ್ಣಡೆಯಬೇಕು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ನೋಡಿದಾಗ ಜಾನಪದವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿದ ಯಾವ ಮಹಾಕೃತಿಯೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಸತ್ಯ ಮನದಟ್ಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಭಾರತದ ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತಗಳನ್ನೇ ಉದಾಹರಣೆಗೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡರೆ ಈ ಸಂಗತಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾಮಾಯಣದ ವಸ್ತು ಮತ್ತು ಅದರ ಪಾತ್ರಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಭಾರತೀಯರಿಗೆ ಆದರ್ಶದ ಸೆಲೆಗಳಾಗಿವೆ. ಈ ರಾಮಾಯಣದ ಕತೆ ಕೂಡ ಮೂಲತಃ ಜನಪದ ಗಾಯಕರಿಂದಲೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಿದ್ದು ಮತ್ತು ಪ್ರಸಾರಗೊಂಡಿದ್ದು. ರಾಮಾಯಣದ ಬಾಲಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ಕ್ರೌಂಚವಧೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಾಧನಿಗೆ ಶಾಪಕೊಟ್ಟ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ತನ್ನ ಎಲೆಮನೆಗೆ ಹೋದಮೇಲೆ ತಾನು ಕೊಟ್ಟ ಶಾಪ ಹೇಗೆ ತಂತ್ರೀಲಯ ಸಮನ್ವಿತವಾಗಿ, ಶ್ಲೋಕವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಅದೇ ವೇಳೆಗೆ ನಾರದ ಮಹರ್ಷಿ ಬಂದು ಶ್ರೀರಾಮನ ಕತೆಯನ್ನು ಹೇಳಿ ರಾಮಾಯಣ ಕೃತಿಯನ್ನು ರಚಿಸುವಂತೆ ಆಶೀರ್ವದಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಂದರೆ ಈಗಾಗಲೇ ರಾಮನೆಂಬ ಆದರ್ಶ ನಾಯಕನ, ಸೀತೆ ಎಂಬ ಆದರ್ಶ ಸತಿಯ, ಲಕ್ಷ್ಮಣ-ಭರತರೆಂಬ ಆದರ್ಶ ಸಹೋದರರ,

ಹನುಮಂತನೆಂಬ ಆದರ್ಶ ಸೇವಕನ ಕತೆ ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಹಬ್ಬಿ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಹರಡಿ ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಪಕ್ವ ಸ್ಥಿತಿಗೆ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿತ್ತು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ನಾರದ ಹೇಳಿದಂಥ ಕತೆಯಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತಗೊಂಡು ನಾಡಿನ ಉದ್ದಗಲಕ್ಕೂ ಕಾಡು, ಹಳ್ಳಿ, ನಗರಗಳೆನ್ನದೆ ಸಂಚರಿಸಿ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಯಿಯಾಗಿದ್ದ ರಾಮ ಕತೆಯ ವಿವಿಧ ರೂಪಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ ತಾನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ರಾಮ ಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಪಟ್ಟ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಘಟನೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ಸುಸಾಂಗತ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಮಹಾಕಾವ್ಯವಾಗಿ ಹೆಣೆದಿರಬೇಕು. ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಅಯೋಧ್ಯೆಯ, ಕಿಷ್ಕಿಂಧೆಯ ಮತ್ತು ಲಂಕೆಯ ಜನಜೀವನದ ಚಿತ್ರಗಳು ಆ ಕಾಲದ ಜನರ ಚಿತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ತಮ್ಮ ವಿವೇಚನೆಗೆ ಮೀರಿದ ಸಂಗತಿಗಳಿಗೆ, ತಮ್ಮ ಅಳತೆಗೆ ದಕ್ಕಲಾರದ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅತಿಮಾನುಷತೆಯನ್ನು ಆರೋಪಿಸುವುದು ಜನಪದರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣ. ಅದರಂತೆ ಮಾನವನಾಗಿದ್ದ ರಾಮನನ್ನು ದೈವ ಸಮಾನನನ್ನಾಗಿ, ಅನಂತರ ದೇವತಾ ಅವತಾರವನ್ನಾಗಿ ನಮ್ಮ ಜನ ಕಲ್ಪಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷವಾಗಿಲ್ಲದ ಮತ್ತು ಆಚರಣೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಲ್ಪ ಅನಾಗರಿಕತೆಯನ್ನು ಮೈಗೂಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ವಾನರರೆಂದೂ; ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಭಾವೋನ್ನಾದದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರೂಕ್ಷತನದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಜೀವನವನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ರಾಕ್ಷಸರೆಂದೂ ಮತ್ತು ಇತರರೆಲ್ಲರಿಗಿಂತ ಮೇಲೆ ಉತ್ತರಕಾಂಡದಲ್ಲಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿ ಲವಕುಶರಿಗೆ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಬಾಯಿಪಾಠ ಮಾಡಿಸಿದನೆಂದೂ, ಅವರಿಬ್ಬರೂ ಮಧುರ ಕಂಠದಿಂದ ಆ ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಹಾಡಿದರೆಂದೂ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ವಾಸ್ತವವಾಗಿ ಈ ಉಲ್ಲೇಖ ಭಾರತದ ಮೊತ್ತಮೊದಲ ಜನಪದ ಗಾಯಕರನ್ನು ಕುರಿತದ್ದು ಎಂದು ಊಹಿಸಬಹುದು. ಅಕ್ಷರ ನಾಗರಿಕತೆ ಇಲ್ಲದಿದ್ದ ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ರಾಮಾಯಣವನ್ನು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಳಿಸಲು ಈ ಕುಶಲವರೆಂಬ ಗಾಯಕದ್ವಯರನ್ನು ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿರಬಹುದು. ಇವರೇ ಮುಂದೆ ರಾಮನ ಮಕ್ಕಳೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪರಿವೇಷದಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕಿಹಾಕಿಕೊಂಡರು. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ವಾಲ್ಮೀಕಿ

ರಾಮಾಯಣದಲ್ಲಿ ಬರುವ ವಿವಿಧ ಜನರ ಸ್ವಭಾವಗಳು, ನಡವಳಿಕೆಗಳು, ಆಚರಣೆಗಳು ಆ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಸಾಕಷ್ಟು ಶಕ್ತಿಯುತವಾಗಿ ಪ್ರತಿಬಿಂಬಿಸಿವೆ. ನೇಗಿಲ ತೆರೆಯಲ್ಲಿ ಸೀತೆ ಹುಟ್ಟಿದಳು ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆ, ಅವಳು ಜನಕನಿಗೆ ಯಜ್ಞಭೂಮಿಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತಳೆಂಬ ಕಲ್ಪನೆ ಕೂಡ ಯಾವುದೋ ಕಾರಣಕ್ಕಾಗಿ ಭೂಮಿಗೆ ಬಿಸಾಡಲ್ಪಟ್ಟ ಅನಾಥ ಹೆಣ್ಣೊಂದರ ಕತೆಯ ಅತಿಮಾನುಷ ಸ್ವರೂಪ ಮಾತ್ರ ಎಂದು ಊಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದವಿದೆ. ಬೇಡನಾಗಿ, ದಲಿತನಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿ ವಾಲ್ಮೀಕಿಯಾದ ಕವಿ ಈ ಮೂಲಕ ಪರಿತ್ಯಜಿತ ಹೆಣ್ಣು ಮಗುವೊಂದನ್ನು ನಾಯಕಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿ ಆಕೆ ಸಕಲ ಸ್ತ್ರೀಯರ ಆದರ್ಶ ಮಾತೆಯಾಗಿ ಹೇಗೆ ಬೆಳೆದಳು ಎಂಬ ರೋಚಕ ಚಿತ್ರವನ್ನು ನೀಡಿ ಮತ್ತೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ದಲಿತ ಯಶೋಗಾಥೆಯನ್ನು ಹಾಡಿದ್ದಾನೆಂದು ಊಹಿಸಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಈ ಕೃತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಅತಿಮಾನುಷ ಮುಖವಾಡವನ್ನು ಸರಿಸಿ ಯಾವುದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯಶೀಲ ಕನ್ನಡಕವನ್ನು ಹಾಕದೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ ಇಂತಹ ಜಾನಪದೀಯ ತಥ್ಯಗಳು ಹೊಮ್ಮುತ್ತವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಣ್ಣನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ತಮ್ಮನೂ, ತಮ್ಮನ ಹೆಂಡತಿಯನ್ನು ಅಣ್ಣನೂ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುವ ಅಥವಾ ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಡ್ಡುಗಾಡು ಜನರ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಯಾವುದೇ ಅಶ್ಲೀಲತೆಯ ಅಥವಾ ಜಿಗುಪ್ಸೆಯ ಸೋಂಕಿಲ್ಲದೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವಾಗಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾನೆ. ತಮ್ಮ ರಾಕ್ಷಸ ಬಲದಿಂದ ಮನ ಬಂದವರನ್ನು ಅಪಹರಿಸುವ ಮತ್ತು ಭೋಗಿಸುವ ರಾಕ್ಷಸ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಕೂಡ ಆದಿಮಾನವ ಜನಾಂಗದ್ದೇ ಆಗಿದೆ. ಮಹಾಭಾರತದ ಕತೆ ಕೂಡ ಇದಕ್ಕಿಂತ ಭಿನ್ನವಾಗಿಲ್ಲ. ಸ್ವಲ್ಪಮಟ್ಟಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿದ್ದ ಒಂದು ಗುಂಪಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ ದಾಯಾದಿಗಳ ಕಲಹದ ದುರಂತ ಕತೆ ಕರ್ಣಾಕರ್ಣಿಯಾಗಿ ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಹಾದು ಬಂದು ವ್ಯಾಸ ಎನ್ನುವ ಪ್ರತಿಭಾಶೀಲ ಸಂಯೋಜಕ ಕವಿಯ ಕೈಗೆ ಸಿಕ್ಕಿ ಈಗಿನ ರೂಪವನ್ನು ತಳೆದಿದೆ. ವ್ಯಾಸ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಕೂಡ ಜಿಜ್ಞಾಸೆಗೆ ಅರ್ಹವಾಗಿದೆ. ವ್ಯಾಸ ಎಂದರೆ ಸುದೀರ್ಘವಾದುದು ಎಂದು ಅರ್ಥ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜನಪದ ಕವಿಗಳ ಒಂದು ಸುದೀರ್ಘ ಸರಣಿಯೇ ಇಷ್ಟು ಬೃಹತ್ ಕತೆಯ ನಿರ್ವಹಣೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಊಹಿಸುವುದು ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಮಹಾಭಾರತ ಕಾಲದ ವಿವಿಧ ಜನಗಳ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಇಲ್ಲಿ ವೈಭವೀಕೃತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಮೂಲ ಋಷಿ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯುವುದು ಕಷ್ಟವಲ್ಲ. ಬೆಸ್ತರ ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ಋಷಿ

ಮರುಳಾಗುವುದು, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರು ಕೆಳವರ್ಗದ ಹೆಣ್ಣುಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಉಪಭೋಗದ ವಸ್ತುಗಳೆಂದು ಭಾವಿಸಿದ್ದರ ಸಂಕೇತ. ಪರಾಶರ ಅವಳನ್ನು ಯೋಜನಗಂಧಿಯನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದ ಎಂಬುದು ಕೇವಲ ಕಲ್ಪನೆ ಅಥವಾ ಅವಳು ಬೆಸ್ತ ಜೀವನವನ್ನು ತೊರೆದು ಸ್ವಲ್ಪ ಮಟ್ಟಿಗೆ ನಾಗರಿಕ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಕಾಲಿಟ್ಟಳು ಎಂಬುದರ ಸಂಕೇತ. ಹಾಗೆಯೇ ಗಂಡಂದಿರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳಾಗದಿದ್ದಾಗ ಹಿರಿಯರ ಅನುಮತಿ ಪಡೆದು ಬೇರೊಬ್ಬ ಗಂಡಸಿನಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ನಿಯೋಗ ಪದ್ಧತಿ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಜನಜೀವನದಲ್ಲಿದ್ದ ಜಾನಪದ ಪದ್ಧತಿಯೇ ಆಗಿದೆ. ಕುಂತಿಗೆ ದೂರ್ವಾಸರು ಕೊಟ್ಟ ವರಗಳ ಪ್ರಸಂಗವನ್ನು ಹೀಗೆಯೇ ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪಾಂಡುರಾಜ ಶಾಪಗ್ರಸ್ತನಾದ ಮೇಲೆ ಯಮಧರ್ಮ, ಇಂದ್ರ, ವಾಯು, ಅಶ್ವಿನಿ ದೇವತೆಗಳಿಂದ ಪಾಂಡವರು ಹುಟ್ಟುವ ಕ್ರಿಯೆ ಕೂಡ ಗಂಡನ ಅನುಮತಿಯನ್ನು ಪಡೆದು ಪರಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಮಕ್ಕಳನ್ನು ಪಡೆಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ವೈಭವೀಕರಣ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಿಡಿಂಬೆ, ಘಟೋದ್ಗಜ ಮುಂತಾದ ರಾಕ್ಷಸರು ಎನ್ನಲಾದ ಜನಾಂಗ ಕೂಡ ಕಾಡಿನ ನಾಡಿನ ಅನಾಗರಿಕ ಜನಾಂಗದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ರೂಪ. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಮೊದಲಿನಿಂದ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಜನಾಂಗಗಳು, ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಧಾನಗಳ ಚಿತ್ರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಮಾನವಶಾಸ್ತ್ರದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಬೇಡ ಏಕಲವ್ಯ ಸಮಸಪ್ತಕರೆಂಬ ರಾಕ್ಷಸರು, ಅರಸು ಮನೆತನದ ಕಟ್ಟು ಕಟ್ಟಳೆಗಳು ಮುಂತಾದವೆಲ್ಲಾ ಜಾನಪದೀಯವೇ. ಸಮಾಜದ ಶ್ರೇಣಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಮೇಲ್ವರ್ಗದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನರನ್ನು ದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾನವರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವರು ನಿರ್ಣಾಯಕ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದಂಥ ಚಿತ್ರಣ ಕೂಡ ಜಾನಪದೀಯ ಕಲ್ಪನೆಯೇ. ದ್ರೌಪದಿ ಪಂಚ ಪಾಂಡವರ ಪತ್ನಿಯಾದರೂ ಅವಳಿಗೆ ಪತಿವ್ರತೆ ಎಂಬ ಪಟ್ಟವನ್ನು ಕಟ್ಟಿದ ಬಗೆ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ವಿವಾಹ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಂಕೇತಿಸುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಗುಡ್ಡುಗಾಡು ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣತಮ್ಮಂದಿರೆಲ್ಲರೂ ಒಬ್ಬಳೇ ಹೆಣ್ಣನ್ನು ಮದುವೆಯಾಗುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದೆ. ಅದೇ ಸಂಪ್ರದಾಯದಂತೆ ಪಾಂಡವರು ಬಹುಶಃ ದುರ್ಯೋಧನನನ್ನು ಗೆಲ್ಲಲು ಅವರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದ ಐಕ್ಯಮತ್ಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡ ದ್ರೌಪದಿಯನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಮದುವೆಯಾದರು. ಮಹಾಭಾರತದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಇಂತಹ ಹಲವಾರು ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲವಾಹಿನಿಯಾಗಿ ಜಾನಪದ

ಹೇಗೆ ಹರಿದಿದೆ-ಸಾಹಿತ್ಯ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಜೀವನ ರೂಪದಲ್ಲೂ ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸುತ್ತದೆ.

ಗ್ರೀಸಿನ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಾದ ಇಲಿಯಡ್ ಮತ್ತು ಒಡಿಸ್ಸಿ ಕಾವ್ಯಗಳು ಸಹ ಮೂಲತಃ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯಗಳೆಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳ ಕರ್ತೃ ಹೋಮರನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದ್ದರೂ ಹೋಮರ್ ಎಂಬ ಪದ ಹೋಮರಾಯ್ ಪದದಿಂದ ನಿಷ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿದೆಯೆಂದೂ, ಹೋಮರಾಯ್ ಎಂದರೆ ಅಂಧ ಗಾಯಕರ ಗುಂಪು ಎಂದೂ ಸಂಶೋಧಕರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗ್ರೀಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದ ವೀರರ ಕತೆಗಳನ್ನು ಹಾಡುಗಳನ್ನಾಗಿ ಕಟ್ಟಿ ಅಲ್ಲಿನ ಜನಪದ ಗಾಯಕರು ಹಾಡಿ ರಾಷ್ಟ್ರದ ತುಂಬಾ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಡಿದರು. ಆ ಸತ್ಯ ಕತೆಗಳಿಗೆ ಶುದ್ಧ ಜನಪದ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಹೆಣೆದುಕೊಂಡು ಅವರಿಗೆಲ್ಲಾ ಅತಿಮಾನುಷ ಪರಿವೇಷ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಇವೆರಡೂ ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಈಗಲೂ ಓದಿದಾಗ ಇಲ್ಲಿನ ಮಾನವರು, ದೇವತೆಗಳೆಲ್ಲರೂ ಮೂಲತಃ ಜಾನಪದೀಯವಾಗಿ ದೈಹಿಕ ಶಕ್ತಿ ಮತ್ತು ಭಾವ ತೀವ್ರತೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿದ್ದರು ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ಬರುವ ಎಷ್ಟೋ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಜನಪದ ಕಥೆಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗರ್ಭವನ್ನು ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಿದುದರ ಕುರುಹಾಗಿದೆ. ವರ್ಜಿಲನ 'ಈನಿಯಡ್' ಕೂಡ ಇಂತಹ ಜನಪದ ಕತೆಯ ಮರು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಮಿಲ್ಟನ್‌ನ 'ಪ್ಯಾರಡೈಸ್ ಲಾಸ್ತ್' ಬೈಬಲಿನ ಕತೆಗೆ ಕ್ರಿಸ್ತನ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆದ ಜನಪದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿದೆ. ಇಂತಹ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ನೂರಾರು ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತಾ ಹೋಗಬಹುದು. ಹೀಗೆ ಜಾನಪದ ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ಅವಿಭಾಜ್ಯವೂ ಅನನ್ಯವೂ ಮತ್ತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವೂ ಆದ ಅಂಗವಾಗಿದೆ.

ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದಾಗ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಜಾನಪದದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜೀವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಒದಗಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಂಪ, ರನ್ನ, ನಾಗವರ್ಮ, ನಯಸೇನ, ಬಂಧುವರ್ಮ, ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ, ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ, ವಚನ ಕೀರ್ತನೆ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ; ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ, ಸರ್ವಜ್ಞ; ಆಧುನಿಕ ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ,

ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳು ಜೀವಸತ್ವಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಚೀನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಲ್ಲ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಪಂಡಿತ ಸಮುಖವಾಗಿದ್ದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಅದರ ವಸ್ತುವಿನ್ಯಾಸ, ಪಾತ್ರ ಚಿತ್ರಣ, ನಿರೂಪಣಾ ವಿಧಾನ, ಭಾಷಾ ಪ್ರಯೋಗ ಮುಂತಾದವುಗಳೆಲ್ಲಾ ಸಂಸ್ಕೃತದ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೇಲೆ ಹೆಜ್ಜೆ ಇಟ್ಟು ನಡೆದ ಕಾರಣ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥ ಗ್ರಾಮೀಣರ ದೈನಂದಿನ ಜೀವನವನ್ನು ಅವರನ್ನಾಳುವ ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು, ಅವರು ಅನುಸರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು, ಅವರ ಮನೋಲಹರಿಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಮೂಲ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವ ಅಸಲು ಕಸುಬನ್ನು ಈ ಕವಿಗಳು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ. ಈ ಕವಿಗಳ ಒಂದು ಕಣ್ಣು ತಮ್ಮ ಆಶ್ರಯದಾತನಾದ ರಾಜನ ಮೇಲೆ, ಮತ್ತೊಂದು ಕಣ್ಣು ಅವರನ್ನು ಹಾಡಿ ಹೊಗಳಿ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸುವ ಕವಿ - ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮೇಲೆ ಇದ್ದ ಕಾರಣ ಅವರು ಜನರಿಗಾಗಿ ಜನರದ್ದೇ ಆದ ಜೀವನ ರೇಖೆಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಿಡಿ ಮಂದಿಗಲ್ಲ, ಬಹುಮಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಹುಮಂದಿಯ ಜೀವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಅನನ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರವತಾರ ಮಾಡಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಜಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದ ರಗಳೆ, ತ್ರಿಪದಿ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೇಂದ್ರ ನೆಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಜನರ ಭಾಷೆ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಆಶಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರನ್ನು ರಾಜಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜನದೆಡೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದ ಕವಿಗಳು ಪುರಾಣ ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭಿನ್ನವಾದ ಮತ್ತು ಜೀವಂತವಾದ ಹೊಸ ಅನುಭವ ಲೋಕವನ್ನು ತಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ, ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ, ಆವರಣ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜಡ್ಡು ಕಟ್ಟಿದ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆಳೆದು ಜನರ ನಡುವೆ ತಂದವು.

ಹಳಗನ್ನಡ ಮತ್ತು ನಡುಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಸಹ ಜಾನಪದದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ದೂರವಾಗಿಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹಿಂದಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲೇ ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಇದು ಗರ್ಭೀಕರಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ಯುಗ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದ ಮತ್ತು ಸ್ತರದ ಜನರಿಗೆ ವಿದ್ಯಾಭ್ಯಾಸದ ಬೆಳಕು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ದೊರೆಯಲು ಅನುವು ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟ ಕಾರಣ ಮೇಲ್ವರ್ಗದ ಜನ ಮಾತ್ರವಲ್ಲದೆ ಅಕ್ಷರ ವಂಚಿತರಾಗಿದ್ದ ಈ ವರ್ಗದ ಜನ ಸಹ ಸುಪ್ತವಾಗಿದ್ದ ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ಅನುಭವಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ತೋಡಿಕೊಳ್ಳಲು ಇದು ಅವಕಾಶ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿದೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಅನುಭವಗಳಿಂದ ಪುಷ್ಟರಾಗಿರುವ ಲೇಖಕರು ಹೊರಹೊಮ್ಮಿ ಜಾನಪದ ಜೀವನವನ್ನೇ ಬೃಹತ್ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ರಚಿಸಲು ತೊಡಗಿದರು. ನವೋದಯ, ಪ್ರಗತಿಶೀಲ, ದಲಿತ ಮತ್ತು ಬಂಡಾಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪಂಥಗಳು ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಈ ನೆಲೆಯಿಂದಲೇ ಅವಿರ್ಭವಿಸಿವೆ. ತುಂಬಾ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿರುವ ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಈ ಕಾರಣದಿಂದಲೇ ಜಾನಪದದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ದಟ್ಟವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವ ಮೂಲಕ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ವಿಭಿನ್ನವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅನುಭವಲೋಕಗಳನ್ನು ನಮ್ಮ ಮುಂದೆ ತೆರೆದಿಟ್ಟು, ಸತ್ವಶಾಲಿಯಾಗಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಿದೆ.

ಹೀಗಾಗಿ ನಮ್ಮ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಷ್ಟು ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಫಲಪ್ರದವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕಾಡೆಮಿ 'ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ' ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜಾನಪದೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವೊಂದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಫಲವೇ ಈಗ ಬೆಳಕು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಪುಸ್ತಕಗಳು. ಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಈಗಾಗಲೇ ಹೆಸರು ಮಾಡಿರುವ ಹಿರಿ ಕಿರಿಯ ಲೇಖಕರು ಈ ಮಾಲಿಕೆಯ ಗ್ರಂಥಗಳನ್ನು ತುಂಬಾ ಪರಿಶ್ರಮದಿಂದ ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ

ಅವರ ಆಳವಾದ ಅಧ್ಯಯನ, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ವಿಶ್ಲೇಷಣಾ ಶಕ್ತಿ, ಜಾನಪದದ ಬಗೆಗಿನ ದಟ್ಟವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹಾಗೂ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸೊಗಸುಗಳು ಮೇಳಗೊಂಡಿವೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಇವು ತೋರುಗಂಬಗಳಾಗುತ್ತವೆ ಎಂದು ನಾನು ಭಾವಿಸಿದ್ದೇನೆ. ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಕೋರಿಕೆ ಮೇರೆಗೆ ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಲೇಖಕ ಮಿತ್ರರಿಗೆ ನಾನು ಆಭಾರಿಯಾಗಿದ್ದೇನೆ. ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪ್ರಾಧ್ಯಾಪಕರೂ ವಿದ್ವಾಂಸರೂ ಆದ ಮಾನ್ಯ ಮಿತ್ರರಾದ ಪ್ರೊ. ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯನವರು ಈ ಮಾಲೆಯ ಸಂಪಾದಕರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಬಿಡುವಿರದ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಳ ನಡುವೆಯೂ ಲೇಖಕರೊಡನೆ ಪತ್ರ ವ್ಯವಹಾರ ಮಾಡಿ ಲೇಖನಗಳನ್ನು ತರಿಸಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳನ್ನು ಆಮೂಲಾಗ್ರವಾಗಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ಸಂಪಾದಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವರು ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹೊರಿಸಿರುವ ಋಣಭಾರ ಕೃತಜ್ಞತೆಗೆ ಮೀರಿದ್ದು. ಅವರನ್ನು ನಾನು ಹೃತ್ಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯುತ್ತೇನೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಈ ಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಅಚ್ಚಿಸಿಕೊಟ್ಟ ಸ್ನೇಹಾ ಮುದ್ರಣಾಲಯದ ಮಾಲೀಕರು ಮತ್ತು ಸಿಬ್ಬಂದಿ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ನನ್ನ ನಮನಗಳನ್ನು ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತೇನೆ.

೫-೧೨-೯೭

ಡಾ. ಎಚ್. ಜಿ. ಲಕ್ಷ್ಮಗೌಡ

ಸಂಪಾದಕರ ಮಾತು

ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾರತೀಯ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಚೀನವಾದದ್ದು, ಪ್ರೌಢವಾದದ್ದು. ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಗಳ ಅಖಂಡತೆ ಹಾಗೂ ಸಾತತ್ಯ ಇರುವ ಈ ಶಿಷ್ಟಪದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳು ಗಮನಾರ್ಹ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿವೆ. ಶಿಷ್ಟಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಾಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವ ಜಾನಪದೀಯ ಸತ್ವ-ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಪೃಥಕ್ಕರಿಸಿ ತೋರಿಸುವ ದಿಕ್ಕಿನ ಕೆಲಸ, ಅಲ್ಲೊಂದು ಇಲ್ಲೊಂದು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಬಿಡಿ ಬರೆಹದ ಹೊರತು, ವ್ಯವಸ್ಥಿತವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿಯೂ ನಡೆದಿರಲಿಲ್ಲ. ಅಂಥ ಅಧ್ಯಯನದ ಅಗತ್ಯವಿತ್ತು. ಬಹುಕಾಲದ ಈ ಕೊರತೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡು ಕಾರ್ಯೋನ್ಮುಖರಾದ ಆದ್ಯ ಪುರುಷರು ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ-ಯಕ್ಷಗಾನ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಈಗಿನ ಹಾಲಿ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಾದ ಡಾ.ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡರು. ಅವರಿಗೆ ಏಕಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅತ್ತ ಜಾನಪದ ಪರಂಪರೆಯ ಹಾಗೂ ಇತ್ತ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ತಲಸ್ಪರ್ಶಿ ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಭಾಗ್ಯವಿದ್ದುದರಿಂದ ಈ ಹೊಸ ಯೋಜನೆಯ ಅಗತ್ಯ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವವನ್ನು ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅವಲೋಕಿಸಿ ಗ್ರಹಿಸಿದರು. ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದ ತವನಿಧಿಯೊಳಗೆ ಕುಳಿತ ಜಾನಪದ ನಿಧಿಯನ್ನು ತನಿಯಾಗಿ ತೆಗೆದು ತೋರಿಸುವ ಕೆಲವು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸಲು ಒಂದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಾಲೆಯನ್ನು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡು ವಿಳಂಬವಿಲ್ಲದೆ ಕಾರ್ಯತತ್ಪರರಾದರು. 'ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ' ಎಂಬ ಈ ಪುಸ್ತಕ ಮಾಲೆ ಅವರ ಕನಸು.

ಈ ಯೋಜನೆಯ ಸಂಪಾದಕನಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ನಿರ್ವಹಿಸುವ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಡಾ.ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡರು ನನಗೆ ವಹಿಸಿದಾಗ ನಾನು ಒಪ್ಪಿಕೊಳ್ಳಲು ಎರಡು ಪ್ರಬಲ ಕಾರಣಗಳಿದ್ದುವು: ೧. ಈ ಕೆಲಸದ ಅಗತ್ಯ

ಎಷ್ಟು ಜರೂರಿನದೆಂಬ ಅರಿವು ನನಗೂ ಇದ್ದುದು. ೨. ಡಾ.ಎಚ್.ಜೆ. ಲಕ್ಕಪ್ಪಗೌಡರು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡಿರುವ ಈ ಸಕಾಲಿಕವಾದ, ಯೋಗ್ಯವಾದ ಯೋಜನೆಯ ಯಶಸ್ಸಿಗೆ ಸಹಕರಿಸುವುದು ನನ್ನ ಕರ್ತವ್ಯವೆಂಬ ಭಾವನೆ. ಈ ಅವಕಾಶಕ್ಕಾಗಿ ಅಕಾಡೆಮಿಯ ಅಧ್ಯಕ್ಷರಿಗೂ ಇತರ ಕಾರ್ಯ ಸಮಿತಿ ಸದಸ್ಯರಿಗೂ ನಾನು ಕೃತಜ್ಞನಾಗಿದ್ದೇನೆ.

'ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ' ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕಟಿಸಲು ನಮ್ಮ ಕೋರಿಕೆಯ ಮೇರೆಗೆ ಡಾ. ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ ಅವರು 'ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ' ಎಂಬ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಬರೆದುಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಅಕಾಡೆಮಿ ಹಾಗೂ ನನ್ನ ವತಿಯಿಂದ ಕೃತಜ್ಞತೆಗಳು. ಈ ಮಾಲೆಯ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಿದ ಸ್ನೇಹಾ ಪ್ರಿಂಟರ್ಸ್ ಅವರ ಸಹಾಯವನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುತ್ತೇನೆ.

ಈ ಮಾಲೆಯಲ್ಲಿ ಸುಮಾರು ನೂರು ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಹೊರತರುವುದು ಮೊದಲ ಯೋಜನೆಯಾಗಿತ್ತು. ಈಗ ಅದರ ಪ್ರಾರಂಭದ ಹಂತವೆಂದು ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕವಾದ ಕನ್ನಡ ಕವಿ-ಕಾವ್ಯಗಳನ್ನು ಆರಿಸಿಕೊಂಡು ಹನ್ನೆರಡು ಪುಸ್ತಕಗಳ ಒಂದು ಕಂತು ಬಿಡುಗಡೆ ಆಗುತ್ತಿದೆ. ಹಣದ ಅನುಕೂಲ ಮತ್ತು ಲೇಖಕರ ಸಕಾಲಿಕ ಬೆಂಬಲದಿಂದ ಯಥಾವಕಾಶ ಉಳಿದ ಪುಸ್ತಕಗಳನ್ನು ಪ್ರಕಟಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವಿದೆ.

ಹಂಪ. ನಾಗರಾಜಯ್ಯ

ಪರಿವಿಡಿ

೧. ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧
೨. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸ್ವರೂಪ - ಪ್ರಭಾವ / ೭
೩. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳು / ೧೬
೪. (ಬ) ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ದೈವೀ ಅಂಶಗಳು / ೬೪
೫. (ಕ) ಕಲೆಯ ಅಂಶಗಳು / ೮೮
೬. (ಡ) ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು / ೧೨೯
೭. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ತಂತ್ರ / ೧೪೭
೮. (ಇ) ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು / ೧೬೩
೯. ಅಲಂಕಾರಗಳು / ೧೮೩
೧೦. ಛಂದಸ್ಸು - ಪ್ರಾಸ / ೧೯೭
೧೧. ಉಪಸಂಹಾರ / ೨೦೫

ವಿಷಯ

೧ ವಚನದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಮಹತ್ವ	೧
೨ ವಚನದ ಇತಿಹಾಸ	೨
೩ ವಚನದ ವಿಧಗಳು	೩
೪ ವಚನದ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೪
೫ ವಚನದ ಮಹತ್ವ	೫
೬ ವಚನದ ಮೂಲ	೬
೭ ವಚನದ ಮೂಲ	೭
೮ ವಚನದ ಮೂಲ	೮
೯ ವಚನದ ಮೂಲ	೯
೧೦ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೦
೧೧ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೧
೧೨ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೨
೧೩ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೩
೧೪ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೪
೧೫ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೫
೧೬ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೬
೧೭ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೭
೧೮ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೮
೧೯ ವಚನದ ಮೂಲ	೧೯
೨೦ ವಚನದ ಮೂಲ	೨೦

ಅಧ್ಯಾಯ - ಒಂದು

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ : ಉಗಮ-ಹಿನ್ನೆಲೆ-ಸ್ವರೂಪ

“ವಚನ” ವೆಂಬುದು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಿವಶರಣರು, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಅವರ ಅನುಭಾವದ ವಿಶಿಷ್ಟ, ವಿನೂತನ ಮತ್ತು ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಲೋಚನಾ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮಾಧ್ಯಮ. ‘ವಚನ’ ಸಂಸ್ಕೃತದ ‘ವಚ್’ ಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿಷ್ಪನ್ನವಾದ ನಾಮಪದ. ‘ವಚ್’ - ನುಡಿ, ಮಾತು, ಹೇಳು, ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸು ಮೊದಲಾದ ಅರ್ಥ ಹೊಂದಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ ‘ವಚನ’ವೆಂದರೆ ‘ಕೊಟ್ಟಮಾತು’ (Promise) ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಡಾ.ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರು. ಇಂದಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ‘ವಚನ’ವೆಂದರೆ ‘ಕೊಟ್ಟಭಾಷೆ’, ಆಣೆ’ ಎಂಬರ್ಥವೇ ಇದೆ. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ‘ಮಾತು ಕೊಟ್ಟರೆ ಹೋಯ್ತು, ಮುತ್ತು ಒಡೆದರೆ ಹೋಯ್ತು’ ಎಂಬ ಗಾದೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದು, ಮಾತಿನ ಮಹತ್ವದ ಬಗೆಗಿನ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯನ್ನು ಧ್ವನಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದೆ.

ಜನರಾಡುವುದು ವಚನ, ಅಂದರೆ ಗದ್ಯವೇ. ಶರಣರ ವಚನಗಳೂ ಗದ್ಯಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ. ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ವಚನ ಬರಿಯ ಗದ್ಯವಲ್ಲ; ಗದ್ಯಕ್ಕೆ ‘ಲಯ’ ಸೇರಿ ಅದು ಪದ್ಯಾತ್ಮಕವೂ ಆಗಿದೆ. ಡಾ|| ಎಚ್.ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿಯವರು ಹೇಳಿದಂತೆ - “ಪದ್ಯಶೈಲಿಯ ಭಾವಸೌಂದರ್ಯ, ಗದ್ಯದ ವಿಚಾರ ಪ್ರತಿಪಾದನೆ ಎರಡನ್ನೂ ಒಳಗೊಂಡ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯ ‘ಗದ್ಯಗೀತೆ’ಗಳೇ ವಚನಗಳೆನ್ನು” ಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ “ವಚನಕಾರರು ಪದ್ಯವನ್ನು ಗದ್ಯದ ಮಟ್ಟಕ್ಕಿಳಿಸಲಿಲ್ಲ, ಗದ್ಯವನ್ನೇ ಪದ್ಯದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸಿದರು” - ಎಂಬ ಡಾ. ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯನವರ ಮಾತು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾದುದು. “ಈ ಗದ್ಯ (ವಚನ) ಕ್ಲಿಪ್ತ ಛಂದಸ್ಸನ್ನು ತೊರೆದಿದ್ದರೂ

ಅದರ ಮೈಕಟ್ಟು ಅಭಂದವಾದುದಲ್ಲ. ಅದು ಗದ್ಯರೂಪಧಾರಣ ಮಾಡಿದ್ದರೂ ಕಾವ್ಯತ್ವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟಿಲ್ಲ. ಆ ಗದ್ಯದ ಪ್ರಕಾರಾಂತವೇ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಹೂ ಬಿಟ್ಟಿತು. ವಚನಗಳು ಆ ಗದ್ಯದಿಂದ ಹೊಮ್ಮಿದ ಬಿಡಿಬಿಡಿಯ ಕಿಡಿಹೂಗಳು”^೪ - ಎಂದು ‘ಕುವೆಂಪು’ ಅವರು ವಚನಗದ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಬಿಡಿಸಿಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. “ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿದರೆ ವಚನಗಳು ಗದ್ಯ- ಪದ್ಯದ ನಡುವಿನ ಒಂದು ಮಾದರಿ..... ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗದ್ಯದ ನಿರರ್ಗಳತೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಸರಳತೆಯಿದೆ; ಪದ್ಯದ ಕ್ರಮಬದ್ಧ ಭಂದೋಗತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಅದರ ಲಯವಿದೆ”^೫ ಎಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಡುತ್ತಾರೆ ಬಸವನಾಳ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ಪನವರು. ಹಾಗೂ ವಚನದಲ್ಲಿ ಗದ್ಯದ ಸರಳತೆಯಿದೆ, ಅದರ ಜಾಳಾಗಲಿ, ನಿರರ್ಗಳತೆಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ; ಪದ್ಯದ ಲಯವಿದೆ, ಅದರ ಬಿಗಿಯಾಗಲಿ ಭಂದೋಗತಿಯಾಗಲಿ ಇಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅದು ಪದ್ಯಗದ್ಯಗಳ ನಡುವಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವೆಂದೂ ಸ್ವತಂತ್ರವಾದ ಅಸ್ತಿತ್ವವುಳ್ಳದ್ದೆಂದೂ”^೬ ಡಾ. ದೇಜಗೌ ಅವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

ತನ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟಾರ್ಥದಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಪೂರ್ವವಾದ, ಅದ್ವಿತೀಯವಾದ, ದ್ರಾವಿಡ ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆಯದ “ಶಿವಶರಣರ ಹೃದಯವಿದ್ರಾವಕವಾದ ಗೀತೆಗಳು (ವಚನಗಳು)”^೭, ಗದ್ಯ - ಪದ್ಯಗಳ ನಡುವಣ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರ - ಎಂಬುದು ಈ ಮೇಲಿನ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೇಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಸುಸ್ಪಷ್ಟ. ಆ ಮಾದರಿ ಉಪನಿಷತ್ತುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದುದೆಂದೂ (ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು) ತಮಿಳಿನ ‘ತೇವಾರಂ’ಗಳಿಂದ ಮೂಡಿದುದೆಂದೂ (ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್); ದೇಶೀಯ ತ್ರಿಪದಿಗಳಿಂದ ರೂಪಿತವಾದುದೆಂದೂ (ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ); ಪುರವಂತರು (ಲಿಂಗವೀರರು) ಖಡ್ಗಹಿಡಿದು ಹೇಳುವ ವೀರಭದ್ರನ ‘ವಡಬು’ಗಳೇ ಪರಿಷ್ಕರಣಗೊಂಡು ನಿರ್ಮಾಣವಾದುದೆಂದೂ (ಎಚ್. ದೇವೀರಪ್ಪ); ಜನಪದ ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ವ್ಯಾವಹಾರಿಕ ಭಾಷೆಗಳ ಪ್ರಭಾವ - ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಂದ ಒಡಮೂಡಿದುದೆಂದೂ (ಸಿ.ಕೆ.ನಾವಲಗಿ); ಅದು ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಸಂಸ್ಕೃತಿ - ಒಡಮೂಡಿಸಿಕೊಂಡ ‘ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ’ಯೆಂದೂ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಿರುವರು.

ಆದಿವಚನಕಾರನೆನ್ನಲಾದ ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯನಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾದ ವಚನರಚನೆ ಕನ್ನಡದ ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರಿಂದ ಕನ್ನಡದ ಚಂಪೂಸಾಹಿತ್ಯ

ಪರಂಪರೆಯನ್ನೇ ‘ಇಕ್ಕಿಮೆಟ್ಟಿ’ ವಿನೂತನ ವಚನಪರಂಪರೆಯ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೆರೆಯಿತು. ಇಷ್ಟೊಂದು ಪ್ರಬಲ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ವಚನಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಮೇಲಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳ ಒಳಗಿನ ಮತ್ತು ಹೊರಗಿನ ಪ್ರಭಾವ - ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿದ್ದರೂ ಇದೇ ಅದರ ಮೂಲಕ್ಕೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಎಂದು ಬೆರಳು ಮಾಡಿ ತೋರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಈ ಎಲ್ಲ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಅವುಗಳ ಮಟ್ಟಿಗೆ ಸತ್ಯ; ಅದೆಲ್ಲ ಆಂಶಿಕ ಸತ್ಯ ಮಾತ್ರ. ಹಾಗಾದರೆ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಉಗಮ ಎಲ್ಲಿ? ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಇತರ ಭಾಷಾಸಾಹಿತ್ಯಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುವುದು ಎಷ್ಟು ಖಚಿತವೋ ಅಷ್ಟೇ, “ವಚನಗಳು ಯಾವುದೇ ಹೊರಗಿನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ ಅಥವಾ ಅನುಕರಿಸಿ ಹುಟ್ಟಿದುವಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಖಚಿತ. ಪರಿಸರದ ಒತ್ತಡ ಅಥವಾ ಅಗತ್ಯದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯಿಂದಾಗಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದು ರೂಪವನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡಿತು.”^೮ - ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರ ಈ ಮಾತಿನ ಸತ್ಯತೆಗೆ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪರಿಸರದ ಅಧ್ಯಯನ ಅನಿವಾರ್ಯ. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಹುಟ್ಟು - ಸ್ವರೂಪ- ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮತ್ತು ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗೆ ಅಂದಿನ ಪರಿಸರವೇ ಪ್ರಮುಖ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಈ ಪರಿಸರದ ಪ್ರಭಾವಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ ಶರಣರು, ಕಲುಷಿತ ಪರಿಸರದ ನಿರ್ಮಲತೆಗಾಗಿ ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳೇ ವಚನರೂಪ ತಾಳಿದುವು. “ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪ- ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಗಳನ್ನು ಆ ಕಾಲದ ರಾಜಕೀಯ, ಸಾಮಾಜಿಕ, ಧಾರ್ಮಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗಳು ನಿರ್ಧರಿಸಿವೆ”^೯ ಎನ್ನುವ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಹೇಳಿಕೆ ಸರ್ವಮಾನ್ಯವಾದುದು. “ವಚನವಾಙ್ಮಯ ಹುಟ್ಟಿದ್ದೇ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಂದೋಲನದ ಅಂಗವಾಗಿ, ಅದರ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ.”^{೧೦} “ವಚನಕಾರರು ಎಂತಹ ಸಂದರ್ಭ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಎಂತೆಂತಹ ಸಮಸ್ಯೆಗಳನ್ನು ಎದುರಿಸಿದರು ಎಂಬುದು ಅರ್ಥವಾಗದಿದ್ದರೆ ಅವರ ವಚನಗಳ ಉದ್ದೇಶವಾಗಲೀ, ಸ್ವರೂಪವಾಗಲೀ ಅರ್ಥವಾಗಲಾರವು. ವಚನಗಳನ್ನು ಬರಿಯ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ನೋಡುವುದು ತೇಲುನೋಟದ್ದಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುವ ಅಪಾಯವಿದೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಆ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿಯೇ ಇಟ್ಟುನೋಡಬೇಕು.”^{೧೧} “ವಚನಗಳು ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದೊಂದಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಫಲಗಳು. ಅವು ಮೂಲತಃ ಪ್ರತಿಭಟನಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಒಟ್ಟು ಉದ್ದೇಶ, ನವಸಮಾಜ-ವೊಂದರ ನಿರ್ಮಾಣವೇ.”^{೧೨} ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಗಳವರ ಮೇಲಿನ

ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಪರಿಸರವೇ ಮೂಲಪ್ರೇರಕ ಶಕ್ತಿಯಾದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ವಚನಕಾರರಂತೆ, ಅವರ ವಚನಗಳೂ ಪರಿಸರಬದ್ಧವಾದುವು. ನವಸಮಾಜವೊಂದರ ಸೃಷ್ಟಿಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಟ್ಟಾರೆ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಬದ್ಧರಾಗಿ ಬಳಸಿದ 'ನುಡಿಗಡಣ'ವೇ ವಚನಗಳಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ, ವಚನಕಾರರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ವಾತಾವರಣವೇ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದುದು, ಜನಪದವೇ ನೆಲೆಯಾದುದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಖಚಿತ. ಇದೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನು ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್.; ಎಂ.ಆರ್.ಶ್ರೀ. ಅಂಥವರು ಹೊಂದಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಂದೋಳನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಗೊತ್ತು -ಗುರಿ: ಶೋಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಜನತೆಯನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತಿ ಅವರ ಕಲ್ಯಾಣ ಬಯಸುವುದೇ ಆಗಿದೆ. ಅಂದರೆ, 'ಸ್ಥಾವರ' ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಡೆದು, ವಿನೂತನವಾದ 'ಜಂಗಮ' ಸಮಾಜ ನಿರ್ಮಾಣವೇ ವಚನಕಾರರ ಮತ್ತು ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಟ್ಟು ಧೋರಣೆಯಾಗಿತ್ತು. ಹೀಗಾಗಿ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆ ಮುಖೇನ ಅವರ ವಿಚಾರಗಳು ಜನಸಂಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸಲು 'ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ವಾತಾವರಣ'ವೇ ಮುಖ್ಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾದುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯ ಸೊಲ್ಲಿನಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ಗಂಧವನ್ನು ತುಂಬಿ ಎಲ್ಲೆಲ್ಲೂ ಹರಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಶರಣರು ಹುಟ್ಟಿದ ವರ್ಗ-ವರ್ಣ-ಲಿಂಗಭೇದಗಳುಳ್ಳ ಪರಿಸರ ಒಂದು ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅವರ 'ಅಮರತ್ವ'ಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ 'ಜಾನಪದದ ಪುನರುಜ್ಜೀವನಕ್ಕೆ' ತುಂಬ ನೆರವಾಯಿತೆಂದೇ ಹೇಳಬೇಕು. ಅಥವಾ ಜಾನಪದ ಪರಿಸರವೇ ಅವರನ್ನು ಕೂಗಿ ಕರೆಯಿತು. ಶರಣರು ಅದಕ್ಕೆ ಓಗೊಟ್ಟರು ಎನ್ನಬಹುದು.

ಜನನುಡಿ, ಜನನಡೆ, ಜನರ ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಮುಖ್ಯ ಭಾಗವಾದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಜನಜೀವನ ಸಾಹಿತ್ಯ. ವಚನ ನಿರ್ಮಾತೃಗಳೆಲ್ಲ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಧ್ಯದಿಂದ ಮೂಡಿಬಂದವರು. ಅಲ್ಲದೆ, ಅವರು ವಚನಿಸಿದ್ದೆಲ್ಲ, ಅಂಥ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಎಂದಾಗ, ಜನಪದ ವಾಚ್ಯವೇ ವಚನಗಳ ಜೀವಜೀವಾಳ. ಶಿವಶರಣರ ಜೀವನಾನುಭವವೇ ವಚನಗಳ ವಸ್ತು ವಿಶೇಷ. ಅವರ ಲೋಕಾನುಭವವೇ ಶಿವಾನುಭವವಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪು ಪಡೆದಿದೆ.

ಈ ವಚನಗಳು ನಡುಗನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ವಿಶೇಷ ಪ್ರಭಾವ ಬೀರಿರುವುದೂ ಅದರ 'ದೇಶೀ'ಯತೆಗೆ ಸಾಕ್ಷಿ. ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಇಂದಿನ ದಲಿತ- ಬಂಡಾಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ-ಧೋರಣೆಗಳ ಬೇರುಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

“ಈ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೆಳಗಿರುವ ಜನ ಕೇಳಲೆಂದು ಮೋಡದ ಮೇಲಿಂದ ಹೇಳಿದುದಲ್ಲ. ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ಸ್ತರಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕಣ್ಣೆಲೆಯಂತಹ ಪ್ರಾತಿನಿಧಿಕ ಪ್ರಜಾವರ್ಗದಿಂದ ತನ್ನಿಂದ ತಾನಾಗಿಯೇ ತನಗಾಗಿಯೇ ಉಸಿರಿದ ಬಾಳಿನ ಪರಮಾಗಮವಿದು” - ಎನ್ನುವ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ ಹೇಳಿಕೆ ವಚನೋತ್ಪತ್ತಿಯ ಕುರಿತು ಖಚಿತವಾದ ಹೇಳಿಕೆ ಎನ್ನಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಶುದ್ಧವಾಗಿ 'ದೇಶೀ' ಪ್ರೇರಿತ ಸಾಹಿತ್ಯ; ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನಪದೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಜನತೆಯ ನಡೆ-ನುಡಿ; ಕೊಡು-ಪಡೆಗಳೇ ವಚನ ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಪಡಿಮೂಡಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, 'ಜನನುಡಿ'ಯನ್ನು 'ದೇವನುಡಿ'ಯಾಗಿಸಿದಂತೆ ಜನಜೀವನವನ್ನು ದೈವತ್ವಕ್ಕೆ ಏರಿಸುವ ಸಾಹಸ ಮಾಡಿದೆ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ. ಕಾರಣ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಅನುಭಾವ, ಜೀವನಚಿತ್ರಣ, ಮಾನವ ಮಹೋನ್ನತಿಯ ಬಿಂಬವಾಗಿದೆ. ಜಾನಪದ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾದ ಶಿವಶರಣರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಮಾನಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳೇ ವಿಪುಲವಾಗಿವೆ. ಅವುಗಳ ಅನ್ವೇಷಣೆ ಇಂದಿನ ಅವಶ್ಯಕತೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಡಾ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು : ಅಧ್ಯಕ್ಷಭಾಷಣ, ಪು. ೮, ಶರಣಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮ್ಮೇಳನ, ಹೊಸಪೇಟೆ (೧೯೯೦).
೨. ಡಾ. ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ : ಶರಣರ ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೨೨೩, ೧೯೭೮.
೩. ಡಾ. ಸಾ.ಶಿ. ಮರುಳಯ್ಯ : ವಚನವೈಭವ, ಪು. ೯: ೧೯೮೨.
೪. ಕುವೆಂಪು : ವಚನಕಾರ ಬಸವೇಶ್ವರ, ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕರ್ನಾಟಕ, ಸಂ. ೩೧, ಸಂ.೧. ಪು. 11.

೫. ಬಸವನಾಳ ಶಿವಲಿಂಗಪುನವರು : ಬಸವಣ್ಣನವರ ಷಟ್ಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳು, ಪು. XXVII (ಪೀಠಿಕೆ), ೧೯೫೪.

೬. ದೇಜಗೌ : ಗದ್ಯಶೈಲಿ, ಪು. ೧೨೦, ೧೯೭೮.

೭. ಡಿ.ಎಲ್. ನರಸಿಂಹಾಚಾರ್ : ಪೀಠಿಕೆಗಳು ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೪೪೧, ೧೯೭೧.

೮. ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೮, ೧೯೭೫.

೯. ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೧೯, ೧೯೭೫.

೧೦. ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೨೧, ೧೯೭೫.

೧೧. ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೪೨, ೧೯೭೫.

೧೨. ಡಾ. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೪೨, ೧೯೭೫.

೧೩. ನೋಡಿ : ಡಿ.ಎಲ್.ಎನ್, ಪೀಠಿಕೆಗಳು ಲೇಖನಗಳು, ಪು. ೪೪೧, “ಪಾಂಡಿತ್ಯವಿದ್ದು ಪದ್ಯರಚನಾಶಕ್ತಿಯುಳ್ಳ ಯಾವ ವೀರಶೈವ ಕವಿಯೂ ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆಯದೆ ಇದ್ದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ-ಸಮುದಾಯವೇ ವಚನೋತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಮೂಲಸ್ಥಾನವೆಂದೆನ್ನಿಸುತ್ತದೆ.”

೧೪. ನೋಡಿ : ಎಂ.ಆರ್. ಶ್ರೀನಿವಾಸಮೂರ್ತಿ: ವಚನಧರ್ಮಸಾರ, ಪು. ೧೦ (೧೯೭೭), “ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಎರವಲು ತಂದದ್ದಲ್ಲ. ಅದು ಕನ್ನಡದ ಸ್ವಾರ್ಥಿ ಸೊತ್ತು. ವಚನಕಾರರು ಸಂಸ್ಕೃತದ ಆಚಾರ್ಯರಲ್ಲ. ಅವರು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡದ ಬೇಸಾಯಗಾರರು.”

೧೫. ಡಾ.ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು : ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ: ಪೀಠಿಕೆ, ಪು. ೪೬, ೧೯೬೦.

ಅಧ್ಯಾಯ : ಎರಡು

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ : ಸ್ವರೂಪ-ಪ್ರಭಾವ

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಜನಜೀವನ

'Folklore'ಗೆ ಜಾನಪದ, Folkಗೆ ಜನಪದ, Folk literatureಗೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ, Folk artಗೆ ಜನಪದಕಲೆ.... ಎಂಬುದಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಸಂವಾದಿ ಪದಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಜಾನಪದ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನಷ್ಟು ಹಳೆಯದು. ನಿಸರ್ಗದಡಿಯಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಆದಿಮಾನವ, ಅದರ ದೈನಂದಿನ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಕಂಡು ಭಯಪೀಡಿತನಾದ. ಮಾತು ಕಲಿತ ಈತ ತನ್ನನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ಭಯ-ಭಕ್ತಿ, ಆನಂದ-ಉತ್ಸಾಹ-ಆಶ್ಚರ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಎಂದು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದನೋ ಅಂದಿಂದಲೂ ಅವನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಜಾನಪದ ತೊರೆ ಪ್ರವಹಿಸುತ್ತ ಬಂದು, ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ವ್ಯಕ್ತದ ತಾಯಿ ಬೇರಿನ ನೆಲೆಯಾಗಿದೆ.

ಜಾನಪದವನ್ನು ಕುರಿತು ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಮತ್ತು ಪೌರ್ವಾತ್ಯದ ಹಲವಾರು ವಿದ್ವಾಂಸರು ತುಂಬ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಚರ್ಚಿನ ಅಭಿಪ್ರಾಯಗಳನ್ನು ಹಾಸಾನಾ ಅವರು ಹೀಗೆ ಸೂತ್ರೀಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಜಾನಪದವೆಂದರೆ (Folklore) ಒಂದು ಜನತೆಯ ಗ್ರಂಥಸ್ಥವಲ್ಲದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಮೊತ್ತ ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಜ್ಞಾನ. ಇದನ್ನೇ ಇನ್ನೊಂದು ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ 'Folklore' ಎನ್ನವುದು ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕುರಿತ ವಿಜ್ಞಾನ.”^೧ ಜಾನಪದವೆಂಬುದು ಜನಪದ ಜನಾಂಗದ ಸಮಸ್ತ ಬದುಕಿನ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಮೌಖಿಕವಾಗಿ ಅಭ್ಯಾಸಮಾಡುವ 'ಮನವಿಕ ವಿಜ್ಞಾನ.' ಜನಪದ ಎಂದರೆ ದೇಶ, ಜನಾಂಗ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂಥ ಜನಪದಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಸಮಗ್ರ ಅಧ್ಯಯನವೇ “ಜಾನಪದ” ಎನ್ನಬಹುದು.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜಾನಪದದ ಮುಖ್ಯ ಪ್ರಕಾರ. “ಇದು ಸಮಷ್ಟಿ ಜೀವಿಗಳ ಟ್ರಜ್ಜಾಪೂರ್ವ ತುಡಿತ-ಮಿಡಿತ, ಸಮಷ್ಟಿ ಚೇತನದ ಸಹಜ ಉಸಿರು; ಸಮಷ್ಟಿ

ಜನಾಂಗದ ಭಾವಾನುಭವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ".^೨ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ವ್ಯಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ, ಸಮಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಪುನರ್‌ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡು ಕಿವಿಯಿಂದ ಕಿವಿಗೆ, ಬಾಯಿಂದ ಬಾಯಿಗೆ, ಕಾಲದಿಂದ ಕಾಲಕ್ಕೆ, ದೇಶದಿಂದ ದೇಶಕ್ಕೆ ಅನೇಕ ರೂಪಾಂತರ ಪಾಠಾಂತರಗಳನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತ ಅವಿರಳ ಪರಂಪರಾಗತವಾಗಿ ಹರಿದುಬರುವ ಜ್ಞಾನವಾಹಿನಿ. ಒಟ್ಟು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಜೀವನಾಡಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಮಿಡಿಯುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ರಾಜರಾಜ್ಯಾನದಲ್ಲಿ ಫಲಿತವಾದುದಲ್ಲ; ಹಳ್ಳಿಯ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಸಹಸ್ರಾರು ಹೊಟ್ಟೆಗಳೊಳಗಿಂದ, ಸಹಸ್ರಾರು ಕಂಠಗಳ ಮೂಲಕ ಹಾಯ್ದು ಉದಿಸಿಬಂದುದು. ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಲಿಪಿಶರೀರ ಇದರದಲ್ಲ. ಆದರೆ ಧ್ವನಿಶರೀರವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಬಂದುದು. ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿರುವ ಇತಿಹಾಸ ಇದಕ್ಕಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಪರಂಪರೆಯಿದೆ. ಪರಂಪರೆಯ ಮುದ್ರೆಯನ್ನೊತ್ತಿ-ಕೊಂಡು "ತೋಡಿಸಂಪ್ರದಾಯ" (Oral tradition) ದ ಮೂಲಕ ನಿರಂಕರವಾಗಿ ಹರಿದುಬರುತ್ತಿರುವ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಿರಾಭರಣ ಸುಂದರಿ. ಇದು ಪ್ರತಿಭಾಜನ್ಯವಾದುದು. ಸಾಕ್ಷಾತ್ ಸರಸ್ವತಿಯೇ ಹಳ್ಳಿಯ ನಿರಕ್ಷರ ಕುಕ್ಕಿಗಳ ರಸನೆಯ ಮೇಲೆ ನರ್ತಿಸಿದುದರಿಂದ ಈ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹೊಳೆ ಹುಟ್ಟಿ ಹೊನಲಾಗಿ ಹಾದಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣರ ಹಾಡು, ಕತೆ, ಗಾದೆ, ಒಗಟುಗಳ ಉಸಿರಿದೆ, ಚೈತ್ಯವಿದೆ ಮತ್ತು ಕಲಾತ್ಮಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಿದೆ. ಆದರೆ ಇವರಾರ ಹೆಸರು ಹೊಗಳಿಕೆಗಳಿಲ್ಲ. ಬಿರುದು ಬಾವಲಿಗಳಿಲ್ಲ. "ಜೋಳದ ಪಾಳಿ"ಗಾಗಿ ಹಾಡುಹಾಡಿದವರಲ್ಲ ಕಥೆ ಹೇಳಿದವರಲ್ಲ ಇವರು. ತಮ್ಮ ಸ್ವಾನುಭವ ಮತ್ತು ಲೋಕಾನುಭವವನ್ನು ಕಳೆಕೀಳುವಾಗ, ಹಂತಿ ಹೊಡೆಯುವಾಗ, ಮಟ್ಟಿ ನಡೆಯಿಸುವಾಗ, ತೆನೆ ಮುರಿಯುವಾಗ - ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಬೇಸಾಯದ ಕ್ರಿಯೆಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗುವ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹಬ್ಬ- ಹರಿದಿನ; ಜಾತ್ರೆ - ಉತ್ಸವಗಳ ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಲಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಹಾಡಿಕೊಂಡರು, ತೋಡಿಕೊಂಡರು. ಆ ಲೋಕಾನುಭವದ ಲಯಾತ್ಮಕ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಪ್ರಸ್ತುತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಣ್ಣು, ಕಿವಿ ಮತ್ತು ನಾಲಿಗೆಗಳ ಮೇಲೆ ನಲಿದು ಬಂದಿದೆ. ಜನಪದರ ಹಾಡು, ಕಥೆ, ಗಾದೆ, ಒಗಟುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವರ ಜೀವನದ ಸುತ್ತ ಹೆಣೆ-ಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಪಡೆಯದಿದ್ದರೂ ಜೀವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಖಂಡಿತ ಪಡೆದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಇು

ಜನಮನದ ಎದೆಯಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಳಿಯದೇ ಉಳಿದುಬಂದಿದೆ. 'ದೇಜಗೌ' ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಸಂಹಿತೆ. ಜೀವನದ ನೋವು ನಲಿವು, ಸೊಗಸು-ಸುಮಾನ್ಯ, ದುಗುಡ - ದುಮಾನ್ಯ, ಆಸರಿಕೆ - ಬೇಸರಿಕೆ, ರೀತಿ-ನೀತಿ, ಕಳವಳ-ಕನವರಿಕೆ, ಉಲ್ಲಾಸ-ಉನ್ಮಾದ, ತಾಯಿಮಕ್ಕಳ ಪ್ರೀತಿ, ಗಂಡ-ಹೆಂಡಿರ ಪ್ರೇಮ, ಅತ್ತೆಯ ಅಟ್ಟಹಾಸ - ಸೊಸೆಯ ಸಂಕಟ, ಅತ್ತಿಗೆ - ಭಾವ-ಮೈದುನ, ಅತ್ತೆ-ಮಾವ-ಸೊಸೆ, ಅಣ್ಣ-ತಮ್ಮ ಅಕ್ಕತಂಗಿ ಮೊದಲಾದವರ ಸರಸ- ವಿರಸ- ಸಮರಸ; ಅಲ್ಲದೆ ಹಬ್ಬ - ಹರಿದಿನ, ಜಾತ್ರೆ - ಉತ್ಸವಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕುಣಿತ- ಮಣಿತ, ದೈವಭಕ್ತಿ- ನಂಬಿಕೆ-ಮೂಢನಂಬಿಕೆ, ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ, ರೂಢಿ - ಸಂಪ್ರದಾಯ, ವಿಧಿನಿಷೇಧ ಹಾಗೂ ಸಿಟ್ಟು ಬಂದರೆ ಕೊಚ್ಚಿಹಾಕುವ ಕೋಪ ತಾಪಗಳ ಉದ್ರೇಕ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನೂ ವಿವಿಧ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೃದ್ಯವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಜನಜೀವನಕ್ಕೂ ನಿಕಟ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದರೆ ಜನಪದ ಜೀವನವೇ. ಈ ಬಗೆಯ ಅವಿನಾಭಾವ ಸಂಬಂಧ ಇವೆರಡರಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದರ "ಸಾಹಿತ್ಯವು ಒಮ್ಮೆ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವೆನಿಸಿದರೆ ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಭೆಯಾಯಿತು. ಸಾಹಿತ್ಯಬಿಟ್ಟು ಜೀವನ ಇರಲಾರದು. ಜೀವನವನ್ನುಳಿದು ಸಾಹಿತ್ಯವಿರಲಾರದು, ಎನ್ನುವಮಟ್ಟಿಗೆ ಅವೆರಡರಲ್ಲಿ ಅನ್ಯೋನ್ಯ ಸಂಬಂಧ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ, ಉಳಿದು ಬಂದಿದೆ. "ಕೈಯಂ ಪಿಡಿದರೆ ಮೈತಾನೆ ಬರ್ಪುದು" ಎನ್ನುವಂತೆ ಜೀವನವೇ ಒಮ್ಮೆ ಕೈಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಮೈಯಾಗಿಸಿ ತಡಹುವದು. ಇನ್ನೊಮ್ಮೆ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಮೇಲುಗೈಯಾಗಿ ಜೀವನವನ್ನೇ ಮೈಯಾಗಿಸಿ ತಬ್ಬುವುದು. ಈ ತಳಕು ಜೀವನಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾದಂತೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಆಪ್ತಾಯಮಾನವಾಗಿದೆ."^೩ ಎಂದು ಶ್ರೀ ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣನವರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಜನಜೀವನದ ಪರಸ್ಪರ ಅನ್ಯೋನ್ಯತೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜನಪದ ಜೀವನದಷ್ಟೇ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೂ ವೈವಿಧ್ಯಮಯ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ.

ಜೀವನವೇ ಸಾಹಿತ್ಯವಾದ, ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಜೀವನವಾದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ನಿರ್ಲಕ್ಷಿಸಿದ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಂತೂ ಸರಿಯೇ ಸರಿ; ಅದನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿದ ಕೆಲವು ಕವಿಗಳೂ ಕೂಡ ಪಂಡಿತರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ತಿಳಿಯುವ, ಬಿಗಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಮಾಜದ ಮೇಲುವರ್ಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಕಾವ್ಯ

ಹೆಣೆದರು. ಇದರಿಂದ ಸಮಾಜದ ಕೆಳವರ್ಗದ ಜನಪದ ಜನ, ಪಂಡಿತ ಕವಿ ಕಾವ್ಯಗಳಿಂದ ವಂಚಿತರಾದರು. ಒಂದು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗೆ ಸಮಗ್ರತೆ ಪ್ರಾಪ್ತವಾಗುವುದು, ಮೇಲುವರ್ಗದ ಜೊತೆ ಕೆಳವರ್ಗವನ್ನೂ ಸಮೀಕರಿಸಿದಾಗ. ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಮೇಲುವರ್ಗವನ್ನು ಮಾತ್ರ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಪಕ್ಷಪಾತದೃಷ್ಟಿ ಜನಪದರದಲ್ಲ. ವಚನಕಾರರಂತೆ ಜನಪದರಿಗೆ ಉಚ್ಚ-ನೀಚ, ಬಡವ-ಬಲ್ಲಿದ ಮುಂತಾದ ಮೇಲು- ಕೀಳು ಭಾವನೆಯಿಲ್ಲ. ಅಂತೆಯೇ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗಗಳನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುವ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅವರಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಯಾಯಿತು. ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರಂತೆ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದುದನ್ನೇ ನುಡಿದು ತೋರಿದರು. ಇವರ ಮಾತು- ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಕೃತಿಯನ್ನೇ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿದರು. ಶಿವಶರಣರಂತೆ ಜನಪದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಜನಜೀವನವೇ ಕಾವ್ಯರಂಗವಾಯಿತು; ಕಾವ್ಯರಂಗಕ್ಕೆ ಅನುಭವರಂಗವೇ ಮೂಲ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಂಡುದನ್ನು, ನಡೆದುದನ್ನು, ನುಡಿದುದನ್ನು, ದುಡಿದುದನ್ನು, ಪಡೆದುದನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬಿಂಬಿಸಿದ 'ಜನತಾಂತರಾದೃಷ್ಟಿ'ಯುಳ್ಳ ಜನತಾಕವಿಗಳು ನಮ್ಮ ಜನಪದರು. ಆ ಜೀವನ ಈ ಜೀವನ ಎಂಬ ತಾರತಮ್ಯಕ್ಕೆ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಡೆಯಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ "ನಾಯಕ- ನಾಯಿಕೆಯರ ಮಹತ್ವವಾಗಲೀ, ಕಥಾವಸ್ತುವಿನ ಗುರುತ್ವವಾಗಲೀ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ರಾಮಕೃಷ್ಣರೇ ಬೇಕೆಂದಿಲ್ಲ; ರಾವಣ - ಧುರ್ಮೋಧನರೇ ಅಗತ್ಯ ಎಂತಲ್ಲ. ಸೀತಾವನವಾಸ, ದ್ರೌಪದೀ ವಸ್ತ್ರಾಪಹರಣ ಅವಶ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಜೀವನವೇ ಎಲ್ಲಿ ಕಾವ್ಯವಾಗಿದೆಯೋ ಅಲ್ಲಿ ಗುರು- ಲಘುಗಳ ಭೇದವೇಕೆ?" ಎಂದಿದ್ದಾರೆ ದ.ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆಯವರು. "ನಾಡಿನ ಜನಜೀವನವನ್ನು ಅದರ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಿಳಿಯಬೇಕೆನ್ನುವವರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ." ಎಂಬ ದೇಜಗೌ ಅವರ ಮಾತುಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನೀಯ.

ಜನಪದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಜನಜೀವನದ ಗಾಢವಾದ ಪ್ರಜ್ಞೆಯಿದೆ. ಇವರು ಬಳಸುವ ಭಾಷೆ, ಪ್ರತಿಮೆ, ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರ, ಛಂದಸ್ಸು (ಧಾಟಿ), ತಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳು ಬದುಕಿನಿಂದಲೇ ನೇರವಾಗಿ ಎತ್ತಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಂಥವು. ಜನಪದ ಕವಿ ತನಗೆ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ, ತನ್ನ ಅರಿವಿಗೆ ಬಾರದ ವಸ್ತು, ವಿಷಯ, ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ

ಮೂಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿಲ್ಲ. ತನ್ನನುಭವದ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ 'ಕುಡಿಹುಬ್ಬು ಬೇವಿನ್ನೆಸಳಂಗ', 'ಅಳುವಕಂದನ ತುಟಿಯು ಹವಳದ ಕುಡಿಹಂಗ; ಕಣ್ಣೋಟ ಶಿವನ ಕೈಯಲಗು ಹೊಳೆದ್ದಂಗ', 'ಮಾವಿನಹೋಳ ನಿನ ಕಣ್ಣ', 'ಮಳೆ ನಿಂತರೂ ಮರದ ಹನಿ ಬಿಡದು', 'ನಿಂಬೀಯ ಹಣ್ಣಂಗ ತುಂಬಿತ್ತ ಮೈ ಬಣ್ಣ', 'ಬಾಳೆಲೆಯ ಹಾಸ್ಯುಂಡು ಒಗೆದಂಗ', 'ಹಬ್ಬಲೆ ಅವರ ರಸಬಳ್ಳಿ ಹೊಳಿದಂಡಿಲಿರುವ ಕರಕೀಯ ಕುಡಿಹಂಗ" - ಇವೆಲ್ಲ ಅವನಿಗೆ / ಅವಳಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದವುಗಳು; ನಿತ್ಯ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವಂಥವು. ಈ ಬಗೆಯ ಉಪಮೆ- ರೂಪಕಗಳಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಿರುವುದರಿಂದಲೇ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಂದಿಗೂ ಜನಮನದ ಎಡೆಯಲ್ಲಿ ಶ್ರುತಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿದುಬರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಇಂಥ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಗಮನಿಸಿಯೇ 'ಅಬರ್ ಕ್ರಾಂಬಿ' "Poetry is most local art" - ಎಂದಿರಬೇಕು. ಓದು, ಬರೆಹ ಬಾರದ ಗ್ರಾಮೀಣರಿಂದ ಸ್ಥಳೀಯ ವಾತಾವರಣದಲ್ಲಿಯೇ ಬದುಕಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿ ಅರಳಿದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ, 'ಸಹಿತಸ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ', 'ಶಬ್ದಾರ್ಥಸಹಿತ ಕಾವ್ಯಂ'; "ವಾಕ್ಯಂ ರಸಾತ್ಮಕಂ ಕಾವ್ಯಂ", "ರಮಣೀಯಾರ್ಥ ಪ್ರತಿಪಾದಕ ಶಬ್ದಃ ಕಾವ್ಯಂ" - ಮೊದಲಾದ ಕಾವ್ಯಸೂತ್ರದ ನಿಕಷಕ್ಕೆ ಒಡ್ಡಿದರೂ ಚೊಕ್ಕ ಚಿನ್ನವಾಗಿ ಧಳಧಳಿಸುತ್ತದೆ. ಅನಕ್ಷರಸ್ಥನಿಂದ ಈ ಬಗೆಯ ಕಲಾತ್ಮಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ - ನಾವು ಕೊಡುವ ಕಾರಣ, ಅವನಲ್ಲಿರುವ ಅದ್ಭುತ ಪ್ರತಿಭೆಯಿಂದೇ. "ಪ್ರತಿಭಾಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಬೀಜ ರೂಪಂ" - ಎಂಬ ಮೀಮಾಂಸಕರ ಮಾತು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಭೂತ ಗುಣವನ್ನು "Standard Dictionary of Folklore Mythology and Legend" ನಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ: - "It is essentially of the people, by the people and for the people." - ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆಯೇ ಮೂಲಭೂತವಾಗಿ, ಜನರಿಂದ, ಜನರಿಗಾಗಿ, ಜನತೆಗೋಸ್ಕರ ಇರುವಂಥದು. ಪ್ರಕೃತ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜನಜೀವನಕ್ಕಿರುವ ಹೊಕ್ಕುಳ ಬಳ್ಳಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕವಿ 'ಕಣವಿ'ಯವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ - ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ - "ಕಾವ್ಯ ಮಾನವಕುಲ ವಿವರಣೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮಾನವಕುಲ ವಿವರಣೆ ಕಾವ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ." -

ಆದುದರಿಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜೀವನದ ಕನ್ನಡಿಯಾದರೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಜೀವನದ ರನ್ನಗನ್ನಡಿ.

ಕನ್ನಡ ಶಿಷ್ಟಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ

ವಿದ್ವಾಂಸರು ಯಾವುದೇ ದೇಶದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದೆಂದು ಕಂಡುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದು ಜನವಾಣಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ 'ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಅಥವಾ 'ದೇಸೀ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಅಥವಾ 'ಪಾಮರ ಸಾಹಿತ್ಯ,' ಇನ್ನೊಂದು ಕವಿವಾಣಿಯಿಂದ ಹುಟ್ಟಿದ 'ಶಿಷ್ಟಪದ (Booklore) ಸಾಹಿತ್ಯ' ಅಥವಾ 'ಪ್ರೌಢಸಾಹಿತ್ಯ' ಅಥವಾ 'ಪಂಡಿತಸಾಹಿತ್ಯ'.

ಮನುಷ್ಯ ಭೂಮಿಯ ಮೇಲೆ ಹುಟ್ಟಿದಕೂಡಲೇ, ಸಕಲಶಾಸ್ತ್ರ, ವೇದಾಗಮಗಳನ್ನು ಕರತಲಾಮಲಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು (ಆಗ ಅವು ಇದ್ದುವೇ?) ಪ್ರೌಢಕಾವ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಸಲಿಲ್ಲ; ತನ್ನ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಜೀವನ ಪರಿಸರವನ್ನು ಕಂಡು ಅನುಭವಿಸಿದ. ಆ ಅನುಭವವನ್ನೇ ತನ್ನ ಸಹಜ ಪ್ರತಿಭಾಬಲದಿಂದ ತೋಡಿಕೊಂಡ. ಅವನು ತೋಡಿಕೊಂಡ ಅನುಭವ ಅವನಿಗೇ ಗೊತ್ತಿಲ್ಲದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಹೊರಹೊಮ್ಮಿತು. ಯಾವುದೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂಸ್ಕಾರವಿಲ್ಲದೆ, ಅನಕ್ಷರಸ್ಥನೊಬ್ಬನ ಹೃದಯದಿಂದ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದ ಅನುಭವವೇ 'ಪಾಮರ ಸಾಹಿತ್ಯ' ಎನಿಸಿಕೊಂಡಿತು. ಇದುವೇ ಕಾಲಾನಂತರದಲ್ಲಿ, ಮಾನವನ ಬುದ್ಧಿ ವಿಕಾಸಗೊಂಡಾಗ, ಸಂಸ್ಕಾರಗೊಂಡು, ಪರಿಷ್ಕೃತ ರೂಪತಾಳಿ 'ಪಂಡಿತಸಾಹಿತ್ಯ'ವಾಯಿತು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀ ಅವರ "ಜನವಾಣಿ ಬೇರು, ಕವಿವಾಣಿ ಹೂವು" ಎಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮಾತು ಸಾರ್ಥಕ ಅರ್ಥ ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ಸುಮಾರು, ಒಂದೂವರೆ ಸಾವಿರ ವರುಷಗಳ ಸುದೀರ್ಘ ಇತಿಹಾಸವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕನ್ನಡ ಶಿಷ್ಟಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿಯೇ 'ಪರಂಪರೆ' ಮಾತ್ರವುಳ್ಳ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಗುಪ್ತಗಾಮಿನಿಯಾಗಿ ಹರಿದುಬಂದಿದೆ. ಮಾನವ 'ಬದುಕಿನ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಇದು ಉಳಿದು ಬಂದಿತಾದರೂ, ಆದಿಮಾನವ ಆಧುನಿಕ ನಾಗರಿಕನಾದಂತೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೈಚಳಿಬಿಟ್ಟು ಬೆಳೆಯಲಿಲ್ಲ. ಅವನಿಂದ ದೂರಾಗತೊಡಗಿತು. ಆಗಾಗ್ಗೆ ಕ್ಷೀಣಿಸತೊಡಗಿತು. ಆದರೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ

ತನ್ನ ಸತ್ವ - ಸಾರಗಳಿಂದ ನಾಗರಿಕ ಮಾನವನಲ್ಲಿಯೂ ಅಂತರ್ ವಾಹಿನಿಯಾಗಿ ಅವನ ನಡೆ-ನುಡಿ- ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಮನುಷ್ಯ ತಾನು ಮುಂದುವರಿದಿದ್ದೇನೆ, ನವೀನ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸಿ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದೇನೆ, ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ 'ಜಾನಪದೀಯತೆ' ಆತನ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಅವಿರುತವಾಗಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. "ಜಾನಪದೀಯತೆ ಮತ್ತು ನಾಗರಿಕತೆಗಳು ಪರಸ್ಪರ ವಿರೋಧಿಗಳಂತೆ ತೋರಿದರೂ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಆಧರಿಸಿಕೊಂಡು ನಿರಂತರ ಕೊಳ್ಳೊಡುಗೆಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಒಡನಾಡಿಗಳಾಗಿವೆ."

ಕೆಲವರು ಶಿಷ್ಟಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದದ ಲವಲೇಶವೂ ಬರಕೂಡದೆಂದು ಮಡಿವಂತಿಕೆಯನ್ನು ಸಾಧಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರಾದರೂ ಅವರಿಗೆ ಅರಿತೋ ಅರಿಯದೆಯೋ ಹಲವಾರು ಜನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳು ಅವರ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ನುಸುಳಿಕೊಂಡಿವೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಹೀಗೆಂದು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದರಾದರೂ ಅವರ ಕೃತಿಗಳ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದು ಬೆರೆತುಕೊಂಡು ಆಶ್ಚರ್ಯ. 'ನೇಮಿನಾಥ'- 'ರುದ್ರಭಟ್ಟ'... ರಂಥ ಕಟ್ಟಾ ಸಂಸ್ಕೃತ ಭೂಯಿಷ್ಠ ಕವಿಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಬೆರೆತುಕೊಂಡು, ಅದರ ಪ್ರಭಾವದ ಗಹನತೆಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು?

ಅತ್ಯಾಧುನಿಕ ಶಿಷ್ಟ ಸಮಾಜದ, ಇಂದಿನ ನಡವಳಿಕೆಗಳ ಮೂಲಬೇರು ಮತ್ತು ಕವಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಮೂಲನೆಲೆ ಜಾನಪದವೇ ಆಗಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಮೇಲೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಿಗಳ ಮೇಲೆ ಒಂದಿಲ್ಲೊಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಬೀರಿದೆ. ಜನಪದ ಕಥೆ, ಗೀತೆ, ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ಒಡಪು, ಪಡೆನುಡಿ, ಭಾಷೆ-ಛಂದಸ್ಸು, ನಂಬಿಕೆ, ವೈದ್ಯ, ಕಲೆ, ಜಾತ್ರೆ-ಉತ್ಸವ, ದೇವರು- ಧರ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಜನಪದ ಜೀವನ ಮತ್ತು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವಿಷಯ- ಸಂಗತಿಗಳು ಶಿಷ್ಟಕೃತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡು ತಮ್ಮ ಪ್ರಭಾವದ ಮುದ್ರೆಯೊತ್ತಿವೆ.

ಯಾವ ದೇಶಭಾಷಾ ಸಾಹಿತ್ಯವಾದರೂ ಜನಪದರ ಸತ್ವ-ಸಾರ, ಸಹಾಯ-ಸಹಕಾರ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ ಪ್ರೇರಣೆ, ಪ್ರಭಾವಗಳಿಂದಲೇ ಪೋಷಿತವಾಗಿ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ.

ಏಕೆಂದರೆ ಯಾವುದೇ ದೇಶದ ಮೊದಲ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆ ದೇಶದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಆಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಹೂವಿಗೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಬೇರಾಗಿ ನಿಂತುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ಬೀಜಾಂಕುರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾದ, ಅದರಿಂದಲೇ ಪಾಲನೆ ಪೋಷಣೆ ಪಡೆದ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಯಾವಾಗಲೂ ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಋಣಿಯಾಗಿದೆ. “ಹೋಮರ್, ವಾಲ್ಮೀಕಿ ವ್ಯಾಸಾದಿ ಕವಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಅಜ್ಞಾತ ಜನಪದ ಕವಿಗಳಿಗೆ ನಾನಾ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಋಣಿಗಳಾಗಿದ್ದಾರೆನ್ನುವುದು ಸರ್ವವೇದ್ಯವಾದ ಸಂಗತಿಯಾಗಿದೆ. ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯ ಮಡುಗೊಂಡು, ಪಾಚಿಬೆಳೆದು ಬಗ್ಗಡಗೊಂಡು ನಾರುವಂತಾದಾಗ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಹಿನಿ ಅದರ ಮುಂದೆ ಹರಿದು ಪಾಚಿ ಕೊಳಕುಗಳನ್ನು ಕೊಚ್ಚಿ ನೂತನ ಜೀವನವನ್ನು ನೀಡಿದ್ದುಂಟು. ವರ್ಡ್ಸ್‌ವರ್ಥ್, ಬರ್ನ್ಸ್, ಸ್ಕಾಟ್, ಪುಸ್ಕಿನ್, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ವಚನಕಾರರು ಈ ಮಾತಿಗೆ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದ್ದಾರೆ.”^{೧೦} ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪೋಷಿತವಾದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನಗೆ ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃತಘ್ನವಾಗಿ ಜನವಿಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವಾಗಲೂ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿ - ಪ್ರೇರಣೆಗಳನ್ನಿತ್ತು, ಜನಸಂಮುಖವಾಗಿ ಪ್ರವಹಿಸುವ ದಾರಿಯನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಇದರ ಈ ಗುಣವನ್ನು ಮನಗಂಡು ಮೆಚ್ಚಿದ ಕನ್ನಡದ ಪಂಪಕವಿ ತನ್ನ ಕಾವ್ಯೋನ್ನತಿಗೆ ‘ಮಾರ್ಗ’ದ ಜೊತೆಗೆ ‘ದೇಸೀ’ಯನ್ನು ಸಮೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಶಿವಶರಣರು ಕೂಡ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಚಂಪೂ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಮುರಿದು, ವಚನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪಿಸಲು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದರು. ಹಾಗೆಯೇ ನಯಸೇನ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ, ಆಂಡಯ್ಯ, ದಾಸರು, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಸರ್ವಜ್ಞ ಬೇಂದ್ರೆ, ಮಧುರಚೆನ್ನ, ಆನಂದಕಂದ, ಚಂದ್ರಶೇಖರ ಕಂಬಾರ ಮೊದಲಾದವರೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಯಥೇಷ್ಟವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದರು. ಈ ಸಂಗತಿಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಎಷ್ಟೊಂದು ಬೀರಿದೆ ಎಂಬುದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜನಪದ ಜೀವನ ಹಾಗೂ ಶಿಷ್ಟಪದ ಜೀವನ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕಗಳೆಂಬ ಮೂಲಭಾವ ವಿಚಾರದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿದಾಗ, ಈ ಎರಡರ ಕೊಡು-ಪಡೆ ಪ್ರಭಾವ ಅನಿವಾರ್ಯವೆಂಬ ಸತ್ಯ ಹೊರಹೊಮ್ಮುತ್ತದೆ. ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಅನಕ್ಷರಸ್ಥರಿಂದ ತುಂಬಿದ ಭಾರತೀಯ ಸಮಾಜ ಅತ್ಯಂತ ಸುಸಂಸ್ಕೃತವಾಗಿ ಬಾಳುವುದರ ಹಿಂದಿನ ಗುಟ್ಟು ಇಲ್ಲಿದೆ.

‘ರಾಮಾಯಣ’ - ‘ಮಹಾಭಾರತಗಳು’ ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯಗಳೇ ಆಗಿದ್ದು, ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಕವಿಗಳು ಅವುಗಳನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿರಬೇಕು. ಮತ್ತು ಲವಕುಶರೇ ಏಕತಾರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದ ವೃತ್ತಿಗಾಯಕರಾಗಿರಬೇಕು..... ಪಂಚತಂತ್ರ, ಹಿತೋಪದೇಶ, ಭೇತಾಳಪಂಚವಿಂಶತಿ-ಶುಕಸಪ್ತತಿ, ಗುಣಾಧ್ಯನ ಬೃಹತ್ಕಥೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ರಚಿತವಾದ ಕ್ಷೇಮೇಂದ್ರನ ಬೃಹತ್ಕಥಾಮಂಜರಿ, ಸೋಮದೇವನ ಕಥಾಸರಿತ್ಸಾಗರ ಮುಂತಾದುವು ಜನಪದ ಕಥೆಗಳ ದೊಡ್ಡ ಕೋಶಗಳೆನಿಸುತ್ತವೆ.... ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ ಕನ್ನಡದ ಪ್ರಥಮ ಜನಪದ ಕಥಾಸಂಕಲನವೆನಿಸುತ್ತದೆ.... ಕರಪಾಲಮೇಳದ ಪೂಜಾರಿ ಪುಟ್ಟಕ್ಕನ ಕಥೆ ವಡ್ಡಾರಾಧನೆಯ ಒಂದು ಕಥೆಯೇ ಆಗಿದೆ.”^{೧೧} ಎಂಬಂತಹ ಊಹೆ ಕೂಡ ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೇಲೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಒಡಿಸ್ಸಿ, ಎಲಿಯಡ್ ಮುಂತಾದ ಪಾಶ್ಚಿಮಾತ್ಯ ಕಾವ್ಯಗಳ ಮೇಲೂ ಆ ದೇಶದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಭಾವ ಇದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಾರೆ ಎಲ್ಲ ಶಿಷ್ಟರಚನೆಗಳ ಮೇಲೆ ಜಾನಪದದ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಅಂತೆಯೇ ಶಿಷ್ಟರ ಪ್ರಭಾವವನ್ನು ಜಾನಪದದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಭಾರತೀಯ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಾದ ಮಹಾಭಾರತ, ರಾಮಾಯಣ ಮತ್ತು ಪುರಾಣ ಪುಣ್ಯಕಥೆ, ಕೀರ್ತನೆಗಳ ಕೇಳಿಕೆಗಳಿಂದ ಸ್ಫೂರ್ತರಾದ ಜನಪದ ಕವಿಗಳು ಕವಿತೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುವ, ಕತೆ ಕಟ್ಟಿ ಹೇಳುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಡೆದುಕೊಂಡುದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಜೀವನದ ನೋವು - ನಲಿವುಗಳನ್ನು ಆ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಬರುವ ಪ್ರಸಂಗಗಳಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಹೃದಯತುಂಬಿ ಬಂದಾಗ ಹಾಡಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಈ ಮಹಾಕಾವ್ಯಗಳು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಗೆ ಪ್ರೇರಕಗಳಾದುದು ಗಮನೀಯ. ಆದರೂ ಜಾನಪದ ಶಿಷ್ಟಪದದಿಂದ ಪಡೆದುದಕ್ಕಿಂತಲೂ, ಕೊಟ್ಟುದೇ ಹೆಚ್ಚು.

ಅಧ್ಯಾಯ : ಮೂರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳು

ವಚನಕಾರರು ಬೇಕೆಂತಲೇ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತಂದು ತುರುಕಿದವರಲ್ಲ. ಕರ್ನಾಟಕದ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಸ್ಥಿತಿ-ಗತಿಗಳನ್ನು ವೀಕ್ಷಿಸಿ ಅವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿ ಹೋರಾಡಲೇಬೇಕಾಯಿತು. ಹೋರಾಟ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಸಲುವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕಾದುದರಿಂದ, ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ ತಿಳಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಶರಣರು ಉಸುರಬೇಕಾಯಿತು. ಹೀಗೆ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಕುರಿತು ಶಿವಶರಣರು ಎತ್ತಿದ ಉಸಿರೇ ವಚನರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೊಮ್ಮಿತು. ಅಲ್ಲದೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರಾಗಿ ಬಂದ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಮಾನವಸಹಜ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು, ವೈಯಕ್ತಿಕ ತುಡಿತಗಳನ್ನು, ಆದರ್ಶದ ಹಂಬಲವನ್ನು ತೋಡಿಕೊಂಡರು. ಅಲ್ಲಿಯೂ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಈ ರೂಪದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳಾದ ಜನಪದ ಕತೆ, ಕಲೆ, ಗಾದೆ, ಒಗಟು, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಭಾಷೆ, ಆಚರಣೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ದೇವರು-ಧರ್ಮ, ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಸೇರಿಕೊಂಡುವು. ಈ ಅಂಶಗಳ ಸಹಾಯ, ಸಹಕಾರ, ಪ್ರಭಾವ, ಪ್ರೇರಣೆ, ಪ್ರಚೋದನೆ, ಸ್ಫೂರ್ತಿ, ಹಿನ್ನೆಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಚನ ಮೈದುಂಬಿಕೊಂಡು ನಡಿಗೆಯ ಕುದುರೆಯಂತೆ ಮುನ್ನಡೆದು, ತನ್ನತನವನ್ನು ಮೆರೆದು, ಕನ್ನಡಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲೊಂದು ವಿನೂತನ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ತೆರೆದಿದೆ.

ಬಹುತೇಕ ವಚನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಉದಿಸಿ-ಬಂದವರು. ಕೆಳವರ್ಗದ ಸಾಮಾನ್ಯರಾದ ಕಂಬಾರ, ಕುಂಬಾರ, ಬೇಡ, ನೇಯ್ಗೆಯವ, ಬಡಿಗ, ಪತ್ತಾರ ಮೊದಲಾದ ಕಾಯಕದವರು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು

ಕಟ್ಟಿ (ನಿರ್ಮಿಸಿ) ಬೆಳೆಯಿಸುತ್ತ ಬಂದಂತೆ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಳವರ್ಗದ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮಾದಾರ ಚೆನ್ನಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಮೇದಾರ ಕೇತಯ್ಯ, ಡೋಹರ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ತಳವಾರ ಕಾಮಿದೇವ, ನುಲಿಯ ಚಂದಯ್ಯ, ಕದಿರುಕಾಯಕದ ರೆಮ್ಮವ್ವೆ, ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಮಾರಯ್ಯ, ಸಿಂಪಿಗ ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯ - ಇನ್ನೂ ನೂರಾರು ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಸಮಕಾಲೀನ ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಸ್ಪಂದಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಬಂದ ತಮ್ಮ ಸ್ವಾನುಭವವನ್ನು ವಚನರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದರು. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಲಾಸ ಕಂಡರು. ಇದೆಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿಯೇ ವೃತ್ತಿ ಕೈಕೊಂಡರು. ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಇವರಿಗೆ ಕಾಯಕಗಳಾದುವು. ಉದಾಹರಣೆಗೆ : ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ, ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ಕಲಿಕೇತ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಜನಪದ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಬದುಕಿ; ಅದನ್ನೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಒಂದೇಯಾದುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಹೀಗಾಗಿ ಜಾನಪದದ ದಟ್ಟ ಪ್ರಭಾವ ವಚನಕಾರರ ಮೇಲಾಗಿದೆ, ಅಂತೆಯೇ ಅದು ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹುರಿಗೊಂಡಿದೆ.

ಈ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ವಚನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಜನಪದ ಜನಾಂಗದೊಡನೆ ಬದುಕಿದವರು; ಅವರ ಸಿಹಿ-ಕಹಿ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಯಾದವರು. ಅವರ ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿಮೆ, ಜಾತ್ರೆ - ಉತ್ಸವ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರೆತುಕೊಂಡವರು, ಅವರ ಹಾಡು-ಕುಣಿತ-ಕಥೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾದವರು, ಅವರ ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ, ರೀತಿ-ನೀತಿ, ರೂಢಿ-ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಧರ್ಮ-ನಂಬಿಕೆ, ದೇವರು-ದಿಂಡಿರು, ಗಾದೆ-ಒಗಟು, ಒಡಪು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಕೇಳಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು, ತಮ್ಮ ವಚನರೂಪದ ಮಾಧ್ಯಮಕ್ಕೆ ಅಪ್ರಜ್ಞಾಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮಾದರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡವರು, ವಸ್ತುವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡವರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಇಡೀ ಜಾನಪದ ಲೋಕವೇ ಅವರ ವಚನರೂಪಕ್ಕೆ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಯಿತು. ಜಾನಪದದ ವಿವಿಧಾಂಶಗಳನ್ನು ಸಂದರ್ಭ- ಸನ್ನಿವೇಶಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು 'ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ' ಎಂಬ ಹೊಸ ರೂಪವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಹೀಗಿರುವುದರಿಂದ ಶರಣರ ಯಾವುದೇ ವಚನ ಗಮನಿಸಿದರೂ ಅಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳು ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ಬಗೆಯಲ್ಲಿ ದೊರೆತೇ ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆಯೇ

ಅದರ ರೂಪ ಬದಲಿಸಿಯೋ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಎಲ್ಲ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿ, ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ತಾನಾಗಿ, ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಬಹುಜನ ಮೆಚ್ಚಿಗೆ ಪಡೆದು, ಜನಪ್ರಿಯ ಜನತಾ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನಿಸಿಕೊಂಡಿದೆ. ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಉದ್ದೇಶ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಹಲವಾರು ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ ಮತ್ತು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕಗೊಂಡ ಜಾನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಿವೇಚಿಸುವುದೇ ನಮ್ಮ ಇಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ. ವ್ಯವಸ್ಥಿತ ಅಧ್ಯಯನದ ಅನುಕೂಲತೆಗಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ದೈವೀ ಅಂಶಗಳು ಕಲೆಯ ಅಂಶಗಳು, ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು - ಎಂದು ವಿಭಾಗಿಸಿಕೊಂಡು ಈ ಮುಂದೆ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ, ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಅ) ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು

ಧರ್ಮದ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ಹಲವಾರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಕಟ್ಟುಕಟ್ಟಳೆಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತವರ್ಗ ಕೆಳವರ್ಗವನ್ನು ಶೋಷಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದುದು ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಪುರೋಹಿತವರ್ಗ, ಪ್ರಭುವನ್ನು ಮುಂದೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡು, ತನ್ನ ಸ್ವಾರ್ಥಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ವರ್ಗ-ವರ್ಣ-ಲಿಂಗಗಳೆಂಬ ಮೂರು ಬಗೆಯ ಭೇದ ಕಲ್ಪಿಸಿ ಸಮಾಜವನ್ನು ಒಡೆದಿತ್ತು. ಪ್ರಜಾವರ್ಗವನ್ನು ಶೋಷಣೆಗೆ ಈಡುಮಾಡಿದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳೆಂದರೆ - ಹಲವಾರು ಅಮಾನುಷ ಸಂಪ್ರದಾಯ - ಆಚರಣೆಗಳು, ವಿಧಿ - ವಿಧಾನಗಳು, ನಂಬಿಕೆಗಳು, ಇವೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಸಮಾಜ ಜೀವಿಯಾದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ 'ಮನರಂಜನೆ' ಕೂಡ ಒಂದು ಅಗತ್ಯದ ಸಹಜ ವಿಷಯವೆನಿಸಿ ಅದನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡ. ಸಮಾಜ ಜನತೆಯ ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಆಗಲೇ ರೂಢಮೂಲವಾದ ಆಚಾರ- ವಿಚಾರ, ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಸಮಾಜದೊಂದಿಗೆ ಬೆಸೆದುಕೊಂಡು ಬಿಡಿಸಲಾರದ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಹೊಂದಿರುತ್ತವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಚನಕಾರರು ಸಮಾಜದ ಯಾವುದೇ ವಿಷಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ವಚನ

ರಚಿಸಿದರೂ ಆ ಕಾಲದ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಚಾರಗಳು ಸಹಜವಾಗಿ ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇವನ್ನೇ ವಚನಕಾಲದ 'ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳು' ಅಥವಾ ಜಾನಪದೀಯವಾದ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳೆನ್ನಬಹುದು. ಜಾನಪದೀಯ ವಿವಿಧಾಂಶಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾನ ಪಡೆದಿವೆಯಾದರೂ ಅವು ಸಮಾಜಕ್ಕೆ ಹೀನ, ಮಾರಕ ಎಂದು ತೋರಿದಾಗ ವಚನಕಾರರು ಅವುಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಅವುಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಮಾಜಿಕ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನು ಹಾಳುಮಾಡುವಂಥ ಅನೇಕ ಸಾಮಾಜಿಕ ಅಂಶಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಹೋರಾಡಿ, ಅವುಗಳನ್ನು ಬೇರು ಸಮೇತ ಕಿತ್ತಹಾಕಲು ಶರಣರು ಶಕ್ತಿಮೀರಿ ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಜನಪದರ ಸಾಂಸಾರಿಕ ಸಂಗತಿಗಳು - ನಂಬಿಕೆ-ಸಂಪ್ರದಾಯ - ಆಚರಣೆ ; ಭೂತ ಪಿಶಾಚಿ; ಕನಸು, ಶಕುನ, ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ; ಜನಪದ ವೈದ್ಯ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬು, ಜನಪದ ಉಡಿಗೆ- ತೊಡಿಗೆ; ಜನಪದ ಊಟೋಪಚಾರ....ಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ (ಇವುಗಳನ್ನು ಕುರಿತ ವಿಪುಲ ಸಾಮಗ್ರಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರೆತರೂ, ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟಗಳ ಮಿತಿಯನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ, ವ್ಯಾಪಕ ಚರ್ಚೆ ಮಾಡಲಾಗಿಲ್ಲ).

ಮದುವೆ :

ಜನಪದರ ಮದುವೆಯ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯು ಹಿಂದೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ವೈವಾಹಿಕ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನುನುಸರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದೆ. ಜನಪದರು ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಪರಂಪರೆಯ ಪೋಷಕರು; ಮದುವೆಯ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಿಗೆ ಬದ್ಧರಾದವರು. ಮದುವೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ತಂದೆ-ತಾಯಿ-ಹಿರಿಯರು, ಮಕ್ಕಳ ಮದುವೆಯ ಮುನ್ನವೇ ಶಕುನ ಕೇಳುವ; ರಾಶಿಕೂಟ, ಗಣಸಂಬಂಧ, ಚಂದ್ರಬಲ, ತಾರಾಬಲಗಳನ್ನು ನೋಡುವ ರೂಢಿಯಿತ್ತು. ಕುಲವ ನೋಡಿ ಕನೈಯ ಕೊಳ್ಳುದು, ಕುಲವ ನೋಡಿ ಕನೈಯ ಕೊಂಬುದು ಅಂದಿನ ಸಂಪ್ರದಾಯವಾಗಿತ್ತು. ಕನೈಯ ಆಯ್ಕೆ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಒಪ್ಪಿಗೆಯನ್ನು ಸೂಚಿಸಲು ಅವಳ ಬೆರಳಿಗೆ ಉಂಗುರ ತೊಡಿಸುವ ಜನಪದ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಬಸವಣ್ಣನವರ "ಉಂಗುರವನಿಕ್ಕಿ" ಎಂಬ ಮಾತು ಬಂದಿರಬೇಕೆನಿಸುತ್ತದೆ ('ಬ.ವ; ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ವ. ೧೧೯೭).

ಮದುವೆಗೆ ವಿಶೇಷ ಚಪ್ಪರ ಹಾಕಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ವಧು-ವರರನ್ನು ಹಸೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಮದುಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಅರಿಸಿನ ಹಚ್ಚಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಹಾಗೂ 'ಹೊಂದೊಡಿಗೆ' (ಹೊನ್ನಿನ ಬಣ್ಣದ ಉಡಿಗೆ) ಯನ್ನು ಉಡಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು, ಬಾಸಿಂಗ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಕಿಕಾಳು ಹಾಕುವಾಗ ತೆರೆಯೊಂದನ್ನು ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು; ಅವರಿಗೆ ಕಂಕಣ ಕೈದಾರಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಸೇಸೆಯನ್ನಿಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಹೆಣ್ಣಿಗೆ ತಾಳಿ ಕಟ್ಟಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. "ಹಣ್ಣು" ಎನ್ನುವ ವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಕಳಶವನ್ನು ಹೊತ್ತ ಹೆಂಗಳೆಯರು ನಿಬ್ಬಣದವರನ್ನು ಸ್ವಾಗತಿಸಿ, ಅವರಿಗೆ "ಹೂದಂಬುಲ" (ಹೂ ಮತ್ತು ತಾಂಬೂಲ) ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದು "ವೀಳ್ಯದಶಾಸ್ತ್ರ" ವೆಂದು ಜನಪದರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಮದುವಳಿಗನ ಮೆರವಣಿಗೆಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಆತನ ಹಿಂದಿನಿಂದ ಕಳಶ, ಮುಂದೆ ಮುಂದೆ ಚರ್ಮವಾದ್ಯದ ದುಂದುಭಿ ದುಮುದುಮಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಮದುವೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನೇ ಬಿಂಬಿಸುವುದು ಗಮನೀಯ.

'ಮದುವೆ' ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ನಡೆದುಬಂದ ಲೋಕದ ರೂಢಿ, ಲೋಕದ ನೀತಿ. ಶಿವಶರಣರಿಗೆ ಸಂಸಾರ ತ್ಯಾಜ್ಯವಲ್ಲ, ಪೂಜ್ಯ. ಸಂಸಾರಜೀವನವೇ ಸದ್ಗತಿಗೆ ಸುಲಭದಾರಿ ಎಂಬ ಆದರ್ಶವನ್ನು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರಿಂದ, 'ಮದುವೆ' ಅವರಿಗೆ 'ಪವಿತ್ರ'ವೇ ಆಗಿದ್ದಿತು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕಲ್ಯಾಣದ ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ಅದನ್ನು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದರು. ಬಹುತೇಕ ಶರಣರು ಮದುವೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡೇ ಆತ್ಮೋದ್ಧಾರ ಪಡೆದಿದ್ದಾರೆ. ಸಿರಿಯಾಳ- ಚಂಗಳೆ; ಸಿಂಧುಬಲ್ಲಾಳ ದಂಪತಿಗಳು, ದಾಸಯ್ಯ-ದುಗ್ಗಲೆ, ಬಸವದಂಪತಿಗಳು, ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ - ಮಹಾದೇವಿಯಮ್ಮ, ಹಡಪದಪ್ಪಣ್ಣ ದಂಪತಿಗಳು, ಮಾರಯ್ಯ - ಲಕ್ಕಮ್ಮ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಚೆನ್ನಯ್ಯ ಮುಂತಾದ ಹಿರಿಯ ಶರಣರೆಲ್ಲ ಸಂಸಾರಿಗಳೇ ಆಗಿದ್ದುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಶಿವಶರಣರಲ್ಲಿ, ದಾಂಪತ್ಯವೆಂಬುದು ಇಹಕ್ಕೂ ದೋಣಿ, ಪರಕ್ಕೂ ಏಣಿ.

ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ಜನಪದ 'ನಂಬಿಕೆ' ಎಂದರೆ - Traditionally accepted concept, often of a cause & effect relationship, past present or future

accepted as a result of repeated and collective observation or perhaps finally of faith" ಎಂದು S.D.F.M.L ನಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಒಂದು, ಒಬ್ಬ ವ್ಯಕ್ತಿ ತಾನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ತನ್ನ ಸಮಾಜದ 'ಆಧಾರಸಹಿತ ನಂಬಿಕೆಗಳು'. ಎರಡು, ಆತನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡ ಆಧಾರ ರಹಿತ ನಂಬಿಕೆಗಳು. 'ಆಧಾರರಹಿತ ನಂಬಿಕೆ'ಗಳನ್ನು "ಮೂಢನಂಬಿಕೆ" ಗಳೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಆದರೂ, ನಂಬಿಕೆಗಳೆಲ್ಲ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳಲ್ಲವೆಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಮೂಢ ನಂಬಿಕೆಗಳು :

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೌಢ್ಯದಿಂದಂಟಾದ ಹಲವಾರು ಕಲ್ಪನೆ, ಭಾವನೆ ಹಾಗೂ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳೆನ್ನಬಹುದು.

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಜನಪದ ಸಮಾಜ ಕೂಡ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳ ಚಕ್ರವ್ಯೂಹದಲ್ಲಿ ಸಿಲುಕಿಕೊಂಡಿತ್ತು. ಮೌಢ್ಯದ ಈ ವ್ಯೂಹವನ್ನು ಭೇದಿಸಲು ಶಿವಶರಣರು ಅಹರ್ನಿಶಿ ಶ್ರಮಿಸಿದರು. ಅಂದಿನ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ಅಜ್ಞಾನ, ಅತರ್ಕ, ಅತಿಭಕ್ತಿ, ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಪರೀತ ನಂಬಿಕೆಯಿತ್ತು.

"ಸರ್ಪದ ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ರತ್ನವಿರುತ್ತದೆ", "ಭೂಮಿಯ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹೂಳಿಟ್ಟ ಬಂಗಾರವಿರುತ್ತದೆ; ಅಂಜನ ಹಚ್ಚಿಕೊಂಡು ನೋಡಿದರೆ ಅದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು." ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. "ಶಿವದಾರವನ್ನು ಬಲುಹಿನಲ್ಲಿ ಸುತ್ತಬೇಕು," "ದೇವರಿಗೆ ಹಣೆ ಸ್ಪರ್ಶಿಸುವಂತೆ ನಮಸ್ಕರಿಸಬೇಕು" ಇತ್ಯಾದಿ ಭಾವನೆಗಳು ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಜನ "ಕಣಿ"ಯನ್ನು ನಂಬುತ್ತಿದ್ದರು. ತೋಗಲುಗೊಂಬೆಯ ಆಟವನ್ನು ನೋಡಬಾರದೆನ್ನುವ ಭಾವನೆ ಆಗಲೂ ಇತ್ತು. ಸತ್ತುಹೋದ ತಂದೆ-ತಾಯಿಗಳ ಹೆಸರನ್ನು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಇಡುವುದುಂಟು. ಕಾರಣ ಮಕ್ಕಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಮತ್ತೆ ಹುಟ್ಟಿಬರುತ್ತಾರೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ. ಚಂದ್ರನೊಳಗೆ ಕಾಣುವ ಕಪ್ಪುಕಲೆಯನ್ನು ಜಿಂಕೆ ಎಂದು ಜನತೆಯ ನಂಬಿಕೆಯಾಗಿತ್ತು. ಗ್ರಹಣಕಾಲದಲ್ಲಿ ರಾಹು ಚಂದ್ರನನ್ನು ನುಂಗುತ್ತಾನೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ಆಗಲೂ ಇತ್ತು.

ಈ ಬಗೆಯ ನಿರಾಧಾರವಾದ ವೈಚಾರಿಕ ತಳಹದಿಯಿಲ್ಲದ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ಶಿವಶರಣರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೂ ಜನಪದ ಜನ ಈ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಬದುಕಿನ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಗಳೇನೋ ಎಂಬಂತೆ ಉಳಿಸಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಶಕುನಗಳು :

ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಆಸೆ - ಆಮಿಷ, ಬಯಕೆ, ಕೊರತೆ, ಧೈರ್ಯ, ಭಯ-ಭೀತಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಿವಿಧ ಮಾನಸಿಕ ಸ್ಥಿತಿಗಳು ಶಕುನಗಳ ಉಗಮಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಆಗಿಹೋದ ಮತ್ತು ಆಗಬಹುದಾದ ಕೆಲವು ಘಟನೆಗಳ ಜಯಾಪಜಯಗಳ ಶುಭಾಶುಭಗಳ ಸೂಚನೆಯನ್ನು 'ಶಕುನ'ವೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಶಕುನಗಳಲ್ಲಿ ಶುಭ ಶಕುನ ಮತ್ತು ಅಶುಭ ಶಕುನಗಳೆಂಬ ಎರಡು ವಿಧಗಳು. ಮುತ್ತೈದೆ, ತುಂಬಿದಕೊಡ, ಹೆಣ, ನರಿ, ರತ್ನಪಕ್ಷಿ, ಕುದುರೆ, ಆನೆ, ಜಿಂಕೆ ಮೊದಲಾದವು ಶುಭಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹೊರಟಾಗ ಎದುರಾದರೆ ಶುಭಶಕುನ; ಅದೇ ಹಂದಿ, ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಕತ್ತೆ, ವಿಧವೆ, ಖಾಲಿಕೊಡ, ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹೊರೆ ಎದುರಾದರೆ ಅಶುಭವೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ. ಯಾವುದೇ ಕೆಲಸದ ಪ್ರಾರಂಭಕ್ಕೆ ಸೋಮವಾರ, ಬುಧವಾದ, ಗುರುವಾರಗಳು ಶುಭದಿನಗಳಾದರೆ ಮಂಗಳವಾರ, ಶುಕ್ರವಾರಗಳು ಅಶುಭದಿನಗಳಾಗಿವೆ. ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕನ್ನಡಿ ಒಡೆದರೆ ಅದು ಅಪಶಕುನ, ಸಂಜೆ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಿನ ಹೆಸರು ಹೇಳಿದರೆ ಅದು ಅಪಶಕುನ. ಮದುವೆಯ ಮೆರವಣಿಗೆ ಹೊರಟಾಗ ಅಳುವುದು ಅಶುಭ. ಮಧ್ಯಾಹ್ನ ಕೋಳಿ ಕೂಗುವುದೂ ಅಪಶಕುನ. ಇವುಗಳ ಪ್ರಸ್ತಾಪವು ಶರಣರಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ಶಕುನಗಳಲ್ಲಿ 'ಶುಭಶಕುನ' ಮತ್ತು 'ಅಪಶಕುನ'ಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಭೇದಗಳಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆ 'ಶಕುನವೆಂದೆಂಬೆ ಅಪಶಕುನವೆಂದೆಂಬೆ' ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಶಕುನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಅಜ್ಞಾನ, ಅವಿಚಾರಗಳೆಂಬುದು ಶರಣರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಸಿದ್ಧರಾಮನ, "ಶಕುನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಶಕುನ ಬೇರಾದಂತೆ" ಎನ್ನುವ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಕುನ ಕಾಲ, ದೇಶ, ಜಗಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಶುಭಾಶುಭಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆನ್ನುವ ಸೂಚನೆಯಿದ್ದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. 'ಕಾಗೆ ತಮ್ಮದೇವರೆಂದು ಕರೆದು, ತಮ್ಮ ಮನೆಯ ಮೇಲೆ ಕೂಳ ಹಾಕಿ, ಕೈಮುಗಿದು ಬೇಡಿಕೊಂಬರಯ್ಯ,

ಆ ಕಾಗೆ ಬಂದು ಮನೆಯ ಹೊಕ್ಕಡೆ, ಒಕ್ಕಲೆತ್ತಿ ಹೋಹ ಮರ್ಕಟನ ಭಕ್ತಿಯಂತಾಯಿತ್ತಯ್ಯ ನೇಮಸ್ತನ ಭಕ್ತಿ" ಎಂಬ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಅಪಶಕುನದ ವಿಚಾರವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ "ಹಲ್ಲಿ ಉತ್ತರ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ಸರಗೈಯಲು ಅಲ್ಲಿ ತೆಂಕಣ ಶಕುನವೊಂದಾಗಲು, ಬಲ್ಲ ನಂಟರು ಬಂದು ಮುಂದೆ ನಿಜನಿಂದಿರಲು...." ಎಂಬ ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲಿಯ ಶುಭಶಕುನದ ಒಂದು ಸೂಚನೆಯಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮದುವೆಯ ಶುಭಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಶಕುನ ಕೇಳಲು ಹೋಗುವಾಗ, ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಮೂಕೊಳಿತಿ ಮತ್ತು ಹಾವಾಡಿಗ ಎದುರಾದರೆ ಅಪಶಕುನವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ. ಸ್ವತಃ ಹಾವಾಡಿಗ ಮೂಕೊಳಿಯ, ಆತನ ಸತಿಯೂ ಮೂಕೊಳಿತಿ; ಇಂಥವರು ತಮ್ಮ ಮಗನ ಮದುವೆಯ ನಿಶ್ಚಯಕ್ಕಾಗಿ, ಶಕುನ ಕೇಳಲು ಹೊರಟಾಗ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ತಮ್ಮಂಥವರೇ ಎದುರಾದಾಗ, ಅದು ಅಶುಭವೆಂದು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ತಿರುಗುವ ದಂಪತಿಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು 'ಕುನ್ನಿ'ಗಳೆಂದು ಜರಿದು, ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂಗೈ ತುರಿಸುವುದು, ಕಣ್ಣು ಅದುರುವುದು - ಹೊಸಬರೊಬ್ಬರ ಬರುವಿಕೆಯ ಶುಭ ಸಂಕೇತ. ಗಂಡಸಿಗೆ ಬಲಗಣ್ಣು, ಹೆಂಗಸಿಗೆ ಎಡಗಣ್ಣು ಅದುರಿದರೆ ಶುಭಶಕುನವೆಂಬ ಬಾವನೆ ಇಂದೂ ಇದೆ. ಈ ಶುಭಾಶುಭಗಳ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಡಕಗೊಂಡಿವೆ.

ಭೂತ ಪಿಶಾಚಿಗಳು :

ಜನಪದರ ಕ್ಷುದ್ರ ದೈವಗಳೇ ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಭಯಂಕರ ಪೀಡನೆಯ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಭೂತ-ಪಿಶಾಚಿಗಳಾಗಿ ಕೆಲವರಿಗೆ ಕಂಡಿರಬೇಕು. ಅಂಥ ಭೂತಗಳು ವಿಡಂಬನಾ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಚನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿವೆ. ನಾನಾ ವಿಧ ಭೂತ - ಪಿಶಾಚಿಗಳನ್ನು ಕೆಲವಾರು ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂತರ, ಬೆಂತರ, ಬೇತಾಳ, ಭೂತ, ಪ್ರೇತ, ಬ್ರಹ್ಮರಾಕ್ಷಸ, ಗುಮ್ಮಡಿ, ಕಲಕೇತ, ಮೋಟ, ಕಾಟುಗ, ಕೆತ್ತುಗ, ಪೋಲುಗ, ಮಾರಯ್ಯ, ಬೀರಯ್ಯ, ಕೇಚರಗಾವಿಲ, ಕಾಳಯ್ಯ, ಧೂಳಯ್ಯ, ಮಾಳಯ್ಯ, ಕೇತಯ್ಯ, ಗಾಡಿಗ, ಡಿಂಬುಗಂಗಿ, ಚೆಕ್ಕಮುಟ್ಟಿಗೆ,- ಮೊದಲಾದ ಭೂತ - ಪಿಶಾಚಿಗಳು ವಚನ ಕಾಲದ ಜನಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿದ್ದವು. ಇವು ಹಾಳುಮೊರಡಿ, ಊರ ದಾರಿ, ಕೆರೆ, ಬಾವಿ, ಹೂಗಿಡಮರ, ಗ್ರಾಮ ಮಧ್ಯದ ಪ್ರದೇಶ, ಹಿರಿಯಾಲದಮರ.....

ಮುಂತಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಕರೆವೆಮ್ಮೆ, ಹಸಗೂಸು, ಬಸುರಿ, ಬಾಣಂತಿ, ಕುಮಾರಿ, ಕೊಡಗೂಸಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುತ್ತವೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಅವರಲ್ಲಿದೆ.^{೨೦} ಮಾವಿನಮರ, ಹುಣಸೆಮರ, ಆಲದಮರ, ಹಾಳುಗೋಡೆ, ಸುಡುಗಾಡು ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ಭೂತಗಳು ವಾಸಿಸುತ್ತವೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ಜನಪದರದು. ಇವು ಮನುಷ್ಯ, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯಾದಿಗಳಿಗೂ ಹಿಡಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ, ನಾನಾ ರೀತಿಯಾಗಿ ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆ ಎಂದೂ ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಭೂತಚೇಷ್ಟೆಯ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಬಲಿಕೊಡುವ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಭೂತದ ಕಲ್ಪನೆ ಮನೆಮಾಡಿದೆ. ಈ ಭೂತಗಳು ಹಸುರಂಬಲಿ, ಹುರಿಬುತ್ತಿಗಳನ್ನು ಬೇಡುತ್ತವಂತೆ; ಅವು ದೊರಕದಿದ್ದಾಗ ಮನುಷ್ಯರನ್ನೇ ಹಿಡಿದು ಪೀಡಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.^{೨೧} ಈ ಮರುಳುಗಳನ್ನು ಕೆಲವರು 'ವಶೀಕರಣ' ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು. ಆದರೆ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ 'ವಶೀಕರಣ'-ಪಡಿಸಿಕೊಂಡವನನ್ನೇ ಬೇತಾಳಗಳು ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೊಂದು ಅಲ್ಲಮನ "ತಾನಿಟ್ಟ ಬೇತಾಳ ತನ್ನ ತಿಂದಿತೆಂಬಂತೆ" ಎನ್ನುವ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಡಕವಾಗಿದೆ. ಮಲೆನಾಡಿನ ಅಡಕೆ ತೋಟಗಳನ್ನು ಕಾಯಲು ಇಂಥ ಭೂತ - ಬೇತಾಳಗಳನ್ನು ಇಡುತ್ತಿರುವ ಪದ್ಧತಿ ಈಗಲೂ ಇದೆ. ಈ ನಂಬಿಕೆಗಳೆಲ್ಲ ನಂಬಿದವರಿಗೆ ನಿಜವೆನಿಸುತ್ತವೆ. ನಂಬದವರಿಗೆ 'ಮೂಢನಂಬಿಕೆ' ಎನಿಸುತ್ತವೆ. ಶರಣರ ಈ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದ ನಂಬಿಕೆಗಳ ಚಿತ್ರ ಮೂಡಿದೆ.

ಕನಸುಗಳು :

ಕನಸುಗಳು ಶುಭಾಶುಭವನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಭಾವನೆ ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನಿಂದ ಇಂದಿನವರೆಗೂ ಇದೆ. ಕುದುರೆ, ಆಕಳು, ಎತ್ತು, ಕುರಿ, ಆನೆ, ದೀಪ, ತೋಗಲು, ಹಣ್ಣು, ಮರ, ಸಿಂಹ, ಹಿರಿಯರು, ಸುಮಂಗಲೆ ಅಳುವುದು, ಸಾಯುವುದು ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡರೆ ಶುಭ, ಎಮ್ಮೆ, ಕತ್ತೆ, ಬೆಕ್ಕು, ವಿಧವೆ, ಬಿರುಗಾಳಿ, ಮಳೆ, ಚಿಲ್ಲರೆನಾಣ್ಯ, ನಗು, ಮದುವೆಯಾಗುವುದು, ಉರಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು, ನೀರಿನ ಭೋರ್ಗರೆತ, ಗಿಡಮುರಿದುಬೀಳುವುದು, ದಿಕ್ಕು ತೋಚದಾಗುವುದು - ಇವೆಲ್ಲ ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಅಪಶಕುನ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ

ನಿಧಾನ (ದ್ರವ್ಯ)ವನ್ನು ಕಾಣುವುದು, ಪುರುಷನೊಡನೆ ಸ್ತ್ರೀ ಸೇರುವುದು..... ಶುಭ ಎನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಾಯುವ ಕನಸನ್ನು ಕಂಡರೆ ಎದ್ದು ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆಯೊಂದು ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳ ವಚನದಲ್ಲಿದೆ (ಸಾವ ಕನಸ ಕಂಡಡೆ ಎದ್ದು ಕುಳ್ಳಿರಿ). "ಕೆಟ್ಟ ಕನಸು ಕಂಡವನು ಯಾರಿಗೂ ಹೇಳದೆ ಮಲಗಿಬಿಡಬೇಕು; ಒಳ್ಳೆಯ ಕನಸು ಕಂಡನಂತರ ಮಲಗಬಾರದು. ಬೆಳಗಾದ ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ಜೋಯಿಸನಿಗೋ ಸಾಧುವಿನೊಡನೆಯೋ ಹೇಳಬೇಕು. ಇವರೂ ಸಿಗದಿದ್ದರೆ ಹಸುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಊದಬೇಕು."^{೨೨} ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಲೆಕ್ಕವಿಲ್ಲದಷ್ಟು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿವೆ. ಕನಸಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ, ಅಡಕೆ, ಓಲೆ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿಗಳನ್ನು ಕಂಡರೆ ಮದುವೆಯಂಥ ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳು ಜರುಗುತ್ತವೆ ಎಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೊಂದು, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ವಚನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.^{೨೩} ಕನಸು ನನಸಾಗುವುದೋ ಇಲ್ಲವೋ! ಕನಸಿನ ಮೇಲೆ ಜಾನಪದರ ನಂಬಿಕೆ ಮಾತ್ರ ಅಚಲವಾದುದು. "ಕನಸಿಗೆ ಕಲ್ಪನೆಯಿಲ್ಲ"ವೆಂಬುದು 'ಆದಯ್ಯನ'ವಾದ ಕೂಡ ಇದೆ. ಆದರೆ, "ರಾತ್ರಿಯ ಬಹಳಷ್ಟು ಸ್ವಪ್ನಗಳು ನಮ್ಮ ಆಶಾಪೂರ್ತಿಯ ಚಿತ್ರದ ಪರಿಣಾಮಗಳೆಂದು" "ಸಿಗ್ಮಾಡ್ ಫೈಡ್" ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ.^{೨೪} ಶರಣರು ಕುರುಡುನಂಬಿಕೆಯ ಕನಸಿನ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಗೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಇಂಬು ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಜನರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವಂತೆ ಹೇಳಬೇಕಾದ ಶರಣರು, ಜನರ ಭಾವ-ಭಾವನೆಗಳಿಗೂ ಬೆಲೆ ಕೊಡುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿದ್ದಿರಬೇಕು.

ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರ :

ಇವು ಕೂಡ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳು. ಜನಪದ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಮಿಗಿಲಾದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಇವು ಬಹಳ ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಜಗತ್ತಿನಾದ್ಯಂತ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿವೆ. ತನ್ನ ಆಗು-ಹೋಗುಗಳಿಗೆ ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರಗಳೂ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವೆಂದು ಮಾನವ ನೆಚ್ಚಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. 'ಫ್ರಾನ್ಸುವಾಪಿರಾರ್ಡೆಲವಲ್' ಮತ್ತು 'ಅಲ್ಬೆರೂನಿ' - ಈ ವಿದೇಶೀ ಪ್ರವಾಸಿಗರು ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಕಂಡ ಮಂತ್ರವಾದಿ ಮತ್ತು ಆತನ ಮಂತ್ರದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ಕುರಿತು ತುಂಬ ಸ್ವಾರಸ್ಯಕರವಾಗಿ ಬರೆದುದುಂಟು. ಮಂತ್ರ-ತಂತ್ರಗಾರರಿಗೆ ಇಲ್ಲಿ ಬಹಳ ಗೌರವ. ಕಾಯಿಲೆಯಾದರೆ ಔಷಧಿಯ ಬದಲು ಮಂತ್ರ ಹಾಕಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಅನಾದಿಕಾಲದ್ದು. "ತದ್ದುತುರಿ ತಲೆಬೇನೆ.... ಮೊದಲಾದ

ರೋಗಗಳು ತಗುಲಿದರೆ, ಲೋಕ ಜನರು ಅದ್ವನಜೋಳ, ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದುಕೊಂಡು 'ರೋಗದ ನಿವಾರಣೆಗೆ ಮಾಟಗಾತಿಯ ಮನೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಮಂತ್ರ -ತಂತ್ರಗಾರರನ್ನು 'ಯಾಂತ್ರಿಕ'ನೆಂದು ಅನೇಕ ವಚನಕಾರರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಾಟಕೂಟ' (ಮಾಟಗಾರ) ದವನೆಂದು 'ಗಾರುಡಿಗ'ನೆಂದೂ ಹಲವೆಡೆ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. 'ಮಾಟವನ್ನು ಕೈಯಿಂದ, ಕಣ್ಣಿನಿಂದ, ಮಾತಿನಿಂದ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ, ಮುಟ್ಟುವುದರಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಾರೆನ್ನುವ ನಂಬಿಕೆ ವಚನ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು.²⁸ ಸರ್ಪಕಚ್ಚಿದರೆ, ಸ್ತ್ರೀ ಹಡೆಯದಿದ್ದರೆ ಮಂತ್ರಿಸಿದ ಉದಕವನ್ನು ಕುಡಿಯಬೇಕೆಂಬುದು ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.²⁹ 'ವಶೀಕರಣ' ಮಂತ್ರವನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ 'ವಶ್ಯ' ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ.³⁰ ಬಸವಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು, ಮಡಿವಾಳಮಾಚಯ್ಯ, ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ ಮುಂತಾದ ಶರಣರು ಮಂತ್ರತಂತ್ರಗಾರರನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಪ್ರದಾಯ - ಆಚರಣೆಗಳು :

ಇವು ಸಮಾಜದ ಒಟ್ಟು ಜನತೆಯ ಅಂಗೀಕಾರವನ್ನು ಪಡೆದು ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಬೆಳಗಿನಿಂದ ಸಾಯಂಕಾಲದವರೆಗೆ ಅನೇಕ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ತೊಡಗಿರುತ್ತಾನೆ. ನಂಬಿಕೆಗಳೇ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಮೂಲವಾಗಿದ್ದರೂ, ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳಲ್ಲ. ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬದುಕಿಗೆ ಅಷ್ಟಿಷ್ಟಾದರೂ ಪ್ರಯೋಜನವಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಅದು ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಹೊಂದಿದಂತೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ. (ಇಂದಿಗೂ ಕೂಡ!) ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ಕಡೆಗಣಿಸಿದವನಿಗೆ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವವಿಲ್ಲ; ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಟ್ಟನ್ನು ಮುರಿದದವನಿಗೆ ಸಮಾಜದ ಬಹಿಷ್ಕಾರವಿತ್ತು.

ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ-ಆಚರಣೆಗಳ ಕೆಲವಾರು ಸೂಚನೆಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಗುರು-ಹಿರಿಯರ್ಯಾರಾದರೂ ಮನೆಗೆ ಬರುವವರಿದ್ದರೆ, ಮನೆಯ ಮುಂದೆ ಪತಾಕೆ ಮತ್ತು ತೋರಣಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಆರು ವಿಧವಾಗಿ ಸಾರಿಸಿ, ರಂಗೋಲಿಯನ್ನು ಹಾಕುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.³¹

ಹಬ್ಬ-ಹುಣ್ಣಿವೆ, ಶುಭಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಮನೆಗೆ ತಳಿರು ತೋರಣಕಟ್ಟಿ, ಗೋಸೆಗಣಿಯಿಂದ ಸಾರಿಸಿ, ರಂಗೋಲಿ ಬಿಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದೂ ಇದೆ. ಕುಲಹೀನ ಶಿಷ್ಯನಿಗೆ ಅನುಗ್ರಹ ನೀಡಿದ ಗುರು, ಆತನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡುವುದಿಲ್ಲ. ಊಟದ ಬದಲಾಗಿ ಅಕ್ಕಿ, ತುಪ್ಪ, ಕನಕ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಆತನಿಂದ ಕಿತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತಾನೆ.³² ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಈಗಲೂ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಹೀನಜಾತಿಗರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂಜಾವಿಧಿಗಳನ್ನು ತೀರಿಸಿದ ಗುರು ಅವರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಊಟ ಮಾಡದಿರುವುದನ್ನು ಶರಣರು ಕಟುವಾಗಿ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವರು ದೈವೀಭಕ್ತರು ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಮಲನ (ಬೂದಿ), ಕಸ್ತೂರಿಚಂದನ, ಮತ್ತು ಮಣ್ಣು ಮಸಿಗಳಿಂದ ನೀಳಬೊಟ್ಟು, ಕಾಗೆವರೆಬೊಟ್ಟು, ಹೂಬೊಟ್ಟು, ಅರ್ಧಚಂದ್ರರೇಖೆ, ಅಂಕುಶರೇಖೆ, ಮೊದಲಾದ ಕಾಕುವರೆಗಳನ್ನು ಹಣೆಯಮೇಲೆ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಅನುಸರಿಸುವವರನ್ನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ.³³ ಮಟ್ಟಿ ಮಸಿಗಳನ್ನು ಹಣೆಯಲ್ಲಿಡುವುದು ವೇದವಿರುದ್ಧವಾದುದೆಂಬುದು ಶರಣರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ.³⁴ ಕೂಸು ಜನಿಸಿದ ನಂತರ 'ಈಜಿಲು' ಮತ್ತು 'ಮೂವಟ್ಟಲು' ಎಂಬ ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ.³⁵ ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದಾಗ ಲಿಂಗಧಾರಣೆ; ಸ್ತ್ರೀ ಗರ್ಭವತಿಯಾದಾಗ ಗರ್ಭಕ್ಕೇ ಲಿಂಗಧಾರಣೆ ಮಾಡುವ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಉಲ್ಲೇಖ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಗಂಡುಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಹನ್ನೆರಡನೇ ದಿನಕ್ಕೆ, ಹೆಣ್ಣು ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಹದಿಮೂರನೇ ದಿನಕ್ಕೆ ಹೆಸರಿಡುವುದನ್ನು 'ಹದಿಮೂರು ದೇಶಿ' ಎನ್ನುವರು. ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ಐದನೆಯ ದಿನವನ್ನು 'ಐದೇಶಿ' ಎಂದು ಜನಪದರು ಆಚರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಕೆಲವಾರು ಸಂಪ್ರದಾಯಾಚರಣೆಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡುದು ಗಮನೀಯ. ಹುಟ್ಟು-ಸಾವಿನ ಬಗೆಗೆ ಇರುವ ನಂಬಿಕೆ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳನ್ನು ಶರಣರು ನಿರಾಕರಿಸುತ್ತಾರೆ. 'ಪಂಚಸೂತಕ'ಗಳನ್ನು ವಿರೋಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೂ ಗ್ರಾಮೀಣರು ಜನನ-ಮರಣಾದಿ ಸೂತಕಗಳನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸಿಕೊಂಡೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ವೈದಿಕ ಮತಾನುಯಾಯಿಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರಕರ್ಮಗಳು ವೀರಶೈವರಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು, ಅತ್ಯಂತ ವಿಚಾರವಾದಿಗಳಾದ ಶಿವಶರಣರು ಕಟುವಾಗಿ ಖಂಡಿಸಿರುವರು. ಹಿಂದಿನಿಂದ ಬಂದ ಒಳ್ಳೆಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳೊಂದಿಗೆ ತಮ್ಮ ಹೊಸ ವಿಚಾರವನ್ನು ಸೇರಿಸಿ, ತ್ಯಾಜ್ಯವಾದುದನ್ನು ಕೈಬಿಟ್ಟುದನ್ನೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ.

ಜನಪದ ವೈದ್ಯ :

ಆಯುರ್ವೇದ, ಆಲೋಪತಿ, ಹೋಮಿಯೋಪತಿ, ಯುನಾನಿ ಮೊದಲಾದ ವೈದ್ಯಕೀಯ ವಿಧಾನಗಳ ಮೂಲಬೇರು ಜನಪದ ವೈದ್ಯದಲ್ಲಿದೆ. ಮುಂದಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಇದನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದು. "Historians have noted that the use of quinine for treatment of Malaria was a traditional remedy used by the natives of South America before it came to the attention of Europeans."^{೩೩} ಹಾಗೂ ಜನಪದ ವೈದ್ಯ - ಮಾನವನ ಬದುಕಿನೊಂದಿಗೇ ಮೂಡಿಬಂದುದನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಈಗಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. - "Folk Medicine has grown originally out of the folkbelief and custom, thought, life & Speech. Medicine is older than doctors. Hence the definition; FolkMedicine in the substance of all the traditional view points on sickness & healing methods applied against disease which exist among the people."^{೩೪} ನೈಸರ್ಗಿಕವಾದ ಈ ವೈದ್ಯವನ್ನು 'ಹಳ್ಳಿ ಔಷಧಿ', ಹಸಿರೌಷಧಿ, ಮನೆಮದ್ದು, ನಾಟಿಔಷಧಿ, ನಾಡಔಷಧಿ, ಕಾಡಮದ್ದು, ಅನುಭವವೈದ್ಯ, ಗಂವಟಿ ಔಷಧಿ, ದೇಸೀ ಔಷಧಿ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಗಿಡಮೂಲಿಕೆಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ನೀಡುವ ಜನಪದ ವೈದ್ಯನನ್ನು 'ಪಂಡಿತ' ಎಂದು ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆ. ಇವರು ಕೊಡುವ ಔಷಧಿ, ಮಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಳಿಂದ ಅನೇಕ ರೋಗಿಗಳು ಗುಣಮುಖರಾಗಿದ್ದಾರೆ. ಆಧುನಿಕ ವೈದ್ಯ ವಿಜ್ಞಾನದಿಂದ ಗುಣವಾಗದ ಎಷ್ಟೋ ರೋಗಿಗಳು ಈ ಪದ್ಧತಿಯಿಂದ ದೂರಾದುದುಂಟು.

ವೇದಪೂರ್ವದ ಈ ವೈದ್ಯಪದ್ಧತಿ ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿತ್ತು. ಹೆಸರೇ ವೈದ್ಯನೆಂದು ಸೂಚಿಸುವ ವಚನಕಾರ 'ವೈದ್ಯಸಂಗಣ್ಣನು' ವೈದ್ಯವೃತ್ತಿಯಿಂದಲೇ ಬದುಕಿದವನು. ಜನಪದ ವೈದ್ಯ, ವನಸ್ಪತಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ - ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಲವು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಶರಣರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮಂತ್ರವೈದ್ಯ, ಶಸ್ತ್ರವೈದ್ಯ,^{೩೫} ಗಜವೈದ್ಯ ಮತ್ತು ರಸವೈದ್ಯ^{೩೬} ಎಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವೈದ್ಯವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾರೆ. ನಯಸೇನನೂ 'ಮಂತ್ರವೈದ್ಯ'ವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ.^{೩೭}

ಚಿಕಿತ್ಸೆಗಾಗಿ ರೋಗಿಯ ದೇಹರಚನೆಯ ಜ್ಞಾನ ವೈದ್ಯರಿಗೆ ಅಗತ್ಯವಾಗಿ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನರ-ನಾಡಿ-ಸಂದು-ಮೊದಲಾದ ದೇಹದ ಭಾಗಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೀಲು'-'ನರ'ಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದ್ದರೆ, 'ನಾಡಿ'ಯ ಉಲ್ಲೇಖ ವೈದ್ಯಸಂಗಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬಂದಿದೆ. 'ಕೀಲು' ಎಂದರೆ 'ಸಂದು' ಎಂತಲೂ 'ನಾಡಿ' ಎಂದರೆ 'ನಾಳ' ವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ವೈದ್ಯಸಂಗಣ್ಣನು ತನ್ನದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತೇಳು 'ನಾಡಿ'(ನಾಳ)ಗಳ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ^{೩೮} ಅಲ್ಲದೆ ದೇಹದ ಸಂದುಗಳ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳನ್ನು ವೈದ್ಯಸಂಗಣ್ಣ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ^{೩೯} ದೇಹದ ಈ ಭಾಗಗಳ ಬಗೆಗೆ ಜನಪದ ವೈದ್ಯರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಜ್ಞಾನ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

'ಅಷ್ಟೋತ್ತರ ಶತವ್ಯಾಧಿ'ಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಕ್ಕಮೃ, ಬಸವಣ್ಣ, ವೈದ್ಯಸಂಗಣ್ಣರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಸಂಖ್ಯ ರೋಗಿಗಳಿಗೆ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ "ನೂರಾಂಟುರೋಗ" ಎನ್ನುವ ನುಡಿಗಟ್ಟು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಯ 'ಅಷ್ಟೋತ್ತರಶತವ್ಯಾಧಿ' ಎಂಬುದು ಬಹುಶಃ ಈ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನ ಸಂಸ್ಕೃತರೂಪ. ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣನೆಂಬ ಶರಣ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಶ್ಲೇಷ್ಮಗಳೆಂಬ ವ್ಯಾಧಿಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುವ ಮೂಲಕ ವಾತ-೮೧, ಪಿತ್ತ-೬೪, ಶ್ಲೇಷ್ಮ-೨೧೫ ಸೇರಿ ೩೬೦ ವ್ಯಾಧಿಗಳಾದುವೆಂದು ವ್ಯಾಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತಾನೆ.^{೪೦} ತದ್ರು, ತುರಿ, ತಲೆಬೇನೆ, ಮೈಕಟ್ಟು, ಸೀತ, ವಾತ, ಬಹುಜ್ವರ, ಹೊಟ್ಟೆಬೇನೆ, ಕೆಟ್ಟಹುಣ್ಣುಗಳೆಂಬ ೩೬೦ ವ್ಯಾಧಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ. ತಲೆಶೂಲಿ, ಕಣ್ಣಶೂಲಿ, ಉಬ್ಬಸವಾಯು, ಜ್ವರ, ಚಳಿ, ಇಂತಿವೆಲ್ಲವೂ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದ ವ್ಯಾಧಿಗಳು.... ತದ್ರು, ತುರಿ, ಕುಷ್ಠ, ಗಂಡಮಾಲೆ, ಕುರುವು, ಬಾವುಹುಣ್ಣುಗಳು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸುವಂಥ ಬೇನೆಗಳೆಂದು" ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

'ಕರಣಹಸಿಗೆ' ಎಂಬ ಶಾಸ್ತ್ರ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಭ್ರೂಣದ ಹುಟ್ಟುವಿಕೆಯಿಂದ ಹಿಡಿದು ಸಂಪೂರ್ಣ ಮನುಷ್ಯದೇಹದ ರಾಚನಿಕ ವರ್ಣನೆ ಬಂದಿದೆ. ಆಧುನಿಕ ದೇಹಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರೂ ಇದನ್ನು ನೋಡಿ ಚಕಿತರಾದಂತೆ, ಅದರ ಯಥಾರ್ಥತೆಯನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಅಧ್ಯಯನ ನಡೆಯಬೇಕಾಗಿದೆ. ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರವನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬಲ್ಲ ಶರಣರು ಈ 'ಕರಣಹಸಿಗೆ' ನೀಡಿದುದು ಸಹಜವಾಗಿದೆ.

ವನಸ್ಪತಿಗಳಿಂದ ಔಷಧಿ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಜಾಯಿಕಾಯಿ', 'ಜಾಯಿಪತ್ರ'ಗಳನ್ನೂ ಔಷಧಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಲೋಯಿಸರ' (ಲೋಳೆಸರ) ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು.

'ದತ್ತೂರಿ', 'ಮದ್ದುಗುಣಕ'ಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಈ ಎಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಮೂಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಔಷಧಿ ತಯಾರಿಸುವುದನ್ನು ಬಹುಶಃ "ಮೂಲಿಕಾಸಿದ್ಧಿ" ಎಂದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಣ್ಣಿಗೆ ಒಂದು ತರಹದ ಕಾಡಿಗೆಯನ್ನು ಬಳಿದುಕೊಂಡು, ಬರಿಗಣ್ಣಿಗೆ ಕಾಣಿಸದೆ ಇರುವ ಹೂಳಿಟ್ಟ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿಯುವ ವಿಧ್ಯೆಗೆ "ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ" ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿಯ ವಿಧ್ಯೆಯನ್ನು ತಿಳಿದುಕೊಂಡವರಿಗೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಮಾಡುವವರಿಗೆ 'ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿ' ರೆನ್ನುವರು. ಅಂಜನಸಿದ್ಧಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಬಸವ, ಅಲ್ಲಮ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ದಾಸಿಮಯ್ಯನಂಥ ಶರಣರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಅಂಜನ- ಅಂಜನಗಾರರನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೂತಿಡಲಾದ ಚಿನ್ನ, ಭೂಗರ್ಭದ ಜಲ ಪತ್ತೆ ಮಾಡಲು ಅಂಜನ- ಅಂಜನಸಿದ್ಧರನ್ನು ಮೊರೆಹೋಗುವ ಪರಿಪಾಠ ಇಂದಿಗೂ ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿದೆ.

'ಮರುಜೀವಣೆ' -ಎಂಬುದು ಸತ್ತವರನ್ನು ಮರಳಿ ಬದುಕಿಸಬಲ್ಲದೆಂದು ನಂಬಲಾದ ಸಸ್ಯೋಷಧಿ. ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವು 'ಮಱುಜವಣೆ'^{೪೧}, ಮಱುಜೀವಣೆ,^{೪೨} ಸಂಜೀವಿನಿ.^{೪೩} ಕಳಕೊಂಡ ಜೀವವನ್ನು 'ಮರುಜೀವಣೆ' ಮೂಲಿಕೆಯ ರಸ ಹಿಂಡಿ ಮರಳಿ ಪಡೆಯಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಆ ಕಾಲದ ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿತ್ತು.^{೪೪} ಸಂಜೀವಿನಿಯ ಬೇರಿನಿಂದ ಮರಣವನ್ನು ತಪ್ಪಿಸಬಹುದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಇತ್ತು.^{೪೫} ಈ ನಂಬಿಕೆಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ಅಂಜನಸಿದ್ಧರು, ರಸಸಿದ್ಧರು, ಜನರಿಗೆ ಆಮಿಷ ತೋರಿಸಿ ಮೋಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಕಾರಣದಿಂದ ಶಿವಶರಣರು ಅವರನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬುಗಳು :

ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬು (ಕುಲಕಸುಬು) ಎಂದರೆ, ಮನೆತನದ ಉದ್ಯೋಗ, ಪರಂಪರಾಗತ ವೃತ್ತಿ, ಜಾತಿವೃತ್ತಿ, ಎಂದು ಮುಂತಾಗಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶದ ಅಲ್ಪಸಂಖ್ಯಾತರು ಮತ್ತು ಬಡವರು ತಮ್ಮ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ತಲೆತಲಾಂತರದಿಂದ ಕೈಕೊಂಡು ಬಂದ ಅನುವಂಶಿಕ ವೃತ್ತಿಗಳೇ 'ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬುಗಳು.' ಗ್ರಾಮಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರೆನ್ನಿಸಿಕೊಂಡವರ ಉಪಜೀವನ ವೃತ್ತಿಗಳಾದ ಈ ಕಸುಬುಗಳ ಒಂದು ವರ್ಗವೇ ರೂಪುಗೊಂಡಿದೆ. ಕೃಷಿಕ ಕೇಂದ್ರವಾದ ಆ ವರ್ಗ ಬಹು ವ್ಯಾಪಕವಾದುದು. ಪಶುಸಂಗೋಪನೆ ಮತ್ತು ವ್ಯವಸಾಯ ಮಾಡುವ ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಬಟ್ಟೆ ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸುವ ಅಗಸ, ತಲೆಕೊರದ, ಕ್ಷೌರಿಕ, ಬಟ್ಟೆ, ನೇಯುವ ನೇಕಾರ, ಬಟ್ಟೆ ಹೊಲೆಯುವ ಸಿಂಪಿಗ, ಹೊಳೆ ದಾಟಿಸುವ ಅಂಬಿಗ, ವ್ಯವಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಹಾಸಿಕೊಡುವ ಮತ್ತು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡುವ ಬಡಗಿ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿಕೊಡುವ ಕಮ್ಮಾರ, ಗಡಿಗೆ-ಪಡಗ ತಟ್ಟಿ ಸುಟ್ಟುಕೊಡುವ ಕುಂಬಾರ - ಮೊದಲಾದವರೆಲ್ಲರೂ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬುದಾರರು. ಇವರು ಮಾಡುವ ಕೆಲಸಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕುಲಕಸುಬುಗಳು. ತಲೆತಲಾಂತರವಾಗಿ ಈ ಕಸುಬುಗಳು ಸಾಗಿಬರುವಾಗ ಕಸುಬುದಾರರ ಜಾತಿಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡವು. ಜಾತಿ- ವಿಜಾತಿಯೆಂಬ ತರತಮ ಭಾವನೆ ಉಂಟಾಯಿತು. ಇಂಥ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಬಂದ ಶರಣರು

ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾರನಾದ ಬೀಸಿ ಮಡಿವಾಳನಾದ
ಹಾಸನಿಕ್ಕಿ ಸಾಲಿಗನಾದ ವೇದವನೋದಿ ಹಾರುವನಾದ
ಕುಲವೇನೋ? ಆವಂದಿರ ಕುಲವೇನೋ? (ಬ.ವ. ೫೮೭)

ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ವೃತ್ತಿಯ ನಿಜಸ್ಥಿತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿ, ಜಾತಿಯನ್ನು ಗಣಿಸದೆ, ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕಾಯಕದ ಸ್ತರಕ್ಕೆ ಎತ್ತರಿಸಿದರು. ವಚನಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಂದಿಗೆ ಮಾದಾರ, ಮಡಿವಾಳ, ಡೋಹರ, ಅಂಬಿಗ, ಸಮಗಾರ ಹೆಸರುಗಳು ಜಾತಿವಾಚಿಯಲ್ಲ, ವೃತ್ತಿಸೂಚಿಗಳು. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಕಸುಬುದಾರರ ಕಸುಬು ಜಾತಿಯಲ್ಲ; ವೃತ್ತಿ, ಕಾಯಕ.^{೪೬} ಈ ಕುಲಕಸುಬುಗಳು ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಉಪಜೀವನ ವೃತ್ತಿಗಳಾಗಿದ್ದುದು, ಸಮಾಜದ ಬೇರೆಬೇರೆ

ಸ್ತರಗಳಿಂದ ಬಂದ ಶರಣರು ಈ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನು ಕೈಕೊಂಡುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಾನುಭವವನ್ನೂ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವೃತ್ತಿಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದೂ ಅಷ್ಟೇ ಗಮನೀಯ.

ಒಕ್ಕಲುತನ :

ಒಕ್ಕಲು ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕೃಷಿ, ಬೇಸಾಯ, ವ್ಯವಸಾಯ, ಉಳುಮೆ-ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಪರ್ಯಾಯ ನಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಒಕ್ಕಲಿಗನ ಪ್ರಮುಖ ಕಸುಬಿದು. ಒಕ್ಕಲಿಗ, ಆತನು ಉಳುವ ಭೂಮಿ, ಉಳಲುಪಯೋಗಿಸುವ ಎತ್ತು ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು, ಉತ್ತಿ -ಬಿತ್ತಿದ ಬೆಳೆ, ಒಕ್ಕುವುದು, ನೋಗ, ನೇಗಿಲು, ಕವೆ, ಕವಲಿ, ಕೊಡಲಿ, ಬಂಡಿ, ಕೀಲ, ತಾಳ, ಹುಗುಲು, ಈಯ, ಮೇಳಿ, ಜಿಗಳಿ, ಕಣೆ, ಎಡಗೋಲಕಾರಿ, ಬಲಗೋಲ, ಬೆಳ್ಳಿ, ಬಿತ್ತವಟ್ಟ (ಶೆಡ್ಡಿಯ ಬಟ್ಟಲು)ದಿಂದ, ಸೆಳೆಗೋಲು (ಉದ್ದವಾದ ಕೋಲು), ಬೆಂಗೋಲು (ಚಾಟಿ, ಚಬಕ) ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಬೇಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳು ಈ ಎಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ನಾಟಿಯ ಮೂಲಕ ಭತ್ತ ಬೆಳೆಯುವುದು, ಹದಗೊಂಡ ನೆಲದಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿ ಬೆಳೆ ತೆಗೆಯುವುದು; ಬೆಳೆಯಲ್ಲಿಯ ಕಳೆ (ಕಸ) ಕೀಳುವುದು, ಬೆಳೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗೆ ಬೇಲಿ ಹಾಕುವುದು; ಹೊಟ್ಟಿನ ರಾಶಿಯನ್ನು ತೂರುವುದು, ಬಯಲ ಕಣದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕುವುದು, ಒಕ್ಕಿದ ಕಾಳನ್ನೆಲ್ಲ ಹಗೆಹದಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಡುವುದು, ಬೆಳೆ ಕೊಯ್ಲಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಕುಯ್ದು, ಕಣದಲ್ಲಿ ಗೂಡು ಹಾಕುವುದು (ಧಾನ್ಯದ ಬಣವೆ), ಧಾನ್ಯದ ಹುಲ್ಲನ್ನು ಮೇಲಾಗಿ ಕಂಬ (ಮೇಟಿ)ದ ಸುತ್ತು ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ದನಗಳಿಂದ ತುಳಿಸುವುದು..... ಇತ್ಯಾದಿ ಪರಂಪರಾಗತ ವ್ಯವಸಾಯದ ಚಿತ್ರದ ಹಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಣ್ಣನಲ್ಲಿ, ಹೊಡೆಹುಲ್ಲ ಬಂಕಣ್ಣಗಳಲ್ಲಿ, ಬಸವಣ್ಣ, ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಕಗೊಂಡ ವ್ಯವಸಾಯದ ಅಂಶಗಳು ಪರಂಪರಾಗತ ವ್ಯವಸಾಯವನ್ನೇ ಸಮಗ್ರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತವೆ. ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಒಕ್ಕಲಿಗ ಮುದ್ದಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣ ಅವಲಂಬಿಸಿದ್ದು ಇಲ್ಲಿ

ಸ್ಪಷ್ಟೀಕರಣ. ಇವನೊಬ್ಬ ಉತ್ತಮ ಬೇಸಾಯಗಾರನಾಗಿದ್ದನೆಂಬುದು ಅವನ ವಚನಗಳಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಅವನ ವೃತ್ತಿಯಾದ ಒಕ್ಕಲುತನವೇ ಅವನ ವಿಶೇಷಣ. ಇಂತಹ ರೈತನ ವೃತ್ತಿ, ವೃತ್ತಿ ಸಾಧನಗಳು, ಅವರ ಭಾವ-ಭಾವನೆ ಭಾಷೆ- ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ರೂಪಕವಿಧಾನದಿಂದ, ಬೆಡಗಿನ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಳಕೆಯಾದುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ. ಜನಪದರ ಬದುಕಿಗೆ ವಚನಗಳು ಕನ್ನಡಿ ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ವಿಶೇಷ ಉದಾಹರಣೆ. ಶಿಷ್ಟಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ಕೃಷಿವಿವರ ಬಂದಿದೆಯೆ?

ದನಕಾಯುವಿಕೆ :

ಎತ್ತು ಬಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ರೈತ ತನ್ನ ಹೊಲಕ್ಕೆ ಹೋದರೆ, ಆತನ ಹಸು-ಕರುಗಳನ್ನು ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಒಯ್ದು ಮೇಯಿಸಿ, ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಆತನ ಮನೆಗೆ ಒಪ್ಪಿಸುವುದು ಕೆಲವರ ಕಸುಬೇ ಆಗಿತ್ತು, ಆಗಿದೆ. ಇವರನ್ನು ವಚನಗಳು 'ತುರುಗಾಹಿ'ಗಳೆಂದಿವೆ. ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು 'ತುರುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ' ನೆಂಬ ವಚನಕಾರ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಇವನು ಗೋವುಗಳನ್ನು ಕೋಲಿನ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದ. ರಾಮಣ್ಣನೇ ಹೇಳುವಂತೆ, ಕೋಲೊಂದರಲ್ಲಿ ಹಲವು ಕುಲದ ಗೋವುಗಳ ಚಲಿಸದೆ ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದ; ದನಕರುಗಳು ಬೇರೆಯವರ ಪೈರನ್ನು ಮೇಯಲು ಹೋಗದಂತೆ ತಡೆಯಬಲ್ಲ ಶಕ್ತಿ ತನ್ನ ಕೋಲಿಗಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ತುರುಗಾಹಿಗಳು ಆಕಳು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಕರುಗಳನ್ನು ಕಾಯುತ್ತಿದ್ದರು. ತಿಂಗಳಿಗೊಮ್ಮೆ ಪಶುಗಳ ಒಡೆಯರಿಂದ 'ಕೂಲಿ' ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ವೃತ್ತಿಗೆ 'ಕಾಕೂಲಿ' ಎಂದು ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿ ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆ.

ದನಕಾಯುವ ಕಸುಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದಂತೆ ಹಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ವಚನಕಾರ ತುರುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ, ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಅವುಗಳ ಒಡೆಯರಿಂದ ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಹಣದ ವಿವರಗಳನ್ನು ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಹಸು ಕಾಯಲು ಒಂದು ಹಾಗೆ, ಎತ್ತಿಗೆ ಹಣವಡ್ಡ, ಕರುವಿಗೆ ಮೂರುಹಣ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಗಿರಿ-ತಪ್ಪಲು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಯುವ ಪಶುಗಳನ್ನು ಹದ್ದುಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿಡಲು "ಕಾವಕಟ್ಟಿಗೆ"ಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಕೀಲಾರದ ಭೀಮಣ್ಣ ಮತ್ತು ತುರುಗಾಹಿ ರಾಮಣ್ಣ ಇಬ್ಬರೂ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶ್ಲೇತ

ಪೀತ, ಕಪೋತ, ಕೃಷ್ಣ, ಗೌರ, ಮಾಂಜಿಷ್ಠ, ಕಪಿಲ, ಕರ್ಬುರ, ಅಳಗ, ಬೊಟ್ಟಗಳಿಗೆ ಮೊದಲಾದ ನಾನಾ ವರ್ಣಗಳ ಒಡೆಯರ ಬಾಗಿಲಿಗೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯೇ ಹೋಗಿ, ತಾನು ಕಾಯುವ ದನಗಳನ್ನು ಬಿಡಿರೆಂದು ತುರುಗಾಹಿ ಕೂಗುಹಾಕುತ್ತಿದ್ದ; ಕತ್ತಲಾದ ಮೇಲೆಯೇ ಅವುಗಳನ್ನು ಒಡೆಯರ ಮನೆಗೆ ತಲುಪಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಬೆಟ್ಟದ ತಪ್ಪಲಿನಲ್ಲಿ ದನಗಳು ಮೇಯುತ್ತಿರುವಾಗ, ಹುಲಿ, ಆನೆ, ತೋಳಗಳು ಅವುಗಳಿಗೆ ತೊಂದರೆ ಕೊಡುವುದು, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಕೊಂದೇ ಹಾಕುವುದು; ದನಗಳೇನಾದರೂ ತೊಂಡು (ತುಡುಗು) ಹೋದರೆ, ಕಟ್ಟಿಹಾಕುವುದು, ಗಣ್ಣಿನ ಕೋಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆಯುವುದು..... ದನಗಾಹಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಈ ಬಗೆಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ದನ ಕಾಯುವಿಕೆಯ ಚಿತ್ರವನ್ನು ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಟ್ಟುತ್ತವೆ. ದನ ಕಾಯುವ ಗೋವಳಿಗನ ವೇಷಭೂಷಣದ ಚಿತ್ರವೊಂದನ್ನು ತೆಲುಗೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ ಹೀಗೆ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ: “ಗೋವಳಿಗ ಹಳದಿಯ ವಸ್ತ್ರವನ್ನು ಧರಿಸಿರುತ್ತಿದ್ದ, ಬಳಪದ ಓಲೆಗಳನ್ನು ಕಿವಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ದಂಡವನ್ನು ಹಿಡಿದಿರುತ್ತಿದ್ದ. ತಲೆಗೆ ಗುಲಗಂಜಿಯ ದಂಡೆಯನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ, ತುತ್ತುರಿತುರಿಯೆಂಬ ಕೊಳಲನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ದನಗಳ ಕೊರಳಿಗೆ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿರುತ್ತಿದ್ದ.”^{೪೯}

ದನಗಾಹಿ, ರೈತಾಪಿ ವರ್ಗದವರ ದನಗಳನ್ನು ಕಾಯುವವನಾದರೆ, ಹಸು ಮತ್ತು ಎಮ್ಮೆಗಳ ಹಾಲನ್ನು ಕರೆದು, ಹಾಲು ಸಹಿತ, ಹಾಲಿನಿಂದಂಟಾಗುವ ಇತರ ಉತ್ಪನ್ನಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರಿ ಬದುಕುವವರಿಗೆ ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ‘ಕೀಲಾರದ ವೃತ್ತಿ’ಯವರು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಈ ಕಸಬನ್ನೇ ತನ್ನ ಜೀವನವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಕೀಲಾರದ ಭೀಮಣ್ಣನೂ (ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ) ಒಬ್ಬ ವಚನಕಾರನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಕುರಿಸಾಕಣೆ :

ವ್ಯವಸಾಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕುರಿಸಾಕಣೆ ಕುರುಬರ ಸ್ವಯಂ ಉದ್ಯೋಗ. ವೀರಗೊಲ್ಲಾಳನೆಂಬ ವಚನಕಾರ ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಕುರಿಕಾಯುವ ವೃತ್ತಿಯಾಧಾರದ ಮೇಲೆ ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ. ಈತನನ್ನು ಗೊಲ್ಲಾಳ ಅಥವಾ ಗೊಲ್ಲನೆಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತನಾಮದಿಂದಲೂ ವಚನಗಳು ಕರೆದಿವೆ. ಕುರಿಗಾರನಾದ ಕುರುಬ ಯಾವಾಗಲೂ ಹೆಗಲಮೇಲೆ ಕಂಬಳಿಯನ್ನು ಹೊದಿರುತ್ತಿದ್ದ; ಕುರುಬರು ಕುರಿಯ

ಹಾಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು; ಹೋತ, ಆಡು, ತಗರುಗಳನ್ನು ಅವರು ಸಾಕುತ್ತಿದ್ದುದು; ಇವುಗಳನ್ನು ಮೇಯಿಸಲು ಕಾಡಿಗೆ ಒಯ್ಯಾಗ ಅಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಹುಲಿ- ತೋಳಗಳು ಕೊಂದು ತಿನ್ನುತ್ತವೆಂಬ ಭಯ ಕುರುಬನಿಗೆ ಇರುವುದು - ಈ ವಿವರಗಳು ಮಾತ್ರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಹೆಚ್ಚಿನ ಈ ವೃತ್ತಿ ವಿವರಗಳು ಸಿಕ್ಕುವುದಿಲ್ಲ. ಏನೇ ಆದರೂ ಮಾನವ ಜನಾಂಗದ ಅತಿ ಪುರಾತನ ವೃತ್ತಿಯಾದ ಕುರಿಕಾಯುವ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿರುವರು.

ನೇಕಾರಿಕೆ :

ನೇಯ್ಗೆ ನೇಕಾರರ ಪ್ರಮುಖ ವೃತ್ತಿ. ಇವರು ದೇವಾಂಗ ಮತದವರು ಅಥವಾ ವೀರಶೈವ ಜಾಡರು. ಜಾಡರು ನೂಲುವುದು, ನೇಯುವುದು, ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು ಇತ್ಯಾದಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ನೇಕಾರರ ನೇಯ್ಗೆಯ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನ ಕೈಮಗ್ಗ, ಸರಿ, ಗಂಜಿ, ಕುಂಚಿಗ, ಎಳೆ, ಎಳೆಕಟ್ಟು, ಮಗ್ಗುಕುಳಿ, ಚೌಸೆರಗು, ಕೂಲಿ, ಗೋಪಿ, ಹೆಂಡಚರಳೆ, ಉಂಕಿ, ಆಣೆಮೆಟ್ಟುವುದು, ಸಮಗಾಲು, ಅಣೆ, ಲಾಳಿ, ಮುಳ್ಳಕಂಡಿಕೆ ಮುಂತಾದವು ಪಾರಂಪರಿಕ ನೇಯ್ಗೆಯ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು. ಗ್ರಾಮೀಣ ನೇಕಾರಿಕೆಯ ಪ್ರಸ್ತುತ ವಿವರಣೆ ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.^{೫೦} ದಾಸಿಮಯ್ಯನು ಜೇಡ (ನೇಯ್ಗೆ) ಕುಲಕ್ಕೆ ಸೇರಿದವನಾದುದರಿಂದ, ಅವನ ಕುಲಕಸುಬೂ ಜೇಡರ ಕಸುಬೇ ಆಗಿದೆ. ‘ಜೇಡ’ ಮತ್ತು ‘ಜ್ಯಾಡ’ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ‘ಹಾಸನಿಕ್ಕಿಸಾಲಿಗನಾದ’ ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನ ಮಾತು ನೇಕಾರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತದೆ.

ಹತ್ತಿಯನ್ನು ರಾಟೆಯಲ್ಲಿ ಕೈಯಿಂದ ತಿರುಗಿಸಿ, ನೂಲು ತೆಗೆದು, ಕದಿರು ತಯಾರಿಸುವವರನ್ನು “ಕದಿರುಕಾಯಕದವರು” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ‘ಕದಿರ ರೆಮ್ಮವ್ವೆ’ ಇದೇ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿ ಬದುಕಿದ ಶರಣೆ. ನೂಲುವುದಕ್ಕೆ ರಾಟೆ ಮತ್ತು ಹಂಜಿಗಳು ಪ್ರಮುಖವೆಂಬುದು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ರಾಟೆಯ ವಿವಿಧ ಭಾಗಗಳಾದ ಅಡಿಯ ಹಲಗೆ, ತೋರಣಬೊಂಬೆ, ಸೂತ್ರದ ಕರ್ಣ ಮುಂತಾದವನ್ನು ರೆಮ್ಮವ್ವೆ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ.^{೫೧}

ಸಿಂಪಿಗಾರಿಕೆ :

ಹರಿದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಸಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಹೊಲಿದು ಕೊಡುವ ವೃತ್ತಿಯೇ ಸಿಂಪಿಗಾರಿಕೆ. ಸಿಂಪಿಗವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದವರನ್ನು

ಸಿಂಪಿಗರು, ಸಿಂಪಿಗ್ಯಾರು, ಚಿಂಪಿಗ್ಯಾರು ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ. ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಡುಪು ತಯಾರಿಸುವ ದರ್ಜಿಗಳನ್ನು “ಚಿಪ್ಪಿಗ”ರೆಂದೂ “ಸೂಜಿಕಾಯಕ”ದವರೆಂದೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ‘ಸೂಜಿಕಾಯಕದ ರಾಮಿತಂದೆ’ಯು ಹೊಲಿಗೆಯ ಕಾಯಕದವನು. ಆಗ ಉಡುಪು ತಯಾರಿಸಲು ಬಟ್ಟೆಯನ್ನು ಕತ್ತರಿಸಿ ಸೂಜಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಹೊಲೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ‘ತಲೆಗೆ ಮೂರು ಚಿಪ್ಪು, ಅಂಗಕ್ಕಾರು ಚಿಪ್ಪು, ಮಿಕ್ಕಾದ ಸರ್ವಾಂಗವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ಒಂದೇ ಚಿಪ್ಪಿನ ಕುಪ್ಪುಸ.’ ರಾಮಿತಂದೆಯ ಈ ವಚನದಲ್ಲಿ ‘ಚಿಪ್ಪು’ ಎಂಬುದು ಬಟ್ಟೆಯ ಕತ್ತರಿಸಿದ ತುಂಡನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಅಂಟುದಾರ, ಉಭಯದ ಹೊಲಿಗೆ, ಟಿಬ್ಬಿ, ಕಲ್ಲಿಯ ಹೊಲಿಗೆಗಳೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ಹೊಲಿಗೆಗಳನ್ನು ಸೂಜಿಕಾಯಕದ ರಾಮಿತಂದೆ ಹೆಸರಿಸುತ್ತಾನೆ.^{೨೨}

ಕುಂಬಾರಿಕೆ :

ಎಲ್ಲ ಕೈಕಸುಬುಗಳಂತೆ, ಮಾನವನ ಬದುಕಿನ ಅವಿಭಾಜ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಅರಳಿದುದು, ಮಡಕೆ ತಯಾರಿಸಿ, ಪೂರೈಸುವ ಕುಂಬಾರಿಕೆ. ಹದಗೊಂಡ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಮಾತ್ರ ಮಡಿಕೆ-ಕುಡಿಕೆ-ಪಾತ್ರೆ -ಪಡಗಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಗ್ರಾಮೀಣ ಉದ್ಯಮವಿದು. ಇದನ್ನು ಕುರಿತು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಮಣು ಹದಗೊಳಿಸಿ ಮಡಕೆ ಮಾಡುವುದು (ಹದ ಮಣ್ಣಲ್ಲದೆ ಮಡಕೆಯಾಗದು: ಕೇತಲದೇವಿ). ‘ಮಡಕೆಗೆ ಮಣ್ಣೇ ಮೂಲ (ಮಡಕೆಯ ಮಾಡುವಡೆ ಮಣ್ಣೇ ಮೊದಲು- ಬಸವಣ್ಣ). ಹದವಾದ ಮಣ್ಣಿನಿಂದ, ತಿಗುರಿಯ ಸಹಾಯದಿಂದ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ನೂಲೆಳೆಯ ಮೂಲಕ ತಿಗುರಿಯ ನಾಭಿಯಿಂದ ಅವುಗಳನ್ನು ಕಿತ್ತಿ ತೆಗೆದು ಬಿಸಿಲಿನಲ್ಲಿ ಒಣಗಿಸುವುದು, ಒಣಗಿದ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ‘ಆವಿಗೆ’ಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸುಟ್ಟು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವುದು. ಹಸಿ ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ (ಆವಿಗೆ?) ಸುಡುವುದು (ಹಸಿಯ ಮಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಮಡಕೆ ಅಗ್ನಿಯಲ್ಲಿ ಶುದ್ಧವಾದ ಬಳಿಕ ಅದು ತನ್ನ ಪೂರ್ವಕುಲವ ಬೆರಸುವುದೆ? ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ) - ಈ ಎಲ್ಲ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತವೆ. ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಬೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆವಿಗೆಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಸುಡುತ್ತಿದ್ದರು. (ಆವಿಗೆಯಲೊದಗಿದ ಪುತ್ಥಳಿಯ ರೂಹಿನಂತಾಯಿತ್ತು.... ಬಸವಣ್ಣ) ಗಡಿಗೆ-ಮಡಕೆಗಳನ್ನು ಕತ್ತೆಯ ಮೇಲೆ ಹೇರಿಕೊಂಡು ಹಳ್ಳಿಹಳ್ಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮಡಕೆ ಮಾಡುವ ವೃತ್ತಿಕಲೆ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಮುದ ನೀಡುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಹಸಿವಿನಿಂದ ಒರಲುವ ಶಿಶುವಿನ ಹಸಿವನ್ನು ಮರೆಯಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವುಳ್ಳದ್ದು. ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಈ ಮಾತಿಗೆ ಪುರಾವೆ ಇದೆ. “ಆಡುವ ಮಡಕೆಯ ತೋರಿಸಿ, ಶಿಶುವಿನ ಹಸಿವನಡಗಿಸುವಂತೆ....” ಹಸಿವಿನಿಂದ ಬೊಬ್ಬೆ ಹಾಕುವ ಮಗುವಿಗೆ ಕುಂಬಾರ ಶಾಲೆಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗುತ್ತಿರುವ ಮಡಕೆಯನ್ನು ತೋರಿಸಿದರೆ ಸಾಕು, ಅದು ತನ್ನ ಹಸಿವನ್ನೇ ಮರೆತು ಬೆರಗಿನಿಂದ ಮಡಕೆ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುವ ವಿಧಾನವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಗಣ್ಣಿನಿಂದ ನೋಡಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ.^{೨೩}

ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯನೆಂಬುವವನು, ಅನಾದಿ ಕಾಲದ ಒಬ್ಬ ಕುಂಭಕಾರ (=ಕುಂಭರ). ಈತನ ಕುಂಬದ ಗತಿಗೆ ಶಿವನು ಕುಕಿಲಿರಿದು ಕುಣಿದನೆಂದು ದಾಸಿಮಯ್ಯ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಗುಂಡಯ್ಯನ ಮಡಕೆ ತಟ್ಟುವ ತಾಳಕ್ಕೆ, ಶಿವ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷಗೊಂಡು ಕುಣಿದುದರಿಂದಲೇ ವಚನಕಾರ ಸಿದ್ಧರಾಮ, ‘ಕುಂಬಾರರೆಲ್ಲರೂ ಗುಂಡಯ್ಯನಾಗಬಲ್ಲರೆ?’ ಎಂದು ಕೇಳಿದ್ದಾನೆ. ಹರಿಹರನ ‘ಕುಂಬಾರಗುಂಡಯ್ಯ’ನ ರಗಳೆಯ ವಸ್ತುವೂ ಇದೆ ಆಗಿದೆ.

ಕಮ್ಮಾರಿಕೆ :

ಒಕ್ಕಲುತನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಕಬ್ಬಿಣದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ರೈತರಿಗೆ ಒದಗಿಸುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕಮ್ಮಾರ ಕಸುಬು ತುಂಬ ಅಗತ್ಯವಾದುದು. ಹಾಗಾಗಿ, ಇಂದಿಗೂ ಪ್ರತಿ ಹಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಅಥವಾ ಇಬ್ಬರು ಕಮ್ಮಾರರಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಕರ್ಮಯೋಗಿಯಾದ ಒಕ್ಕಲಿಗನಿಗೆ, ಕರ್ಮಕಾರನಾದ ಕಮ್ಮಾರನದೇ ನಿಜವಾದ ಕರ್ಮ. ಈತನನ್ನು ವಚನಗಳು ಕುಂಬಾರ, ಕಮ್ಮಾರ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಕಮ್ಮಾರ ರೂಪವೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಕ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಈತ ವಾಸಮಾಡುವ ಓಣಿಗೆ ಕುಂಬಾರಗೇರಿ, ಕಮ್ಮಾರ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ಕುಂಬಾರ ಸಾಲಿ ಅಥವಾ ‘ಕುಲಿಕಟ್ಟಿ’ ಎನ್ನುವರು. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ‘ಕಮ್ಮಟ’ (ಕುಲಿಮನೆ) ದ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. “ಕಾಸಿ ಕಮ್ಮಾರನಾದ - ಕಬ್ಬುನವ ಮಾಡುವವ ಕಮ್ಮಾರ-ಮರ್ತ್ಯ ಲೋಕವೆಂಬುದು ಕರ್ತಾರನ ಕಮ್ಮಟವಯ್ಯ” - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳು, ಕಮ್ಮಾರನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತವಾಗಿ ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತವೆ. ಪ್ರಸ್ತುತ ಕಮ್ಮಾರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ.^{೨೪}

ಕಮಾರ್ ಕಬ್ಬಿಣವನ್ನು ಕೆಂಪಗೆ ಕಾಯಿಸಿ, ತುಂಡುಮಾಡಿ, ಬಡಿದು ಬೇರೆಬೇರೆ ಆಕಾರದ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಮಾರಿ ಬಂದ ಹಣ- ಧಾನ್ಯದಿಂದ ಉಪಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ವಚನವೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ (ಚ.ಬ.ವ: ೪೪೯ಪು. ೪೨೨). ಗಾಳಿಯನ್ನೂದಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಪುಟಗೊಳಿಸುವ 'ತಿದಿ'ಯನ್ನು ಕಮಾರ್ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಘಟ್ಟಿವಾಳಯ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಾಸಿದ ಕಬ್ಬಿಣ ಆರಲು, ಅದರ ಮೇಲೆ ನೀರು ಹಾಕಿದಾಗ, ನೀರು ಇಂಗಿಹೋಗುವ ರೀತಿಯನ್ನು ವಚನಗಳು ಉಪಮೆಯಾಗಿ ಬಳಸಿವೆ. (ಬಸವಣ್ಣ - 'ಅಗ್ನಿಯಾಧಾರದಲ್ಲಿ ಕಬ್ಬುನ ನೀರುಂಬದಯ್ಯ'- ವ. ೧೯೭; ಸಿದ್ಧರಾಮ- "ಅಯ್ಯ ಕಬ್ಬುನ ನೀರೊಳಕೊಂಬಂತೆ...." ವ. ೬೪೯) ಕಮಾರ್ ಕೆಲಸದ 'ಇಕ್ಕುಳ' ಸಲಕರಣೆಯೊಂದು ಬಸವಣ್ಣ ನವರಲ್ಲಿದೆ (ಬ.ವ. ೧೨೫). ಕಮಾರರು ಮಣ್ಣು ಸೂಜಿ (?) 'ಉಕ್ಕಿನ ಸೂಜಿ'ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.^{೫೫} ರೈತಾಪಿ ವರ್ಗದ ಜನ ತಮ್ಮ ವ್ಯವಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳ ರಿಪೇರಿಗೆ ಬೆಳಿಗ್ಗೆಯೇ ಕಮಾರನ ಮನೆಗೆ ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬನೇ ಕಮಾರ ಇರುವುದರಿಂದ ಎಲ್ಲರ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ದುರಸ್ತಿ ಮಾಡುವಲ್ಲಿ ವಿಳಂಬವಾಗಿ ರೈತರಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಷಯವೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ.

ಬಡಿಗತನ :

ಬಡಗಿಯು ಮರ ಕಡಿದು, ಕೆತ್ತಿ, ಗೃಹನಿರ್ಮಾಣದ ಉಪಕರಣಗಳು, ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಉಪಕರಣಗಳು, ರೈತೋಪಯೋಗಿ ಉಪಕರಣಗಳು - ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತ ಬಂದಿರುವ ಕಸುಬಿಗೆ "ಬಡಿಗತನ" ಎನ್ನುವರು. ಬಡಿಗತನಕ್ಕೆ 'ಬಾಚಿ-ಕಾಯಕ'ವೆಂದೇ ವಚನಗಳು ಕರೆದಿವೆ. ಬಡಗಿಯ ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ಬಾಚಿಗಿರುವ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯೇ ಪ್ರಾಯಶಃ ಈ ಕಸುಬಿಗೆ "ಬಾಚಿಕಾಯಕ" ಎಂದು ಕರೆಯಲು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಬಾಚಿಕಾಯಕದ ಬಸವ್ವನೆಂಬ ವಚನಕಾರ, ಶರಣಕಾಲದ ಬಡಗಿ. ಈತನು ಬಾಚಿ ಮತ್ತು ಉಳಿಗಳು ಬಡಗಿ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಅಗತ್ಯ ಸಾಧನಗಳೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಕೆತ್ತುವಾಗ ಕೈ ತಪ್ಪಿದರೆ, ಬಾಚಿ ಕಾಲಿಗೆ ತಾಗಿ ಅಪಾಯವಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಸೂಚನೆಯೊಂದನ್ನು

ಬಾಚಿಕಾಯಕದ ಬಸವಪ್ಪಯ್ಯಗಳ ಪುಣ್ಯಸ್ತೀ ಕಾಳವ್ವೆಗಳ ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ (ಕೈತಪ್ಪಿ ಕೆತ್ತಲು ಕಾಲಿಗೆ ಮೂಲ).

'ಕಾಮಾಟದ ಭೀಮಣ್ಣ' ನೆಂಬ ಶರಣ ಮನೆಕಟ್ಟಲು ಬೇಕಾದ ಮರಮುಟ್ಟಿನ ಕೆಲಸವನ್ನು ಮಾಡುವವ. ಇವನು ಮರಗೆಲಸದವನೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಅವನ ಹೆಸರಿನ ವಿಶೇಷಣ (ಕಾಮಾಟ-ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಕಾಯಕ)ವೇ ನಿದರ್ಶನ. ತನ್ನ ರಾಮಾಟದ ಕಾಯಕವನ್ನು ಕಾಮಾಟಿ ಭೀಮಣ್ಣ ಬೆಡಗಿನ ರೂಪದಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಕಾಯಕದ ಪರಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾನೆ. "ಬೋದಿಗೆ ನಾಲ್ಕು, ಕಂಭವೆಂಟು, ಅರುಗಾಲು ಹತ್ತು, ತೋಲೆ ಒಂದೆ ಏರಿತ್ತು, ಮಚ್ಚಳವಲಗೆಗೆ ದಿಕ್ಕು ಕಾಣದೆ ಕರ್ಮಕಾಂಡಿಗಳೆಲ್ಲರೂ ಕಾಮನ ಕಾಮಾಟಿಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಹೋದರು. ಈ ಗುಣವ ನಾನು ನೀನೆಂಬುವದ ತಿಳಿದು ನೋಡು ದಾರೇಶ್ವರಲಿಂಗವನರಿವುದಕ್ಕೆ." ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಕೆಲಸದವನಿಗೆ ಈಗಲೂ 'ಕಾಮಾಟಿ' ಎಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಮನೆಕಟ್ಟುವ ಉದ್ಯೋಗದಲ್ಲಿ ಮರದ ಕೆಲಸದವನಾದ ಈತನ ವಚನಾಂಕಿತ 'ದಾರೇಶ್ವರ' ಅಥವಾ ದಾರೇಶ್ವರಲಿಂಗ. 'ದಾರು' ಎಂಬುದಕ್ಕೆ 'ಮರ' ವೆಂಬರ್ಥವಿದೆ ಎನ್ನುವ ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ ವಿಚಾರ ಸಾಧುವಾದುದೇ. (ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪು. ೩೨೨-೨೩).

ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಕಸುಬು :

ಬಂಗಾರ-ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕುಶಲಕರ್ಮಕ್ಕೆ 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕಸುಬು' ಅಥವಾ 'ಚಿನಿವಾರಿಕೆ', 'ಪತ್ತಾರಿಕೆ' ಎನ್ನುವರು. ಈ ಕಸುಬುದಾರನನ್ನು 'ಅಕ್ಕಸಾಲೆ' 'ಬಂಗಾರರು' ಮುಂತಾದ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಚಿನ್ನವನ್ನು ಪುಟಕ್ಕಿಟ್ಟು ಕಡಿದು ಬಡಿದು ಬೇಕಾದ ಆಕಾರಗೊಳಿಸಿ, ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ (ಬಸವಣ್ಣ : ವ. ೨೫೧ ಪು. ೧೦೪). ಗ್ರಾಮೀಣ ಅಕ್ಕಸಾಲಿ, ಚಿನ್ನ ಕರಗಿಸಲು, ಇದ್ದಿಲು ಉರಿಸುವ ಕುಪ್ಪಡಿಗೆಯನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು 'ಕುಪ್ಪಟಿಗೆ' (ಮ.ಮಾಚಯ್ಯ, ವ. ೧೪೪, ಸಂ. ಉಮಾಪತಿ) 'ಅಗ್ಗಿಷ್ಟಿಕೆ' (ಚ.ಬ.ವ. ೭೧) ಎಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ತನ್ನ ಉದ್ಯಮಕ್ಕೆ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಕ್ಕುಳ, ಅಡಿಗಲ್ಲು, ಚಮ್ಮಟಿಗೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದೆ (ಚ.ಬ.ವ.

೩೭೧, ಪ್ರಥಮ ಮುದ್ರಣ, ಆರ್.ಸಿ.). ಈ ಕಸಬಿನವರು 'ವಿಶ್ವಕರ್ಮ' ವಂಶದವರೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ.

ಈ ಕಸುಬಿನಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಕೀಳುಮಟ್ಟದ ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗಳು ಅದ್ಭುತ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ವಂಚಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ "ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನ ಭಕ್ತಿ ಅಗ್ನಿಷ್ಟಿಗಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು" ಎಂಬ ವಚನ ಗಾದೆಯಿಂದ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. 'ಅಕ್ಕಸಾಲಿ ಅಕ್ಕನ ಬಂಗಾರವನ್ನು ಕದಿಯದೆ ಬಿಡನು' ಎಂಬ ಜನಪದ ಗಾದೆ ಮಾತನ್ನಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು. "ಹುಸಿ ಕಾಯಾಯಿತ್ತು ಅಕ್ಕಸಾಲಿಗನಲ್ಲಿ" (ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ) ಎಂಬ ಮಾತೂ ಆತನ ಕೀಳು ಮನೋವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ." 'ರಸವಿದ್ಯೆಯುಳ್ಳ ಜಂಗಮವ ಅಕ್ಕಸಾಲೆ ಪೂಜಿಸುವನು' (ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ) ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಸ್ವಭಾವವೇ ಇದೆ. ಈತನ ವಂಚಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವ ಜನಪದಗಾದೆ - ಕಥೆಗಳೂ ಉಂಟು (ನೋಡಿ : ಜಾನಪದ ಸ್ಪಂದನ, ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ, ಪು. ೮೭).

ಕಂಚುಗಾರಿಕೆ :

ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಸೀಸ - ಈ ಮೂರರ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಕಂಚನ್ನು ತಯಾರಿಸುವವರನ್ನು ಕಂಚುಗಾರರೆನ್ನುವರು. ಪಂಚಾಳರು ಕಂಚಿನಿಂದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆ, ಬಟ್ಟಲು, ಸೌಟು, ತಾಳ, ದೇವತಾಮೂರ್ತಿಗಳು, ಕಾಲುಂಗುರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕಂಚುಗಾರರು ತಾಮ್ರ, ಹಿತ್ತಾಳೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳ ರಿಪೇರಿ ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಒಡೆದು ಹೋದ ತಾಮ್ರದ ಕೂಡ ಮೊದಲಾದ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಸತು, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಬಿಳಿಗಾರಗಳ ಮಿಶ್ರಣದಿಂದ ಬೆಸುಗೆ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ತಾಮ್ರದ ಪಾತ್ರೆಗಳಿಗೆ ಕಲಾಯಿ ಕೂಡ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

'ಕಾಳಿ'ಯ ಭಕ್ತರಾದ ಕಂಚುಗಾರರ (ಬಸವಣ್ಣ: ಕಂಚುಗಾರನೇಸು ಭಕ್ತನಾದಡೆಯೂ ಕಾಳಿಕಾದೇವಿಯ ಹಂಗಬಿಡ) ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಇವರು ತಯಾರಿಸುವ ಕಂಚಿನ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ಊಟಕ್ಕಾಗಿ, ಉಪಯೋಗಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು (ಬ.ವ. ೬೯೨). ಕಂಚಿನ ತಟ್ಟೆಗಳನ್ನೇ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆಳಗಿ

ಕನ್ನಡಿಯಂತೆ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. (ಬಸವಣ್ಣ: ವ. ೮೬೦," ಉಂಬ ಬಟ್ಟಲು ಬೇರೆ ಕಂಚಲ್ಲ, ನೋಡುವ ದರ್ಪಣ ಬೇರೆ ಕಂಚಲ್ಲ "ಭಾಂಡ ಒಂದೆ, ಭಾಜನ ಒಂದೆ ಬೆಳಗೆ ಕನ್ನಡಿಯೆನಿಸಿತ್ತಯ್ಯೆ.")

'ಮಲಹರ' ಕಾಯಕದ ಚಿಕ್ಕದೇವಯ್ಯ ಲೋಹಗೇಲಸದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾದವನು. ಲೋಹ ಅಥವಾ ಹಳೆಯ ಪಾತ್ರೆಗಳನ್ನು ತೆಗೆದುಕೊಂಡು ಬದಲಾಗಿ ಸಂಭರ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕೊಡುವ ವ್ಯಾಪರಿ ಕೂಡ ಈತ, ಎಂಬುದು ಆತನದೇ ಒಂದು ವಚನದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. "ಮುರಿಗಂಚು, ತವರ, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ತಾಮ್ರ ಇವು ಮೊದಲಾದ ಲೋಹವ ತನ್ನಿ; ಕಳ್ಳವಣ, ಕಂದುವೆಳ್ಳಿ ಮೊದಲಾದ ರೊಕ್ಕವ ತನ್ನಿ ನಿಮಗಲ್ಲದೊಡವೆಯೆನಗೆ ನಿಮಗೊಳ್ಳಿಯೊಡವೆಯುಂ ಕೊಡುವ ಎನ್ನ ಕಂಬಳಿಯ ಚೀಲವಂ ಬಿಡುವೆ ಅದರಲ್ಲಿರ್ಧ ಸಂಭಾರದ್ರವ್ಯವ ಕೊಡುವೆನೆಂಬುದಕ್ಕೆನ್ನ ನಂಬಿ ಬನ್ನಿ" (ಉದ್ಭುತ : ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪು. ೩೦೯). ಇವನು ಈ ಹಳೆಯ ಲೋಹಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಯಶಃ ಆಯಾ ಲೋಹದ ಕೆಲಸಗಾರರಿಗೆ ಮಾರುತ್ತಿದ್ದಿರಬೇಕು (ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ- ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ ಪು. ೧೬೭).

ಅಗಸನ ಕಸುಬು :

ಇದು ಊರ ಜನಗಳ ಮಲಿನವಾದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಶುಭ್ರಗೊಳಿಸುವ ವೃತ್ತಿ. ಈ ಕಸುಬುದಾರನನ್ನು ಅಗಸ, ಮಡಿವಾಳ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವಚನಗಳು ಕರೆದಿವೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ "ಬೀಸಿ ಮಡಿವಾಳನಾದ (ಬಸವಣ್ಣ)"ವಸ್ತ್ರ" ಮಾಸಿದಡೆ ಮಡಿವಾಳರಿಗಿಕ್ಕುವುದು" (ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ) - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಮಡಿವಾಳ ಕಾಯಕದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಪರಿಚಯವಾಗುವುದು. ಇವರು ಮಾಸಲು ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಕುದಿಯುವ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಉಬ್ಬೆಗೆ ಹಾಕಿ ನಂತರ ತಣ್ಣೀರಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ದಿ, ಸೆಳೆದು ಒಗೆದು, ಬಿಸಿಲಿಗೆ ಒಣಗಿಸಿ, ಗಳಿಗೆ (ಮಡಿಸಿ) ಮಾಡಿ, ಕೊಡತಿಯಿಂದ ಘಟಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಬಸವಣ್ಣ - ೧೨೮೨). ಗಂಜಿ ಹಾಕುವುದು ಅಗಸನ ಪ್ರಮುಖ ಕೆಲಸ. ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ "ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಿದೇವ" ನೆಂಬ ವಚನಕಾರ ತುಂಬ ಶ್ರದ್ಧೆ ನಿಷ್ಠೆಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದುದರಿಂದ ಆತನ ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣರು ಆತನನ್ನು ಕೊಂಡಾಡಿದ್ದಾರೆ. (ಮಡಿವಾಳರೆಲ್ಲರೂ

ಮಾಚಯ್ಯನಾರಬಲ್ಲರೇನಯ್ಯ' - ಸಿದ್ಧರಾಮ; ಮಡಿವಾಳನೆಂಬೆನೆ ಮಾಚಯ್ಯನ - ಬಸವಣ್ಣ. ಅಲ್ಲದೆ, ಇಂದು ತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ನಾನಾ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಅಗಸರೆಲ್ಲರೂ ಮಾಚಯ್ಯನನ್ನು ಆರಾಧ್ಯದೈವವೆಂದು ಆರಾಧಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಕೌರದ ಕಸುಬು :

ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಗಂಡಸರ ತಲೆಗೂದಲನ್ನು ಬೋಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ 'ಕೌರ' ಎನ್ನುವರು. ಈ ಕೌರದವರನ್ನು ನಾಪಿತ, ನಾವಿದ, ನಾಯಿಂದ, ಕೆಲಸಿಗ - ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಈ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು, 'ಕನ್ನಡಿ ಕಾಯಕ', 'ಆಯುಷ್ಯಮರ್ಕಾಯಕ' ಎಂದೂ ಅಮುಗಿದೇವಯ್ಯ ತನ್ನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಇವು ತುಂಬ ಆಕರ್ಷಕ ಹೆಸರುಗಳು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಕಾಯಕದವರನ್ನು 'ನಾವಿದರು', 'ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕ'ದವರು ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ. ವಚನಕಾರ ಅಮುಗಿದೇವಯ್ಯ ತನ್ನ ಕೌರದ ಕುಲಕಸುಬಿನ ವಿಧಾನವನ್ನು ಹೀಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ, "ಕಂಕುಳ ತಟ್ಟೆನು, ಮೂಗ ಮುಟ್ಟೆನು, ಮಂಡೆಯ ಬೋಳಿಸುವೆನು ಚಂಡಿಕೆಯನಿರಿಸುವೆನು". ಕನ್ನಡಿ ಕಾಯಕದ ಅಮುಗಿದೇವಯ್ಯ ಕೌರದ ವಿವಿಧ ಸಲಕರಣೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸಿದ್ದಾನೆ : ಶಸ್ತ್ರ (ಕತ್ತಿ), ಕತ್ತರಿ, ಚಿಮ್ಮಟ (=ಮೂಗಿನೊಳಗಿನ ಕೂದಲು ತೆಗೆಯುವ ಸಾಧನ), ಚಣ (=ಉಗುರು ಕತ್ತರಿಸಲು ಉಪಯೋಗಿಸುವ ಸಾಧನ), ಹಣೆಗೆ, ಮುಕುರ ಇತ್ಯಾದಿ. ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ 'ನಕ್ಕಾಸ'ಕ್ಕೆ ನಖಚಣೆ (ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯ) ವೆಂದು ವಚನವೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕೌರದುಪಕರಣಗಳನ್ನು ನಾಯಿಂದ 'ಹಡಪ' (=ಹಸಿಬಿ, ಎರಡೂ ತುದಿಗೆ ಜೇಬುಗಳುಳ್ಳ ಹೆಗಲಿಗೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳಲು ಅನುಕೂಲವಾದ ದಪ್ಪ ಅರಿವೆಯ ಚೀಲ) ದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿರುತ್ತಿದ್ದ. ಇದು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಪೆಟ್ಟಿಗೆಯೂ ಆಗಿರಬಹುದು. ಇತರ ಗ್ರಾಮೀಣ ಕಸುಬುಗಳಂತೆ ಕೌರದ ಕಸುಬೂ ಬಹುಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ಕರ್ನಾಟಕದ ಶಿಲಾಶಾಸನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ.

ಚರ್ಮಗಾರಿಕೆ :

ಸತ್ತ ದನಗಳ ಚರ್ಮವನ್ನು ಸುಲಿದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹದಗೊಳಿಸಿ, ಮಿಣೆ, ಜತ್ತಿಗೆ, ಬಾರುಕೋಲು, ಮೊದಲಾದ ವ್ಯವಸಾಯದ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕೆ ಚರ್ಮಗಾರಿಕೆ ಅಥವಾ ಚರ್ಮಾರಿಕೆ ಎನ್ನುವರು. ಚರ್ಮದ ಕೆಲಸದ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಹಲವು ಒಳಪಂಗಡಗಳು ಚರ್ಮಕಾರರಲ್ಲಿ

ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಹೊಲೆಯ, ಮಾದಿಗ, ಸಮಗಾರ, ಡೋರ, ಮೋಚಿ (ಮಚ್ಚಿಗ) ಇವೇ ಅವು. ವಚನಗಳೂ ಇವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ.

ಸುಲಿದು ಹದಗೊಳಿಸಿದ ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮದಿಂದ ಸಮಗಾರ ಪಾದರಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಲ್ಲಿದೆ. (ಅ.ಮ. ವಚನ : ೧೪, ಆರ್ ಸಿ.) ಮಾದಾರ ಹರಳಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣನೂ ಹೊಸ ಜೋಡುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ವಚನಗಳು ಹೇಳುತ್ತವೆ (ಅಂಬಿಗ ಚೌ.ವ.೧೧ ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ). ಮಾದಾರ ಹರಳಯ್ಯನೂ ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಮಗಾರನಾಗಿದ್ದುದು ಇಲ್ಲಿ ಸ್ಮರಣಾರ್ಹ. ಸಮಗಾರರಿಗೆ ಸತ್ತ ಪ್ರಾಣಿಯ ಚರ್ಮವನ್ನಲ್ಲದೆ ಅದರ ಕೊಂಬು ಕೊಳಗ ಕರುಳ ಗರ್ಭ ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.^{೧೬}

ಡೋರರ ಮುಖ್ಯ ಕೆಲಸ, ತೊಗಲು ಹದಗೊಳಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಹಾಕುವುದು. ಇವರು ಚರ್ಮಹದಗೊಳಿಸುವ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವಿಧಾನ ಹೀಗಿದೆ: ಒಂದು ಮಣ್ಣಿನ ಹದವಾದ ಪಾತ್ರೆಯಲ್ಲಿ (ರಂಜಣಿಗೆ) ನೀರುಹಾಕಿ, ಹೊನ್ನಾವರೆಯ ತೋಟೆಯನ್ನು ಒಂದೆರಡು ದಿನ ಅದರಲ್ಲಿ ಮುಳುಗಿಸಿ ಇಡುವರು. ಬಳಿಕ ಆ ತೋಟೆಯನ್ನು ಹೊರತೆಗೆದು ರಂಜಿನಿಯೊಳಗೆ ಚರ್ಮವನ್ನು ಮುಳುಗಿಸಿಡುವರು. ಕೆಲವು ಕಾಲಾನಂತರ ಮಿದುಗೊಂಡು ಆ ಚರ್ಮ ಕೆಂಪು ವರ್ಣಕ್ಕೆ ತಿರುಗಿದ ಕೂಡಲೇ ಅದನ್ನು ತೊಳೆದು ಬಣ್ಣ ಕೊಡುವರು. ಚರ್ಮಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಕೊಡುವ ಡೋರವೃತ್ತಿಯನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಡೋಹರಕಕ್ಕಯ್ಯ ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಕುಲವೇ ಡೋಹರನ? (ಸಿದ್ಧರಾಮ); 'ಡೋಹರನೆಂಬೆನೆ ಕಕ್ಕಯ್ಯನ? (ಬಸವಣ್ಣ) - ವಚನಕಾರರ ಈ ಮಾತುಗಳು ಕಕ್ಕಯ್ಯನ ಡೋಹರ ವೃತ್ತಿನಿಷ್ಠೆಯನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿವೆ.

ಮಾದಿಗರು ಕೂಡ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಪದ್ಧತಿಯಲ್ಲಿ ಚರ್ಮವನ್ನು ಹದಗೊಳಿಸಿ ಜೋಡುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಮಿಣೆ, ಬಾರಕೋಲ, ಜತ್ತಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಕೃಷಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. "ಮೂರು ಕಂಬ ನೆಟ್ಟು- ಧಡಿಗೋಲಿನಲ್ಲಿ ಅಗಡದ ಎಮ್ಮೆಯ ಚರ್ಮ ಸುಲಿದು, ನಾರಿನಲ್ಲಿ ತಿತ್ತಿಯನೊಪ್ಪುವಮಾಡಿ, ತಿಗುಡಿನಲ್ಲಿ ಖಾರದ ನೀರು ಹೊಯಿದು, ಅಟ್ಟಿ- ಮೆಟ್ಟಡಿಗಳನ್ನು ಕೈ ಉಳಿಕತ್ತಿ,

ಅಡೆಗುಂಟ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಮಾದಾರಚನ್ನಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.¹² ಸಮಗಾರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಮಾದಾರಚನ್ನಯ್ಯ ತನ್ನ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬದುಕುತ್ತಿದ್ದ ವಚನಕಾರ. “ಕುಲವೇ ಮಾದಾರನ?” (ಸಿದ್ಧರಾಮ); ‘ಮಾದಾರನೆಂಬೆನೆ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ’? (ಬಸವಣ್ಣ) - ಮುಂತಾದ ವಚನದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಯ್ಯನ ನಡೆ - ನುಡಿಗಳ ಅಗ್ಗಳಿಕೆಯಿದೆ.

ತಳವಾರಿಕೆ :

ತಲವಾರ್ (ಕತ್ತಿ) ಹಿಡಿದು ಗ್ರಾಮವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವವನು ತಳವಾರ. ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾಮರಕ್ಷಕ ಅಧಿಕಾರಿ ತಳವಾರನೇ ಆಗಿದ್ದ. ಆದ್ದರಿಂದ ಗ್ರಾಮದ ಕಾವಲುಗಾರನಾದ ಈತನನ್ನು, ಈತನ ಕಸುಬನ್ನು ಹಲವಾರು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ‘ನೆಲ ತಳವಾರನಾದಡೆ ಕಳ್ಳನೆಲ್ಲಿಗೆ ಹೋಹನು’ (ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ); “ನೆಲ ತಳವಾರನಾದಡೆ ಕಳ್ಳಂಗೆ ಹೋಗಲೆಡೆಯುಂಟೆ? (ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ) “ತಳಾರನಂತೆ ನಿದ್ರೆಗೆಟ್ಟು” (ನಯಸೇನ: ಧರ್ಮಾಪ್ಯತ) ಮುಂತಾದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಳ್ಳಕಾಕರ ಹಾವಳಿಯಿಂದ ರಾತ್ರಿಯೆಲ್ಲ ಎಚ್ಚರಿದ್ದು ಊರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವ ಜವಾಬ್ದಾರಿ ತಳವಾರನದಾಗಿರುತ್ತೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ತಳವಾರ ಮಂಡಲ (ಊರು) ರಕ್ಷಕನಾಗಿದ್ದನೆಂದು ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ ಕೂಡ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ತಳವಾರ ಕಳ್ಳರನ್ನು ಹಿಡಿದು ಊರು, ಮುಖ್ಯಾಧಿಕಾರಿಗೆ (ಗೌಡ), ಒಪ್ಪಿಸುತ್ತಿದ್ದನಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವು ಅಪರಾಧಿಗಳಿಗೆ ಸ್ವತಃ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀಡುವ ಅಧಿಕಾರ ಹೊಂದಿದ್ದನೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ‘ಹಾದರಗಿತ್ತಿಗೆ ಉಟ್ಟು ಸೀರೆ ಕಳೆದು ಶಿಕ್ಷಿಸುವ ಅಧಿಕಾರ ತಳವಾರನಿಗಿತ್ತೆಂದು ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾಗಿದೆ ‘ಅಬ್ಬರವ ಕೇಳಿ ತಳವಾರ ಉಟ್ಟು ಸೀರೆಯ ಸುಲಿದ’ - ಬಸವಣ್ಣ). ಡಂಗುರ ಹೊಡೆಯುವುದೂ ತಳವಾರನ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ‘ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಮುಕ್ತಿನಾಥ’ನೆಂಬ ಶರಣ ಡಂಗುರ ಸಾರುವುದನ್ನೇ ತನ್ನ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ತಳವಾರ ಮಾಡುವ ಗ್ರಾಮ ಕಾವಲುಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಶರಣರಾದ ‘ತಳವಾರ ಕಾಮಿದೇವ’ ಮತ್ತು ‘ಅವಸರದ ರೇಕಣ್ಣ’ರು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು.

ಅಂಬಿಗವೃತ್ತಿ :

ಗ್ರಾಮದ ಸಲುವಾಗಿ ಅಂಬಿಗನು ಮಾಡುವ ಅನೇಕ ಮಹತ್ವದ ಕೆಲಸಗಳಲ್ಲಿ ನದಿಯಲ್ಲಿ ನಾಡದೋಣಿ ನಡೆಯಿಸುವುದೂ ಅತ್ಯಂತ ಮುಖ್ಯವಾದುದು. ಕೊಪ್ಪರಿಗಿ,

ನಾಡದೋಣಿ ಅಥವಾ ನಾವಗಳಲ್ಲಿ ಜನರನ್ನು ನದಿದಾಟಿಸುವ ವೃತ್ತಿಯಿದು. ಇದನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣ ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದನು. ಅಂಬಿಗ ಮತ್ತು ಆತನ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಕುರಿತ ಕೆಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ‘ದೋಣಿ’ಗಳನ್ನು ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ‘ಹರಿಗೋಲು’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಹರಿಗೋಲುವಿನಲ್ಲಿ ಮಂದಿಯನ್ನು ತುಂಬಿ ಹೊಳೆ ದಾಟಿಸುವುದನ್ನು ಅಂಬಿಗವೃತ್ತಿ ಎಂದೇ ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ (ಮನಿಮುನಿಗುಮ್ಮಟದೇವ). ಅಂಬಿಗ ಹೊಳೆಯ ಹತ್ತಿರವೇ ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹರುಗೋಲು ಅವನ ಬದುಕಿನ ಆಧಾರ- ಇತ್ಯಾದಿ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. “ತೊರೆ ಇಳಿದಡೆ ಅಂಬಿಗಂಗೇನುಂಟು?” (ಬಸವಣ್ಣ) ಎಂಬ ವಚನಗಾದೆಯಲ್ಲಿ ನದಿಗೆ ಮಹಾಪೂರ ಬಂದಾಗ, ಅಂಬಿಗ ನಾವೆಯ ಮೂಲಕ ಜನಗಳನ್ನು ದಾಟಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ತುಂಬಿದ ಸಾಗರ ಇದರಲ್ಲಿಯೂ ಹುಟ್ಟಿ ಕಡಿಯುತ್ತ ದೋಣಿಯನ್ನು ನಡೆಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿದೆ.¹³ ‘ಹೊಳೆದಾಟಿದ ಮೇಲೆ ಅಂಬಿಗನ ಮಿಂಡ’ ಎಂಬ ಗಾದೆ ಈ ಕಸುಬಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು.

ಗಾಣಿಗವೃತ್ತಿ :

ಕುಸುಬಿ, ಎಳ್ಳು, ಸೇಂಗಾ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಗಾಣಕ್ಕೆ ಹಾಕಿ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವ ಕಸುಬಿದು. ಈ ಕಸುಬುದಾರರು ಗಾಣಿಗರು. ಎತ್ತಿನ ಗಾಣದಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುವ ವಿಧಾನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದುದು. ಗಾಣ ತಿರುಗಿಸಲು ಎತ್ತನ್ನು ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಇದನ್ನು “ಗಾಣದೆತ್ತು” ಎಂದು ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ (ಬಸವಣ್ಣ : ೫೭೮, ಆರ್.ಸಿ). ಹಗಲು ರಾತ್ರಿಯೆನ್ನದೆ ಗಾಣದೆತ್ತು ಗಾಣದ ಸುತ್ತ ತಿರುಗುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದೇ ಸಮನೆ ದುಡಿಯುವವರನ್ನು ಕಂಡು “ಗಾಣಿಗ್ಯಾರ ಎತ್ತು ಆಗಿ ಅಲ್ಲ” ಎಂಬ ನಾಣ್ಣುಡಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಗಾಣದ ಬಾಯಿಯಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದ ಎಣ್ಣೆ ಬೀಜ ಅರೆಯುವ ಸಾಧನ ‘ಕೊಂತ’. ಇದನ್ನು ಎತ್ತಿಗೆ ಕಟ್ಟಿ ಗಾಣ ತಿರುಗಿಸಿದಾಗ ಅದು ತಿರುಗುತ್ತ ಬೀಜಗಳನ್ನು ಅರೆಯುತ್ತದೆ.¹⁴ ಇದು ಎತ್ತಿನ ಗಾಣದ ಸ್ವರೂಪ.

ಎತ್ತಿನ ಗಾಣದಲ್ಲಿ ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆಯುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸ್ಪಷ್ಟ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿದೆ (ಬಸವಣ್ಣ ವ. ೩೮೩ ಆರ್.ಸಿ). ಗಾಣಿಗರು ರೈತರು ಕೊಟ್ಟ ಎಳ್ಳಿನಿಂದ ಎಣ್ಣೆ ತೆಗೆದು ಕೊಟ್ಟುದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಹಣದ ಬದಲು ಎಳ್ಳನ್ನೇ

ಪಡೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ಗಾಣವಾಡಿಸಿ ಎಣ್ಣೆ ಉತ್ಪಾದಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ಗಾಣಿಗರು ನಿಪುಣರು. ಆದುದರಿಂದ ಸರ್ವಜ್ಞ 'ಎಳ್ಳುಗಾಣಿಗ ಬಲ್ಲ' ಎಂದಿರಬೇಕು. 'ಗಾಣದ ಕಣ್ಣಪ್ಪ'ನೆಂಬ ಶರಣ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಗಾಣಿಗ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬದುಕಿದವನು.

ಕುಲಕರ್ಣಿಕ : (ಶಾನುಬೋಗಿಕೆ = ಸೇನಬೋವ) :

ಇದು ಗ್ರಾಮಾಡಳಿತಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಆನುವಂಶಿಕ ಕಸುಬು. ಕುಲಕರ್ಣಿಕೆ, ಗ್ರಾಮದ ಜಮೀನುಗಳಿಗೆ, ಮನೆಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಕಾಗದ ಪತ್ರಗಳನ್ನು ಬರೆದಿಡುತ್ತ ಬಂದ ವೃತ್ತಿ. ಈ ವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದವರನ್ನು 'ಸೇನಬೋವ' ಅಥವಾ 'ಶಾನುಬೋಗ' ಎನ್ನುವರು. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರನ್ನು ಕುಲಕರ್ಣಿಕ ಎಂದು ಕರೆವ ವಾಡಿಕೆ. ಗ್ರಾಮದ ಪ್ರತಿನಿಧಿ ಗೌಡನಾದರೆ, ಗ್ರಾಮದ ಲೆಕ್ಕಪತ್ರಗಳನ್ನು ಇಡುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆತನಿಗೆ ಶಾನುಬೋಗರು ನೆರವಾಗುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣ ಆಡಳಿತಾಧಿಕಾರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಸೇನಬೋವರದು ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಿದೆ. ಇದನ್ನು ವಚನಗಳು ಸೂಚಿಸಿವೆ.^{೬೦}

ಕರಣಿಕ :

ಗ್ರಾಮೀಣ ಆಡಳಿತದಲ್ಲಿಯೂ ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಮುಖ ಹುದ್ದೆ ಗಣಕನದು ಅಥವಾ ಕರಣಿಕನದು. ಗಣಕರನ್ನು ವಚನಗಳು ಕರಣಿಕರೆಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತಯ್ಯ, ಬೊಕ್ಕಸದ ಸಂಗಣ್ಣ, ರಾಯಸದ ಮಂಚಣ್ಣಾದಿಗಳು ಆಡಳಿತ ವರ್ಗಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಕರಣಿಕ ವೃತ್ತಿಯವರಾಗಿದ್ದರು.

ಓಲೆಕಾರಿಕೆ :

ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಓಲೆಗಳನ್ನು ಹಂಚುವುದು ಓಲೆಕಾರಿಕೆ. ಈ ವೃತ್ತಿಗಾರ ಓಲೆಕಾರ ಅಥವಾ 'ವಾಲಿಕಾರ'. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಓಲೆಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯುವ ಕೆಲಸದ ಸ್ಪಷ್ಟ ಚಿತ್ರಣವಿದೆ (ನಾನು ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ ಅವಸರದ ಓಲೆಯನೊಯ್ಯುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ ಶರಣಾರ್ಥಿ); 'ಬಂಟನೋಲೆಯಕಾರ' - ರಣರಂಗದಲ್ಲಿ ಕಾದುವ ಓಲೆಕಾರಗೆ ಓಸರಿಸತ್ತೆ ಕಡೆ

" (ಬಸವಣ್ಣ), ಹಾಗೂ "ಓಲೆಕಾರನ ಭಕ್ತಿ ಅಲಗಿನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತು' (ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ) ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳು ಓಲೆಕಾರ, ಟಪಾಲು ಹಂಚುವುದು ಮತ್ತು ಯುದ್ಧ ಮಾಡುವುದು - ಎರಡೂ ಕೆಲಸಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಓಲೆಕಾರಿಕೆಗೆ 'ಹಳಬುಗಾರಿಕೆ' (ಹಲಬು= ಕೂಗು ಗಾರಿಕೆ) ಎಂದೇ ಗ್ರಾಮೀಣರಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ. ರಾಯಸದ ಮಂಚಣ್ಣನೆಂಬ ಶರಣ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪತ್ರವ್ಯವಹಾರವನ್ನು ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಪತ್ರಗಳನ್ನು ತನ್ಮೂಲಕ ಆಶಯ, ವಿಧಿಗಳನ್ನು ಇತರರಿಗೆ ತಲುಪಿಸುವ ಸಾಧನಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಈ 'ರಾಯಸ' - ಓಲೆಗಾರಿಕೆ ಕಾಯಕದ್ದೂ ಎಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕೆ : (ಒಡ್ಡರ ಕಸುಬು) :

ಕಗ್ಗಲ್ಲನ್ನು ಒಡೆದು, ಕಟೆದು ಮಾನವೋಪಯೋಗಿ ಸಾಮಾನುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕೆ ಕಸುಬು ಮಾಡುವವನನ್ನು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ, ಕಲ್ಲೊಡ್ಡ ಒಡ್ಡ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ. ಮನೆ, ದೇವಾಲಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾದ ಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಒದಗಿಸುವ ಕೆಲಸವೂ ಕಲ್ಲು ಕುಟಿಕನದು. ವಚನಗಳು ಈತನನ್ನು ಕಲ್ಮಡಿಗ ಎಂದಿವೆ (ಸಿದ್ಧರಾಮ : ವ. ೧೦೨, ಆರ್.ಸಿ.). ಈತನ ಕೈ ಆಯುಧ ಕಲ್ಲುಳಿ (ಸಿದ್ಧರಾಮ: ವ. ೧೦೨). 'ಕಲ್ಮಡಿಗನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲುಳಿ ಕೊಟ್ಟಡೆ ಕೊಟ್ಟಂತಲ್ಲದೆ ಕಲ್ಲು ರೂಪಾಗಿ" ಎಂಬ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ವಚನ ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕೆಯ ಕಸುಬನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕಲ್ಲು ಕುಟಿಕರು ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು, ಹೂರಣಕಲ್ಲು, ಕಾರುಕಲ್ಲು, ಒರಳುಕಲ್ಲು, ಗುಂಡುಕಲ್ಲು, ರುಬ್ಬುಗಲ್ಲು, ಕಲಬತ್‌ಕಲ್ಲು, ಕಲ್ಲಿನ ಕೊಣವಿಗಿ ಮೊದಲಾದ ಗೃಹೋಪಯೋಗಿ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಊರೂರಿಗೆ ಅಲೆದು ಮಾರಿ ಕಾಳುಕಡಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲು ಸವೆದಾಗ ಹೊಳೆಹೊಯ್ಯುತ್ತಾರೆ (ಮುಳ್ಳು ಹೊಯ್ಯುವುದು). ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಲಿಂಗಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಶಾಸನಗಳನ್ನು ಕೆತ್ತುವುದು ಕಲ್ಲುಕುಟಿಕ ಕೆಲಸಗಳಾಗಿದ್ದುವೆಂದು ವಚನಗಳು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿವೆ.^{೬೧}

ಮೇದಾರಿಕೆ :

ಬಿದಿರು ಸೀಳಿ, ಬುಟ್ಟಿ, ಮರ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುವ ಕಸುಬು ಮೇದಾರಿಕೆ. ಈ ಕಸಬಿನಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿರುವವರಿಗೆ ಮೇದಾರ, ಮ್ಯಾದಾರ ಎಂದು

ಕರೆಯುವರು. ಮೇದಾರರು ಬಿದಿರಿನಿಂದ ಅಟ್ಟಕ್ಕೇಣಿ, ಕಾಲುಮುರಿದವರಿಗೆ ಊರು ಗೋಲು, ಅಂದಣ (ಪಲ್ಲಕ್ಕಿ), ಸತ್ತಿಗೆ (ಛತ್ತಿ) ಗುಡಿಗುಡಾರ (=ತಡಿಕೆ, ಗುಡಿಸಲಿಗೆ ಮುಚ್ಚುವ ಚಾಪೆ) ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನ ವಚನವೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ.^೬ ಮೇದರ ಕೇತಯ್ಯನೆಂಬ ವಚನಕಾರ ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನು.

ಮಾಲೆಗಾರ ವೃತ್ತಿ :

ಹೂವುಗಳನ್ನು ಆಯ್ದು ತಂದು, ನಾನಾ ನಮೂನೆಯ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ಮಾರುವ ವೃತ್ತಿಯೇ 'ಮಾಲೆಗಾರವೃತ್ತಿ' ಅಥವಾ 'ಹೂಗಾರಿಕೆ'. ಹೂವಿನಿಂದ ಮಾಲೆಗಳನ್ನು ಹೆಣೆಯುತ್ತಿದ್ದ ಮಾಲೆಗಾರನ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿದೆ (ಬಸವಣ್ಣ : ಮಾಲೆಗಾರನ ಕೇಳಿ ನನೆ ಆರಳುವುದೆ?). ಹೂಗಾರ ಮಾದಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣ, ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಮಾಲೆಗಾರ ಕಾಯಕ'ವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದನೆಂದು, ಅವನ ಚರಿತ್ರೆಯಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ (ನೋಡಿ : ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತಗಳು : ಪು. ೧೩೬-೧೩೭). ಮಾಲೆಗಾರರ ಆರಾಧ್ಯದೈವ ಬಾವಿಯಲ್ಲಿರುವ ಬೋಮನೈಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. (ಮಾಲೆಗಾರನೇಸು ಭಕ್ತನಾದಡೆಯೂ ಬಾವಿಯ ಬೋಮನೈ ಹಂಗಬಿಡು (ಬಸವಣ್ಣ).

ಹೀಗೆ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕಸುಬುಗಳು, ವೃತ್ತಿ ವಿಶೇಷಗಳು, ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವೃತ್ತಿಪದಗಳು, ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಅರ್ಥದ ರೂಪಕಗಳಾಗಿ - ಇಷ್ಟೊಂದು ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗಿರುವುದು ಆಶ್ಚರ್ಯದ ಸಂಗತಿ. ಜನಪದರ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸುವುದು ವಿಶೇಷ. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದೀಯ ಅಂಶಗಳಿಂದ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿದೆ ಎಂಬುದು ಪರಿಭಾವಿಸಿದಷ್ಟು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಜೀವನದ ಕನ್ನಡಿ' ಎಂದು ಹೇಳುವ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಮಾತನ್ನೇ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದ ಕಾಯಕಗಳ ಕನ್ನಡಿ ಎನ್ನಬಹುದು. ಜನಮನದ ಈ ವೃತ್ತಿಗಳನ್ನೇ ಶಿವಶರಣರು ಗೌರವಿಸಿ, ಸಾಹಿತ್ಯಪಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸಿದ್ದು ಇನ್ನೂ ವಿಶೇಷ. ಯಾವ ಕಾಲದ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಇಷ್ಟೊಂದು ಜನಪದರ ವೃತ್ತಿವಿಶೇಷಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣುವುದು ದುಸ್ಸಾಧ್ಯ. ವಚನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಅಡಗಿರುವುದೂ ಇಂಥ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಎಂಬುದೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಜನಪದ ಭಾಷೆ ಪ್ರಯೋಗಗಳಿಗೆ ಮಾನ್ಯತೆ ದೊರತು, ಕನ್ನಡದ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರ ತುಂಬಿ ತುಳುಕುತ್ತಿರುವುದು ಅಷ್ಟೇ ಗಮನಾರ್ಹ. ಜನರಿಗಾಗಿ ಎಂದು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತಿರುವ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಇದೊಂದು ತೋರುಬೆರಳು ಎಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ.

ಜನಪದ ಉಡಿಗೆ - ತೊಡಿಗೆ :

ಮಾನವನ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಕಾಸದ ಜೊತೆಜೊತೆಗೆ ಅವನ ಸೌಂದರ್ಯ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಬೆಳೆಯಿತು. ಬಹುರೂಪಿಣಿಯಾದ ಪ್ರಕೃತಿ ಆತನ ಸೌಂದರ್ಯೋಪಾಸನೆಗೆ ಸಹಕಾರಿಯಾಯಿತು. ಪ್ರಕೃತಿ ರೂಪಸಿಯಂತೆಯೇ ತಾನು ಉಡುವ ವಸ್ತ್ರಗಳು ಸೌಂದರ್ಯಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕೆಂದು ಬಯಸಿ, ನೆಯ್ದು ಅಂದವಾದ ಉಡುಪುಗಳನ್ನು ಧರಿಸತೊಡಗಿದ. ಗಿಡ-ಮರ, ಹೂ-ಬಳ್ಳಿ-ಹಣ್ಣುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದ ಪ್ರಕೃತಿ ರಮ್ಯತೆ ತನ್ನ ಉಡುಪಿನಲ್ಲಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ತೊಡಿಗೆಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಬೆಳ್ಳಿ-ಬಂಗಾರ ಮೊದಲಾದ ಲೋಹದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸತೊಡಗಿದ. ಇದು ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜನಸಾಮಾನ್ಯ ಸ್ವಭಾವ.

ಉಡುಗೆ :

ಮನುಷ್ಯ ಧರಿಸುವ ಉಡುಪುಗಳಿಗೆ ಉಡಿಗೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಹೆಂಗಸರು ಉಡುವ ಸೀರೆಗೆ 'ಬಣ್ಣ' ವೆಂದು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಜನಪದರೂ ಇದನ್ನು 'ತೌರುಬಣ್ಣ ತೊಟ್ಟುಕೊಂಡು' ಎಂಬಲ್ಲಿಯಂತೆ "ಬಣ್ಣ" ಎಂದೇ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಕುಪ್ಪುಸ (=ರವಿಕೆ), ಟೊಪ್ಪರ (=ಟೊಪ್ಪಿಗೆ), ಕಾವಿಬಟ್ಟೆ, ಕೌಪೀನ, ಕಂಬಳಿ, ಬೊಂತೆ (=ಕವುದಿ), ಕಂಥೆ (ಜೋಳಿಗೆ), ಸತ್ತಿಗೆ (ಛತ್ತಿ, ಕೊಡೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಜನಪದರ ಉಡುಪುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದಿದೆ.

ತೊಡುಗೆ :

ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಮನುಧರ್ಮಶಾಸ್ತ್ರ, ಮೃ-ಚ್ಯಕಟಿಕ, ಶಾಕುಂತಲನಾಟಕ, ಬಾಣಕಾದಂಬರಿ-ಮೊದಲಾದ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿತವಾಗಿರುವ ಕೆಲವು ತೊಡಿಗೆಗಳು ಅಥವಾ ಆಭರಣಗಳು ಜನಪದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ, ವಿಶೇಷ ಬದಲಾವಣೆಯಿಲ್ಲದೆ ಇಂದಿಗೂ ಉಳಿದು ಬಂದುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಗಂಡಸರು-ಹೆಂಗಸರು- ಮಕ್ಕಳು ಧರಿಸುವ ವಿವಿಧ ಕೊರಳ ಹಾರಗಳು, ತೋಳಬಂದಿಗಳು,

ಕೈಬಳೆಗಳು, ತಲೆಯ ಆಭರಣಗಳು, ಮುಕುಟಗಳು, ಉಂಗುರಗಳು, ಮೂಗುತಿಗಳು, ಕಡಗಗಳು, ಓಲೆಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿವೆ. ಹೆಂಗಸರು ಎಂದಿನಿಂದಲೂ ಆಭರಣಪ್ರಿಯರು; ಅಲಂಕಾರಪ್ರಿಯರು, ಹಾಗಾಗಿ ಹೆಂಗಸರ ತೊಡಿಗೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ನಾನಾ ವಿನ್ಯಾಸದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಕರ, ಚರಣ, ಉರ, ಕರ್ನ -ಮುಂಠಾದ ದೇಹದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಿವಿ, ಮೂಗು, ತಲೆ, ಕೊರಳು ಮುಂತಾದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಚಿನ್ನದ ಆಭರಣಗಳನ್ನು, ಸೊಂಟ, ಕಾಲುಗಳಿಗೆ ಬೆಳ್ಳಿಯ ಆಭರಣಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಹೆಂಗಸರು ತಮ್ಮ ಚೆಲುವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದುಂಟು.

ಕೈಯ ಆಭರಣಗಳು :

ಕಂಕಣ (ಬಳೆ), 'ಅರಳೆಲೆ ಉಂಗುರ' (ಅರಳೆಲೆ ಆಕಾರದ್ದು), 'ನಂದಿ ಉಂಗುರ' (ನಂದಿ ವಿಗ್ರಹವುಳ್ಳದ್ದು) ಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಲ್ಲಮ, ಬಸವಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಇದೆ. ಇವೂ ಸೇರಿದಂತೆ, ಗೋಟು, ಪಾಟಲಿ, ತೋಡೆ, ವಂಕಿ- ಬಾಜಬಂಧ, ನಾಗಮುರಗಿ ಮೊದಲಾದ ಬಂಗಾರದ ಒಡವೆಗಳನ್ನು ಮುಂಗೈ, ಬೆರಳು ಹಾಗೂ ರಟ್ಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದರು ಧರಿಸುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಕಾಲಿನ ಆಭರಣಗಳು :

ಉಲಿಯುವ ಗೆಜ್ಜೆ, ಅಂದುಗೆ (ಕಾಲಿನ ಕಡಗ), 'ಕಡೆಯಾಣೆ'ಗಳು ಅಲ್ಲಮ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ಕಾಲುಂಗುರ, ಸುತ್ತಂಗರ, ಪಿಲ್ಲೆ, ಮೀನಪಿಲ್ಲೆ, ಕಳಾವರಪಿಲ್ಲೆ, ಬಾಳಿಪಿಲ್ಲೆ, ಕುಳಿ, ಪೈಜಣ, ಮೊದಲಾದವೂ ಕಾಲಿನ ಆಭರಣಗಳು.

ಮೂಗಿನ ಆಭರಣಗಳು :

'ಮೂಗುತಿ'ಯ ಉಲ್ಲೇಖ ವಚನದಲ್ಲಿದೆ. ನತ್ತು, ಗಾಡೆ, ಬುಲಾಕ, ಮೂಗುತಿಗಳು ಮುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಮಾಡಿದ ಆಭರಣಗಳು.

ಕಿವಿಯ ಆಭರಣಗಳು :

ಓಲೆ, ನಾಗಕುಂಡಲ, ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ನಾಗಕುಂಡಲ- ಕರ್ಣಕುಂಡಲಗಳು ರಾಜರು ಧರಿಸುವ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣಗಳು.

ರಾಲಿ, ಗುಬ್ಬಬಾಳ, ಬೆಂಡವಾಲಿ, ಬುಗುಡಿ ಮುಂತಾದವು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಿವಿಯ ಆಭರಣಗಳು.

ಕೊರಳ ಆಭರಣಗಳು :

'ಮಣಿಮಾಲೆ' (ಮುತ್ತಿನ ಸರ)ಯ ಉಲ್ಲೇಖ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಚಿನ್ನದಸರ, ಹವಳದ ಸರ, ಮುತ್ತಿನ ಸರ, ಸಿಂಗಾರ ಸರ, ಚಂದ್ರಹಾರ, ಸೂರ್ಯಹಾರ, ಕಂಠೀಸರ, ಪುತ್ತಳಿಸರ, ಕಾಸಿನಸರ, ಬೋರಮಾಳ, ಗುಂಡಿನಸರ, ಮಾವಿನಕಾಯಿಸರ, ಅವಲಕ್ಕಿಸರ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ ಸರ, ಸರಗಿ, ಚಿಂತಾಕ, ಪಟ್ಟಿ, ಟಿಕ್ಕೆ ಮುಂತಾದವು ಜನಪದರ ಕೊರಳಾಭರಣಗಳು.

ಸೊಂಟದ ಆಭರಣಗಳು :

ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಸೊಂಟಕ್ಕೆ ಹಾಕಿಕೊಳ್ಳುವ 'ಪಟ್ಟಿ' ಅಥವಾ 'ಡಾಬು'ವನ್ನು ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಒಡ್ಡಾಣ' ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. 'ಡಾಬು'ವಿನಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಡಾಬು - ಪಟ್ಟಿಡಾಬು ಎಂದು ಎರಡು ಪ್ರಬೇಧಗಳು.

ಹೆಂಗಸರ ಅಲಂಕರಣ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು :

ಕುಂಕುಮ, ಅರಿಷಿನಗಳನ್ನು ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಸಂಕೇತ ಮತ್ತು ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಯಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುಂಟು. ಕುಂಕುಮ ಕಸ್ತೂರಿಯ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದೆ. ಕಣ್ಣಾಲಿಗಳಿಗೆ ಕಾಡಿಗೆ ಹಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ತೊಂಡಿಲ (ಹೂವಿನದಂಡೆ) ಮುಡಿದುಕೊಂಡು ಸ್ತ್ರೀಯರು ವೈಯಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕುಂಕುಮ, ಅರಿಷಿನ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕಾಡಿಗೆ ಮತ್ತು ಹೂವಿನ ದಂಡೆಗಳು - ಹೆಂಗಸರ ಪ್ರಮುಖ ಅಲಂಕರಣ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾಗಿದ್ದುವು.

ಜನಪದ ಆಹಾರ :

ಕಲ್ಯಾಣ ರಾಜ್ಯ ಬಿಳಿಜೋಳ, ದ್ವಿದಳ ಧಾನ್ಯಗಳು, ಕೃಷ್ಣಾಮೇಲ್ದಂಡೆಯ ಹುಲ್ಲು ಮೇಯ್ದು ಹಸು-ಎಮ್ಮೆ ನೀಡುವ ಅಧಿಕ ಪೌಷ್ಟಿಕ ಹಾಲು -

ಮೊದಲಾದವುಗಳಿಗೂ ಹೆಸರಾದುದು. ಇಂಥ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಬಾಳಿ - ಬೆಳಗಿರುವುದರಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಜನಪದ ಜನಾಂಗ, ನಿತ್ಯ ಊಟಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುವ ರೊಟ್ಟಿ, ಅನ್ನ, ದ್ವಿದಳಧಾನ್ಯದ ಪಲ್ಯ, ಚಟ್ಟಿ, ಹಾಲು, ಮೊಸರು, ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಕೆನೆ, ಬೆಣ್ಣೆ, ಎಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ ಹಾಗೂ ಹಬ್ಬಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತಿನ್ನುವ ಹುಗ್ಗಿ - ಹೋಳಿಗೆ, ದೋಸೆ, ಕಡುಬು, ಸೇವಿಗೆ, ಹಪ್ಪಳ, ಸಂಡಿಗೆ ಮುಂತಾದ ಖಾದ್ಯಗಳು ಅವರಿಗೂ ಹಿಡಿಸಿರಬೇಕು. ಅದರ ರುಚಿಗೆ ಮನ ಸೋತಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದರ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ಆಹಾರದ ಪರಿಚಯವಿರುವ ಶರಣರು, ಜನಪದರ ಅಡಿಗೆಯ ರೀತಿ- ಊಟದ ಉಪಕರಣಗಳು, ಅವರ ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು (ಊಟ-ತಿಂಡಿ- ತಿನಿಸು) ಮೊದಲಾದವನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸಿರುವುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜನಜೀವನದ ರೀತಿನೀತಿಗಳನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡ ಶರಣರ ಸ್ವಾನುಭಾವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಗುವಾಗ, ಇಂಥವುಗಳ ಬಳಕೆ- ಸಹಜವಲ್ಲವೆ?

ಅಡಿಗೆಯ ರೀತಿ :

ನಮ್ಮ ಪ್ರಾಚೀನರು ಒಲೆಯನ್ನು ಮಣ್ಣಿನಿಂದ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಇಲ್ಲವೆ ಮೂರು ಗುಂಡುಕಲ್ಲುಗಳನ್ನು ಇಟ್ಟು, (=ಒಲೆಗುಂಡು) ಅದರೊಳಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಕುಳ್ಳು ತುರುಕಿ - ಬೆಂಕಿ ಹೊತ್ತಿಸಿ ಆಹಾರ ಬೇಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಕಲ್ಲಿನಿಂದ ಕಲ್ಲಿಗೆ, ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿಗೆಗೆ ತಿಕ್ಕಿ ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ಹೊತ್ತಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು. (ಕಲ್ಲು ಹೊಯ್ದು ಕಿಡಿಯ ತೆಗೆದುಕೊಂಡಂತೆ ; ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ). ಬೆರಣಿ (ಬಸವಣ್ಣ), ಇದ್ದಿಲು (ಅಲ್ಲಮ)ಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಜೊತೆ ಉರವಲಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದರು. 'ಅಟ್ಟುಣ್ಣು' (ಬಸವಣ್ಣ), ಕೂಳನಟ್ಟು (ಅಲ್ಲಮ) ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳು, ಅಡಿಗೆ ಮಾಡಿ ಉಣ್ಣು ಎಂಬುದನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ. ಜನಪದರಂತೆ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಅಡಿಗೆಯನ್ನು ಮಣ್ಣಿನ ಮತ್ತು ಲೋಹದ ಪಾತ್ರೆಗಳೆರಡರಲ್ಲಿಯೂ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಮಡಕೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು-ಅಕ್ಕಿ ಸೇರಿಸಿ ಬೇಯಿಸಿದರೆ, ಅನ್ನ ಸಿದ್ಧವಾಗುವುದೆಂಬುದನ್ನು ಮೋಳಿಗಯ್ಯ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಊಟದ ಉಪಕರಣಗಳು :

ಊಟ ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಲು, ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿದ ಊಟವನ್ನು ಹಾಕಿಡಲು ಹಾಗೂ ಊಟ ಮಾಡಲು ಅನೇಕ ಉಪಕರಣಗಳನ್ನು ಬಳಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಊಟದ ಕೆಲವು

ಉಪಕರಣಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಗಡಿಗೆ, ಮಡಕೆ, ಮಣ್ಣುಹರವಿ, ಕೊಪ್ಪರಿಗೆ, ಹಾಲಹರವಿ, ಬಿಂದುಗೆ, ಕೊಡ, ಕಂದುಲು (ಹಾಲು ಹಾಕುವ ಮಣ್ಣಿನ ಚಿಕ್ಕ ಪಾತ್ರೆ-ಚಟಿಕೆ), ಭರಣಿ, ಗಿಂಡಿ, ಬಟ್ಟಲು, ಗಿಣ್ಣೆಲು, ಕೊಳಗ, ತಳಿಗೆ, ಪರಿಯಾಣ (=ಹರಿವಾಣ, ಲೋಹದ ಊಟದ ತಟ್ಟೆ), ಅಡ್ಡಣಿಗೆ, ಒರಳು, ಸಟ್ಟುಗ (ಸೌಟು) ಇವೇ ಮುಂತಾದವು.

ಆಹಾರ ಪದಾರ್ಥಗಳು : (ಊಟ- ತಿಂಡಿ-ತಿನಿಸು) :

ಷಡ್ರಸಯುಕ್ತ ಆಹಾರ ಸೇವಿಸುವ ಜನಾಂಗ ಜನಪದರು. ಹುಳಿ, ಸಿಹಿ, ಕಹಿ, ಮಸಾಲೆ, ಖಾರ, ಎಣ್ಣೆ- ಹೈನದ ಎಲ್ಲ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ನಮ್ಮವರ ಆಹಾರದ ಹವಣಾಗಿದೆ. ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತರು ಶಾಕಾಹಾರಿಗಳು. ಮಾಂಸಾಹಾರಿಗಳೂ ಇರುವರು. ಈ ಎರಡೂ ಆಹಾರಪದ್ಧತಿಗಳು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಶರಣರು ಮಾಂಸಾಹಾರವನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಗೆಬಗೆಯ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಲು ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ, ನವಣೆ, ಹುರುಳಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಎಣ್ಣೆ, ಬೆಣ್ಣೆ, ತುಪ್ಪ, ಹಾಲು, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಜೀರಿಗೆ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಗ್ರಾಮೀಣರು ಅನುದಿನವೂ ಊಟ ಮಾಡುವ ಆಹಾರಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಅಂಬಲಿ, ಹಸುರಂಬಲಿ, ಕೂಳಂಬಲಿ (ಅಂಬಲಿ ಊಟ), ಗಂಜಿ, ಅನ್ನ (ತುತ್ತ, ಬುತ್ತಿ, ಕೂಳು, ಊಟ ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ.), ಕಳವೆ (ಭತ್ತ, ಅಕ್ಕಿ), ರಾಜಾನ್ನ, ಶಾಲ್ಯನ್ನ, ಮೊಸರು ಕಲಸಿದ ಅನ್ನ, 'ಹುಳಿಬುತ್ತಿ' ಅಥವಾ 'ಹುಳಿಯನ್ನ', ಕಿಚ್ಚಡಿ, ರೊಟ್ಟಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಉಳ್ಳೇಗಡ್ಡಿ, ಬದನೇಕಾಯಿ, ಸಾರ, ತುಂಬೆಸೊಪ್ಪಿನ ಪಲ್ಯ, ಗುಗ್ಗರಿ, ಬೆಳಸೆ (ಬೆಳಸಿ, ಸೀತೆನೆ= ಎಳೆಯ ಕಾಳಿನ ತೆನೆ), ಹಿಂಡಿ, ಚಟ್ಟಿ, ಹುಳಿ, ಮಜ್ಜಿಗೆ, ಗೊಜ್ಜು, ಇತ್ಯಾದಿ. ಗ್ರಾಮೀಣರು ಹಬ್ಬ -ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಸಿಹಿ ಖಾರದ ಕೆಲವು ಖಾದ್ಯಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ. ಸಜ್ಜಿಕ, ಪಾಯಸ, ಹುಗ್ಗಿ, ಹೋಳಿಗೆ, ಎಣ್ಣೆಹೋಳಿಗೆ, ಕಡುಬು, ದೋಸೆ, ಕಜ್ಜಾಯ, ಕಂಡಮಂಡಗೆ, 'ಹೊಸ-ಹೆಸರಭಕ್ತ', ಉಂಡಲಿಗೆ, ಹುರಿದ ಅವಲಕ್ಕಿ, ಹೆತ್ತುಪ್ಪ, ಹಾಲುಕೆನೆ, ತುಪ್ಪಸಕ್ಕರೆ, ಈನದೆಮ್ಮೆಯಗಿಣ್ಣೆ, ಪಾಯಸದಡಿಗ, ಕಣಕದಡಿಗ- ಮುಂತಾದವು. ಹಳ್ಳಿಗರು ಊಟದ ನಂತರ ಮೆಲ್ಲುವ

ಎಲೆ, ಅಡಿಕೆ, ಸುಣ್ಣ, ಗೋಟಡಕಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ವಚನೋಕ್ತವಾಗಿದೆ. ತಂಬುಲ, ತಾಂಬೂಲ, ವೀಳೆಯದ ಉಲ್ಲೇಖವೂ ಇದೆ. 'ಹಡಪದಪ್ಪಣ್ಣ'ನೆಂಬ ಶರಣ ಬಸವಣ್ಣನವರಿಗೆ ವೀಳೆಯವನ್ನು ಮಡಿಸಿಕೊಡುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ನೆನೆಯಬಹುದು.

ಶಿವಶರಣರು ಅದೆಂಥ ರಸಕವಳ ಕಂಡವರಾಗಿದ್ದರು! ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಈ ಶಾಕಪಾಕದ ವಿವರಗಳು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶೇಷವಾದ ಜನಪದರ 'ಮಣ್ಣಿನವಾಸನೆ' ತುಂಬಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಸ್ಯ ಜಾನಪದ :

ಬಸವಾದಿ ಶರಣರು, ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದ ಸಸ್ಯ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತುಂಬ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ; ಪರಿಸರದ ಜೀವಿಗಳಾದ ಜನಪದ ಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ತೀರಹತ್ತಿರದವರಾಗಿ, ಆತ್ಮೀಯರಾಗಿ ಗೋಚರಿಸಿದರು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ನೂರಾರು ಸಸ್ಯಗಳೇ ವಚನಕಾರರಿಗಿರುವ ಜನಪದ ಪರಿಸರ ಪ್ರೇಮಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ವಿಶೇಷ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಚನಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ಕೊಡಲಾಗಿದೆ.

ಗಿಡ-ಮರ-ಬಳ್ಳಿ :

ತಾಳಮರ, ನಾರಿವಾಣ (=ನಾರಿವಾಳ = ನಾರಿಕೇಳ=ತೆಂಗಿನಮರ) ಹುಣಚಿಮರ, ಎಲವದಮರ (=ಬೂರುಗಮರ), ಅರಳಿಯಮರ, ವಿಷ್ಣುಕಾಂತಿ, ಬನ್ನಿ, ಮುತ್ತಕ, ತುಳಸಿ, ತೆಂಗು, ಹಿರಿಯಾಲ, ಆಲದಮರ, ಅರಳೆ, ಕರ್ಪೂರದಮರ, ಕಳ್ಳಿ, ಶ್ರೀಗಂಧದಮರ, ಬೇವು, ಬೊಬ್ಬುಲಿ (ಜಾಲಿ), ಬಳ್ಳಿ, ಬೇಲಿ, ಚಂದನ, ಕಾರೆಯಮೆಳೆ (ಕಾರೆಯಕಂಟೆ), ದತ್ತೂರ, ಜಾತಿ (=ಜಾಜಿಗಿಡ), ಕಬ್ಬು - ಮುಂತಾದವು.

ಹೂ-ಕಾಯಿ-ಹಣ್ಣು :

ಕಣಗಿಲು, ಮೊಲ್ಲೆ, ಮಲ್ಲಿಗೆ, ಸೇವಂತಿಗೆ, ಬಿಳಿಯಕರಿಕೆ, ಪತ್ರಿ, ಅಂಭುಜ (ಕಮಲ) ಕಮಳ, ತಾವರೆ, ಸಂಪಿಗೆ, ಹೂಮಿಡಿ, ಬಿಲ್ವ - ಬೆಳವಲಕಾಯಿ,

ಮಾವಿನಕಾಯಿ, ಮಾವಿನಫಲ, ನಾರಿವಾಳದ ಕಾಯಿ (ತೆಂಗು), ಎಕ್ಕೆಯಕಾಯಿ, ಪಡುವಲಕಾಯಿ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ, ಬದನೆಕಾಯಿ, ಹಾವು ಮೆಕ್ಕೆಯಕಾಯಿ, ಬೆಟ್ಟದನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಕಸುಗಾಯಿ, ಚಿತ್ತರಟ್ಟೆಯ ಕಾಯಿ, ಅಕಾಲಮಾವಿನಹಣ್ಣು (=ಆಷಾಢಹಣ್ಣು) ಕದಳೀಫಲ, ಹಲಸಿನಹಣ್ಣು, ಉತ್ತತ್ತಿ, ಇಟ್ಟೆಯಹಣ್ಣು, ನೀರುಳ್ಳಿ, ಅತ್ತಿಯಹಣ್ಣು, ತಾಳೆಹಣ್ಣು, ನೇರಿಲಹಣ್ಣು, ಬಾಳೆ, ಈಳೆ, ನಿಂಬೆ, ಮಾವು, ಮಾದಲ, ನಾರಂಗ (=ನೇರಳೆ), ಬೇವಿನಹಣ್ಣು, ಬೇವಿನಬೀಜ, ಚಾರಬೀಜ..... ಇತ್ಯಾದಿ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿ-ಕೀಟ ಜಾನಪದ :

ಶಿವಶರಣರು, ಜನಪದ ಪರಿಸರಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸಿದವರು. ಅವರ ಪ್ರಾಣಿ, ಪಕ್ಷಿ, ಕೀಟ ಜಾನಪದದ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೃಷ್ಟಿ, ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದುದನ್ನು ಯಾರೂ ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಗ್ರಾಮೀಣರನ್ನು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ವ್ಯವಸಾಯಗಾರರನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದ ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಮತ್ತು ಗ್ರಾಮಪ್ರದೇಶದ ಸುತ್ತಸುಳಿಯುವ ಪ್ರಾಣಿ- ಪಕ್ಷಿಗಳನ್ನು, ಅವುಗಳ ಸ್ವಭಾವ- ಚಲನವಲನ ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಆಸಕ್ತಿಯಿಂದ ಗ್ರಹಿಸಿದ ವಚನಕಾರರು, ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಕೌಶಲದಿಂದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಣಿ ಜಾನಪದ : (ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳು) :

ಪಶು (ಹಸು), ಪಶುವಿನಕರು, ಕರು, ಎಳಗರು, ಆಕಳು, ಗೋವು, ಕಪಿಲೆ (ಹಸು), ಎಮ್ಮೆ, ಕಾಳೆಮ್ಮೆ (ಕಪ್ಪು ಎಮ್ಮೆ). ಆಡು, ಕುರಿ, ಕುನ್ನಿ, ಮರಿ, ತಗರು, ಹೋತ, ಕೋಣ, ಗೂಳಿ, ಎತ್ತು, ಗಾಣದ ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ, ಆನೆ (ಕರಿ= ಮದಕರಿ) ಕತ್ತೆ, ಕತ್ತೆಯಮರಿ, ಹೇಸರ, ಬೆಕ್ಕು, ನಾಯಿ, ಹಂದಿ, ಶುನಕ, ಸೋಣಗ, ಮಾರ್ಜಾಲ (ಬೆಕ್ಕು), ಕೋಳಿ, ಮೊಲ, ಹುಲ್ಲೆ (ಚಿಗರಿ) ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಧು ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ಕೆಲಸಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲತೆಗೆ ಮತ್ತು ಲಾಭಕ್ಕಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು ಸಾಕುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಾಣಿಗಳಾದರೂ ಸಾಕಿದೊಡೆಯನನ್ನು ನಂಬಿವೆ. ಇಂಥ ನಂಬಿಗಸ್ಥ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೇ ಸಾಕು ಪ್ರಾಣಿಗಳೆನ್ನುವರು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ಗ್ರಾಮೀಣರ ಚಿರಪರಿಚಿತ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿವು.

ಕಾಡು ಪ್ರಾಣಿಗಳು :

ಕಾಡಿನಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕ್ರೂರಮೃಗಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆರಳೆಣಿಕೆಯಷ್ಟು ಮಾತ್ರ. ಸಿಂಹ (ಸಿಂಗ, ಕೇಸರಿ), ಹುಲಿ, ಕಾಡೆಮ್ಮೆ- ಕಾಡಬೆಕ್ಕು, ತೋಳ, ಕರಡಿ- ಮೊದಲಾದವು.

ಇತರ ಪ್ರಾಣಿಗಳು :

ಇವು ಹೊಲ, ಗದ್ದೆ, ಮನೆ, ಬೇಲಿ, ನೀರು, ಅಡವಿ, ಮರ ಮೊದಲಾದೆಡೆಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಯಶಃ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ಒಂದಿಲ್ಲ ಒಂದು ರೀತಿಯಿಂದ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹಾನಿಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವಂಥವೇ. ಇಂಥವುಗಳನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅರ್ಥ ನೀಡುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು ಬಳಸಿಕೊಂಡುದು ವಿನೂತನ ಪ್ರಯೋಗ. ಕೋಡಗ, ಮರ್ಕಟ, ಕಪಿ (ಮಂಗ ಅಥವಾ ಕೋತಿಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೂಪಗಳು), ನರಿ, ಉರಗ, ಸರ್ಪ, ಕಾಳೋರಗ, ಎಳಿಯಸರ್ಪ, ನಾಗ, ಕಾಳಿಂಗ, ಘಟಸರ್ಪ (ಹಾವು-ಇದರ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪಗಳು) ಚೇಳು, ಉಡುವು, ಕೂರ್ಮ (ಆಮೆ), ಮತ್ಸ್ಯ (ಮೀನು), ಮಿಡಿಚೆ, ಇಲಿ, ಕಪ್ಪೆ, ಓತಿ, ಹೆಗ್ಗಣ, ಗೋಸುಂಬೆ, ಊಸರವಳ್ಳಿ, ಬಾವುಲಿ, ಹಲ್ಲಿ..... ಇತ್ಯಾದಿ.

ಕೀಟ ಜಾನಪದ :

ಕ್ರಿಮಿ- ಕೀಟಗಳದೂ ಬಹುದೊಡ್ಡಪ್ರಪಂಚ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಹಾಗೆ ಇವು ನೆಲದ ಮೇಲೆ, ಒಳಗೆ ವಾಸಿಸುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಗಾತ್ರ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತ ತೀರ ಚಿಕ್ಕವು. ಆದರೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಹೆಚ್ಚಿನ ತೊಂದರೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಬಲ್ಲವುಗಳಾಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಮಾತ್ರ ಮಾನವನಿಗೆ ಗೆಲೆಯನ ಹಾಗೆ ಸಹಾಯಕವಾಗಿವೆ. ನಾನಾಬಗೆಯ ಕೀಟಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಇರುವೆ, ಉಣ್ಣೆ, ತಗಣೆ, ಗೊರಲೆ, ಗುಂಗುರ (ಸೊಳ್ಳೆ), ನೊರಜು, ಸೊಳ್ಳೆ, ಬಾಲಹುಳು, ಆವಿಂಗೆ (ಚಿಕ್ಕಾಡು), ಹೇನ, ನೊಣ, ಕೀಡೆ (ಕೀಟ), ತೆರಣಿಯಹುಳು, ಜೇನಹುಳು, ತುಂಬಿ, ಭ್ರಮರ ಮುಂತಾದವು.

ಪಕ್ಷಿ ಜಾನಪದ :

ಆಕಾಶಕ್ಕೆ ತಾವೇ ರಾಜರು ಎಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಆಗಸದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಹಾರಾಡುವ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಪಕ್ಷಿಗಳು ಪಡೆದುಕೊಂಡಂತಿವೆ. ಆದರೂ ಅವು ವಾಸಿಸುವ

ನೆಲೆ ನೆಲವೇ ಆಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲೂ ನೆಲದ ಮೇಲೆ ಭದ್ರವಾಗಿ ತಳವೂರಿ ನಿಂತಿರುವ ಮರದ ಪೊಟರೆ, ಕೊಂಬೆ, ರೆಂಬೆಗಳೇ ಪಕ್ಷಿಗಳಿಗೆ ವಾಸಿಸಲು ಸುರಕ್ಷಿತ ಮನೆಗಳಾಗಿವೆ. ನಾನಾ ನಮೂನೆಯ ಪಕ್ಷಿಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಡಕಗೊಂಡಿವೆ. ರತ್ನಪಕ್ಷಿ, ಕೋಗಿಲೆ, ಕಾಗೆ, ಹೊರಸು(=ಬಕ), ಗರುಡ, ಚಕೋರ, ಗೀಜಗ, ಬಕ,ಗುಬ್ಬಿ, ಮರವಕ್ಕಿ, ಆದಿಯಹಕ್ಕಿ, ಗಿಳಿ, ಕಪೋತ (ಪಾರಿವಾಳ), ಹಾಲುಹಕ್ಕಿ, ಮೀಂಬುಲಿಗಹಕ್ಕಿ, ಹಂಸೆ, ಕಳಹಂಸೆ, ನವಿಲು ಕಾಡನವಿಲು, ಗೂಗೆ, ಹದ್ದು.... ಮೊದಲಾದವು.

ಮೇಲ್ಕಂಡ ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದ ಶಿವಶರಣರು, ಗ್ರಾಮೀಣರಿಗೆ ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ ಸಸ್ಯ- ಪ್ರಾಣಿ-ಕೀಟ-ಪಕ್ಷಿ ಜಾನಪದದೊಂದಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಆಳವಾದ ಸಂಬಂಧವನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡಿದ್ದರೆಂಬುದು ವಿದಿತವಾಗದೆ ಇರದು. ಜಾನಪದದ ಈ ಪರಿಚಿತ ಪರಿಸರವನ್ನು ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಪುನಃ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ತಮಗೂ ಜಾನಪದ ಲೋಕಕ್ಕೂ ಇರುವ ಹೊಕ್ಕುಳಬಳ್ಳಿಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ ವಚನಕಾರರು.

ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಜಾನಪದರ ಜೀವನ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು, ಪರಿಸರ ಸರ್ವಸ್ವವನ್ನು ಚಿತ್ರಿಸುವ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಜನತೆಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸಮೀಪವಾದುದಾಗಿದೆ. ವಚನ ಜನಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ ಎನ್ನುವುದಕ್ಕಿಂತ ಜನಪದ ಜೀವನದ ನಿಜಬಿಂಬ ಎಂಬ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾದುದು. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸರ್ವಾಂಶಗಳೂ ಇಲ್ಲಿ ರೂಪುತಳೆದಿವೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಹಾ.ಮಾ.ನಾಯಕ : ಜಾನಪದ ಸ್ವರೂಪ, ಪು. ೨೨, ೧೯೭೮
೨. ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ: ಜಾನಪದ ಸ್ವಂದನ, ಪು. ೫೬, ೧೯೮೯
೩. ಸಿಂಪಿ ಲಿಂಗಣ್ಣ: ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಿರಿದರೊಳೆ ಪಿರಿದರ್ಥದ ಚಲಕ, ಪು. ೩, ೧೯೭೬.
೪. ದ.ರಾ. ಬೇಂದ್ರೆ: ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಸಂ. ಹಲಸಂಗಿ ಗೆಲೆಯರು, ಪರಿಚಯ ಪು. ೯.
೫. ದೇಜಗೌ: ಹೊನ್ನಬಿತ್ತೇವು ಹೊಲಕೆಲ್ಲ - ಗ್ರಂಥದ ಪು. ೪೩೦, ಸಂ. ಗೋ.ರು.ಚ, ೧೯೬೭

೬. Theodore H. Gaster: S.D.F.M.L, P. 399
೭. ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ: ಸಮಾಹಿತ , ಪು. ೧೦, ೧೯೭೭
೮. ಬಿ.ಎಂ.ಶ್ರೀಕಂಠಯ್ಯ: ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ ಪು. ೫, ೧೯೭೮
೯. ನಂ. ತಪಸ್ವೀಕುಮಾರ್: ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಇತಿಹಾಸ, ಪ್ರಸ್ತಾವನೆ, ಪು.೧, ೧೯೮೧.
೧೦. ದೇಜಗೌ: ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು.೧, ೧೯೭೬.
೧೧. ಜೀಶಂಪ: ಜಾನಪದ, ಪು. ೪೦, ೧೯೭೮
೧೨. Standard Dictionary of Folklore Mythology & Legend, Vol II, P. 1146.
೧೩. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೮೬, ಪು. ೮೦ (ಭೂಮಿಯೊಳಗೆ ನಿಧಾನವಿದ್ದುದ ಅಂಜನವುಳ್ಳವರು ತೋಷಿರಯ್ಯ)
೧೪. ಎಂ. ಜೀವನ (ಸಂ): ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ.೧೧೬, ಪು. ೧೧೬, ("ಹೊಡೆವಟ್ಟು ದೇವರ ತಾಟಿಸಿಕೊಂಬರು) ೧೯೫೮.
೧೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಸಿದ್ಧರಾಮನ ವಚನಗಳು, ವ. ೭೯, ಪು. ೪೯೯, ೧೯೬೮
೧೬. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೬೯ ಪು. ೧೧೬, ೧೯೬೫, ೧೯೭೧
೧೭. ಉಮಾಪತಿ ಎಸ್. (ಸಂ): ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೫೮, ಪು. ೧೯, ೧೯೭೩. (ಸತ್ತು ಮಣ್ಣಾಗಿ ಹೋದ ಮಾತಾಪಿತರುಗಳು ತಮ್ಮ ಸಂತಾನವಾಗಿ ಜನಿಸಿ ಬಂದರೆಂದು, ಹೊತ್ತು ಹೆಸರಿಟ್ಟು ಕರೆವರಯ್ಯ)
೧೮. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಸಂ): ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಚಂದ್ರಿಕೆ, ವ. ೨೫, ಪು. ೭, ೧೯೬೦
೧೯. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೦೫, ("ಹಾವಾಡಿಗನು ಮೂಕೊರತಿಯು.....) ಕ.ವಿ.ವಿ.ಧಾರವಾಡ ೧೯೬೮

೨೦. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೫೫೫, ಪು. ೨೨೩, ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ)
೨೧. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು : ವ. ೫೫೪, ಪು. ೨೨೨ ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ(ಸಂ)
೨೨. ದೇಜಗೌ, ಜಾನಪದ ಸೌಂದರ್ಯ, ಪು. ೨೪, ೧೯೭೭
೨೩. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೬೨, ಪು. ೧೧೨, ೧೯೭೩
೨೪. ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ: ಮೂಢನಂಬಿಕೆಗಳು, ಪು. ೪೬, ಕ.ವಿ.ವಿ. ಧಾರವಾಡ, ೧೯೭೮
೨೫. ಬಸವನಾಳ ಶಿವಲಿಂಗಪ್ಪ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೧೦೦, ಪು. ೯೬, ೧೯೫೪
೨೬. ಎಸ್.ಎಸ್. ಭೂಸರೆಡ್ಡಿ (ಸಂ): ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣನ ವಚನಗಳು, ವ. ೩೨, ಪು. ೪೩.
೨೭. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೨೮, ಪು. ೩೮.
೨೮. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೩೭೬, ಪು. ೧೪೮. (ಇಂದೆನ್ನ ಮನೆಗೆ ಪ್ರಮಥರು ಬಂದಹರೆಂದು ಗುಡಿತ್ತೋರಣವ ಕಟ್ಟಿ ಪಡುಸಮಾರ್ಜನೆಯ ಮಾಡಿ, ರಂಗವಾಲಿಯನಿಕ್ಕಿ.....)
೨೯. ಎಂ.ಜೀವನ (ಸಂ): ಅಂಬಿಗ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ.೪೪, ಪು. ೧೭. "ಕುಲಹೀನ ಶಿಷ್ಯಂಗೆ ಅನುಗ್ರಹವ ಮಾಡಿ, ತಿರುಗಿ ಅವನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಉಣ್ಣುಬಾರದೆಂಬ, ಅಕ್ಕಿ, ಕಣಕವ, ತಕ್ಕೊಂಡು ಹೋಗುವ ಗುರುವಿನ ಕಂಡರೆ, ಕೆಡವಿಹಾಕಿ, ಮೂಗನೇ ಕೊಯ್ಲು ಇಟ್ಟಂಗಿಯ ಕಲ್ಲಿಲೆ ತಿಕ್ಕಿ ಮೇಲೆ ನಿಂಬಿಯ ಹುಳಿಯನೆ ಹಿಂಡಿ ಪಡುವಗಾಳಿಗೆ ಹಿಡಿಯೆಂದಾತ ನಮ್ಮ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ).
೩೦. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ(ಸಂ): ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೩೯೮, ಪು. ೧೭೯
೩೧. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ(ಸಂ): ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೩೯೮, ಪು. ೧೮೦
೩೨. ಕೂಸುಹುಟ್ಟಿದ ದಿನದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ಕರವನ್ನು 'ಈಜಿಲು' ಎಂದೂ ಕೂಸು ಜನಿಸಿದ ಹತ್ತು ದಿನಗಳೊಳಗಾಗಿ ಕೂಸಿಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು

‘ಮೂವಟ್ಟಲು’ ಎಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. “ಈಜಿಲು’ ಎಂದರೆ ಮುಟ್ಟು ಅಥವಾ ಮೈಲಿಗೆಯ ಸೋಂಕಿನಿಂದ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ಬರುವ ಶೀತ ಭೇದಿ ಎಂದು ‘ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು’ ಹೇಳುತ್ತಿದೆ. ಇದು ಮಕ್ಕಳಿಗೆ ತಗುಲಬಾರದೆಂದು ಜಾತಕರವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ‘ಈಜಿಲು’ ಇದನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ‘ಈರಲು’ ಅಥವಾ ‘ಇರುಕನ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಬಾಣಂತಿಯರು, ಹೊರಗೆ ಆದವರು ಇವರನ್ನು ಮಾತನಾಡಿಸಿದರೆ ಮಕ್ಕಳಿಗೆ, ಈ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದ ಭೇದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾಸಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಹೊರಗಡೆಯಾದವರು ಸ್ನಾನಮಾಡಿದ ಅವರ ಒದ್ದೆ ತಲೆಗೂದಲಿನಿಂದ ಮೂರು ಸಾರಿ ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಅದ್ದಿಸಿ ಅವರ ಕೈಯಿಂದಲೇ ಮಕ್ಕಳ ನೆತ್ತಿಗೆ ಮೂರು ಸಾರಿ ಹರಳೆಣ್ಣೆ ಹಾಕಿಸಬೇಕು. ಇಲ್ಲವೆ ಮುಟ್ಟಿನ ಸೀರೆಯ ಮೇಲೆ ಮಗುವಿನ ತಾಯಿ ಮೂರು ಸಾರಿ ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿದರೆ ವಾಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ: (ಜಿ.ವಿ. ದಾಸೇಗೌಡ, ನಮ್ಮ ಜನಪದ ನಂಬಿಕೆಗಳು: ಟಿಪ್ಪಣಿಯಲ್ಲಿ)

೩೩. Kenneth W. Clarke, Marry W. Clarke : Introducing Folklore" P. 82. Printed in the United States of America.
೩೪. Qted. Don Yoder: Folklore and Folklife' - ed. by. Richard M. Dorson P. 193-194.
೩೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು. ವ. ೬೫೩, ಪು. ೨೬೧.
೩೬. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೪೩, ಪು. ೧೦೧
೩೭. ಆರ್. ಶಾಮಾಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಸಂ): ಧರ್ಮಾಮೃತ, ೪.೪೮, ೧೯೨೪
೩೮. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲ ಪುರಾತನರ ವಚನಗಳು, ವ.೮, ಪು.೨೮೮ (ಸಂ:ಮೂರು) ೧೯೭೮
೩೯. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲ ಪುರಾತನರ ವಚನಗಳು, ವ. ಪು. ೨೯೦-೯೧.
೪೦. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಫ.ಗು. (ಸಂ): ಗಣದಾಸವೀರಣ್ಣನ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೮, ಪು. ೧೮, ೧೯೨೬

೪೧. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಸಂ): ದೇವರದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ.೧೫, ಪು.೫೯, ೧೯೭೮.
೪೨. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಸಂ): ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಚಂದ್ರಿಕೆ, ವ. ೪೫೬, ಪು. ೧೦೧, ೧೯೬೦.
೪೩. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು(ಸಂ): ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ, ವ. ೪೬೭, ಪು. ೧೦೩
೪೪. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೧೩೭, ಪು. ೪೭೭.
೪೫. ಫ.ಗು.ಹಳಕಟ್ಟಿ (ಪರಿಷ್ಕರಣ, ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ) ಸಂ. ವಚನಶಾಸ್ತ್ರಸಾರ, ವ. ೨೧೭೮, ಪು. ೫೬೨ (ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ)
೪೬. ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ: ಜಾನಪದ ಸ್ಪಂದನ, ಪು. ೬೧-೬೨.
೪೭. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ) ಸಕಲ ಪುರಾತನರ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೮೬, ಪು.೨೧೮-೨೧೯ (“ಕಾಲಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿದ ಸಡ್ಡೆಯ ಕೇಳುವರಿಲ್ಲ, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದ ಮೊರನ ಬೇಡ ಎಂಬುವರಿಲ್ಲ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತ ಕೊಂಗವ ಇಳುಹುವರಿಲ್ಲ, ಸಡ್ಡೆಗೆ ಮೂರುಕವೆ, ಒಂದೆ ಒತ್ತವಟ್ಟ, ಮೊರಕ್ಕೆ ಮೂರು ಗೋಟು, ಮಾಡುವಾಕೆ, ಒಬ್ಬಳೆ, ಕೊಂಗಕ್ಕೆ ಎರಡು ಗೇಟು, ತೂರುವವರು ಮೂವರು ಕಾಸಿ ಒಂದೆ ಕೊಳಗವೆರಡು”- ವಚನಭಂಡಾರಿ ಶಾಂತರಸ)
೪೮. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೩೯೨, ಪು. ೫೯೧, ಬಿತ್ತಿತ್ತು ಬೆಳೆಯಿತ್ತು ಕೆಯ್ಯ ಕೊಯ್ಯಿತ್ತು ಗೂಡು ಮುರಿಯಿತ್ತು, ಕುತ್ತರಿಯೊಟ್ಟಿತ್ತು, ಒಕ್ಕಿತ್ತು, ತೂರಿತ್ತು, ಅಳೆಯಿತ್ತು, ಸಲಿಗೆ ತುಂಬಿತ್ತು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ, ಕಣಾ ಹಾಳಾಯಿತ್ತಯ್ಯಾ.”
೪೯. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲಪುರಾತನರ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು, ವ. ೪೧೭, ಪು. ೫೬೫
೫೦. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಸಂ): ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೨೪, ಪು. ೪೦, “ಉಂಕೆಯ ನಿಗುಚಿ, ಸರಿಗೆಯ ಸಮಗೊಳಿಸಿ (ಅನೆಯೊಳೆರಡ) ಮೆಟ್ಟಿದ,

ಹಿಡಿದ ಉಳಿಯ ಮುಳ್ಳಕಂಡಿಕೆಯ ನುಂಗಿತ್ತು, ಈ ಸೀರೆಯ ನೆಯ್ದವ ನಾನೋ ನೀನೋ ರಾಮನಾಥ.”

೫೧. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲಪುರಾತನರ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು, ವ. ೩೯೭, ಪು. ೫೧೭-೧೮

೫೨. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಂ.ಪು.ಬೆ.ವ. ೪೩೯

೫೩. ಅ.ರಾ.ಮಿತ್ರ: ವಚನಕಾರರು ಮತ್ತು ಶಬ್ದಕಲ್ಪ, ಪು. ೧೨೮, ೧೯೮೪

೫೪. ಉದ್ಭುತ: ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟು, ಪು. ೧೫೨೧, “ಸಿಂಪಿಗನಂತೆ ಪೊಲಿವರ್, ಕಮಾರನಂತೆ ಕಾಸಿ (ಸಂ. ೩, ಕ.ಸಾ.ಪ) ೧೯೭೭- ಬಡಿವರ್” ಎಂದು ನಯಸೇನ ಕಮಾರ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಉಪಮೆಯಾಗಿ ಬಳಸಿದರೆ, ರಾಘವಾಂಕನು “ಕಾಸಿ ಕೆಂಗಲಿಪ ಕಿಡಿಗಳನುಗುಳ್ಳ ಪಂಚಲೋಹದ ಗುಂಡನೆಲೆಲೆ ರಕ್ಕಸದ ಕಮ್ಮರರು ಸಿಡಿದಿಕ್ಕುಗಳಿಂದವಚಿ ಪಿಡಿದು ಪಿಡಿದು ತಂದು” ಎಂದು ಕುಂಬಾರ ಹಾಗೂ ಅವನ ವೃತ್ತಿಯ ಭಯಂಕರತೆಯನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

೫೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ): ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಮಗಳು, ವ. ೫೧೯, ಪು. ೨೩೮ (ಪ್ರ.ಮು.) “ಮತಿಗೆಟ್ಟ ಕುಂಬರ ಮಣ್ಣುಸೂಜಿಯ ಮಾಡಿ, ಕಂಬಾರಗೇರಿಗೆ ಮಾರಹೋದಡೆ, ಅವರುಕ್ಕಿನ ಸೂಜಿಯ ಮಾರುವರಾಗಿ....)

೫೬. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲಪುರಾತನರ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು, ವ.೬೧, ಪು.೬೭, ಮಧುವಯ್ಯಗಳ ವಚನ.

೫೭. ಶಾಂತರಸ, ಮೊದಲ ವಚನಕಾರ ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯ, ವ.೧, ಪು.೧೬, ೧೯೭೭

೫೮. ಎಸ್.ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ, ಬಸವರಾಜಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮ: ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೪೧, ೧೯೮೦

೫೯. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ (ಸಂ): ಸಕಲ ಪುರಾತನರ ವಚನಗಳು, (ಸಂ.೨) ವ.೪೭ ಪು. ೪೨೪ (ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ)

೬೦. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಶಂ), ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೯೪೨, ಪು. ೪೪೪ (ಪ್ರ. ಮುದ್ರಣ)

೬೧. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಸಂ): ‘ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಚಂದ್ರಿಕೆ’, ವ.೨೦೯, ಪು. ೪೯, ವ.೪೮೦, ಪು. ೧೦೬

೬೨. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೦೯೮, ಪು. ೪೬೦ “.....ಬೆಟ್ಟದ ಬಿದಿರೆ ನೀನು ಅಟ್ಟಕ್ಕೇಣಿಯಾದೆ, ಕಾಲು ಮುರಿದ ವರಿಗೂರು ಗೋಲಾದೆ.... ಬಿದಿರೆಲಂದಣವಕ್ಕು, ಬಿದಿರಸತ್ತಿಗೆಯಕ್ಕು, ಬಿದಿರಗುಡಿಗುಡಾರವಕ್ಕು.....”

(ಬ) ಧಾರ್ಮಿಕ ಅಥವಾ ದೈವೀ ಅಂಶಗಳು

ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನದ ಜನಪದ ಸಮಾಜದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಪರಿಸರದ ಅಧ್ಯಯನವನ್ನು “ಜನಪದ ದೈವ”ಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ ಇಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲಾಗಿದೆ. ಮೈಲಾರ- ಮಾಳಚಿ, ಜೋಕುಮಾರ ಮಾರಿ, ಕಾಳಿ, ದುರ್ಗಿ, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ಬಾದುಮೆ, ಕಾಟುಗ, ವಿನಾಯಕ ಮೊದಲಾದ ಸ್ತ್ರೀ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳಲ್ಲದೆ, ಪ್ರಕೃತಿ ಪೂಜೆ, ಪ್ರಾಣಿಪೂಜೆ, ದೈವೀ ವಿಗ್ರಹಾರಾಧನೆ, ದೈವೀ ಜಾತ್ರೆ- ಉತ್ಸವ-ಸಂಪ್ರದಾಯ, ದೈವೀ ಹಬ್ಬಗಳು -ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ‘ಜಾನಪದೀಯ ದೈವೀ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕವಾಗಿ ಆ ಕಾಲದ ಜನಪದ ಜನಾಂಗದ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಒಳನೋಟವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದಾಗಿದೆ. ಆ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಈ ಅಧ್ಯಯನ ಮಹತ್ವದ್ದು.

ಜನಪದ ದೈವ :

ಜೀವನ ರಕ್ಷಣೆಯೇ ಪ್ರಮುಖ ಗುರಿಯಾದ ಆದಿಮಾನವ ಪ್ರಕೃತಿಯ ವಿಕೋಪಕ್ಕೆ ಭಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ಭಯದ ನಿವಾರಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಆರಾಧಿಸತೊಡಗಿದ. ಭಯ- ಭಕ್ತಿಗಳ ಈ ಆರಾಧನೆಯಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿ ಪ್ರತಿವಸ್ತುವೂ ದೈವತ್ವಕ್ಕೇರಿತು. ಅವುಗಳ ಪೂಜೆ ಪುರಸ್ಕಾರದಲ್ಲಿ ನಂಬಿಕೆ ತಾಳಿದ. ಆದಿನಾಗರಿಕ ಮಾನವನಿಂದ ದೈವತ್ವಕ್ಕೇರಿದ ಆ ವಸ್ತುಗಳೆಲ್ಲ ‘ಜನಪದ ದೈವ’ಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವು. ಹೀಗೆ, ಆದಿನಾಗರಿಕ ಜನಾಂಗವೊಂದರ ಭಯದ ದೃಷ್ಟಿಯೇ ನಂಬಿಕೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ದೇವತಾಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡಿತು. ಆದುದರಿಂದ ‘ಜನಪದ ದೇವತೆಗಳ’ ಮೂಲನೆಲೆ ಭಯವಾದರೆ, ಮೂಲಸೆಲೆ ನಂಬಿಕೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಕಾಲ ಗತಿಸಿದಂತೆ, ಈ ದೈವಗಳ ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ವಿಕಾಸ ಕಾಣಿಸಿದೆ. ಮಾನವ ಸಹಜವಾದ ಭಾವ-ಭಾವನೆಗಳು ದೇವರುಗಳಿಗೂ ಆರೋಪಿತವಾದುವು.

ಆ ದೇವರುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಣ- ಪಂಗಡಗಳಾದುವು. ಮುಂದೆ, ಆಯಾ ದೇವತೆಗಳೇ ಅಧಿದೇವತೆಗಳಾದವು. ಧರ್ಮಗಳು ರೂಪಿತವಾದುವು. ಆಚರಣೆಗಳು ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದುವು. ಅಲ್ಲಿಯೇ ಪರಂಪರೆಯ ಬೇರುಗಳು ಮೂಡಿದುವು.

ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲವು ಹಲವಾರು ಧರ್ಮಗಳ ಸಂಕ್ರಮಣಕಾಲ. ಜೈನ, ವೀರಶೈವ, ಬ್ರಾಹ್ಮಣ ಧರ್ಮಗಳು - ಭಾವನಾತ್ಮಕ ಈರ್ಷೆಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಿಕೊಂಡಿದ್ದುವು; ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವಕ್ಕೆ ಹೋರಾಡತೊಡಗಿದುವು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಪ್ರತೀ ಧರ್ಮವು ತನ್ನತನವನ್ನು ಕಾಪಾಡಿಕೊಳ್ಳುವ ನೆಪದಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಧರ್ಮವನ್ನು ತುಳಿಯಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು, ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಡೆದು ಕಾಣುವ ಅಂಶವೇ. ಜೊತೆಗೆ ತಮ್ಮ ಧರ್ಮದ ಪ್ರತಿಷ್ಠೆಗೆ ಅಡ್ಡಬರಬಹುದಾದ, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ಅರ್ಚಿಸುತ್ತಿದ್ದ, ಇತರ ದೈವಗಳನ್ನು, ಈ ಧರ್ಮದವರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದು, ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದು, ಹೀನಾಯವಾಗಿ ಬಯ್ಯುದು ಅವರವರ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದಲೇ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆ ಅನ್ಯದೈವಗಳನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸಿದವರಲ್ಲಿ ನಯಸೇನ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ ಮೊದಲಾದವರು ಜೈನಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯರಾದರೆ, ವೀರಶೈವಧರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ಅಲ್ಲಮ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ, ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ಪ್ರಮುಖರು. ಜೈನ ಕವಿಗಳು ‘ಜಿನ’- ಏಕಮಾತ್ರದೈವ ಆತನೇ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿ ಎಂದು ಸಾರಿದರೆ; ವೀರಶೈವ ಶರಣರು ‘ಶಿವನೇ’ ವಿಶ್ವದ ಏಕೈಕ ದೈವವೆಂದು ಸಾರಿದರು. ಹಾಗೆ ಸಾರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದೈವಗಳು ಕ್ಷುದ್ರದೈವಗಳೆಂದು ಹೇಳಿ, ಶಿವಪಾರಮ್ಯವನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯಲು, ಉಳಿದ ದೈವಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಕೀಳೆಂದು ಖಂಡಿಸುವುದು, ಅವುಗಳ ಅರ್ಚಕರ ಮೇಲೆ, ಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಸಿಡಿದೆಳುವುದು ಅವರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು.

ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ - “ಮಡಕೆದೈವ, ಮೊರದೈವ, ಬೀದಿಯಕಲ್ಲುದೈವ, ಹಣೆಗೆದೈವ, ಬಿಲ್ಲನಾರಿದೈವ ಕಾಣೆರೊ, ಕೊಳಗದೈವ ಗಿಣ್ಣೆಲು ದೈವ ಕಾಣೆರೊ; ದೈವದೈವವೆಂದು ಕಾಲಿಡಲಿಂಬಿಲ್ಲ; ದೇವನೊಬ್ಬನೇ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ” ಎಂದಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗೆ ಕಂಡ ಪ್ರತಿವಸ್ತುವೂ ದೈವತ್ವ ಪಡೆದುದನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ತುಂಬ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ “ದೈವದೈವವೆಂದು ಕಾಲಿಡಲಿಂಬಿಲ್ಲ” - ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮೂಲಕ ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಡುವ ಮಡಕೆ,

ಕೇರುವ ಮರ,-ಬೀದಿಯ ಕಲ್ಲು (ಗ್ರಾಮಮಧ್ಯದ ಬೋರಗಲ್ಲು), ಹಸನುಗೊಳಿಸುವ ಹಣೆಗೆ (ಜಾಡರು ನೇಯುವ ಹಣೆಗೆ ಅಥವಾ ಬಾಚಣೆಗೆ), ಬಿಲ್ಲಿನಹೆದೆ, ಧಾನ್ಯ ಅಳಿಯುವ ಕೊಳಗ, ಗಿಣ್ಣೆಲು- ಮೊದಲಾದ ವಸ್ತುಗಳು ಅಂದಿನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ದೈವತ್ವವನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದವು. ಇವೂ ಅಲ್ಲದೆ ಮನೆಯ ಹೊರಗೆ ನೆಲೆಸಿರುವ ದೇವತೆಗಳು, ಅವುಗಳ ಕ್ರೂರಕಾರ್ಯಗಳು - ಕುರಿತು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹೀಗೆ ವಿವರಿಸುತ್ತಾರೆ. " ಹಾಳುಮೊರಡಿ, ಊರುದಾರಿ, ಕೆರೆಬಾವಿ, ಹೂಗಿಡಮರ, ಗ್ರಾಮಮಧ್ಯಚೌಪಥ ಪಟ್ಟಣಪ್ರದೇಶ, ಹಿರಿಯಾಲದ ಮರಗಳಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸುವ ಕರೆವೆಮ್ಮೆ, ಹಸುಗೂಸು, ಬಸುರಿ, ಬಾಣಂತಿ, ಕುಮಾರಿ, ಕೊಡಗೂಸೆಂಬವರ ಹಿಡಿದು ತಿನ್ನುವ ಮಾರಯ್ಯ, ಬೀರಯ್ಯ, ಕೇಚರಗಾವಿಲ, ಅಂತರಬೆಂತರ, ಕಾಳಯ್ಯ, ಮಾಳಯ್ಯಗಳೆಂಬ ನೂರು ಮಡಕೆಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರಿಗೆ ಶರಣೆಂಬುದೊಂದು ದಡಿ (ದೊಣ್ಣೆ) ಸಾಲದೆ ?" ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷುದ್ರಜನಪದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಹೊಡೆದೋಡಿಸಲು ಮೊದಲು ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣಾರ್ಥಿಗಳ ಮೂಲಕ ಸಾಮೋಪಾಯ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಅದು ನಾಟದಾದಾಗ ಅವುಗಳಿಗೆ 'ದೊಣ್ಣೆ' ಎತ್ತಿ ದಂಡೋಪಾಯವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಿರಸ್ಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ "ಊರೊಳಗೊಬ್ಬದೇವ, ಮಡುವಿನಲ್ಲೊಬ್ಬ ದೇವ, ಅಡವಿಯಲ್ಲೊಬ್ಬ ದೇವ, ಮಡಿಲಲ್ಲೊಬ್ಬ ದೇವ" ಎಂದು 'ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು' ಕೂಡ ಜನಪದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಮನುಷ್ಯ ಈ ದುಷ್ಟದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೆದರಿ, ಅವುಗಳ ಸಂತ್ಯಾಪಿಗಾಗಿ ಬಲಿ ಕೊಡುವುದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ. ಆದಾಗ್ಯೂ ಇವುಗಳ ಕಾಟ ತಪ್ಪಲಿಲ್ಲ. ತನ್ನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಮತ್ತೆ ಅನ್ಯದೈವಗಳ ಮೊರೆಹೋಗುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದಾಗಿಯೇ ದೇವತೆಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಧಿಕಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ದುಷ್ಟದೇವತೆಗಳಿಗೆ ಹೆದರಿದ ಮಾನವ, ಶಾಂತಸ್ವಭಾವದ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು, ತನಗೆ ಬೇಡವಾದಾಗ ಅವನ್ನು ಬಿಡಲು ಈತ ಮನಸ್ಸು ಮಾಡಿದರೂ ಅವು ಈತನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಅಗಲಲಾರವು. "ಆವಾಗಲೂ ಲೋಗರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿಪ್ಪುವು ಕೆಲವು ದೈವಗಳು, ಹೋಗಂದರೆ, ಹೋಗವು ನಾಯಿಂಗೆ ಕರಕಷ್ಟ. ಲೋಗರ ಬೇಡಿಕೊಂಡುಂಟು ದೈವಗಳು ಕೆಲವು ತಾವೇನ ಕೊಡುವವೋ? ಏನ ಬೇಡಿದ್ದನೀವ

ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ" - ಎಂಬುದು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಅಭಿಮತ. ಲೋಗರ ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲ ಕಾಯುತ್ತ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ದೈವಗಳಾಗಲೀ, ಲೋಗರು ಉಂಡುಬಿಟ್ಟ ಮುಸುರೆಯನ್ನು ತಿಂದು ಬದುಕುವ ದೈವಗಳಾಗಲಿ, ಹೊರದಬ್ಬಿದರೆ ಹೋಗಲಾರವು; ಏನೇ ಬೇಡಿದರೂ ಕೊಡಲಾರವು. ಇವು ದೈವೀ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದು ಬಸವೇಶ್ವರರ ತೀರ್ಮಾನ. ಅವರು ಈ ದೈವಗಳನ್ನು "ನಾಯಿಂಗೆ ಕರಕಷ್ಟ" ಎಂಬ ಮಾತಿನಿಂದ ಮೂದಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಲ್ಲಿಯ "ನಾಯಿಂಗೆ ಕರಕಷ್ಟ" - ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಜನರ ದಿನಬಳಕೆಯ ನುಡಿಯಾದ್ದರಿಂದ ಅರ್ಥ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ನಿಂತಿದೆ. ಭಕ್ತ ಬೇಡಿದುದನ್ನು ಕೊಡುವುದು ದೇವನಧರ್ಮ. ಅಂತೆಯೇ ಏನು ಬೇಡಿದರೂ ಕೊಡುವಾತ ನಮ್ಮ 'ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ' ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೊಬ್ಬನೇ ದೇವ, ಅನ್ಯದೈವಗಳು ದೈವವಲ್ಲವೆಂಬುದು ಬಸವಣ್ಣನವರ ಸ್ಪಷ್ಟ ನಿಲುವು.

ನಾಯಿಯಂತೆ ಬಾಗಿಲಬಳಿ ಬಿದ್ದುಕೊಂಡಿರುವ ದೈವಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, ಇನ್ನೂ ಅನೇಕ ದೈವಗಳನ್ನು ಪರಿಚಯಿಸುತ್ತಾರೆ, ವಚನಕಾರರು. "ಆರಗು ತಿಂದು ಕರಗುವ ದೈವ, ಉರಿಯ ಕಂಡರೆ ಮುರುಟುವ ದೈವ ಎಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯ? ಅವಸರ ಬಂದರೆ ಮಾರುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯ? ಅಂಜಿಕೆ ಬಂದರೆ ಹೂಳುವ ದೈವವನೆಂತು ಸರಿಯೆಂಬೆನಯ್ಯ? ಸಹಜಭಾವ ನಿಜೈಕ್ಯ ಸ್ಥಿರರೂಪ ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರಂಜನ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನೋರ್ವನೆ ದೇವ ಕಾಣೆರೋ." ಇಲ್ಲಿಯೂ ಸಹಿತ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೂಡಲಸಂಗಮನಲ್ಲದೆ, ಅನ್ಯದೈವ ದೈವವಲ್ಲವೆಂಬ ಅಭಿಪ್ರಾಯವನ್ನೇ ತಾಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಲ್ಲದೆ, 'ಗಾಡಿಗ' (ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಿನ ದೈವ), ಡಿಂಬುಗಂಗೆ (ದನದ ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯಲ್ಲಿಯ ದೈವ) ಮೊದಲಾದ ಹೇಸಿ ದೈವಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇವುಗಳನ್ನು 'ಕಿರುಕುಳದೈವ'ವೆಂದೂ ಹಳಿದಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ಅವು ಬಿಕ್ಕನೆ ಬಿರಿವ ದೈವಗಳೆಂದೂ ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಶರಣರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜನಪದ ದೇವತೆಗಳು ದೇವರಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ಅವರು ಆ ಎಲ್ಲ ಕೃತಕ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಕಂಡು ಗುಡುಗಿದ್ದಾರೆ. ಮತ್ತು ದೇವನೊಬ್ಬನೆ (ಶಿವ) ನಾಮ ಹಲವು ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧಾಂತವನ್ನು ಎಲ್ಲರೂ ಒಪ್ಪಿದ್ದಾರೆ. ಒಂದೇ ದೈವವನ್ನು ನಂಬಲು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಕರೆಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. "ನಂಬಬಲ್ಲ ಭಕ್ತಂಗೆ ದೇವರೊಬ್ಬನೆ" (ಬಸವಣ್ಣ) ಎಂದು ಶರಣರು ಸಾರಿಸಾರಿ ಹೇಳಿದರೂ ಕೇಳದ, ಅನ್ಯದೈವಕ್ಕಿರಗುವವರನ್ನು ಕಂಡು ತಾತ್ವಿಕ

ನಿಲುವುಗಳ ಮೂಲಕ ಹರಿತವಾದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಇವರು ತಮ್ಮ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. “ಅನ್ಯದೈವದ ಸಂಗಹೋಲ್ಲ, ಪರದೈವದ ಸಂಗಹೋಲ್ಲ, ಅನ್ಯದೈವವೆಂಬುದು ಹಾದರ ಕಾಣೆರೊ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರು ಕಂಡರೆ ಮೂಗಕೊಯ್ಯುವ ಕಾಣೆರೊ”-“ಹಲವು ದೈವದ ಎಂಜುಲು ತಿಂಬುವವನೇನೆಂಬೆ?” ಎಂಬ ಸಿಡಿಲು ನುಡಿಗಳಿಂದ ಅನ್ಯದೈವ ಭಕ್ತರನ್ನು ಎಚ್ಚರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು. “ಪರದೈವವ ಕೊಂಬುವಂಗೆ ಶ್ರೀ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿಯಿಲ್ಲ, ಪರದೈವಕ್ಕೆರಗುವವರಿಗೆ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲ.... ಅಂಥವ ಶರಣಸ್ಥಲಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲ” ಎಂಬುದು ಸಿದ್ಧರಾಮನ ನುಡಿ. ಶರಣರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಆವೇಶದಿಂದ ಮಾತನಾಡುವ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ - “ಲೋಕದ ಗಜಿಬಿಜಿಯ ದೈವಗಳಿಗೆರಗುವ ಕುನ್ನಿ ಮಾನವರ ಕಂಡರೆ, ಯಮ ಜಿಗಿದೆಳೆದು ಕೊಲ್ಲದಿಪ್ಪನೆ?” ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳನ್ನು “ಶಿವನ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪೀಠದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ, ಪೂಜೆ ಮಾಡುವಾತ ಶೈವ ಸಂಪನ್ನನಲ್ಲ. ಅವಿವೇಕದ ಅಪರಾಧಿ” ಎಂಬುದು ಆದಯ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರೂ ಕೂಡ “..... ಲಿಂಗಸಂಗಿಯಾದಡೆ ಅನ್ಯದೈವದ ಸಂಗವೇತಕ್ಕೆ?” ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ‘ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ’ ಅಂಗದ ಮೇಲೆ ಲಿಂಗಸಾಹಿತ್ಯವಾದ ಬಳಿಕ ಮರಳಿ ಅನ್ಯದೈವಗಳನಾರಾಧಿಸುವವರನ್ನು ಕುನ್ನಿಗಳೆಂದು ಜರೆದಿದ್ದಾನೆ.

ಕಲ್ಲು-ಮಣ್ಣು-ಮರ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು - ದೈವವೆಂದು ಆರಾಧಿಸುವ ವರನ್ನು ಕಂಡು ಶರಣರು ರೊಚ್ಚಿಗೆಳುತ್ತಾರೆ. ನುಡಿಚಾವಟಿ ಬೀಸುತ್ತಾರೆ. “ಕಲ್ಲು ದೇವರೆಂದು ಪೂಜಿಸುವುದು ಆಗದು” (ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು), “ಧರೆಯ ಮೇಲೆ ಕಂಡ ಕಂಡ ದೇವರ ಕಂಡು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಹರಿದಾಡುವ ಭಂಡ ಮಾದಿಗರ ಭಕ್ತರೆಂದರೆ ಅಘೋರನರಕ ತಪ್ಪದು” (ಷಣ್ಮುಖಸ್ವಾಮಿ) ಎನ್ನುವ ಎಚ್ಚರಿಕೆಯ ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸಿದ್ದಾರೆ ಶರಣರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ “ಅನ್ಯದೈವಕ್ಕೆರಗುವವನಿಗೆ ಉಗ್ರವಾದ ಶಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ವಿಧಿಸುತ್ತಾರೆ. ಅನ್ಯದೈವದರ್ಚನ ಮುರಿಸಬೇಕು ಹೊಲೆಯರ ಕೈಯಿಂದವನಮನೆಯ ಕೆರಿಸಬೇಕು, ಮಂಡೆಯನೇಳು ಪಟ್ಟಿಯಮಾಡಿ, ಕುಳ್ಳಿರಿಸಬೇಕು ಕತ್ತೆಯ ನಡುಬೆನ್ನಮೇಲೆ, ಹಳೆಮೊರನ ಸತ್ತಿಗೆಯಾಗಿ ಹಿಡಿಸಬೇಕು ಅವಗೆ, ನಿಟ್ಟೊರಸಬೇಕು, ನೊಸಲಕ್ಷರವ, ನಾಲಗೆಯ ಸರ್ರಸರ್ರನೆ ಸೀಳಬೇಕು, ಎನ್ನೊಡೆಯ ಮಹಾಮಹಿಮ ಸೊಡ್ಡಳಂಗೆ ಅನ್ಯದೈವ ಸರಿಯೆಂಬ ಕುನ್ನಿಮಾನವನ” (ಸೊಡ್ಡಳ ಬಾಚರಸ), ನಿರ್ವಿಕಾರ ನಿರ್ಗುಣಸಂಪನ್ನ ಶಿವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು,

ಬಹುದೇವೋಪಾಸನೆಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದವರನ್ನೆಲ್ಲ ಏಕಪ್ರಕಾರವಾಗಿ ಶಿವಶರಣರು ಹಳಿದದ್ದೂ, ಖಂಡಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಎಲ್ಲ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವ ಜಾನಪದೀಯತೆ, ಜನಬಳಕೆಯ ನುಡಿ, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಭಾವಾವೇಶಪೂರಿತ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಗಮನೀಯವಾದ ವಿಚಾರ.

ಶ್ರೀ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳು :

ಮಾನವನಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಜನಪದ ದೇವತೆಗಳು ನೂರಾರು. ಇವು ಜನಪದರ ಮನೋಧರ್ಮಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಶ್ರೀ ದೇವತೆಗಳು ಮತ್ತು ಪುರುಷದೇವತೆಗಳು ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದುವು. ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಈ ದೇವತೆಗಳ ಆರಾಧನೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಮೈಲಾರ ಮಾಳಚಿ :

‘ಮೈಲಾರ’ ಜನಪದ ಪುರುಷದೇವತೆ. ಎಲ್ಲ ಜನಪದ ದೈವಗಳಂತೆ; ಜಾತಿ, ಕುಲ, ಮತ, ಪಂಥಗಳನ್ನು ಮೀರಿನಿಂತು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಕುಲದವರ, ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಮತಪಂಥಗಳ ಅನುಯಾಯಿಗಳಿಗೆ ಮೈಲಾರ ಆರಾಧ್ಯದೈವ (ಮೈಲಾರದೇವರು: ಶ್ರೀನಿವಾಸ ರಿತ್ತಿ). ಈತನಿಗೆ ಮಲ್ಲಾರಿ, ಮಲ್ಲಾರಿ ಮಾರ್ತಾಂಡ, ಮಾರ್ತಾಂಡ, ಮಾರ್ತಾಂಡಭೈರವ, ಮಲ್ಲಯ್ಯ, ಮೈಲಾರ, ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಮೈಲಾರದೇವರು ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು. ಈ ದೇವತೆಯ ಮೂಲವನ್ನು ಕುರಿತು ಹಲವಾರು ದಂತಕಥೆಗಳು, ಕಲ್ಪನೆಗಳು, ನಂಬುಗೆಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅದೇನೆ ಇದ್ದರೂ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರರು ಶಂಭು ಎಂದರೆ ಶಿವನಿಗೆ ಸಮಾನನೆಂಬ ಅಥವಾ ಅವನ ಅವತಾರವೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿದ್ದಿತು. ಜನಪದ ಜನಾಂಗದ ಈ ಭಾವನೆಗೆ ಕನ್ನಡ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರ ಮೈದಾಳಿದ್ದು ಕಾರಣ. ಮೈಲಾರ ಶಿವನ ಅವತಾರವೆಂಬುದನ್ನು, ಬಸವಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯರು ಒಪ್ಪಿದಂತಿಲ್ಲ. “ಮೈಲಾರನ ಪೂಜಿಸಿ ನಾಯಾಗಿ ಬಗಳುವುದು ಕಂಡೆ” (ಬಸವಣ್ಣ) “ಒಳ್ಳೆಹ ಮೈಲಾರನ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು, ಹೊರಗಣ ಬಣ್ಣ, ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯ” (ಬಸವಣ್ಣ), “ಮಿಂಡ ಮೈಲಾರ ಬೀರಭೈರವ ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಕುಕ್ಕನೂರ ಬಸದಿಕೇತ ಧೂಳನೆಂಬ ಕಾಳುದೈವಕ್ಕೆರಗಿ ನಾನು ಶಿವಭಕ್ತನೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಚಂಡಿನಾಯಿಗಳ ಕಂಡು ಎನ್ನಮಗ ಹೇಸಿತ್ತು ಕಾಣಾ

ಕಲಿದೇವರದೇವಾ” (ಮ.ಮಾಚಯ್ಯ) “ಮೈಲಾರ, ಬೀರ, ಭೈರವ, ಧೂಳಕೇತನೆಂಬ ಕಿರಿದೈವಕ್ಕೆರಗಿ ಭಕ್ತರೆನಿಸಿಕೊಂಬ ಚಂಡಿನಾಯಿಗಳ ಕಂಡು ಮನಹೇಸಿತ್ತೆಂದಾತ ನಮ್ಮ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ ನಿಜಶರಣನು” (ಅಂ. ಚೌಡಯ್ಯ) (“ಭೈರವವನಾರಾಧಿಸಿ ಬಾಹಿರರಾದರಯ್ಯ, ಮೈಲಾರನನಾರಾಧಿಸಿ ಕುರುಳ ಬೆರಳ ಕಡಿಸಿಕೊಂಡು ನಾಯಾಗಿ ಬಗುಳುತಿಪ್ಪರಯ್ಯ” (ಚ. ಬಸವಣ್ಣ), “ಮೈಲಾರಕ್ಕೆ ಹೋದೆನೆಂಬುವರು ಮಾದಗಿತ್ತಿಯ ಮಕ್ಕಳಯ್ಯ” (ಅಂ.ಚೌಡಯ್ಯ). ಹಾಗೆಯೇ ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿಗಳು, “ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ”ನೆಂಬ ಕವಿ ಕೂಡ ಇತರ ದೇವತೆಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಮೈಲಾರನನ್ನು ಜರಿಯುತ್ತಾರೆ. ಮೈಲಾರನ ಬಗೆಗಿನ, ಬಸವಾದಿ ಶರಣರ ಮೇಲಿನ ಪರಿಹಾಸ್ಯ ವಿಡಂಬನೆ, ಖಂಡನೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಮೈಲಾರ ಶಿವನ ಅವತಾರ ಅಲ್ಲವೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನು ಮೂಲತಃ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ, ಜನಪದ ದೇವತೆ ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಎರಡಿಲ್ಲ.

ಮೈಲಾರನು ಕೃಷ್ಣನ ಹೆಂಡದಿರಾದ ಗೋಪಿಕಾಸ್ತ್ರಿಯರ ಮೈಲಿಗೆ ವಸ್ತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದ್ದ ಎನ್ನುವ ಐತಿಹ್ಯವೂ ಇದೆ. “ಶ್ರೀ ಕೃಷ್ಣನ ಲಿಂಗಪೂಜೆಗೆ ಅವನ ಸೇವಕ ಪೆರೆಯಾಳ್ವನು ದಿನಾಲು ಸಾವಿರ ಕಮಲಗಳನ್ನು ತರುತ್ತಿದ್ದನು. ಒಮ್ಮೆ ಆಲಸ್ಯದಿಂದ ಮುನ್ನದಿನದ ಬಾಡಿದ ಹೂಗಳನ್ನೇ ಒದಗಿಸಿದನು. ಕುಪಿತನಾದ ಕೃಷ್ಣ ‘ಗೋಪಿಯರ ಮೈಲಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟು, ಎಂದು ಶಪಿಸಿದನು. ಅದರಂತೆ ಪೆರೆಯಾಳ್ವ ಪೆಂಬೇರ (ಈಗಿನ ಮಹಾಷ್ಟ್ರದಲ್ಲಿಯ ಪೆಂಬರ) ಗ್ರಾಮದಲ್ಲಿ ಗೋಪಿಯರ ಮೈಲಿಗೆಯ ಬಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮೈಲಾರನೆನಿಸಿದನು.” ಈತನೇ ‘ಪೆಂಬೇರ’ ಎನ್ನುವ ಊರಲ್ಲಿ ಕೊಡೆಹಿಡಿಯುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂಬುದಕ್ಕೆ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದಲ್ಲಿ ಸೂಚನೆಯಿದೆ. “ನಿಮ್ಮ ಹೇಳಿದ ಹೇಳಿಕೆಯಿಂದ ಪಿಂಬೇರ ಮೈಲಿಗೆ ಮೇಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದ” (ಪಿಂಬೇರ ಮೈಲುಗ ಮೇಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಎಂಬುದು ಇದರ ಸರಿಯಾದ ಪಾಠ) ಎಂದು.

ಶರಣಕಾಲದ ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರು ಕೊರಳಿಗೆ ಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಕೆರಹ ಹೊತ್ತು ಬೇವಿನ ಸೊಪ್ಪನುಟ್ಟು ಹುರಿಬೆನ್ನ (ಬೆನ್ನಹುರಿ) ಸಿಡಿಯನಾಡಿ, ಬಾಯಿಬೀಗವನಿಕ್ಕಿಕೊಂಡು, ಹಡಲಿಗೆಯನ್ನು ಹಿಡಿದು “ಉಧೋ ಉಧೋ” ಎಂದು ಕೂಗುತ್ತ ಅಡ್ಡಾಡುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದ್ದುದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಈ

ಹೊತ್ತಿಗೂ ಮೈಲಾರನ ‘ಏಳುಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿ, ಏಳುಕೋಟಿಗೋ ಚಾಂಗಮಲೋ’ ಎಂದು ಘೋಷಣೆಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. ಘೋಷಣೆ ಹಾಕುವಾಗ ತಮ್ಮನ್ನೇ ತಾವು ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಇವರಲ್ಲುಂಟು. (ಮೈಲಾರನ ಗೊರವನಂತೆ ತಂತಮ್ಮನೆ ಬಡಿದುಕೊಳ್ಳಬಿಟ್ಟುಳಾಯಿಲರುಮಂ” -ಧರ್ಮಾಮೃತ), ಮೈಲಾರನಿಗೆ ಭಕ್ತರು “ಕುರುಳ ಬೆರಳು”ಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಪಿಸುವ ಜಾನಪದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ ಮುತಾದವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ನಾಯಿಯಂತೆ ಬೊಗಳುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವಿದ್ದುದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. (ಬ.ವ. ೫೬೮; ಆರ್.ಸಿ.etc). ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರ ಬಗೆಗೆ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಹೀಗಿದೆ: “Goggayyas are considered to be the dogs of Mailara and have an occasions when festival in honour of this deity is celebrated to drink milk from the bowl with the dogs making all sorts of noise and barking like them.” ಇವರು (ಗೊಗ್ಗಯ್ಯ) ಮಲ್ಲಯ್ಯನ ವಿಶ್ವಾಸದ ನಾಯಿಗಳೆಂದು ಅರ್ಥಾತ್ ಸೇವಕರೆಂದು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ‘ಅನುಯಾಯಿಗಳಾದವರು ಅನುನಾಯಿಗಳಂತೆ ಹೇಗೆ ನಡೆದುಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಜಗತ್ತಿಗೆ, ತೋರಿಸುತ್ತಿರುವರೇನೋ” - ಎಂದು ‘ಶಂಬಾ’ ಅವರು ಉದ್ಗರಿಸುತ್ತಾರೆ (ಕರ್ನಾಟ-ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪೂರ್ವಪೀಠಿಕೆ, ಪು. ೨೬). ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಮೈಲಾರನ ಭಕ್ತರನ್ನು ಗೊರವ, ಗೊರವಪ್ಪ, ಗೊಗ್ಗಯ್ಯ, ವಗ್ಗಯ್ಯ, ಗಗ್ಗಯ್ಯ, ಗಡಬದ್ದಯ್ಯ, ಕಡಬಡ್ಡ, ಗ್ಯಾರಪ್ಪ, ವ್ಯಾಘ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಮೈಲಾರನ ಗೊಂಬೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಅದನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಊರೂರು ಅಲೆದು ಭಿಕ್ಷೆಯನ್ನು ಬೇಡಿ ತಂದು ಕೆಲವರು ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ: ಪು. ೪೮೨). ಗೊಂಬೆಯ ಮೈಲಾರನನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಇಂದಿಗೂ ಉತ್ತರಕರ್ನಾಟಕದ ಬೆಳಗಾವಿ, ಇನ್ನಿತರ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ, ಪುಂಡಿಯನಾರು, ಭತ್ತದ ಹುಲ್ಲು, ಮದಿ (ಒಂದು ತರಹದ ಹುಲ್ಲು) ಇತ್ಯಾದಿಗಳಿಂದ ‘ಕಾಮ’ನನ್ನು ಮತ್ತು ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿ-ಪಕ್ಷಿಗಳಿಂದ ರಕ್ಷಣೆಗೆ, ಬೆದರುಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಪದ್ಧತಿ ಇದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ‘ಒಳ್ಳೆಹ ಮೈಲಾರನ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು ಹೊರಗಣ ಬಣ್ಣ ಕರಲೇಸಾಯಿತ್ತಯ್ಯ” ಎಂಬ

ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದಲ್ಲಿ, ಮೈಲಾರನನ್ನು ಸಣಬಿನಿಂದ (ಪುಂಡಿಯನಾರು) ಕಟ್ಟಿ ತಯಾರಿಸಿ, 'ಇಂಗಳಿಕ, ಅರದಾಳ ಮೊದಲಾದ ಪಂಚವಣ್ಣಿಗೆ ಬಣ್ಣಗಳಿಂದ ಸಿಂಗರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು' (ಬಸವಣ್ಣನವರ ಟೀಕಿನ ವಚನಗಳು, ಸಂ.೨, ಪು. ೬೩, ಕಲಬುರ್ಗಿ ಎಂ.ಎಂ.). ಎಂಬ ಅಂಶ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಪುಂಡಿಯ ನಾರಿನಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಮೈಲಾರ, ನಾರಿನಂತೆ ನಾರುವ ಮತ್ತು ಸತ್ವವಿಲ್ಲದ ಗುಣವನ್ನು ಹೊಂದಿರುವನು; ಮೇಲೆ ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ, ಬಣ್ಣದಿಂದಾಗಿ ಸುಂದರನಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತಾನೆ. ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ "ಒಳ್ಳೆಹ ಮೈಲಾರನ ಒಳಗೆಲ್ಲ ಸಣಬು" ಎಂಬುದು ಗಾದೆಯ ಮಾತೇ ಆಗಿದೆ. ಮೈಲಾರನ ಜಾತ್ರೆ, ದೇವರಗುಡ್ಡದಲ್ಲಿ ದಸರೆಗೆ, ಮೈಲಾರದಲ್ಲಿ ಭಾರತಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಮತ್ತು ಧಾರವಾಡದಲ್ಲಿ ಭಾರತಹುಣ್ಣಿವೆಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ಮುಂಚಿತವಾಗಿ ಜರುಗುತ್ತದೆ.

ಕುರುಬರ ಜಾತಿಯ 'ಮಾಳವಿ'ಯೇ ಮೈಲಾರನ ಹೆಂಡತಿ. ಇವಳೂ ಮೈಲಾರನಂತೆಯೇ ಸ್ಥಳೀಯ, ಗ್ರಾಮೀಣ ಸ್ತ್ರೀದೇವತೆ. ಇವಳಿಗೆ ಮಾಳಚಿ-ಮಾಳಜಿ, ಮಾಳಬೆ, ಮಾಲತಿ, ಮಾಳಿ, ಮ್ಹಾಳಸಾ, ಮಾಳವ್ವಾ - ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳುಂಟು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಇವಳಿಗೆ 'ಮಾಯಿದೇವಿ' ಎಂಬ ಹೆಸರಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ (ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ. ವ. ೪೭, ಸಂ. ಮಲ್ಲೇದೇವರು). ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಶಾಸನವೊಂದರಲ್ಲಿ "ಪುರವರಾಧೀಶ್ವರಂ ಕದನ ಮಾಹೇಶ್ವರಂ ಮಾಳಚಿಲಬ್ಧವರ ಪ್ರಸಾದಾನೀವಿತ" ಎಂದು ಬರೆದಿರುವುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾಳಚಿ ಜನಪ್ರಿಯ ದೇವತೆಯಾಗಿದ್ದಳೆಂದು ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಮಾಳಚಿಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ.

ಜೋಕುಮಾರ-ಮಾರಿ :

ಜೋಕುಮಾರ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪುರುಷ ದೇವತೆ. ಜೋಕುಮಾರನಿಗೆ ಸೋಮಾರಿ, ಹೇಡಿ, ಪುಂಡ, ಪೋಲಿ, ಕಾಮುಕ, ಫಟಿಂಗ ಇತ್ಯಾದಿ ಹಿನಾರ್ಥಗಳೇ ಇವೆ. 'ಜೋಕುಮಾರ' ಎಂಬುದು ಹೇಡಿಗಳನ್ನುದ್ದೇಶಿಸಿ ಉಗುಳುವ ಬೈಗಳೇ ಆಗಿದೆ. 'ಏನೋ ಜೋಕುಮಾರ, ಏನೋ ಜೋಕುಮಾರನ ಹಂಗ ಮಾಡಬ್ಯಾಡ, ಅಲೆಲೆ ಇವನ ಸೋಗ, ಜೋಕುಮಾರ ಆಗ್ಯಾನ ಜೋಕುಮಾರ" - ಮುಂತಾದ ಜನಪದರ ಪಡೆನುಡಿಗಳಿಂದ ಜೋಕುಮಾರ ಒಳ್ಳೆಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯವನಾಗಿರಲಿಲ್ಲವೆಂಬುದು

ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗುತ್ತೆ. ಆದರೂ ಮುಗ್ಧ ಹಳ್ಳಿಯ ಜನ ಬಹುದಿನಗಳಿಂದಲೂ ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ.

ಜೋಕುಮಾರನ ಬಗೆಗಿರುವ ಕಥೆಯನ್ನು 'ನಾರಸಿಂಹ' ಕವಿಯ (ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೬೮) "ಅನುಭವ ಶಿಖಾಮಣಿ" ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬಣ್ಣಿಸಲಾಗಿದೆ. ಕಥೆಯ ಸಾರ ಹೀಗಿದೆ : 'ಜೋಕ ಸಪ್ತರ್ಷಿಗಳ ನೆಚ್ಚಿನ ಸೇವಕ. ಒಂದು ಸಲ ಋಷಿಗಳು ಮರ್ತ್ಯಲೋಕದ ಮನುಷ್ಯರ ವೈಭವವನ್ನು ಅವರ ಪರಮಾತ್ಮನ ಪಂಚಭಕ್ತಗಳನ್ನು ಮತ್ತು ಅವರ ಜಿಹ್ವಾಲಂಪಟತೆಯನ್ನು ವಿಷಯಲೋಲುಪತೆಯನ್ನು ಬಣ್ಣಿಸಿದಾಗ ಜೋಕನು ಅದನ್ನು ಕೇಳಿ ತಾನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನು ನೋಡಿಬರುವ ಅಪೇಕ್ಷೆಯನ್ನು ಹೊಂದುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಋಷಿಗಳು ಅವನಿಗೆ 'ನೀನು ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಹೋದಾಗ ಅಲ್ಲಿಯ ಜನರು ಕೊಟ್ಟ ಊಟವನ್ನು ಮಾಡಬೇಡ, ಬಾಲೆಯರಿಗೆ ಮನಸೋಲಬೇಡ, ಬೇಗ ಹಿಂದಿರುಗಿಬಾ' ಎಂದು ಎಚ್ಚರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟು ಕಳಿಸುವರು.

ಭೂಲೋಕಕ್ಕೆ ಬಂದ ಜೋಕ 'ಮಾರಿ' ಗುಡಿಯನ್ನು ಪ್ರವೇಶಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆತ ಮಾರಿಯನ್ನು ಕಂಡು ಮನೋಹರವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅದರಿಂದ ತೃಪ್ತಳಾದ ಮಾರಿದೇವತೆ ರುಚಿಯಾದ ಅಡುಗೆಯನ್ನು ಮಾಡಿ ಇಡುತ್ತಾಳೆ. ಮತ್ತು ಅವನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಮನಸೋಲುತ್ತಾಳೆ. ಜೋಕನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟ ಎಚ್ಚರಿಕೆ ನೆನಪಿನಲ್ಲಿದ್ದುದರಿಂದ ಅವನು ತಿನ್ನದೇ ಸುಮ್ಮನೆ ಇದ್ದರೂ ಭಕ್ತಗಳ ವಾಸನೆ ಅವನ ಬಾಯಲ್ಲಿ ನೀರೂರಿಸುತ್ತದೆ. ತತ್ ಫಲವಾಗಿ ಅವನು ಎಲ್ಲವನ್ನು ಊಟ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಮಾರಿಗೆ ಮನಸೋಲುತ್ತಾನೆ. ಕೊನೆಗೆ ಎಚ್ಚರಗೊಂಡು ಪಶ್ಚಾತ್ತಾಪ ಪಡುತ್ತ ಋಷಿಗಳ ಬಳಿಗೆ ಬಂದಾಗ ಅವರು, ಅವನನ್ನು ಒದ್ದು ಹೊರಗೆಹಾಕಿದಾಗ, ಅವನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಪ್ರಾರ್ಥಿಸಲು 'ಏಳು ದಿನಗಳ ನಂತರ ನಮ್ಮನ್ನು ಸೇರುತ್ತೀಯೆ' ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಇತ್ತ ಮಾರಿಗೆ ಒಬ್ಬ ಮಗ ಹುಟ್ಟುವನು. ಅವನು ಜೋಕನ ಮಗನಾದುದರಿಂದ ಜೋಕುಮಾರನಾದ. ಹುಟ್ಟಿದ ಕೂಡಲೇ ಜೋಕುಮಾರ ತನ್ನ ತಂದೆ ಯಾರೆಂದಾಗ, ಅವನ ತಾಯಿ ಒಬ್ಬ ಸ್ವರ್ಗದ ಪುರುಷನೆನ್ನುವಳು. ತಂದೆಯನ್ನು ಹುಡುಕಲು ಜೋಕುಮಾರ ಹೊರಡುತ್ತಾನೆ. ಅನಂತರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯದಿನ ಅಗಸರು ಮನೆಮನೆಯಿಂದ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡಿ ತಂದು ಗಂಗೆಯ ಕಲ್ಲನ್ನು

ಪೂಜಿಸಿ ಉಣ್ಣುತ್ತಿರುವ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕತ್ತೆಗಳನ್ನು ಕಾಯುವುದಕ್ಕೆ 'ಸುಕುರ್ಣೆ' ಎಂಬ ಹುಡುಗಿಯನ್ನು ಹೋಳಿಗೆಕೊಟ್ಟು ಅಟ್ಟುತ್ತಾರೆ. ಜೋಕುಮಾರ ಅವಳನ್ನು ನೋಡಿ ಮೋಹಿಸಿ ಪೀಡಿಸಲಾರಂಭಿಸಿದಾಗ, ಅಗಸರು ಓಡಿಬಂದು ಅವನನ್ನು ಹೊಡಿದುಬಡಿದು ಕಲ್ಲಿನ ಬುಡಕ್ಕೆ ತುರುಕುತ್ತಾರೆ (ಗ್ರಾಮೀಣ: ಪು. ೧೩೯.-೪೧ ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ). ಆ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಜೋಕುಮಾರನನ್ನು ಉಳಿಸಲು ಯಾರೂ ಮುಂದೆ ಬಂದಂತೆ ಕಾಣುವುದಿಲ್ಲ. ಸ್ವತಃ ಆತನ ತಾಯಿಯಾದ 'ಮಾರಿ' ಯೂ ಸಹ ರಕ್ಷಣೆಮಾಡದೆ ಹೋಗಿದ್ದಾಳೆ. ಇದಕ್ಕೆ "ಉಣಲುಡುಲು ಮಾರಿಯಲ್ಲದೆ ಕೊಲ್ಲಲು ಕಾಯಲು ಮಾರಿಯೇ? ತನ್ನ ಮಗನ ಜವನೊಯ್ಯಲ್ಲಿ ಅದೆತ್ತ ಹೋದಳಾ ಮಾರಿಕವ್ವೆ?" ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಾತು ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿದೆ. ತನ್ನ ಮಗನ ಪ್ರಾಣ ಉಳಿಸಲು ಹಿಂಜರಿದ 'ಮಾರಿ'ಯನ್ನು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳೂ ಗೇಲಿಮಾಡುತ್ತಾರೆ. 'ಊರಕ್ಕೆ ಊರೆಣ್ಣೆ ಮಾರಿಕವ್ವೆ ತಾಯೆ, ಬಾರೆ ಕುಮಾರನ ತಲೆಗಾಯಿ ಎಂಬಂತೆ" ಎಂದು. ಮಾರಿ ತನ್ನ ಕುಮಾರನನ್ನು ಬದುಕಿಸಲು ಅಸಮರ್ಥಳಾದುದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮಶಿವನೂ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ.°

ಜನಪದದ ಪ್ರಕಾರ ಜೋಕುಮಾರನ ತಾಯಿಯ ಹೆಸರು ಒಂದೆಡೆ 'ಜ್ಯೇಷ್ಠಾದೇವಿ' (ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿ ಪರಂಪರೆ: ಪು. ೫೮ ಬೆ. ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ) ಇನ್ನೊಂದೆಡೆ 'ದಿಟ್ಟಾದೇವಿ' (ಕ.ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು: ಗದ್ದಗಿಮಠ: ಪು. ೧೫೪) ಮತ್ತೊಂದೆಡೆ 'ದೃಷ್ಟಿದೇವಿ,' ಮಗದೊಂದೆಡೆ 'ಜೋಕುಮಾರನೆಂಬೋನು ಗೌರಮ್ಮ ಮಗನಮ್ಮ' (ಗ್ರಾಮೀಣ ಪು. ೧೪೩, ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ) ಎಂದಿದೆ. ಜನಪದ ಕಥೆಯ ಪ್ರಕಾರ ಜೋಕುಮಾರನ ತಾಯಿ ಎಳೇಗೌರಿ (ಗ್ರಾಮೀಣ: ಪು. ೧೪೪ ಉದ್ಭೂತ) ಮಾರಿಯಲ್ಲ (ಗ್ರಾಮೀಣ ಪು. ೧೪೨) ಎಂದು ಸ್ಪಷ್ಟವಿದೆ. ಆದರೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಹೆಸರುಗಳು ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜೋಕುಮಾರನ ತಾಯಿ, ಮಾರಿ, ಮಾರಿಗೆ, ಮಾರಿಕವ್ವೆ, ಊರಮಾರಿ, ಹೆಮ್ಮಾರಿ, ಕೊಂಡಮಾರಿಗಳೆಂದು ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. 'ಕೊಂಡಮಾರಿ' ಎಂದರೆ- ಕೊಂಡ (=ಪರ್ವತ, ಬೆಟ್ಟ)ದ ಮೇಲಿನ ಮಾರಿದೇವತೆ ಎಂಬುದಾಗಿದೆ. ಈ ಹೆಸರಿನ ವಿವಿಧ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟಪದೀಕರಣದ ಛಾಯೆ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಭಕ್ತರು ಮಾರಿದೇವತೆಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಕಟ್ಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದರು (ಬ.ವ ೫೫೭). ಮಾರಿಕವ್ವೆಯ ಅನುಯಾಯಿಗಳು, ಬದುಕುವುದು ಅಸಾಧ್ಯವಾದಾಗ,

ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಧರಿಸಿದ ಅವಳನ್ನೇ ಒತ್ತೆ ಇಡುತ್ತಾರೆ. ಬಿಡಿಸಿ ತರಲು ಸಾಲ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಸಾಲ ತೀರದಾದಾಗ ಅವಳನ್ನೇ ಮಾರಿಬಿಡುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ದೈವ ದೈವವೆ? ನಿಜವಾದ ದೈವವನ್ನು ಒತ್ತೆ ಇಡಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಮಾರಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ, ಹೀಗಿರುವಾಗ ಮಾರಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ, ಒತ್ತೆ ಇಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾರಿಯನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬಸವ, ಅಲ್ಲಮಾದಿ, ವಚನಕಾರರು 'ಮಾರಿ' - ಜನಪದೀಯ ಕ್ಷುದ್ರದೈವವೆಂದು ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೆಂಬ ಶರಣ 'ಮಾರಿ'ಯನ್ನು ಹೊತ್ತು ಕುಣಿಸುತ್ತಿದ್ದ, 'ಡಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಮಾರಿಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವ ಈತನನ್ನು ಡಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯ (ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ) ಎನ್ನುವರು. ಡಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯಗಳು ಭಕ್ತರಂಗಳಲ್ಲಿ ಡಕ್ಕೆಯ ಬಾರಿಸಿ, ಮಾರಿಯಂ ಕುಣಿಸಿ, ಉಡಿಯಲ್ಲಿ, ತಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೇವಿನಸೊಪ್ಪು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು, ಮಾರಿಯಂ ಮುಂದಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಆಚಾರವಂ ತೋಱಿ ಸಾರುತ್ತ, ಜೀವಿಸುವ ಕಾಯಕವನ್ನು ಹೊಂದಿದನೆಂದು 'ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾಮ ಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ'ವು ವರ್ಣಿಸಿದೆ (ಭಾಗ : ೧, ಪು. ೨೪೪, ಸುಂಕಾಪುರ). ಮಾರಯ್ಯನ ವಚನಗಳೂ ಅವನು ಕೈಕೊಂಡ ಕಾಯಕದ ವಿವರಣೆಯನ್ನು ನೀಡುತ್ತವೆ. ಬುಟ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮೊರದಲ್ಲಿ ಮಾರಿದೇವತೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಬಟ್ಟಲು, ಕೈಗೆ ಬಳೆ ಹಾಕಿಕೊಂಡು ಡಕ್ಕೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ವಿವರಣೆಯಿದೆ.° ಇಂಥವರನ್ನು ಇಂದಿಗೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅವರನ್ನು 'ದುರಗಮುರುಗಿ' ಎಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಮಾರಯ್ಯ ಈ ದುರಗಮುರುಗಿಯವರಂತೆ, ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲದವನಲ್ಲ. ಅವರಂತೆ ಹೊಟ್ಟೆ ಹೊರೆಯುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಈ ವೃತ್ತಿ ಕೈಕೊಂಡವನಲ್ಲ. ತನ್ನ ದುರಗಮುರುಗಿ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅರ್ಥ ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. "ಅಹಂಕಾರವೆಂಬ ಆತ್ಮಘಟದ ಮಾರಿಯ ಹೊತ್ತು ಉಲುಹೆಂಬ ಡಕ್ಕೆಯ ಹಿಡಿದು, ಭವವೆಂಬ ಬಾಗಿಲಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಿದ್ದಾನೆ ಮಾರಯ್ಯ." ಇದೂ ಕೂಡ ಜಾನಪದೀಯ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ, ಶಿಷ್ಟಪದೀಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ನೀಡಿದ ಮಾದರಿಯಾಗಿದೆ.

ಜನಪದ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯಾದ ಮಾರಿಗೆ ಕುರಿ, ಕೋಣ ಬಲಿಕೊಡುವ ಜನಪದ ಧಾರ್ಮಿಕಾಚರಣೆ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದಿತು. ಅದು

ಜನಪದರ ದಿನನಿತ್ಯದ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಪಾಯುಷಿಯಾದ ಜೋಕುಮಾರ ಹುಟ್ಟಿದ ಏಳುದಿನಗಳಲ್ಲಿ ತೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ. ಇವೆರಡೂ ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳು, ಜೋಕುಮಾರ ಹುಣ್ಣಿಮೆಗೆ - 'ಜೋಕುಮಾರ'ನನ್ನು ವಿಶಿಷ್ಟ ಧಾರ್ಮಿಕಾಚರಣೆಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಹಳ್ಳಿಗರು ಪೂಜಿಸುವರು, ಆರಾಧಿಸುವರು.

ಬಾದುಮೆ :

ಕೃಷಿಕರು ತಮ್ಮ ವ್ಯವಸಾಯದ ಸುರಕ್ಷಿತತೆಗಾಗಿ, ಬೆಳೆಯ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಹಲವಾರು ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ದೈವಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಬೀಜ ಬಿತ್ತಿದ ಕೂಡಲೇ ಅಥವಾ ಬಿತ್ತುವ ಮುನ್ನ ಹೊಲದ ಸೀಮಾದೈವವಾದ 'ಬಾದುಮೆ' ಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುವರು. ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಯಾದ ಇದರ ಪೂಜೆಯನ್ನು 'ಬಾದುಮೆಪೂಜೆ', 'ಬಾದಾಮೀ ಪೂಜೆ', 'ಬಾದುಂಬೆ ಪೂಜೆ', 'ಬಾದುಬ್ಬೆ ಪೂಜೆ' 'ಬಾದುಮ್ಮೆ ಪೂಜೆ' - ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಪದಗಳಿಗೆ 'ಸೀಮಾಸೂಚಕ' ಅಂಕಿತದಿಂದ ಕೂಡಿದಕಲ್ಲು ಎಂಬರ್ಥವಿದೆ.^{೧೨} 'ಬಾಂದಕಲ್ಲು' ಎಂಬುದು ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಪದ. ಈ ಬಾದುಮೆ ಪೂಜೆ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ಭಿನ್ನತೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ "ಬಾದುಮೆಯ ಮದುವೆ ಬಾವಲ ಬಿದ್ದಿನಂತೆ"^{೧೩} ಎಂಬುದೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ. ಬಾದುಮೆಯ ಮದುವೆ ಅಸಾಧ್ಯವಾದುದೆಂಬ ಭಾವ ಈ ಉಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಬಾವಲಬಿದ್ದು' ಎಂದು ಬಾವಲಿಹಕ್ಕಿಗಳ ಔತಣ(?)ವಿರಬಹುದೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಗಮನಿಸಿದರೆ, ಅಸಾಧ್ಯ ಎಂಬ ಕಲ್ಪನೆಯೇ ದಟ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿ 'ಗಣಪತಿ' ಗೂ ಮದುವೆ ಇಲ್ಲದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ವಚನಗಳ ಕಾಲದ ಜನತೆಯು ಬಾದುಮೆ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿದ ಕುರುಡು ನಂಬಿಗೆಯನ್ನು ಕಂಡು, ಬಸವಣ್ಣನವರು ಆ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಮೇಲಿನ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ವಿಡಂಬಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಾಟುಗ :

ಇದು ಜನಪದ ಪುರುಷದೇವತೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು 'ಕಾಟುಗ' ಎನ್ನಲಾಗಿದೆ (ಬ.ವ. ೩೩೫, ಆರ್.ಸಿ). ಈ ಜನಪದ ದೇವತೆಯನ್ನು

'ಕಾಡಪ್ಪ', ಕಾಟಪ್ಪ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಳ್ಳಿಗರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಕಾಡಪ್ಪ'ನಿಂದ ಕಾಟಪ್ಪ, ಕಾಟುಗ ರೂಪಗಳು ಬಂದಿರಬೇಕು (ಕಾಡಪ್ಪ > ಕಾಟಪ್ಪ > ಕಾಟುಗ) ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ, ಜನಗಳನ್ನು ವಿನಾಕಾರಣ ಕಾಡುವ ದೇವತೆಯಿದು. ಇದು ಕಾಡಬಾರದೆಂದು, ಅದರ ಸಂಪ್ರೀತಿಗಾಗಿ, ಕಾಡಿಗಪ್ಪ, ಕಾಡಿಗವ್ವೆ, ಕಾಡಿಗಮ್ಮನವರ-ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮೀಣರು ಇಟ್ಟುಕೊಂಡುದು ಗಮನೀಯ. 'ಕಾಟುಗ', 'ಕೆತ್ತುಗ' ಮುಂತಾದ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಪ್ರಯೋಗ ನೋಡಿದರೆ [ಕಾಟುಗ>ಕಾಟಕರ್(?)] ಕೊಲ್ಲುವವ ಎಂದೇ ಅರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ ಪರಿಶೀಲಿಸಬೇಕು. ತಿರಸ್ಕಾರದ ಪ್ರತೀಕವಾಗಿಯೇ 'ಕಾಟುಗ' ದೇವತೆಯ ಹೆಸರು ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ.

ಬೆನಕ :

ಜನಪದರು ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ಬೆನವ, ಬೆನವಣ್ಣ, ಬೆನಕ - ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. "ಬೆನಕನನ್ನು ಜಾನಪದರು ಸದಾ ಹಸು ಅಥವಾ ಹೋರಿಗಳ ಹಸಿ ಸಗಣೆಯಿಂದಲೇ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಬೆನವಣ್ಣನ ಮೂರ್ತಿ ಎಂದರೆ ಕೋನಾಕೃತಿಯಲ್ಲಿ, ಹಿಂದೂ ದೇವಾಲಯದ ಗೋಪುರದ ಆಕಾರ ಹೋಲುವಂತಿರುವ, ಸಗಣೆಯ ಮೂರಂಗುಲ ಅಥವಾ ಚೋಟುದ್ದದ ಮೂರ್ತಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸೊಂಡಿಲು ಕಣ್ಣು ಕಿರೀಟ ಇತ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ಮೂಡಿಸುವ ಪರಿಪಾಠವಿಲ್ಲ, ಅಮೂರ್ತ ಆಕೃತಿಯಿದು. ಆದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಪೂಜೆ, ನೈವೇದ್ಯಗಳುಂಟು. ಬೆನವಣ್ಣನಿಗೆ ಸದಾ ಸಿಕ್ಕಿಸುವ ಪತ್ರೆಯೆಂದರೆ ಗರಿಕೆಯ ಪತ್ರೆ."^{೧೪} ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಬೆನಕನನ್ನು ಸಗಣೆಯಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಬ.ವ. ೪೫, ಆರ್.ಸಿ). ಕೊಟ್ಟಿಗೆಯ ಹೊರಗೆ ಬೆನವನ ಪೂಜೆ ಮಾಡಿ ತಿಪ್ಪೆಯೊಳಗೆ ಬಿಡುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿ ವಚನಗಳ ಕಾಲದ್ದು^{೧೫} ಬೆನಕನನ್ನು ಕರಡಗೆಯಲ್ಲಿ ಇಡುತ್ತಿದ್ದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಸೂಚನೆಯೊಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದೆ (ಬ.ವ. ೭೫೦, ಪು. ೨೯೯, ಆರ್.ಸಿ). ಬಣಜಿಗರು ಬೆನಕನ ವಿಶೇಷ ಭಕ್ತರಾಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಬ.ವ. ೧೭೬). ಬೆನಕನೂ ಹರಶಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿದವನೆಂಬ ನಂಬಿಕೆಯೂ ಇತ್ತು (ಬ.ವ. ೧೧೮೬, ಪು. ೪೯೩). ಬೆನಕನನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿತ್ತು. ಬೆನಕನಿಗೆ 'ಉಂಡಲಿಗೆ' ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ವಚನಗಳು

ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ (ಬ.ವ. ೬೬೦). ಈಗ 'ಮೋದಕ' ಬೆನಕನ ವಿಶೇಷ ನೈವೇದ್ಯವಾಗಿದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಬೆನಕ ಜನಪದ ದೇವತೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣಗೊಂಡು ವಿನಾಯಕ > ವಿಘ್ನನಾಯಕ > ಸಿದ್ಧಿವಿನಾಯಕ ಆಗಿರುವಂತಿದೆ. ಈ ಬಗೆಗೆ ವಿವರವಾದ ಪರಿಶೀಲನೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ.

ಇತರ ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗಳು :

ಜನಪದದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗಳ ಪೂಜೆ ಇಂದಿಗೂ ಇದೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳೆಂದು ಕರೆಯಬಹುದು.

ಕಾಳಿ :

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಳಿ, ಕಾಳಿಕಾ, ಕಾಳವ್ವೆ, ಭದ್ರಕಾಳಿ - ಈ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ 'ಕಾಳಿ'ಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಕಾಳಿಯ ಹೊಲದ ಉಲ್ಲೇಖವು ಕೋಲಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.^{೧೬} ಕಾಳಿಯ ವಾಸಸ್ಥಾನವಾದ ಬನ್ನಿಮರವನ್ನು ಪಡೆದ ಹೊಲವನ್ನು 'ಕಾಳಿಯ ಹೊಲ' ಎಂದು ಇಂದಿಗೂ ಜನಪದರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಬನ್ನಿಮಹಾಂಕಾಳಿ' ಎಂಬ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. ಇದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕಾಳಿಯ ದೇವಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೊಲಗಳನ್ನು ದತ್ತಿಯಾಗಿ ಕೊಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಈ ದೇವಿಯ ವಿಶೇಷ ಪೂಜಕರು ಕಂಚುಗಾರರೇ ಆಗಿದ್ದರು (ಬ.ವ. ೪೫೦). ಈಗಲೂ ಕಾಳಿಯ ಭಕ್ತರು, ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಪತ್ತಾರ ಅಥವಾ ಪಂಚಾಳರೇ ಆಗಿದ್ದಾರೆ. 'ಶಿರಸಂಗಿ ಕಾಳಮ್ಮ' ಇವರ ಮನೆದೇವರು. ಈ ದೇವಿಯ ಆಚರಣೆಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದ > ಶಿಷ್ಟಪದ ಆಚರಣೆಗಳ ಮಾದರಿಗಳಿವೆ. ಕುಂಕುಮ, ಅರಿಸಿನ ಮಿಶ್ರಿತ ಅನ್ನದ ಉಂಡೆಗಳನ್ನು ಸೂರೆಮಾಡುವ, ಅದನ್ನು ಜನ ಪ್ರಸಾದವೆಂದು ತಿನ್ನುವ ಆಚರಣೆಯನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿದರೆ, ಇಂದಿನ ಪರ್ವ - ಸಂತರ್ಪಣೆ ದಾಸೋಹಗಳನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬಹುದು.

ದುರ್ಗಿ :

ದುರ್ಗಿಯ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ವೀರಶಂಕರದಾಸಯ್ಯಗಳ ವಚನದಲ್ಲಿ ಶಕ್ತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ - ಮೊದಲಾದ ಕಿರುಕುಳ ದೈವಗಳ ಹೆಸರಿನಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಿಯನ್ನು

ಸೇರಿಸಿ, ಅಂಥವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರು ಹೀನಜಾತಿಯವರೆಂದು ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗಿಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಂಬಿಗ ಚೌಡಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ. ದುರ್ಗಾದೇವಿ ಪೂಜೆಗೆ ಉಚ್ಚಂಗಿ ಊರು ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉಚ್ಚಂಗಿ ದುರ್ಗಿಗೆ ಪೋತರಾಜನನ್ನು (ಹಿರಿಯಹೋತ) ಬಿಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.^{೧೭} ನವರಾತ್ರಿಯ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ದುರ್ಗಾ ಪೂಜೆ ನಡೆದಾಗ ಬಲಿಕೊಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಈಗಲೂ ಇದೆಯಂತೆ.

ಚೌಡೇಶ್ವರಿ :

ಈ ದೇವತೆಯನ್ನು ವಚನಗಳು, ಚೌಡೇಶ್ವರಿ (ಬಸವಣ್ಣ), ಚಾಮುಂಡಿ, ಚವುಡಿ (ಮ. ಮಾಚಯ್ಯ) ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕರೆದಿವೆ. 'ಚೌಡಿ' ಎಂದರೆ ಚಾವಡಿಯ ದೇವತೆ, ಜನರಿಗೆ ಗಂಟುಬೀಳುವ ಮೋಹಕದೇವತೆ, ಎಂದೇ ತೋರುತ್ತದೆ. ಈಗಲೂ ಜನಪದದಲ್ಲಿ 'ಗಂಟಿಚೌಡಿ' ಎಂಬ ಬೈಗುಳ ಮಾತಿದೆ. (ಗಂಟಿಚೌಡಿ=ಗಲಾಟೆಮಾಡುವವಳು) ಮತ್ತೆ ಈ ಚೌಡಿಯೇ ಚೌಡೇಶ್ವರಿ, ಚಾಮುಂಡೇಶ್ವರಿಯಾಗಿ ಸಂಸ್ಕೃತೀಕರಣಗೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಚೌಡೇಶ್ವರಿ ವೀರಭದ್ರನ ಪತ್ನಿ ಎಂದೂ ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ಗೌರಿ :

ಮದುವೆಯಾಗದ ಕನ್ಯೆಯರು ಇಂದಿಗೂ ಗೌರಿಯ ವ್ರತವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಮಂಗಳಗೌರಿವ್ರತವೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಅನುರೂಪನಾದ ಗಂಡ ತಮಗೆ ದೊರೆಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಈ ವ್ರತದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತೋರೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲಿನಿಂದ ಗೌರಿಯ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ಮಾಡಿ, ಬಿಳಿಯ ಕರಿಕೆ ಮತ್ತು ಕಣಗಿಲೆಗಳಿಂದ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿ- ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ ಮತ್ತು ಗೌರಿಯ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕಮಕ್ಕಳೂ ಪಾಲ್ಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದುಂಟು. - (ಬ.ವ. ೮೨) ಪ್ರಭುದೇವರ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಲ್ಲು, ಮಣ್ಣು, ಲೋಹ ಮತ್ತು ಮರದಿಂದಲೂ ಗಂಗೆ- ಗೌರಿಯರನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಜಗುಲಿಯ ಮೇಲಿಟ್ಟು ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. ಹೀಗೆ, ಗೌರಿಯನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳಿಂದ ತಯಾರಿಸುವುದು, ಅದರ ಪ್ರಾದೇಶಿಕ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಅರುಹುತ್ತದೆ. ಗಂಗೆ - ಗೌರಿ ಇಬ್ಬರೂ ಶಿವನ ಹೆಂಡತಿಯರಾದುದರಿಂದ, ಗೌರಿಯ ಜೊತೆಗೆ ಗಂಗೆಯು

ಪೂಜೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರಬೇಕು. ಆದುದರಿಂದ ಗೌರಿಯ ಜೊತೆಗೆ 'ಗಂಗೆ'ಯ ಹೆಸರೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು ಪೂಜಿಸುವ ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಇತರ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿ, ಪಿಶಾಚಿಗಳೆಂದು ಬಯ್ಯುವ ಇವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವವರಿಗೆ ಗುರು-ಲಿಂಗ-ಪಾದೋದಕ ಪ್ರಸಾದವಿಲ್ಲವೆಂದು ಸಂಗನಬಸವನೆಂಬ ಶರಣ ತೀರ್ಮಾನಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಹೀಗೆಯೇ, ಇನ್ನೂ ಹಲವಾರು ಶಕ್ತಿದೇವತೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಮಾತಂಗಿ, ಬನಶಂಕರಿ,ಯಲ್ಲಿ, ಹುಲಿಗೆ, ಹೊಸೂರಿ, ಎಕ್ಕನಾದಿ, ಸಾಲಿಗ್ರಾಮ, ಜೇಷ್ಠದೇವಿ, ಶಕ್ತಿ, ಲಕ್ಷ್ಮಿ ಜಕ್ಕಿ, ಜನ್ನಿ, ಮಾಯಿರಾಣಿ, ಸಿರಿಗಿ - ಹೀಗೆಯೇ ಹೆಸರಿಸುತ್ತ ಹೋಗಬಹುದು. ವಚನಕಾರರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಇವೆಲ್ಲ ಕೀಳುದೈವಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತರು ಹೀನಜಾತಿಯವರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಶಿವದ್ರೋಹಿಗಳು - ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಮೂದಲಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಅವೆಲ್ಲ ಜಾನಪದ ದೈವತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆಯ ಪ್ರತೀಕಗಳೆಂಬುದು ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತುತ.

ಇತರ ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳು :

ಸ್ತ್ರೀ ದೇವತೆಗಳಂತೆ, ಪುರುಷ ದೇವತೆಗಳು ಗ್ರಾಮೀಣರಿಂದ ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿವೆ. ಮಾನವರಲ್ಲಿ ಗಂಡು-ಹೆಣ್ಣುಗಳಿರುವಂತೆ ನಮ್ಮ ಜನಪದರ ಕುಲದೈವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ತ್ರೀ - ಪುರುಷ ದೈವಗಳಿವೆ. ಇದು ಅವರ ಮನೋಧರ್ಮದ ಸಹಜತೆ ಮತ್ತು ಸ್ವಾಭಾವಿಕತೆ. 'ಮನದಂತೆ ಮಹಾದೇವ' ಎಂಬ ಜನನುಡಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಈ ನಂಬಿಕೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಭೈರವ, ವಿನಾಯಕ ಮೊದಲಾದ ದೈವಗಳನ್ನು ಒಂದೇ ಪೀಠದಲ್ಲಿ (ಶಿವನ ಪೀಠ) ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿ ಪೂಜಿಸಲಾಗದು. ಹಾಗೆ ಪೂಜಿಸಿದವನು ಅಪವೇಕದ ಅಪರಾಧಿಯಲ್ಲದೆ, ವಿವೇಕವುಳ್ಳ ಶೈವಸಂಪನ್ನನಲ್ಲವೆಂದು ಆದಯ್ಯನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಭೈರವನು ಇತರ ದೇವತೆಗಳಂತೆ ಕಿರಿದೈವ, ಅಂಥವನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಭಕ್ತರು ಚಂಡಿನಾಯಿಗಳು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನಂಥ ವಚನಕಾರರು. ಶೈವರು, ನಂದಿ, ವೀರಭದ್ರ, ದುರ್ಗಿ, ಪಾವುಗೆ, ಕಂಠೆ, ಕಮಂಡಲಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದನ್ನು ಮಾಚಯ್ಯ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ವೀರಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ, ಕಲ್ಲಣ್ಣ, ಮಲ್ಲಣ್ಣ

ಮೊದಲಾದವವ ಜೊತೆಗೇ ಕಂಠೆ, ಕಮಂಡಲು, ಗದ್ದುಗೆ, ಪಾವುಗೆ, ಭಸ್ಮಘಟಿಕೆ, ಪುರಾಣ, ದಂಡಾಗ್ರ, ಗಿಳಿಲುಶಾಯಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು, ಮತ್ತದರ ಪೂಜಕರನ್ನು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಧೂಳಿ>ಧೂಳಿಯು; >ಕೇತ>ಕೇತಯ್ಯ - ಈ ದೇವತೆಗಳನ್ನು ಮನೆದೈವವೆಂದು ಪೂಜಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಬಸವಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಮ, ಮಾಚಯ್ಯರಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. ಇವೂ ಅಲ್ಲದೆ, ಮಾರಯ್ಯ, ಕಾಳಯ್ಯ, ಕೇಚರಗಾವಿಲ, ಅಂತರಬೆಂತರಗಳೆಂಬ ನೂರಾರು ಪುರುಷದೇವತೆಗಳು ಪೂಜೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ದೈವಗಳನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದನ್ನು ಹಿಂದೆಯೇ ಗಮನಿಸಿದ್ದೇವೆ.

ಪ್ರಕೃತಿ ಪೂಜೆ :

ಆದಿಮಾನವನಿಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಗೂ ನೇರವಾದ ಸಂಬಂಧವಿದೆ. ತನ್ನ ಜೀವನದ ನಿರ್ವಹಣೆಗಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯನ್ನು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅವಲಂಬಿಸಿದ. ತನಗೆ ರಕ್ಷಣೆ ನೀಡುವ ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತವಾದ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರೀತಿಯನ್ನಿರಿಸಿದ. ಆ ಪ್ರೀತಿಯೇ ಭಕ್ತಿಯಾಗಿ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಲ್ಲವೂ ಆತನಿಗೆ ಪೂಜ್ಯನೀಯವಾಯಿತು. ಪ್ರಾಚೀನ ಮಾನವನ ಈ ಭಾವನೆ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇತ್ತು. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಅರಳಿಯಮರ, ವಿಷ್ಣುಕಾಂತಿ, ಮುತ್ತಕ, ತುಳಸಿ, ಮುಂತಾದ ಸಸ್ಯಾದಿಗಳನ್ನು ದೇವರೆಂದು ತಿಳಿದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನ ಪೂಜಿಸುತ್ತಿತ್ತು. ಇಂದಿಗೂ ತುಳಸಿ, ಬನ್ನಿ, ಉತ್ತರಾಣಿ, ಆರಿ, ಅರಳಿಮರ, ಬೇವಿನಮರ, ನೆಲ್ಲಿಗಿಡ, ಪತ್ರಿಗಿಡ, ಎಕ್ಕೆಯಗಿಡ, ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಹಳ್ಳಿಗರಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮರವನ್ನೇ ದೇವರೆಂದು ಭಾವಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆ ಹಾಕುವ ರೂಢಿಯೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಬ.ವ. ೫೭೯). ಆಲದಮರಕ್ಕೆ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ನಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಿದ್ದ ಸಂಗತಿಯನ್ನೂ ವಚನಕಾರರು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ (ಬ.ವ. ೫೮೦). ಮದುವೆಯಾದ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತಮ್ಮ ಸಂತಾನಪ್ರಾಪ್ತಿಗಾಗಿ ಆಲದಮರ, ಬೇವಿನಮರ, ಅರಳಿಮರಗಳಿಗೆ ಪ್ರದಕ್ಷಿಣೆಯ ಮೂಲಕ ಪೂಜಿಸುವ ಈ ಜನಪದೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನು ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಯುಗದಲ್ಲಿ ಬದುಕುತ್ತಿರುವ ಇಂದಿನ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳೂ ಪಾಲಿಸಿಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದುದು ಗಮನಾರ್ಹ ಸಂಗತಿ. ಇವು ದೈವವಲ್ಲವೆಂದು ವಚನಕಾರರು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತಿಳಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ಖಂಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರಾಣಿ ಪೂಜೆ :

ಆದಿಮಾನವನ ಪ್ರಾಕೃತಿಕ ಪೂಜೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಪೂಜೆಯೂ ಒಂದು. ಈತ ತನಗೆ ಭಯಪಡಿಸುವ ಕ್ರೂರಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ದೈವತ್ವ ಕಂಡು, ಪೂಜಿಸಿದ. ಹಾವು, ಇಲಿ, ಮೊಸಳೆ, ಸಿಂಹ, ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಭಯಂಕರ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಪೂಜಿಸುವುದು ಪ್ರಪಂಚದ ಎಲ್ಲೆಡೆಗೂ ಪ್ರಚಲಿತವಿದ್ದ ಸಂಗತಿ. ನಾಗಪೂಜೆಯು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕವಾಗಿದ್ದರೂ, ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಈ ಪೂಜೆ ವಿಶಿಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿಯೂ 'ನಾಗಪೂಜೆ' ಸಾಕಷ್ಟು ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದ್ದುದು ವಚನಗಳಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ನಾಗ ತಮ್ಮನ್ನು ಕಚ್ಚಿದಿರಲಿ ಎಂದು ಅದನ್ನು ಮತ್ತು ಅದರ ಹುತ್ತವನ್ನು ಮುಗ್ಧಜನ ಪೂಜಿಸುತ್ತಲೇ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಹುತ್ತದಲ್ಲಿ ಹಾಲು - ಅನ್ನ ಮೊದಲಾದ ಪಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಸುರಿಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಕೂಡ ಇದೆ.^{೧೯} ಇಂದಿಗೂ ಹಳ್ಳಿಗರು ಅರಿಷಿಣ, ಕುಂಕುಮ ಮತ್ತು ಕರಿಕೆಗಳಿಂದ ಹುತ್ತವನ್ನು ಪೂಜಿಸಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಹಾಕುವರು. ನಾಗಪ್ರತಿಮೆಗೆ 'ಹುತ್ತ'ವೆಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ ಇಂದೂ ಇದೆ. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗೆ ಹಾಲು ತುಪ್ಪ ಎರೆಯುವ ಪದ್ಧತಿಯೂ ಇದೆ. ನಾಗರ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿ ನಾಗಪ್ಪನಿಗೆ ವಸ್ತು-ವಡವೆಗಳನ್ನು ಏರಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯವೂ ಇದ್ದಂತೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ (ಬ.ವ. ೧೯೫). ಈ ಪದ್ಧತಿ ಈಗಲೂ ಇದೆ. ಹಾವಿನ ಪ್ರತಿಮೆಯನ್ನು ಪೂಜಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ನಿಜದ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಹೆದರಿ ಓಡಿಹೋಗುತ್ತಾರೆ. ಅಂಥ ಭಕ್ತರನ್ನು ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾನೆ (ಚ.ಬ. ವ| ೪೮೪, ದ್ವಿ. ಮು. ಆರ್. ಸಿ). ಮತ್ತು ನಿರ್ಜೀವವಾದ ಕಲ್ಲುನಾಗರಕ್ಕೆ ಪೂಜಿಸಿ, ಸಜೀವವಾದ ಹಾವಿಗೆ ಹೆದರಿ, ಅದನ್ನು ಕೊಲ್ಲಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸುವವರ - ಈ ಇಬ್ಬಗೆಯ ನೀತಿಯನ್ನು ವಚನಕಾರರು ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ.^{೨೦} ಕೆಂಪುನಾಗರ, ಕರಿನಾಗರ ಮತ್ತು ಬಿಳಿನಾಗರಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ.^{೨೧}

ಇತರ ದೈವೀ ಪೂಜೆ :

೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯ ದೇವರೆಂದು ಭ್ರಮಿಸಿ ಪೂಜಿಸದ ವಸ್ತುವೇ ಇಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯನ ಈ ಮೌಢ್ಯವನ್ನು ಎಲ್ಲ ವಚನಕಾರರೂ, ಏಕಪಕ್ಷೀಯವಾಗಿ ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅದನ್ನೆಲ್ಲ ಹಿಂದೆಯೇ ನೋಡಲಾಗಿದೆ. ಒರಳು,

ಒನಕೆ, ಕಿಚ್ಚು (ಬೆಂಕಿ), ಮರ, ಆಯುಧ, ಅಸುವೆ (ಕಾರದಕಲ್ಲು ಕಾರ ಅರೆಯುವ ಕಲ್ಲು, ಗೂಟ (ಬೀಸುವ ಗೂಟ), ಹೊಸತೀಲ, ಮನೆಯ ಕಂಬ, ಬಿಲ, ಆಡಿನಹಿಕ್ಕೆ, ಸುರೆಯ ಮಡಕೆ, ಬಳ್ಳ (ಅಳೆಯುವ ಮಾಪು) ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ಪೂಜಿಸುವುದು, ವಚನೋಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆ ಕಾಲದ ಜನಪದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಈ ದೈವೀಪೂಜೆ ತುಂಬ ಆಳವಾಗಿತ್ತೆಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಬಗೆಯ ದೈವಗಳನ್ನು ಈ ರೀತಿಯ ಪೂಜೆಯನ್ನು (ಪ್ರತಿಮಾಪೂಜೆಸಹಿತ) ಶರಣರೆಲ್ಲರೂ ವಿರೋಧಿಸಿದರು. 'ಪ್ರತಿಮಾದಿಗಳಿಗೆರಗಬೇಡಿ, ದೇವರು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲ. ಭಕ್ತನದೇಹವೇ ಶಿವನು ನೆಲಸಿರುವ ದೇವಸ್ಥಾನವೆಂದರುಹಿದರು. ಉದಯ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಸಂಜೆಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಸುವ ಪೂಜೆಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸಿದರು. ಸದಾಚಾರ, ಸತ್ಪ್ರಿಯೆ, ವಿನಯ, ಸಮರಸಭಾವನೆ, ಸದ್ಭಾವನೆ, ಶಾಂತಿಗಳೇ ದೈವೀಪೂಜೆ' ಎಂದು ಅಮೂಲ್ಯ ಸಲಹೆ ನೀಡಿದರು. ಏನೇ ಆದರೂ ಜನಪದರ ದೈವೀ ಭಾವನೆ, ಅನೇಕ ವಿಧಿವಿಧಾನಗಳಾಗಿ ರೂಪಿತವಾದುದು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ.

ದೈವೀ ಜಾತ್ರೆ - ಉತ್ಸವ - ಸಂಪ್ರದಾಯ :

ಇಂದಿನಂತೆ, ದೇವರ ಜಾತ್ರೆ ಉತ್ಸವಗಳನ್ನು ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯಿಸುತ್ತಿದ್ದರು (ಅಲ್ಲಮನ ವಚನ ಚಂದ್ರಿಕೆ ಪು. ೨೮, ಪು. ೧೧೮). ಉತ್ಸವದ ದಿನಗಳಲ್ಲಿ ದೈವೀ ವಿಗ್ರಹವನ್ನು ರಥದಲ್ಲಿ ಇರಿಸಿ, ಊರಿನಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅದನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತ ದೇವಿಯನ್ನು ಮೆರಸುತ್ತಿದ್ದರು. ರಥಕ್ಕೆ ನಾಲ್ಕು ಗಾಲಿಗಳು ಇರುತ್ತಿದ್ದುವು. ಅದರ ಮೇಲೆ ಪತಾಕೆಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಥದ ತುಟ್ಟತುದಿಯಲ್ಲಿ 'ಕಳಶ'ವನ್ನು ಇಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಮೊಳೆಗಳನ್ನು ಬಡಿದು ಜಲ್ಲಿಪಟ್ಟಿಯಿಂದ ರಥ ಸುಂದರವಾಗಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಆನೆ ಕುದುರೆಗಳನ್ನು ರಥಕ್ಕೆ ಹೂಡುತ್ತಿದ್ದರು. ರಥದ ಜೊತೆಗೆ ಭೇರಿವಾದ್ಯ, ನರ್ತಕಿಯರು, ಮೇಳದಾರತಿ, ಚಾಮರಧಾರಿಗಳು, ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರು. ರಥಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಹೊರಚಿ (ಹಗ್ಗ)ಯನ್ನು ಹಿಡಿದು ಕಾಲಾಳು ರಥವನ್ನು ಎಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. (ಅ.ವ. ಚಂ. ವ. ೧೧೮೨, ಪು. ೨೬೧) ಈ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಜಾತ್ರೆ - ಉತ್ಸವಗಳು ಇಂದಿಗೂ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಮುಂದುವರಿದಿವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಹೆಚ್ಚಿನ ವಿವರಣೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ದೈವೀ ಹಬ್ಬಗಳು :

ದೈವೀ ಹಬ್ಬಗಳನ್ನು ಕುರಿತು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಲ್ಲ. ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ವಿವರಣೆಗಳಾದರೂ ತುಂಬ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ವಿರಳ. “ಹಾಲು ಇದ್ದಾಗ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡವ್ವಾ” (ಗರತಿಯ ಹಾಡು, ಪು. ೧೨೮) ಎನ್ನುವ ‘ತ್ರಿಪದಿ’ಯಲ್ಲಿಯೂ ಉಲ್ಲೇಖ, “ಹಾಲುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡು” (ಸಿದ್ಧರಾಮ : ವ. ೪೨೨, ಆರ್.ಸಿ) ಎಂಬ ವಚನದ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಹಾಲು ಅತ್ಯಂತ ಅವಶ್ಯಕ ಎಂಬುದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲಮನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ “ಲಿಂಗದ ಮಾಟ ಮೀಸಲಿಲ್ಲದ ಮನೆದೇವರ ಹಬ್ಬದಂತೆ ” ಎಂದೊಂದು ಉಕ್ತಿಯಿದೆ. (ಅ.ವ. ಚಂ. ವ. ೧೦೨೬, ಪು. ೨೪೧) ಇದರ ಪ್ರಕಾರ ಮನೆದೇವರ ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ಮೀಸಲು ಅವಶ್ಯವಾಗಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂಬ ಭಾವನೆ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಮೀಸಲು ಎಂದರೆ ದೇವರಿಗೆ ಮೊದಲು ತೆಗೆದಿರಿಸಿದ ವಸ್ತು, ಆಹಾರ, ಪದಾರ್ಥ, ಒಡವೆ. ಕೆಲವರು ದೋಸೆ, ಕಡುಬು, ಫೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಮಾಡಿ ದೇವರಿಗೆ ಮೀಸಲಿಟ್ಟು, ಹಬ್ಬವನ್ನು ಆಚರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದು ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ.^೧ ಮೀಸಲು ಹಿಡಿಯುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಈಗಲೂ ಜನಪದರಲ್ಲಿದೆ. ಯಲ್ಲಮ್ಮದೇವಿಗೆ ಮೀಸಲುತುಪ್ಪ, ಗಣಪತಿಗೆ ಮೀಸಲು ಉಂಡಿ ಮೊದಲಾದ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲದೆ, ಕೆಲವು ದೈವಕ್ಕೆ ಮುಡಿಪು, ಎಂದು ಹಣವನ್ನು ಕಟ್ಟಿ ಇಡುವ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳು ಪ್ರಚಲಿತದಲ್ಲಿವೆ. ಇಂಥ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಆಚರಿಸುವವರನ್ನು ಹೇಸಿಗಳೆಂದು ಶರಣರು ಬೈದಿದ್ದಾರೆ.^೨ “ವರ್ಷದಲಾದಡೂ ಒಂದು ‘ಶಿವರಾತ್ರಿ’ಯ ಮಾಡು ಮನವೆ” (ಸಿದ್ಧರಾಮ ವ. ೨೦೨, ಆರ್.ಸಿ) ಈ ವಚನೋಲ್ಲೇಖದಲ್ಲಿ ಮಹಾಶಿವರಾತ್ರಿ ಹಬ್ಬದ ಮಹತ್ವ ಬಿಂಬಿತವಾಗಿದೆ. ಈ ಹಬ್ಬದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆಗಳು, ರಥೋತ್ಸವಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. (ಮಹಾನವಮಿ’ಯ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ತೀರ ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ ಬಂದಿದೆ. “ಮರಣವೇ ಮಹಾನವಮಿ”) ಇಂದಿಗೂ ನವರಾತ್ರಿಯ ಒಂಬತ್ತನೆಯ ದಿನದಂದು ಆಚರಿಸಲಾಗುವ ಈ ಮಹಾನವಮಿಗೆ ‘ಶುಕ್ಲನವಮಿ’ ‘ಖಂಡೆಯನವಮಿ’ ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಖಂಡೆ ಎಂದರೆ ಆಯುಧ, ಶಸ್ತ್ರ. ಆಯುಧಗಳನ್ನು ಪೂಜಿಸುವುದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ ಖಂಡೆಯ ನವಮಿ, ‘ಆಯುಧ ಪೂಜೆ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ‘ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ’ಯ ಉಲ್ಲೇಖವು

ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ (ಚ.ಬ.ವ. ೨೦೦ ಪು. ೯೧ ದ್ವಿ.ಮು). ಬಯಲನಾಡಿನ ರೈತರಿಗೆ ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆಯು ದೊಡ್ಡಹಬ್ಬ. ಕಾರ್ ಎಂದರೆ ಮಳೆ. ಮಳೆಗಾಲದ ಆರಂಭದ ಹುಣ್ಣಿಮೆಯೆಂದೇ ಇದಕ್ಕೆ ‘ಕಾರಹುಣ್ಣಿಮೆ’ ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬಂದಿದೆ. ಹೊಲದಲ್ಲಿ ದುಡಿಯುವ ಎತ್ತುಗಳನ್ನು ದೇವರೆಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪೂಜಿಸುವುದು ಈ ಹಬ್ಬದಲ್ಲಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವು ಹುಣ್ಣಿಮೆಯ ಮೊದಲ ದಿನದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುವುದು.^೩

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ತೋಂಡಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜನಪದ ಧಾರ್ಮಿಕ ಬದುಕನ್ನು ಎತ್ತಿಹಿಡಿಯುವ ಸ್ಪಷ್ಟಕನ್ನಡಿ. ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾಸಿಹೋಗುತ್ತಿದ್ದ ದೈವೀ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಖಂಡಿಸುವ ನೆವದಲ್ಲಿ ಪರ್ಯಾಯವಾಗಿ ರಕ್ಷಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿದೆ. ಜಾನಪದೀಯ ಧಾರ್ಮಿಕ ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳು ಶಿಷ್ಟಪದಕ್ಕೆ ನೀಡಿದ ಕಾಣಿಕೆ-ಶಿಷ್ಟಪದಕ್ಕೆ ಬನಿ, ಕಸುವು, ಜೀವಂತಿಕೆ, ಪ್ರಸ್ತುತತೆ ಕೊಡುವ ಗುಣ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿದೆ. ಶಿಷ್ಟಕವಿಗಳು ‘ದೇಶೀ’ ಎಂದು ಬಳಸಿದ್ದರ ರಹಸ್ಯ ತಿಳಿದ ವಚನಕಾರರು ‘ದೇಶೀ’ ಯನ್ನೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲ ಅಂಶ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದು ಗಮನೀಯ.

ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ನೋಡಿ: ಮೈಲಾರಲಿಂಗ, ಪು. ೧೧೬-೧೧೭, ಪಾಂಡುರಂಗರಾವ ದೇಸಾಯಿ: Journal of the Karnatak University, Humanities Vol. III, No.12: June-1959, ಕನ್ನಡಕಥೆ, ಶಂಬಾ ಜೋಶಿ, ಪು. ೧೨೪-೧೨೫.
೨. ಪಿ.ವಿ. ನಾರಾಯಣ: ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಒಂದು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೪೮೦, ೧೯೮೩.
೩. ಮೈಲಾರ: ಬಿ.ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ, ಪು. ೧೨೩, Journal of the Karnatak University, Humanities, Vol. Viii, 1964.
೪. ಬಿ.ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ, (ಸಂ), ‘ಸಮಯ ಪರೀಕ್ಷೆ’ ೯-೧೨೮, ೧೯೫೮.
೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಬಸವಣ್ಣನವರ ಷಟ್ಸ್ಥಲದ ವಚನಗಳು, ವ. ೫೬೭, ೧೯೫೪.

೭. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಸಿದ್ದರಾಮೇಶ್ವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೩೧೫ ಪು. ೪೦೮; ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೧೯೦, ಪು. ೮೩, (ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ-ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮ) ಇತ್ಯಾದಿ.
೮. Quoted: "The Mysore Tribes & Castes" Vol. IV; 1931, By H.V. Nanjundayya and L.K. Anatha krishna, p.55, Pub. The Mysore University, Mysore, 1931.
೯. Karnatak Inscriptions (Vol. IV) NO. 39, A.D. 1111, P.86, Edited A.M. Annigeri, Curator of the Museum, KRI Dharwad
೧೦. ಬಿ.ಎಸ್. ಕುಲಕರ್ಣಿ (ಸಂ): ಸಮಯಪರೀಕ್ಷೆ - ೯-೧೧೦ "ದೇವತೆ ಪೆಟರನದಂತುಂ ಕಾವಳು ಗಡ ತನ್ನ ಪೆಮ್ಮಗಂ ಜೋಕಾರಂ ಸಾವಾಗ ಕಾಯಲಾರದ ಕಿಲುಲು ಪೇಳ್ವೆಗೆರ್ ಮಾಡಲಾರ್ಪಳೆ ಸುಖಮಂ'
೧೧. ಬಿ.ಎಸ್. ಸಣ್ಣಯ್ಯ (ಸಂ): ಶಿವಲೆಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ ಮತ್ತು ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ ("ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣಗಳ ವಚನ, ವ.೧ ಪು.೫೩), ೧೯೭೧ ಮೈಸೂರು ವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯ
೧೨. ಬೆ.ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಂಪರೆ ಪು. ೧೭, ೧೯೬೯
೧೩. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೬೩೪ ಪು. ೨೫೫
೧೪. ನಂ. ತಪಸ್ವೀಕುಮಾರ, ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಗೀತೆಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಅಧ್ಯಯನ, (೧೯೮೨), ಪು. ೩೪-೩೫ (ಜನಪದ ನಿತ್ಯ ಜೀವನ ಕ್ರಮ)
೧೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಚನ್ನಬಸವ, ೨೨೦ ಪು. ೯೯ ದ್ವಿ.ಮು.
೧೬. ಎಂ.ಜೀವನ (ಸಂ): ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು (ಕೋಲಶಾಂತಯ್ಯನ ವಚನಗಳು) ವ.೧೯, ಪು. ೨೬.

೧೭. ಬ.ಸಿದ್ಧಾಶ್ರಮ -ವಿದ್ಯಾಶಂಕರ (ಸಂ): ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೧೨, ಪು. ೯೩
೧೮. ಎಸ್.ಎಸ್. ಭೂಸನೂರಮಠ (ಸಂ): ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಸಂಗ್ರಹ, ವ. ೧೧೫, ಪು. ೧೨೯, ೧೯೬೫.
೧೯. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೧೯೪, ಪು.೮೩, "ಕಲ್ಲನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಹಾಲನೆರೆಯೆಂಬರು ದಿಟದ ನಾಗರ ಕಂಡರೆ ಕೊಲ್ಲೆಂಬರಯ್ಯ" - "ಕಲ್ಲನಾಗರ ಕಂಡಡೆ ಹಾಲು ಹೊಯ್ಯೆಂಬರು, ಬದುಕಿದ ನಾಗರ ಕಂಡಡೆ ಕೊಲ್ಲುಕೊಲ್ಲೆಂಬರು."- ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ
೨೦. ಉಮಾಪತಿ ಎಸ್. (ಸಂ), ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯನ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೯೦, ಪು. ೧೦೩
೨೧. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಫ.ಗು. (ಸಂ), ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣಗಳ ವಚನಗಳು, ಪು.೧೬, ಪು.೩೧, ೧೯೨೯.
೨೨. ಹಳಕಟ್ಟಿ ಫ.ಗು.(ಸಂ) ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣಗಳ ವಚನಗಳು ವ.೧೬, ಪು.೩೧, ೧೯೨೯.
೨೩. ಬೆಟಗೇರಿ ಕೃಷ್ಣಶರ್ಮ, ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪರಂಪರೆ ಪು. ೨೧, ೧೯೬೯.

○

(ಕ) ಕಲೆಯ ಅಂಶಗಳು

ಕಲೆ ಮಾನವಜೀವನದ ಒಡನಾಡಿ. ಮಾನವನ ಹುಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೇ ಈ ಕಲೆಯ ಹುಟ್ಟು ಇದೆ. ಅವನ ಜೀವನಕ್ಕೂ ಕಲೆಗೂ ಪರಸ್ಪರ ಕೊಡು - ಕೊಳ್ಳುವ ಸಂಬಂಧಗಳಿವೆ. ಕಲೆಯ ಪುರಾತನತೆಯ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ಮಾನವನ ಪುರಾತನತ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಅನ್ವೇಷಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕರ್ನಾಟಕವು ನಾನಾ ಕಲೆಗಳ ಆಗರವಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ರಾಜರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ಸ್ವತಃ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ ಇನ್ನಿತರ ಕಲಾವಿದರಿಗೂ ಕಲೆಗಳಿಗೂ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ನೀಡಿದರು. ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳೂ ಕಲೆಗಳು ಉಳಿದು ಬೆಳೆಯಲು ನೆರವನ್ನಿತ್ತಿವೆ. ಹೀಗೆ, ರಾಜರು ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳಿಂದ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಪಡೆದ ಕಲೆಗಳು, ನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪ ತಾಳಿ, ಪ್ರೌಢರ, ಸುಸಂಸ್ಕೃತರ ಮನೋರಂಜನಾ 'ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಕಲೆಗಳೆ' ನಿಸಿದವು. ಇವುಗಳನ್ನು 'ಲಲಿತಕಲೆ'ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಇವುಗಳನ್ನು ನೋಡಿ ಆನಂದಿಸುವ ಅವಕಾಶವಿರಲಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾನ್ಯರೂ ಮನುಷ್ಯರೇ! ಅವರಿಗೂ ಆಸರ-ಬೇಸರಗಳುಂಟು. ಅವುಗಳ ಪರಿಹಾರಕ್ಕೆ ಅವರಿಗೂ ಮನೋರಂಜನೆ ಬೇಕು. ಹಾಗಾಗಿ, ಲಲಿತಕಲೆಗಳಿಗೆ ಸರಿಸಮಾನವಾಗಿ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಅವರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಆನಂದವೀಯುವ ಕಲೆಗಳು ಅವರ ಬದುಕಿನ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಗತ್ಯಗಳಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡವು. ಹೀಗೆ, ಯಾವುದೇ ರಾಜ ಮತ್ತು ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಂಸ್ಥೆಗಳ ನೆರವು ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಗಳಿಲ್ಲದೆಯೇ ಗ್ರಾಮೀಣ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ ಹುಟ್ಟಿ - ಬೆಳೆದುಬಂದ ಕಲೆಗಳೇ 'ಜನಪದ ಕಲೆ'ಗಳೆನಿಸಿದವು.

'ಜನಪದಕಲೆ' ಜನಪದ ಜನಾಂಗದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಜನಪದ ಬದುಕಿಲ್ಲದೆ, ಜನಪದ ಕಲೆ ಉಳಿಯಲಾರದು, ಬೆಳೆಯಲಾರದು. ಜನಪದ ಕಲೆಯಿಲ್ಲದೆ ಅವರ ಬದುಕು- ಸಂಸ್ಕೃತಿಗಳ ಅರಿವಾಗದು. ಜನಪದ ಕಲೆ ಅವರ ಬಾಳಿನ ಉಸಿರು,

ಬದುಕಿನ ಸಾರ್ಥಕತೆ. "ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಜನಪದ ಬದುಕು- ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯೇ ರೂಪುಗೊಂಡು ಬಂದವುಗಳು. ಕುಣಿಯುವುದು, ಹಾಡುವುದು ಆದಿಮಾನವನ ಸಹಜ ಮೂಲ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅನಂತರದ ಎಲ್ಲ ಆಚರಣೆಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಆಚರಣೆಗೆ ಒಳಗಾಗಿ ಸ್ಪಷ್ಟ ಹಿನ್ನೆಲೆಯೊಡನೆ ತಮ್ಮ ಅಸ್ತಿತ್ವವನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡು ಕಲಾರೂಪವಾಗಿ ಬೆಳೆದುವು. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಜನಪದ ಕಲೆಗೂ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಸತ್ವಪೂರ್ಣ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿದೆ".^೧ ಎಂಬ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳ ಅಸ್ತಿತ್ವವೇ ಅಡಗಿದೆ.

ಶಿವಶರಣರು - ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು :

ಶಿವಶರಣರು ಹಮ್ಮಿಕೊಂಡ ಜನಪರ ಹೋರಾಟದ ಕಾರ್ಯ ವಿಧಾನಗಳು ಅನೇಕ. ಆ ಎಲ್ಲ ಹೋರಾಟದ ಕಾರ್ಯವಿಧಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮವೂ ಒಂದು. ಜನಪದ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿರುವ ಸಮಷ್ಟಿಮನಸ್ಸು, ಸಮುದಾಯದ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದ ಶರಣರು, ತಮ್ಮ ಜನಪದ ತತ್ವಗಳ ತಕ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮಗಳೆಂದರೆ, 'ಜನಪದ ಕಲೆಗಳೆ' ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಿ, ಮಾನವ ಕಲ್ಯಾಣದ ತಮ್ಮ ಜನತಾ ಧೋರಣೆಗಳ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ತಮ್ಮ ಸಾಮೂಹಿಕ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಇವುಗಳನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡರು. ಅಂದು ಈ ಕಲೆಗಳು ಕೇವಲ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿದ್ದುವು; ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಳೆನಿಸಿದ್ದವು. ಶೂದ್ರರಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಮನೋರಂಜನೆ ಒದಗಿಸುವ ವಿಷಯಗಳಾಗಿದ್ದವು. "ಜನರ (ಮೇಲ್ವರ್ಗ) ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಕೀಳೆನಿಸಿದ ಈ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಕಾಯಕಗಳನ್ನಾಗಿ ಆರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದ ಆ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಹೊಸಜೀವ ಬಂದಿತು. ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಪುನರುಜ್ಜೀವನವಾಯಿತು. ಅವು ಹೊಸ ಕ್ಷಿತಿಜವನ್ನು ಪಡೆದುವು. ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳ ಹೊಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ನಿರಾಣವಾಯಿತು."^೨ ಕರ್ನಾಟಕದ ವಿವಿಧ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಚೆದುರಿದ್ದ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ತಮ್ಮ ತಾತ್ವಿಕ ನಿಷ್ಠೆಯ ಸಹಜ ನಿಲುವಿಗೆ ಮುಕ್ತ ಮನದಿಂದ ಶರಣರು ಸ್ವಾಗತಿಸಿದರು. ಶರಣರ ಜೀವನ ದೃಷ್ಟಿ ಜನಪದ ಧೋರಣೆಗಳು ಈ ಕಲಾವಿದರನ್ನು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಆಕರ್ಷಿಸಿದುವು. ಅವರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸ ಮೂಡಿತು. ಜನಪದ ಹಾಡು, ಕುಣಿತ, ವೇಷಗಾರಿಕೆ - ಮುಂತಾದ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳ ಕಲಾವಿದರು ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಶರಣರ ಒಡನಾಟದಲ್ಲಿದ್ದು, ಅವರ ಕಾಯಕ ತತ್ವದ

ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಕಲೆಗಳ ಮೂಲಕ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡತೊಡಗಿದರು. ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ, ಕಿನ್ನರಿ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ, ರಾಗದ ಸಂಕಣ್ಣ, ಕಂಕರಿ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಡಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯ.... ಹೀಗೆ ಜನಪದ ವೃಂದದ ವಿವಿಧ ಭಾಗದ ಜನರು ಹಿಂಡುಗಟ್ಟಿ ಶರಣರ ಸಾಮೂಹಿಕ ಆಂದೋಲನದಲ್ಲಿ ಭಾಗಿಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ತಮ್ಮ ಜನಪದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಶರಣರ ಸೈದ್ಧಾಂತಿಕ ಸಂವೇದನೆಗಳಿಗೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ”^೨. (ಡಾ. ಹಕಾರಿ)

ಕಾಯಕವೇ ಕಲೆ - ಕಲೆಯೇ ಕಾಯಕ:

ಕಲ್ಯಾಣದ ಶಿವಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ, ಜನಪದ ಕಲೆಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆಗಳ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಯಕವೇ ಕಲೆಯಾಯಿತು. ಅದರ ಮುಂದಿನ ಹಂತದಲ್ಲಿ ಕಲೆಯೇ ಕಾಯಕವಾಯಿತು. ಕೃಷಿಕಾಯಕ, ಬಡಗಿಕಾಯಕ, ಮನೆ ಹಾಗೂ ದೇವಾಲಯ ನಿರ್ಮಿಸುವ ಶಿಲ್ಪಕಾಯಕ, ನೇಯ್ಗೆ ಕಾಯಕ, ಅಕ್ಕಸಾಲೆಯ ಕಾಯಕ, ಕಂಬಾರ- ಕುಂಬಾರ ಕಾಯಕ ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಯಕವೇ ಕಲೆಯಾದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ಕಲೆಯೇ ಕಾಯಕವಾದುದನ್ನು ಗೊಂದಲಿಗರು, ಕರಪಲ್ಲದವರು, ಲಾವಣಿಕಾರರು, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರು, ವೇಷಗಾರರು, ಡೊಂಬರು, ಹಾವಾಡಿಗರು, ಭೃಂಗಿಯವರು, ಚೌಡಿಕಿಯವರು, ದುರಗಿಮುರುಗಿ, ಕಥೆ, ಹೇಳುವವರು, ಬಯಲಾಟ - ಯಕ್ಷಗಾನ ಗೊಂಬೆಯಾಟ, ಕೋಡಂಗಿ ಯಾಟದವರು - ಮೊದಲಾದವರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಈ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾಯಕದ ದೀಕ್ಷೆ ನೀಡಿದುದಲ್ಲದೆ, ಅವುಗಳನ್ನು ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೂ ಏರಿಸಿದರು ಶರಣರು. ನಮ್ಮ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ವಿಕಾಸದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕಾಯಕ - ಕಲೆಗಳೆರಡೂ ಪರಸ್ಪರ ಪೂರಕಗಳಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. “ನಮ್ಮ ಹಿರಿಯರು (ಶರಣರು?) ಕಲೆಗೆ ಕಾಯಕದ ಕಂಕಣ ಕಟ್ಟಿದರು. ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಕಲೆಯ ಬಾಸಿಂಗ ತೊಡಸಿದರು. ಈ ಕಲೆ ಕಾಯಕಗಳ ಸಂಗಮದ ಫಲವೇ ಜಾನಪದ ವೃತ್ತಿ ಕಲೆಗಾರಿಕೆ.” ಹೀಗಾಗಿ ವಚನಕಾಲದ ಜನಪದರದು ಕಾಯಕಕ್ಕಾಗಿ ಕಲೆ, ಕಲೆಗಾಗಿ ಕಾಯಕ, ಬದುಕಿಗಾಗಿ ಕಲೆ ಎನ್ನಬಹುದು.

ಶೈಕ್ಷಣಿಕವಾಗಿ, ಆರ್ಥಿಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಇನ್ನಿತರ ಕಾರಣಗಳಿಂದಾಗಿ ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಹಿಂದುಳಿದವರು ಎಂದು ಪರಿಗಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಶಿವಶರಣರೇ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಜನಪದರ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳು. ಉನ್ನತ ವರ್ಗದ ಶರಣರಿಗಿಂತಲೂ

ಕೆಳಸ್ತರದಲ್ಲಿರುವ ಇವರಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕ ಪ್ರಜ್ಞೆ ಹೆಚ್ಚೆಂದರೆ ತಪ್ಪಲ್ಲ. ಈ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿಯೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿಷ್ಟ ಕಲೆಗಳಿಗಿಂತಲೂ, ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ಶರಣರು ಎರಡೂ ಪ್ರಕಾರದ ಕಲೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ತತ್ವ ಪ್ರಸಾರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾಯಕದ ಉನ್ನತ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಶಿವಶರಣ ಚಳುವಳಿಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಕಲೆಗಳನ್ನೇ, ಕಾಯಕವನ್ನಾಗಿಸಿ, ಅವುಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪಾಲ್ಗೊಂಡ, “ಶಿವಶರಣ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದ”ರನ್ನು ಅರಿಯುವುದು, ವಚನಕಾಲದ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತುಂಬ ಪ್ರಯೋಜನಕಾರಿಯಾದುದು.

ಶಿವಶರಣ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರು :

ಅಂದು ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಕೆಳಸ್ತರದಲ್ಲಿರುವವರು ಆದರೂ ‘ಶರಣ’ವಾದ ಆ ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಎನ್ನಲಾದ ಡಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯ, ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಕಂಕರಿ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಕಲಿಕೇತ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ವೀಣೆಯ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ, ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯ, ಕಿನ್ನರಿ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ, ರಾಗದ ಸಂಕಣ್ಣ, ಸಿದ್ಧಬುದ್ಧಯ್ಯ ಭದ್ರಗಾಯಕ, ಜಕ್ಕಿಯರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ, ತತ್ವಪದದ ವೀರದೇವಮ್ಮ ಜನಪದ ನಾಟ್ಯಪ್ರವೀಣೆ ಸಿದ್ಧದೇಮ್ಮ ತಂದಾನತಾನದ ಶಿವಮಾಯಿದೇವ, ಮಾರಿಭಕ್ತರಾದ ಮಸಣದ ಮಾರಯ್ಯ, ಇಕ್ಕದ ಮಾರಯ್ಯ - ಮೊದಲಾದ ಶರಣ ಶರಣೆಯರ ವಿಶೇಷಣಗಳೇ ಅವರೆಲ್ಲರೂ ೧೨ನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಚಳುವಳಿಯ ಸಂದರ್ಭದ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರೆಂಬುದನ್ನು ಸಾಬೀತುಪಡಿಸುತ್ತವೆ.

ಡಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯ :

ಬುಟ್ಟಿ, ಮೊರ, ಪೆಟ್ಟಿಗೆ ಅಥವಾ ಮಕ್ಕಳ ಕೈಬಂಡಿ - ಯಾವುದಾದರೂ ಸರಿ, ಅದರಲ್ಲಿ ಮಾರಿದೇವತೆಯನ್ನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಉರಮಿ ಅಥವಾ ಬುರುಬುರುವಾದ್ಯ ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಕುಣಿಯುತ್ತ, ಉದ್ದವಾದ ನಾರಿನ ಬಾರಕೋಲಿನಿಂದ ಮೈಗೆ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ, ಬೀದಿಬೀದಿ ಅಲೆದು ಮಾರಿದೇವತೆ ಅಥವಾ ದುರಗಮ್ಮ ಶಾಪಕೊಡುವಳೆಂದು ಜನರಲ್ಲಿ ಭಯ ಹುಟ್ಟಿಸಿ, ಭತ್ತ, ಜೋಳ, ಬೇಳೆ, ಬಟ್ಟೆ,

ಎಣ್ಣೆ, ದುಡ್ಡು ಪಡೆದು ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವವರಿಗೆ 'ದುರುಗಮುರುಗಿ' ಅಥವಾ 'ಬುರುಬುರು ಸಂಕಲಮ್' ಎನ್ನುವರು.

ಇದೇ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಢಕ್ಕೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ತನ್ನ ನಿತ್ಯದ ಕಾಯಕವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದ. ತಲೆಗೆ, ಟೊಂಕಕ್ಕೆ ಬೇವಿನಸೊಪ್ಪು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು 'ಮಾರಿ' ಮೂರ್ತಿಯೊಂದನ್ನು ಮೊರದಲ್ಲಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಬೀದಿಬೀದಿ ತಿರುಗುತ್ತ, ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಮಾರಿಯನ್ನಿಳಿಸಿ, ಉದ್ದವಾದ ಬಾರುಕೋಲಿನಿಂದ ಹೊಡೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಢಕ್ಕೆ ಬಾರಿಸಿ, ಕುಣಿಯುತ್ತ ಶರಣ ಮಾರ್ಗವನ್ನು, ಶರಣರ ಸೂಳ್ನಡಿಗಳನ್ನು ಜನತೆಗೆ ಬೋಧಿಸುತ್ತ, ಅವರು ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕೊಟ್ಟಷ್ಟರಲ್ಲಿ ಸಂಪ್ರೀತನಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ದಾಸೋಹವನ್ನು ಸಾಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹಾಗೂ ಸ್ವತಃ ವಚನಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಹಾಡಿ ಜನಮನ ಸಂಸ್ಕಾರಗೈದವ.

ಹೀಗಿರುವಾಗ, ಮಾರಿ ಮಾರಯ್ಯನ ಜ್ಞಾನಸಂಕೇತವೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯದ 'ಮಾರಿ ಕ್ಷುದ್ರದೇವತೆ' - ಇಂಥವಳನ್ನು ಹೊತ್ತು ತಿರುಗುವುದು ತಪ್ಪು ಎಂದು ಕೆಲವು ಶರಣರು ಆಕ್ಷೇಪಿಸಿದರು. ಆಗ ಮಾರಯ್ಯ, "ಮಾರಿ ಬೇರೆಯಲ್ಲ ತನ್ನ ಇಷ್ಟಲಿಂಗ ಬೇರೆಯಲ್ಲ" - ಎಂಬುದನ್ನು ತೋರಿಸಲು ಮಾರಿಯನ್ನು ತನ್ನ ಇಷ್ಟಲಿಂಗದಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ, ಆ ಲಿಂಗವನ್ನು ಅಂಗೈಯಲ್ಲಿಟ್ಟು ಮಾರಿಯಂತೆ ಕುಣಿಸಿದನು" (ಬಹುರೂಪ: ಪು. ೯೯). ಮಾರಿಯ ಬಗೆಗೆ ಮಾರಯ್ಯನ ನಿಲುವು ಇಂತಿದೆ: "ಬಲ್ಲ ಬಲ್ಲವರೆಲ್ಲರ ತನ್ನಲ್ಲಿಯೇ ಅಡಗಿಸುತ್ತ, ಅರಿದವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ದೇವಿಯಾಗಿ, ಮರೆದವರಿಗೆ ಮಾರಿಯಾಗಿ, ಮೊರದೊಳಗೆ ಕೊಂಡುಬಂದಿದ್ದೇನೆ...." (ಢಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ) ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ ಅಥವಾ ಮಾರಯ್ಯನ ಮಾರಿಕವ್ವೆ ಇಂಥವಳು. ಇವಳನ್ನು ತನ್ನಿಚ್ಛೆಯಂತೆ ಕುಣಿಸಿದ ಗಟ್ಟಿಶರಣ ಮಾರಯ್ಯ. ಮಾರಿ ಕುಣಿಸುವ, ಡೊಳ್ಳು ಬಾರಿಸುವುದನ್ನು ಮಾರಯ್ಯ ತನ್ನ ನಿತ್ಯದ ಭಾವಶುದ್ಧ ಕಾಯಕವನ್ನಾಗಿಸಿದುದು, ಪರೋಕ್ಷವಾಗಿ ಗ್ರಾಮೀಣಕಲೆ ದುರುಗಮುರುಗಿಗೆ ಮರುಹುಟ್ಟು ಕೊಟ್ಟಂತಾಗಿದೆ. ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ವಚನಪೂರ್ವಧಲ್ಲಿ, ಮೇಲ್ವರ್ಗದವರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಕೀಳೆನಿಸಿದ ಈ ಶುದ್ಧ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಶರಣರಿಂದ ಕಾಯಕಗಳಾಗಿ ಉನ್ನತೀಕರಣಗೊಂಡವು. ಈ ಕಲೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲ ಜನಪದರು ಅನುಭಾವಿಗಳಾಗಿ ತಮ್ಮ ನಿಲುವನ್ನು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಲೆಯ ಜೊತೆ

ಸಮೀಕರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಇದರಿಂದ "ಕಲೆಗಳ ಹೊಸ ಜೀವ ಬಂದಿತು..... ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳ ಪುನರುಜ್ಜೀವನವಾಯಿತು.... ಜಾನಪದ ಕಲೆಗಳ ಒಂದು ಹೊಸ ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ನಿರ್ಮಾಣವಾಯಿತು" ಎಂಬ ಶಾಂತರಸರ ಮಾತು ಮೌಲಿಕವಾದುದು. ಇಕ್ಕದಮಾರಯ್ಯ - 'ಮಸಣದ ಮಾರಯ್ಯ' ರೂ ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ದುರುಗಮುರುಗಿ' ಕಾಯಕ ಕೈಕೊಂಡು, ದಾಸೋಹಗೈದು, ಕೈಲಾಸಸೇರಿದ ಶರಣರೆಂದು "ಶಿವಶರಣ ಕಥಾರತ್ನಕೋಶ" ದಿಂದ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ :

ಈತನ ಹೆಸರೇ ಸೂಚಿಸುವಂತೆ ನಾನಾ ವಿಧದ ವೇಷಗಳನ್ನು ಹಾಕುತ್ತ ಕುಣಿದು, ಬಂದ ಹಣದಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಕಾಯಕವನ್ನಾಗಿಸಿಕೊಂಡ ಒಬ್ಬ ಮಹತ್ವದ ಶಿವಶರಣ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದ. ಇವರನ್ನು 'ಬಹುರೂಪಿಗಳು', ವೇಷಧಾರಿಗಳು, ಜಾತಿಗಾರರು (ಗ್ರಾಮೀಣ) ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಕರೆಯುವರು. ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ (ಜಾತಿಗಾರ ಚೌಡಯ್ಯ)ನ ಕಲೆಯೇ ಬದುಕು, ಬದುಕೇ ಕಲೆ ಎನ್ನುವ ಬಾಳಿನ ರಮ್ಯಚಿತ್ರಣ, ಜನಪದ ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿದೆ. ಜನಪದ ಕವಿ ತುಂಬ ಮಾರ್ಮಿಕವಾಗಿ ಚೌಡಯ್ಯನ ಕಲಾಪೂರ್ಣ ಬದುಕನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ್ದಾನೆ. 'ಚೌಡಯ್ಯನ ಬಹುರೂಪ ಕಲೆಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿಯ ವಾರ್ತೆಯನ್ನು ಕೇಳಿ ನಾನಾ ವೃಂದದ - ಕಾಡಸಿದ್ದ, ಸುಡಗಾಡಸಿದ್ದ, ಗೊಂದಲಿಗ, ಬುಡುಬುಡಿಕೆ, ನಟ್ಟುವ, ಶಂಖದಯ್ಯ - ಮೊದಲಾದ ಕಲಾವಿದರು ಓಡೋಡಿ ಬಂದು ಈತನ ಶಿಷ್ಯರಾದರು. ಚೌಡಯ್ಯನ ಬಹುರೂಪಮೇಳ ದೊಡ್ಡದಾಯಿತು. ಚೌಡಯ್ಯ, ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ನಾಟಕರೂಪಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಿ, ನವೀನ ಬಗೆಯ ಸೋಗುಗಳನ್ನು ಸಿದ್ಧಪಡಿಸಿ, ತನ್ನ ಮೇಳದೊಂದಿಗೆ ಪ್ರದರ್ಶಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಬಡಿಹೋರಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಕೋಳೂರು ಕೊಡಗೂಸು, ಕಾರಿಕಾಲಮ್ಮ ಅಮ್ಮವ್ವೆ, ಮಾದಾರಚೆನ್ನಯ್ಯ, ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಭೋಗಣ್ಣ, ಶಂಕರದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಸೌಂದರನಂಬಿ, ತಿರುನೀಲಕಂಠ, ಪಟ್ಟವ್ವೆ- ಮೊದಲಾದವರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಸಾಭಿನಯವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದು, ಕೊನೆಯವರೆಗೂ ಇಲ್ಲಿಯೇ ಇದ್ದು, ಬಯಲಾದನು. "ಶಿವಪಾರಿಜಾತ" ಮತ್ತು 'ರಾಮಕ್ರಿಯಾರಾಗ' -ಕಲೆಯ ಲೋಕಕ್ಕೆ ಚೌಡಯ್ಯನ ಕೊಡುಗೆಗಳು" ಹಾಗೂ

“ಶಿವಶರಣರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಆಂದೋಲನದ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೆ ಒಳಗಾದ ಚೌಡಯ್ಯ ತನ್ನ ‘ಬಹುರೂಪದ ವೃತ್ತಿಯನ್ನು ಶಿವಪಾರಿಜಾತ ಬಹುರೂಪ’ದ ಕಾಯಕಕ್ಕೆ ಪರಿವರ್ತಿಸಿದ”^೨ ಎಂದು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಅಭಿಪ್ರಾಯಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಚೌಡಯ್ಯ ತನ್ನ ‘ಜಾತಿಗಾರ’ ನಾಡಕಲೆಯನ್ನೇ ಕಾಯಕವಾಗಿಸಿದುದಕ್ಕೆ ಆತನ ವಚನಗಳೇ ನಿದರ್ಶನ. “ಮೆಟ್ಟಿದ ಹೆಜ್ಜೆಯ ಮೆಟ್ಟಿದೆ ಆಡಬೇಕು”, ಐವರು ಕಟ್ಟಿದ ಕಟ್ಟಳೆಯ ಮೀರಿ ನಾನಾಡುವೆ ಬಹುರೂಪವ,” “ಷಡ್ ಚಕ್ರವಳಯದಲ್ಲಿ ನಾನಾಡುವೆ ಬಹುರೂಪ”; “ಉರಿಯುಂಡ ಕರ್ಪೂರದಂತೆ ನಾನಾಡುವೆ ಬಹುರೂಪ”, “ಎಂಬತ್ತು ನಾಲ್ಕುಲಕ್ಷ ಬಹುರೂಪ ಚಂದ ಚಂದದಲ್ಲಿ ಆಡಿ ಬಂಧುಗಳ ಮೆಚ್ಚಿಸಬಂದೆ ಅವರು ಬಹುರೂಪದಂದವನರಿಯರು ರೇಕಣ್ಣಪ್ರಿಯ ನಾಗಿನಾಥನಲ್ಲಿ ಬಹುರೂಪದ ವಿಚ್ಛಂದವಾಯಿತ್ತು.” ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, “..... ಜಾತಿಗಾರ ಕಲೆಯನ್ನು ಕಾಯಕರೂಪದಿಂದ ಶಿವಪೂಜೆಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿಸಿ, ಸಕಲ ಜೀವಾತ್ಮರಿಗೆ ಲೇಸನೇ ಬಯಸುವ, ಶರಣರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಜನರ ಬಾಳಿನಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತಿ ಲೋಕಪೂಜ್ಯನೆನಿಸಿದನು, ಬಹುರೂಪಿಚೌಡಯ್ಯ. ರಾಗವನ್ನು ಯೋಗವನ್ನಾಗಿಸಿದ ಮಹಾತ್ಮನೀತ. ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು ಚೌಡಯ್ಯನಿಂದ ಬೆಳೆದು ಬದುಕಿ ಬಾಳಿದವು; ಆತನಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಕಲೆಯ ಲೋಕದಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟಸ್ಥಾನ ದೊರೆಕಿತು.”^೩ ಹೀಗೆ, ಚೌಡಯ್ಯನ ಜನಪದ ಕಲಾಸಾಧನೆಯನ್ನು ವಿದ್ವಾಂಸರು ಮುಕ್ತಕಂಠದಿಂದ ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾರೆ.^೪

ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ :

‘ಕಲಕೇತ’ - ಇದನ್ನು ಕಿಳ್ಳೀಕ್ಯಾತ, ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ, ಶಿಳ್ಳೀಕ್ಯಾತ, ಬೊಮ್ಮಲಾಟವಳ್ಳಿ (ಆಂಧ್ರ), ಗೊಂಬೆರಾಮರು, ಚಿತ್ರಮರಾಠರು (ಮಹಾರಾಷ್ಟ್ರ) ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ‘ಕಲಕೇತ’ - ಎಂದರೆ ವೇಷಧಾರಿಯಾಗಿ ಹಣವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವವರು ಎಂಬುದು ನಿಘಂಟುವಿನ ಅರ್ಥ. “ಕಿಳ್ಳಿ” ಎಂದರೆ ಚೇಷ್ಟೆ, ಕಿಲಾಡಿತನ ಎಂದೂ ನಿಘಂಟುವಿನ ಅರ್ಥ. ಈ ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ ಮೇಳದವರು ಹಾಸ್ಯಪತ್ರಗಳನ್ನು- ಭೃಂಗಿಯವೇಷ, ಕೋಡಂಗಿ ವೇಷ ಕಟ್ಟಿ ಕುಣಿಯುತ್ತ ಮನೋರಂಜನೆ ನೀಡುತ್ತ, ಊರೂರು ಅಲೆಯುವ ಅಲೆಮಾರಿ ಕಲಾವಿದರು. ಈ ‘ಕಲಕೇತ’ ಕಲಾವೃತ್ತಿಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಕಲಾವಿದ ಕಲಕೇತ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಶರಣರ ಆಂದೋಲನದ ಕೇಂದ್ರಭೂಮಿಯಾದ ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಬೆಳೆದವನು. ‘ಬಸವಪುರಾಣ’ದಲ್ಲಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನ ‘ಕಲಕೇತ ವೇಷಭೂಷಣ’ಗಳ ವಿವರಣೆ ಇದೆ. (ಸಂಧಿ: ೨೮, ಕಾಂಡ, ೫, ಪದ್ಯ, ೨, ೪, ೫).

‘ಕಿಳ್ಳಿಕೇತ’ - ಒಂದು ಸಂಕೀರ್ಣಕಲೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಮೂಲತಃ ಅದೊಂದು ಬೊಂಬೆಯಾಟ (ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯಾಟ), ಬಯಲಾಟಗಳು ರೂಪುಗೊಳ್ಳಲು ಮೂಲ ಆಕರ ಇದೇ. ಇದರ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದಲೇ ಬಯಲರಂಗಭೂಮಿ ಜನ್ಮತಳೆಯಿತು. ಗೊಂಬೆ ಆಡಿಸುವುದನ್ನು ವೃತ್ತಿಯನ್ನಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡವರು ಕಿಳ್ಳಿಕೇತರು. ಸದಾ ಚೇಷ್ಟೆ ಕಿಲಾಡಿತನಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಯಾವುದೇ ಜಾತಿಯವನನ್ನು ‘ಕಿಳ್ಳಾ’ ಎಂದು ಇಂದಿಗೂ ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ. “ಕಿಳ್ಳಿಕ್ಯಾತ’ ಕಳ್ಳಾಗ ಹೇತ, ಮನೀಗೆ ಬಂದ ಮಕ್ಕಳನ ಹೆಟ್ಟಾ” ಎಂಬ ಗಾದೆ ಕಿಳ್ಳಿಕ್ಯಾತರ ಸಾಮಾಜಿಕ ನಿರ್ದೋಷತೆಯನ್ನು ಅರುಹುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಹಾಸ್ಯದ ವೇಷತೊಟ್ಟು, ಕಲಕೇತ ಕೋಡಗದಾಟವನ್ನೋ ಭೃಂಗಿಯ ವಿಲಕ್ಷಣ ಕುಣಿತವನ್ನೋ ಮಾಡುತ್ತ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರ ತತ್ವಗಳನ್ನೂ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನೂ ಭಕ್ತರ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಸಾರುತ್ತ, ತನ್ನ ಈ ಕಾಯಕದಿಂದ ಬಂದುದರಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಗೊಂಡು ಉಳಿದುದನ್ನು ಜಂಗಮದಾಸೋಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ವಚನಕಾಲದ ಜಾನಪದ ಕಲಾವಿದ. ಆದರೆ, ಕಿಳ್ಳಿಕ್ಯಾತರು’ ಶಿವಶರಣರ ಕಥೆ-ಕಥಾನಕಗಳನ್ನು ಗೊಂಬೆಯಾಟದ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಆಡದಿರುವುದು ಒಂದು ವಿಚಿತ್ರ. ಬಹುಶಃ ಶರಣರ ಕಾಲದ ನಂತರ ಈ ವೃತ್ತಿ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ, ಗೌರವದ ಸ್ಥಾನ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯದೇ ಹೋದುದು ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು.

ಕಂಕರಿ ಕಕ್ಕಯ್ಯ :

ಕಂಕರಿ ಎನ್ನುವುದು ‘ಚೌಡಕಿ’ ಮಾದರಿಯ ಒಂದು ಜನಪದ ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ. ಈ ವಾದ್ಯ ನುಡಿಸಿ, ಕುಣಿದು, ಹಾಡಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವವರನ್ನು ಚೌಡಿಕೆಯವರು (ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಕ್ತರಾದ ಜೋಗಿತಿಯರು) ಎನ್ನುವರು. ಕಕ್ಕಯ್ಯ ಕಂಕರಿ (ಚೌಡಕಿ?) ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಹಾಡುತ್ತ, ಕುಣಿಯುತ್ತ, “ಶರಣರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಜನರ ಜೀವನದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತುವ ಕಾಯಕ ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದ. ಚೌಡಿಕಿ ಬಾರಿಸಿ ಕುಣಿದು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವ ಕೀಳುವೃತ್ತಿ ಕಕ್ಕಯ್ಯನಿಂದ ಕಾಯಕದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೇರಿತು.” (ಬಹುರೂಪ: ಪು. ೧೦೭) ಇದು ಆತನ ಸ್ವಾವಲಂಬನದ ಆತ್ಮಗೌರವದ ಸಾಧನವೂ ಆಯಿತು ಈತನ ‘ಕಾಯಕ ಕಲೆ’ಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಪವಾಡಕಥೆಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಪವಾಡ ಕಥೆಗಳೇನೆ ಇರಲಿ, ಇಲ್ಲಿಯ ಕಂಕರಿ ಕಕ್ಕಯ್ಯ ಒಬ್ಬ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದ. ಜಂಗಮವೇಷದ ಶಿವ ಕೂಡ ಒಬ್ಬ ಕಲಾವಿದ.

ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ :

ಈತ ಬಸವನ ಹಿರಿಯ ಸಮಕಾಲೀನ. ಈತನು 'ವೀಣಾವಾದನ' ಪಟು. ವೀಣೆಯನ್ನು ನುಡಿಸಿ, ಹಾಡುವುದರಿಂದ ಶಿವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ ಕಲಾವಿದ. "ಭಾವ-ರಾಗ-ಹಾಡುಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ 'ಮೂವತ್ತೆರಡು' ವೀಣೆಗಳನ್ನು ನುಡಿಸಿದ ಕೀರ್ತಿ ಈತನದು (ಬಹುರೂಪ, ಪು. ೯೫). ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸನು ಸಕಲ ವೀಣಾಪ್ರವೀಣ ಕಲಾವಿದನೂ ಅಕಲಂಕನಾದ ವಿದ್ಯಾಪಂಡಿತನೂ ಆಗಿರುವುದರಿಂದ ಬತ್ತೀಸರಾಗಗಳಿಗೆ ಹೊಂದುವ ಎಲ್ಲ ದಂಡಿಗೆ (ವೀಣೆ)ಗಳನ್ನು ಸ್ವತಃ ತಯಾರಿಸಿ, ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಉದಯಿಸುವ ಇಪ್ಪತ್ತೆರಡು ಶ್ರುತಿಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ದೇಶೀ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ದ್ರುತ -ಮಧ್ಯ - ವಿಲಂಬಿತಗಳನ್ನೂ ತಾಳಮಾನಗಳನ್ನು ತೋರಿಸಿ, ಸುಮಧುರ ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವ ಮೂಲಕ ಹಾಡುತ್ತ, ಕುಣಿಯುತ್ತ ಶಿವನನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿಸಿದ, ಭಕ್ತರನ್ನು ರಂಜಿಸಿದ ಕಲಾವಿದ." ".....ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ವೀಣೆಯಿಂದ ಮೂವತ್ತೆರಡು ರಾಗಗಳಿಂದ, ಅರವತ್ತಾಲ್ಕು ಗೀತ, ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ಪ್ರಬಂಧ ಹಾಗೂ ನೂರೊಂದು ತಾಳಗಳಲ್ಲದೆ, ಅನೇಕ ರಾಗಗಳನ್ನು ವೀಣೆಯ ಮೂಲಕ ಲಿಂಗಕ್ಕೆ ಕೇಳಿಸುತ್ತ, ಪೂಜಿಸುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು" ಶಾಂತಲಿಂಗ ದೇಶಿಕನ ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯ ಕಥಾಮಣಿಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರವೂ ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿಂದ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ ವೀಣಾವಾದನ ಮತ್ತು ಸಂಗೀತ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಪಂಡಿತನಿದ್ದನೆಂದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಜೊತೆಗೆ 'ದೇಸೀ' ಸಂಗೀತವನ್ನು ಅವನು ತಿಳಿದಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ.

ಕಿನ್ನರಿಯ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ :

ಶಿವಶರಣರ 'ಕಾಯಕ' ತತ್ವದ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು ಅರಿತು, ಮೆಚ್ಚಿ, ಹಿಗ್ಗಿ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕೆ ಬಂದು ಅನುಭವ ಮಂಟಪ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಶರಣರಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ ಅಥವಾ ಕಿನ್ನರಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯನೂ ಒಬ್ಬ. ಕಲ್ಯಾಣದಲ್ಲಿ ನೆಲೆಸಿದ ಈತ ಪ್ರತಿದಿನ ತ್ರಿಪುರಾಂತಕೇಶ್ವರನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿ ನುಡಿಸಿ ಹನ್ನೊಂದು ಹೊನ್ನು ಪಡೆದು ಅದರಿಂದ ಜಂಗಮಾರ್ಚನೆ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ ಕಿನ್ನರಿ ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಹಾಡುತ್ತ - ಆ ಮೂಲಕ ಶಿವಭಕ್ತಿ, ಬೋಧೆಯನ್ನು ತನ್ನ ಜೀವನದ ಪರಮ ಗುರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಕಲೆಯ ಗುರಿಯಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡ. ಹುಟ್ಟು ಸಂಗೀತಗಾರನಾದ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯನನ್ನು ಕುರಿತು ಜನಪದ ಕವಿ ಸಾವಳಿಗೇಶ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ವರ್ಣಿಸುತ್ತಾನೆ; ಸಂಗೀತ

ವಿದ್ಯೆಯದು ಸಂಗಡವೆ ಬಂದದ್ದು, ಲಿಂಗಗಳ ಹಿರಿಮೆ ಹಾಡುತಲಿ ಕಲ್ಯಾಣ; ಲಿಂಗಮಂಟಪವ ಕೂಡಿದನು||" "ಶಿವ, ಕೊಟ್ಟ ಕಿನ್ನರಿಯ ಭವದೊಳಗೆ ನುಡಿಸುತಲಿ, ಶಿವಬೋಧೆ ಜನಕೆ ಮೂಡುತಲಿ| ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ; ಭವಿಗಳಿಗೆ ಊದಿ ಶಿವಮಂತ್ರ." "೧೦

ರಾಗದ ಸಂಕಣ್ಣ :

ರಾಗದ ಸಂಕಣ್ಣ ಹುಟ್ಟು ಸಂಗೀತಗಾರ. ಈತನ ಸಂಗೀತ ಅದ್ಭುತವಾದುದು, ಪವಾಡ ಸದೃಶವಾದುದು. ಗಾನಯೋಗಿಯಾದ ಈತ ಕಲ್ಯಾಣಚಾಲುಕ್ಯ ಚಕ್ರವರ್ತಿಯ ವಿಕ್ರಮಾದಿತ್ಯನ ಆಸ್ಥಾನ ಸಂಗೀತ ವಿದೂಷಕ. ಸಂಗೀತ ಸಂಕಣ್ಣನ ಭಕ್ತಿಯ ಕಾಯಕವಾಗಿತ್ತು. ನಾದಲೋಲನಾದ ಈತನ ಗಾನದ ನೈಪುಣ್ಯ ಎಲ್ಲರ ಮನೆಮನೆಗೂ ಮನಮನಕ್ಕೂ ಹರಡಿತು. ಆಸ್ಥಾನದ ಇತರ ಸಂಗೀತಗಾರರಿಗೆ ಈತನ ಮೇಲೆ ಅಸೂಯೆ ಸುರುವಾಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸಂಗೀತಗಾರರಾದ ಇವರು ಶಾಸ್ತ್ರೋಕ್ತ ಸಂಗೀತಗಾರನಲ್ಲದ, ಸಂಕಣ್ಣನನ್ನು ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ಕರೆದರು. ಶಿವಭಕ್ತನಾದ ಸಂಕಣ್ಣ, ತನ್ನ ನಿರಾಡಂಬರ ಸರಳ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಭಾವದ ಭಾಗೀರಥಿಯನ್ನೇ ಹರಿಯಿಸಿದ. ಸಭಿಕರು ಸಂತುಷ್ಟರಾದರು. ಚಕ್ರವರ್ತಿ ಎಂದಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಗೌರವಿಸಿ, 'ರಾಗರಸಾಂಕ'ನೆಂಬ ಬಿರುದನ್ನಿತ್ತು ಸಂಕಣ್ಣನನ್ನು ಸತ್ಕರಿಸಿದ. ಸಂಕಣ್ಣ, ಶಿವಾಲಯದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತಸೇವೆ ಕೈಕೊಂಡು, ದಾಸೋಹಗೈಯುತ್ತ ದಿನಗಳನ್ನು ಕಳೆಯುತ್ತಾನೆ. ಹೀಗೆ, 'ರಾಗದ ಸಂಕಣ್ಣ' ದೇಸೀ ರಾಗವನ್ನೇ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ಕೈಲಾಸ ಕಂಡ ಶರಣ ಕಲಾವಿದ.

ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯ :

'ಶಾಸನೋಕ್ತ ಕುಂಬಾರಗುಂಡಯ್ಯ ಗಡಿಗೆ (ಘಟವಾದ್ಯ) ನುಡಿಸುವುದರಲ್ಲಿ ನಿಪುಣ'. " ಕಾಯಕ ಜೀವಿಯಾದ ಈತ ತಾನು ಮಾಡಿದ ಗಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತ, ಭಕ್ತಿಯಿಂದ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದ. ಆತನ ಭಕ್ತಿಗೆ ಮತ್ತು ಮಡಕೆಗಳ ಬಾಜನೆಗೆ ಶರಣರು ತುಂಬ ಮೆಚ್ಚಿದ್ದರು. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ "ಮಡಕೆಗಳ ಬಾರಿಸುತ ತೊಡಗಿದ್ದ ಕುಣಿತದೊಳು, ಹೆಡೆಯೆತ್ತಿ ನಾಗಮಣಿದಂತೆ.... ಗುಂಡಯ್ಯ ತಡೆತಡೆದು ಹೆಜ್ಜೆ ಹಾಕುತಲಿ" "೧೧ ಹೀಗೆ "ಆಡುವ ಗುಂಡಯ್ಯನ ಹೊಸ ನೃತ್ಯ ನೋಡುವ ಶಿವನಂ ಮುಟ್ಟಿತು ಸತ್ಯಂ". (ಗುಂಡಯ್ಯನ ರಗಳೆ" ಹರಿಹರ) ಗುಂಡನ ಭಕ್ತಿಪರವಶ ಕುಣಿತಕ್ಕೆ

ಮಾರುಹೋದ ಶಿವ, ತನ್ನ ವಿಶ್ವವ್ಯಾಪಿ ನೃತ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದನೆಂದು ಹರಿಹರ ಕವಿ ಚಿತ್ರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶಿವ ಗುಂಡಯ್ಯನ ಜೊತೆ ಕುಣಿದೂ ಕುಣಿದೂ, ಆತನನ್ನು ಬಿಗಿದಪ್ಪಿ ಕೈಲಾಸಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಹೋಗುವುದಾಗಿ ಕೇಳುತ್ತಾನೆ. ಶಿವನ ಕರೆಗೆ ಗುಂಡಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟ ಉತ್ತರ ಅದೆಷ್ಟು ಮಾರ್ಮಿಕ! “ಬೇಡೆನಗೆ ಕೈಲಾಸ ಬಾಡುವುದು ಕಾಯಕವು, ನೀಡೆನಗೆ ಶಿವನೆ ಕಾಯಕವ ಕುಣಿದಾಡಿ; ನಾಡಹಂದರಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿಸುವೆ.”^{೧೩} ಹರಿಹರನ ಗುಂಡಯ್ಯ ಶಿವನ ಕೈಲಾಸದ ಕರೆಗೆ ಓಗೊಟ್ಟರೆ, ಜನಪದ ಕವಿ ಸಾವಳಿಗೇಶನ ಗುಂಡಯ್ಯನಿಗೆ ಕೈಲಾಸ ಬೇಕಿಲ್ಲ, ಕಾಯಕವೇ ಸಾಕು ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿ ಗುಂಡಯ್ಯನ ನಿಜವಾದ ಕಾಯಕ ಕಲೆಯನ್ನು ‘ಸಾವಳಿಗೇಶ’ ಜಗತ್ತಿಗೆ ತೋರಿಸಿ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ. ‘ಕುಣಿದಾಡಿ ಕಾಯಕವನ್ನು ನಾಡಹಂದರಕ್ಕೆ ಹಬ್ಬಿಸುವೆನೆಂದು’ ಶಿವನೆದುರು ಶಪಥ ಮಾಡಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಕಾರಣ, ಗುಂಡಯ್ಯ ನಿಜವಾಗಿಯೂ ನಾಡನಂದಾದೀಪವಾದನು.

ವೀರದೇವಮ್ಮ :

ವೀರದೇವಮ್ಮ ಕಲ್ಯಾಣನಗರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಬೆಳೆದ ಬಸವ ಸಮಕಾಲೀನ ಶರಣೆ. ಇವಳು ಶರಣಧರ್ಮದ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಯಕವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡಳು. “ದೇವಮ್ಮ ಶರಣರ ವಚನಗಳನ್ನು ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಓದುವುದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹಾಡುವುದರಲ್ಲಿ ಪ್ರವೀಣೆಯಾದುದರಿಂದ, ಭಕ್ತರ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ವಚನಗಳನ್ನು ಕೇಳುವವರ ಹೃದಯಗಳಿಗೆ ಅರ್ಥವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ‘ಉಗ್ಗಡಿಸಿ’, ‘ಉಗ್ಗಡಿಸುವ ಕನ್ಯೆ ವೀರಾದೇವಿ’ ಎಂಬ ಹೆಸರನ್ನು ಪಡೆದಿದ್ದಳು (“ಬಹುರೂಪ ಪು. ೧೦೯). ಹೀಗೆ, ಪದ್ಯಗಳನ್ನು ಹಾಡಿ, ಮನೆಮನೆಗೆ ತಿರುಗಿ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವ ವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ವೀರದೇವಮ್ಮ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಳು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ವಚನ ಪದ್ಯಗಳ ಮೋಹಕ ಹಾಡುಗಾರಿಕೆ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಕಾಯಕವನ್ನಾಗಿರಿಸಿ, ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುತ್ತ ಬಾಳಿದ ಅಪರೂಪದ ಶರಣೆ ವೀರದೇವಮ್ಮ ಉಗ್ಗಡಿಸುವಿಕೆಯು ಅವಳ ವೃತ್ತಿಕಾಯಕವಾಗಿತ್ತು.

ಸಿದ್ಧದೇವಮ್ಮ :

ಕಲ್ಯಾಣನಗರದ ಸಿದ್ಧದೇವಮ್ಮಳ ಕಾಯಕ ಜನಪದ ನಾಟ್ಯ ಕಲೆಯಾಗಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿ ಜನಪದ ನಾಟ್ಯವೆಂದರೆ - ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ, ಡೊಂಬರು, ಜಾತಿಗಾರರು,

ಭೃಂಗಿಯವರು ಕುಣಿಯುವುದೇ ಆಗಿದೆ” (ಬಹುರೂಪ: ಪು. ೧೧೦). ಈ ಬಗೆಯ ಜನಪದ ನಾಟ್ಯಕಲೆಯ ಮೂಲಕ ಶರಣರ ತತ್ವಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರಲ್ಲಿ ಹರಡಿ, ಪ್ರತಿಫಲವಾಗಿ ಬಂದ ದವಸ - ಧಾನ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಜೀವನ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದಳು. ಸಿದ್ಧದೇವಮ್ಮ ಸಂಗೀತ- ನಾಟ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರವೀಣಳು; ತಾಳ ಸಹಿತರಾಗ ಬಲ್ಲಳು” ಎಂದು ಶಿವಶರಣ ಕಥಾರತ್ನಕೋಶ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಜನಪದ ನಾಟ್ಯಕಲೆಯ ಆರಾಧಕಿಯಾಗಿ ಬಾಳಿದುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಶಿವಮಾಯಿದೇವಿ :

ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳನ್ನು ಕಥೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿ ಉಪಜೀವಿಸುವ ವೃತ್ತಿ ಇವಳದು. ಜನಪದ ಕಥಾ ಗಾಯಕರಲ್ಲಿ ಗಣ್ಯವಾಗುವ ಈಕೆಯ ವೃತ್ತಿಯ ಉದಾತ್ತತೆ ಗಮನೀಯವಾದುದು.

ಸಿದ್ಧಬುದ್ಧಯ್ಯ :

ಈತನು ಮೂವತ್ತೆರಡು ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಬೋಧತತ್ವಗಳನ್ನು ಭಕ್ತರಿಗೆ ತಿಳಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಪ್ರತಿಫಲದಿಂದ ಜೀವಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಹಾಗೆಯೇ ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ, ಭದ್ರಗಾಯಕ, ದೇವತಾರ್ಯ, ಅಲ್ಲಯ್ಯ, ನಾರದಮುನೀಶ್ವರ, ಚೇರಮರಾಯ, ನಿಜಲಿಂಗಚಿಕ್ಕಯ್ಯ, ರತ್ನಘೋಷ, ಶಂಕರಯ್ಯ - ಮುಂತಾದ ಜನಪದ ಗಾಯಕರು ಶರಣರ ಹಿರಿಮೆಯನ್ನು, ತತ್ವಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಭಕ್ತಜನಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಗಾನದ ಮೂಲಕ ಪ್ರಸಾರ ಮಾಡುವ ವಚನಕಾಲದ ಕಾಯಕ ಜೀವಿಗಳಾಗಿದ್ದುದು ಗಮನೀಯ.

ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ :

ಇವನೊಬ್ಬ ಹಾಸ್ಯಗಾರ, ಹಾಸ್ಯಗಾರರ ಗುರುವೂ ಹೌದು. ನಕ್ಕು ನಗಿಸುವ ಕಲೆಯೇ ಈತನ ಕಾಯಕ. ನಗುವನ್ನು ಬಯಸದವರಾರು? ಅಂತೆಯೇ ಬಸವಣ್ಣ, ‘ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊಂದು ಬಯಸಲೇಕಯ್ಯ? ನಗುವುದು, ನುಡಿವುದು ಶಿವಭಕ್ತರೊಡನೆ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ‘ನಗೆಯ ಮಾರಿತಂದೆ’, ಭಕ್ತರ ಮನೆಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ಏನಾದರೊಂದು ಹಾಸ್ಯದ ಚಟಾಕಿ ಹಾರಿಸಿ, ವಿನೋದಗೈದು ಮ್ಲಾನವದನದಲ್ಲಿ ಮಂದಹಾಸ ಉಕ್ಕಿಸುವವ. ಹೀಗೆ, ನಗಿಸುವುದೇ ಆತನ ನಿತ್ಯದ ಕಾಯಕವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯಕಥಾಮಣಿ ಸೂತ್ರದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಶರಣಚರಿತಾಮೃತದಲ್ಲಿ

ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಆಶ್ಚರ್ಯವೆಂದರೆ ಈತನ ದೊರೆತ ಎಂಬತ್ತೆಂಟು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಹಾಸ್ಯಪ್ರಜ್ಞೆ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ.

ನಗೆಯ ಕಡವೂರಕಾರಿ :

ಈತನು ಕುಂತಳ ದೇಶದ ಕಡವೂರ ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಶಿವಭಕ್ತರ ಮೇಲೆ ಕವಿತೆ ಕಟ್ಟಿ, ಹಾಡಿ ಬಂದ ಕಾಯಕದಿಂದ ಜಂಗಮ ದಾಸೋಹ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ. (ಈ ಕಲೆಯನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಈತ ಜನಪದ ಲಾವಣಿಕಾರನಿರಬೇಕೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ). ಕೆಲ ಕಾಲಾನಂತರ ನಕ್ಕು ನಗಿಸುವ ಕಲೆಯನ್ನೇ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಜೀವಿಸ ಹತ್ತಿದ.

ಹೀಗೆ ಬಯಲಾಟ, ಬೊಂಬೆಯಾಟ, ಜಾತಿಗಾರರಾಟ, ಡೊಂಬರಾಟ, ಕಿಳ್ಳಿಕ್ಕಾತರಾಟ, ಭೃಂಗಿಕುಣಿತ, ಕೋಡಂಗಿಯಾಟ, ದುರುಗಿಮುರಗಿ, ಚೌಡಿಕೆ ಬಾರಿಸುವುದು, ಕಥೆ ಹೇಳುವುದು, ಕವಿತೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಾಡುವುದು, ನಕ್ಕುನಗಿಸುವುದು.... ಮೊದಲಾದ ಜನಪದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಕಾಯಕದ ಸ್ಥಾನ ನೀಡಿ, ದೈವತ್ವಕ್ಕೇರಿಸಿ, ಶಿವಪೂಜೆಯ ಸಾಧನಗಳನ್ನಾಗಿರಿಸಿದವರು ಶಿವಶರಣ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರು.

ಜನಪದ ಕಲೆಗಳು - ಕಲಾವಾದ್ಯಗಳು:

ಕಲೆಯ ವಿವಿಧ ಪ್ರಕಾರಗಳಾದ ಸಂಗೀತ- ವಾದ್ಯ- ನೃತ್ಯ, ನಾಟಕ, ಗಮಕ, ಹಾಸ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನೆಲ್ಲ ಶಿವಶರಣರು ಬಲ್ಲಿದರಾಗಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಅವರಲ್ಲಿ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತ ಶರಣ ಶರಣೆಯರು ಸ್ವತಃ ಕಲಾವಿದರಾಗಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಮತ್ತೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾಗಿ ವಿವಿಧ ಕಲೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿ ಸಿಕ್ಕುತ್ತವೆ. ಆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ, ಶರಣ ಕಾಲದ ಕಲೆಗಳು ಮತ್ತು ಕಲಾಸಾಧನಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಕಲೆಗಳಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಸೀಮಿತಗೊಳಿಸಿ, ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ ವಿವರಿಸಲಾಗುವುದು. ಜನಪದ ಕಲಾವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಪ್ರಯೋಗ ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಸಂಗೀತ : (ಗೀತ - ಹಾಡು) :

ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಬುದ್ಧ ಕಲೆಯಾಗಿ ಬೆಳೆದಿತ್ತು. ಹರಿದಾಸರ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯೇ ಬಸವಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಮ, ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯ,

ಕೊಂಡಗುಳಿ ಕೇಶಿರಾಜ, ವಂಶವರ್ಧನ, ಹಾವಿನಹಾಳ ಕಲ್ಲಯ್ಯ, ರಾಗದಸಂಕಣ್ಣ, ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ, ಕಿನ್ನರಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಉದ್ಭಟ ದೇವ ಹಲಾಯುಧ, ತೆಲುಗು ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ ಕೋವೂರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ ಮಾರುಡಿಗೇಯ ನಾಚಿತಂದೆ ಮತ್ತು ಹಲವಾರು ಶರಣೆಯರು ಗೀತೆ- ಹಾಡುಗಳನ್ನು ರಚಿಸಿ, ಜನಪದದ ವಿವಿಧ ಧಾಟಿಗಳಲ್ಲಿ, ದಂಡಿಗೆ (ಏಕತಾರಿ?) ಕಿನ್ನರಿ, ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳೊಡನೆ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, “ಸಂಗೀತಮೇಳ”ವನ್ನೂ ಕಟ್ಟಿದ್ದರು. ಶರಣರು ರಚಿಸಿದ ವಚನ -ಹಾಡು - ಗೀತೆಗಳನ್ನು ಮಾಹೇಶ್ವರರೂ ಜಾನಪದ ಧಾಟಿ, ಗಮಕ ಮತ್ತು ಬೇರೆಬೇರೆ ದೇಶೀರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂಬುದನ್ನು ಡಾ.ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು (ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ) ಅವರು, ಸಿ.ಎನ್. ಶಾಸ್ತ್ರಿ (ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತ ವೈಭವ) ಅವರು ನಿದರ್ಶನಗಳ ಮೂಲಕ ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಪೂಜೆಗಿಂತ ಸ್ತೋತ್ರವೂ, ಸ್ತೋತ್ರಕ್ಕಿಂತ ಜಪವೂ, ಕೋಟ್ಯಾನುಕೋಟಿ ಜಪಕ್ಕಿಂತ ಒಂದಿಷ್ಟು ಗೀತೆಯನ್ನು ಹೇಳುವುದು ಪುಣ್ಯಪ್ರದವೆಂಬುದು ಆ ಕಾಲದ ವಿಚಾರ (ಬಸವಣ್ಣ), ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಅನೇಕ ಕಡೆ ಬಂದಿವೆ. “ಆನು ಒಲಿದಂತೆ ಹಾಡುವೆ” ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನೋಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳನ್ನು ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರಲ್ಲದೆ, ಜನಪದ ಸಂಗೀತ ಜ್ಞಾನವೂ ಅವರಿಗಿತ್ತೆಂದು ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಅಣ್ಣನವರು ವಚನವನ್ನು ‘ಗೀತ’ವೆಂತಲೂ ಕರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಹರ ಕೂಡ “ಗೀತೆಗಳಂ (ವಚನ) ಪಾಡುತಾ “ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಅಲ್ಲಮನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ‘ಗೀತ’ ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ‘ವಚನ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗಿದೆ. ಅಂದು ಹಾಡುವುದು ಒಂದು ಮನರಂಜನೆಯಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. (“ಹಾಡಿದರೇನಯ್ಯ ಹರಟೆಯ ಕಥೆಯಾಯಿತ್ತು, ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ) ಹಾಡಿನ ನಾದಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳೂ ತಲೆದೂಗುತ್ತವೆ. ಇನ್ನು ಮನುಷ್ಯರನ್ನು ಕೇಳಬೇಕೆ? ಹಾಡಿದ ಗೀತೆಗೆ ಎಲ್ಲರೂ ತಲೆದೂಗುತ್ತಾರೆ ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ. ಈತ ವೀಣಾವಾದನದ ಮೂಲಕ ಗೀತೆಯನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದ. ಬಹುರೂಪಿಗಳು ಕುಣಿಯುತ್ತ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ನಾಟ್ಯರಚನೆಗೆ ಸಂಗೀತ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತೆಂದು ವಚನವೊಂದು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. “ಹಾಡುವೆನಯ್ಯ ನಾಟ್ಯರಚನೆಗೆಂದು ಗಾನವ” - ಸಿದ್ಧರಾಮ). ‘ಮಾರ್ಗ-ದೇಸಿ’ ಗಳೆಂಬ ಸಂಗೀತ ಪ್ರಭೇದಗಳಲ್ಲಿ, ಶರಣರು ‘ದೇಸಿ’ಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟರು. ‘ದೇಸಿ’ ಸಂಗೀತವನ್ನೇ ಜನಮನೋರಂಜನೆಗಾಗಿ

ಅವರ ಕಲ್ಯಾಣಕ್ಕಾಗಿ ಬಳಸಿದರು. ಹಾಗಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ಮತ್ತು ಪ್ರಭಾವಶಾಲಿಯಾದ ಈ ಜನಪದ ಸಂಗೀತ ಕಲೆ, ವಚನ ಸಮಾಜದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಭಾಷೆಯೂ ಆದುದು ಗಮನಾರ್ಹ. 'ಒನಕೆವಾಡು, ಬೀದಿವಾಡು' ಮೊದಲಾದ ಜನಪದ ಸಂಗೀತ ಪದ್ಧತಿಗಳು, ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಚಲಿತವಾಗಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಒನಕೆ ಮತ್ತು ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಸಪ್ಪಳದ ಹಿಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಬೆಳೆದ ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಶಿವಶರಣೆಯರ ಕಾಣಿಕೆಯೂ ಉಂಟು. ಇವರು ಸಾಮಾನ್ಯರೊಡನೆ ಬೆರೆತು ಬದುಕಿದವರು ಮತ್ತು ಕವಿ ಹೃದಯವುಳ್ಳವರು - ಹೀಗಾಗಿ ಹಳ್ಳಿಯ ಗರತಿಯರ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತರಾಗಿ, ಅವರೂ ಒನಕೆವಾಡುಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿದರೆಂದು ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು ಅವರ ಮೌಲಿಕ ಅಭಿಪ್ರಾಯವಿದೆ (ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ ಪೀಠಿಕಾಭಾಗ). ಕಣಿ, ಗೊಂದಲ, ಕೋಲುಪದ ಮೊದಲಾದ ಮಟ್ಟುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶರಣೆಯರು ಆತ್ಮಬೋಧೆಯನ್ನು ಮಾಡಿದರು. ಹೀಗೆ ಶರಣ-ಶರಣೆಯರು ಶರಣ ಸಂದೇಶವನ್ನು ತಲುಪಿಸುವ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿ ಯಶ ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಗಮನೀಯ.

ಶ್ರುತಿ-ಸ್ವರ; ಲಯ-ತಾಳ, ರಾಗ :

ಶ್ರುತಿ, ಸ್ವರ, ಲಯ-ತಾಳ-ರಾಗಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಉಕ್ತವಾಗಿವೆ^{೧೩} ಸಂಗೀತದ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಐದನೆಯದಾದ ಪಂಚಮಸ್ವರದ ಉಲ್ಲೇಖ ಸಿದ್ಧರಾಮನಲ್ಲಿದೆ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಪ್ತಸ್ವರಗಳಿದ್ದರೂ ಜಾನಪದ ನಾಲ್ಕು ಸ್ವರಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ವಿಹರಿಸುತ್ತದೆಂದು ಪಂಡಿತರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ^{೧೪} ಸಂಗೀತಗಾರರು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ತಾಳವೇ ಲಯ, ಲಯವೇ ತಾಳ ಎಂದು ಹೇಳುವ ವಾಡಿಕೆ. ಆದರೆ 'ಲಯ' ತಾಳವಲ್ಲ. ತಾಳದಲ್ಲಿ ಲಯ ಇದೆಯಾದರೂ ಲಯದಲ್ಲಿ ತಾಳವಿಲ್ಲ. ಈ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಜನಪದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. "ಬೀಸುವ ಕಲ್ಲಿನ ಶ್ರುತಿಗೆ ಹಳ್ಳಿಗರು ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇಲ್ಲಿ ತಾಳ ಇಲ್ಲ, ಲಯ ಇದೆ. ಲಯ ಹಾಡಿನ ಒಂದು ನಡಿಗೆ. ತಾಳ ಮನುಷ್ಯ ಕೃತ. ತಾಳವಾದ್ಯಗಳಂತೆ ಲಯವಾದ್ಯಗಳಿಲ್ಲ. ವಾದ್ಯರಹಿತವಾದ ಹೆಂಗಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಲಯವನ್ನು ವಾದ್ಯ ಸಹಿತವಾದ ಗಂಡಸರ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ತಾಳ ವನ್ನು ಕಾಣಬಹುದೆಂದು^{೧೫} ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡರು ಲಯತಾಳಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವ್ಯತ್ಯಾಸವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಚನಗಳೆಲ್ಲವೂ ನಾದ ಪ್ರಧಾನ, ಅವುಗಳಿಗೆ

ತಾಳನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಛಂದಸ್ಸಿನ ಗಣನಿಯಮಗಳ ನಿರ್ಬಂಧವೂ ಇಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗಿ ಯಾವುದೇ ಬಂಧನವಿಲ್ಲದೆ ವಚನಗಳನ್ನು ಸುಶ್ರಾವ್ಯವಾಗಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬ ಉಲ್ಲೇಖ ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದೆ.^{೧೬} ಶಿವಶರಣರು ಸಂಗೀತ ವಿದ್ಯೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಅರಿತವರಾಗಿದ್ದರು. ತಮ್ಮ ವಚನಗಳನ್ನು ತಾವೂ, ಕಾಯಕದ ಜಂಗಮರೂ ವಿವಿಧ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂಬುದಕ್ಕೆ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. 'ಶುದ್ಧಸಾಳಂಗ', ದೇಶಾಕಿ - ದೇಶಾಕಿಗೆ 'ದೇಶಾಕ್ಷಿ' ದೇಶಾಖಿ ಎಂಬ ರೂಪಗಳು ದೊರೆಯುತ್ತವೆ. "ದೇಶಾಕ್ಷಿಯಿಲ್ಲದ ರಾಗ, ಉಪ್ಪಿಲ್ಲದ ಊಟ ಸಪ್ಪೆ ಕಾಣೆರೊ' ಎಂಬ ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯಗಳ ವಚನದಿಂದ. ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ದೇಶಾಕ್ಷಿ' ರಾಗ ಜನಪ್ರಿಯ ವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು ಬಸವಣ್ಣ ಬತ್ತೀಸರಾಗಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇದನ್ನೇ ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಮೂವತ್ತೆರಡು ರಾಗವೆನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಈ ರಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಅವನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿಯೂ ಕೆಲವು ರಾಗಗಳು ಜನಪದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಇರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.^{೧೭} ಆದರೆ ಹಳ್ಳಿಯ ಹಾಡುಗಾರರು 'ರಾಗ' ಎಂಬ ಪದವನ್ನು ಪ್ರಯೋಗಿಸುವುದು ಅಪರೂಪ. ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಾಗದ ಬದಲಾಗಿ ಅವರು ದನಿ, ಧಾಟಿ ಮಟ್ಟು, ಎಂಬ ಪದಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನೆಲ್ಲ ನೋಡಿದರೆ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಂಗೀತವು ವಚನಗಳಷ್ಟೇ ಪ್ರಮುಖವಾದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು. ಸಂಗೀತ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಮಾಗಮದಿಂದ ಸಮಾಜ ಬದಲಾವಣೆಯ ಕಾರ್ಯ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ, ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನೆರವೇರಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಜನಪದರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತಿದ್ದುವ ಶರಣರ ಕಾರ್ಯ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸುವ ಶರಣ ಕಾಯಕ ಇದರಿಂದ ಸಾಧಿತವಾಗಿದೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಶಿಷ್ಟ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಶರಣರ ಕೊಡುಗೆ ದೊರೆತಂತೆ, ಜನಪದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೂ ಜೀವ ತುಂಬಿರುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಗಮನಾರ್ಹ ವಿಚಾರ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಇಷ್ಟೊಂದು ಉನ್ನತಮಟ್ಟದ ವಿಚಾರವಾಹಿನಿಯಾದುದು, ಶಿಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಜನಪದ ಸಂಗೀತ ಒಡಬೆರೆತು, ಜನತೆಯ ಧರ್ಮನಿಯನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸಿದುದೂ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ವಿಚಾರ.

ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳು

ವಾದ್ಯಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣ :

ಸಂಗೀತವು ಮಾರ್ಗ ದೇಸಿಗಳೆಂಬ ಕವಲೊಡೆದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿಯೇ ವಾದ್ಯಗಳು ಮಾರ್ಗ- ದೇಸಿಗಳೆಂಬ ಎರಡು ರೂಪ ತಾಳಿದವು. 'ದೇಸಿ'

ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಜನಪದ ವಾದ್ಯಗಳೆಂದು ಕರೆಯುವರು. ಶಿಷ್ಟವಾದ್ಯಗಳಿಗೆ 'ದೇಸೀ' ವಾದ್ಯಗಳೇ ಮೂಲವೆಂಬ ಸಾಮಾನ್ಯ ನಂಬಿಕೆ. ಕೆಲವು 'ದೇಸೀ' ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾರ್ಗಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ಅಳವಡಿಸಲಾಯಿತು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ಪರಂಪರೆಗೆ ಹೊಂದುವಂತೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪರಿಷ್ಕರಣೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಅವು ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಾದವು. ಶಿಷ್ಟ ಸಂಗೀತ ಪರಂಪರೆಗೆ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳದ ಮೂಲ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದ ವಾದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಜನಪದ ವಾದ್ಯಗಳೆನಿಸಿಕೊಂಡವು. 'ಸುಮಾರು ಐನೂರು ವಾದ್ಯಗಳಿರುವ ಭಾರತದಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ವಾದ್ಯಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯೇ ಹೆಚ್ಚಿನದು.'^{೨೦} ಆದುದರಿಂದಲೇ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಜನಪದ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿವೆ.

ತತ, ಘನ, ಸುಷಿರ, ಅವನದ್ಧವೆಂಬ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ವಿಂಗಡಿಸಿದ್ದು, ಪ್ರಾಚೀನ ಭಾರತೀಯರ ವಾದ್ಯಜ್ಞಾನವನ್ನು ಅರುಹುತ್ತದೆ. ನಾಟ್ಯಶಾಸ್ತ್ರ, ವಿವೇಕಚಿಂತಾಮಣಿ, ಚಂದ್ರಪ್ರಭಪುರಾಣ- ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳ ರಚನಾಕ್ರಮ ಇಲ್ಲವೆ ಅವು ಹೊರಡಿಸುವ ನಾದದ ಆಧಾರದಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ವಾದ್ಯಗಳ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ವರ್ಗೀಕರಣ. ವಾದ್ಯಗಳ ವರ್ಗೀಕರಣದ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಶರಣ ಆದಯ್ಯನ ವಚನದಲ್ಲಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಆದಯ್ಯ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಲೋಹವಾದ್ಯಗಳು, ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳು, ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳು ಹಾಗೂ ಮರುದ್ವಾದ್ಯಗಳೆಂದು ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದಾನೆ.^{೨೧} ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣನೆಂಬ ಶರಣನೂ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಮೂರು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಅವು ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, ಲೋಹವಾದ್ಯ ಮತ್ತು ತಂತಿವಾದ್ಯ.^{೨೨} ಈ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳು, ಲೋಹವಾದ್ಯಗಳು, ಗಾಳಿವಾದ್ಯಗಳು ಮತ್ತು ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳೆಂಬ - ನಾಲ್ಕು ಬಗೆಯ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನು ಜನಪದ ವಾದ್ಯ ಸಮುದಾಯಕ್ಕೂ ಅನ್ವಯಿಸಿ, ವಿವರಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ.

ತಂತಿ ವಾದ್ಯಗಳು :

ತಂತಿ ವಾದ್ಯಗಳ ಮೂಲ ಉದ್ದೇಶ ಹಾಡಿಗೆ ಶ್ರುತಿ ನೀಡುವುದು. ಜನಪದ ತಂತಿ ವಾದ್ಯಗಳೂ ಶ್ರುತಿವಾದ್ಯಗಳಾಗಿಯೇ ಉಳಿದುಕೊಂಡು ಬಂದುದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ.

ತಂಬೂರಿ :

ಕೆಲವು ತಂತಿಗಳ್ಳ, ಭಾರತದ ಅತ್ಯಂತ ಪುರಾತನ ಶ್ರುತಿವಾದ್ಯವಿದು. ಆಂಧ್ರದ ಬುರ್ರಕಥೆಗಾರರು (ಬುರ್ರ - ಬುರುಡೆ) ಕರ್ನಾಟಕದ ಬಾಳಸಂತರು, ದಾಸರು (ದೊಂಬಿದಾಸರು) ಮುಂತಾದವರು ತಮ್ಮ ಜನಪದ ಸಂಗೀತಕ್ಕೆ ತಂಬೂರಿಯನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಜನಪದ ಇತರ ಗಾಯಕರಲ್ಲಿಯೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಜನಪ್ರಿಯ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷವಿದು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯ ಸಂಗೀತಕ್ಕಿಂತೂ ಇದೇ ಮೂಲಾಧಾರ. ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದವರ ವಚನಗಳು 'ತಂಬೂರಿ' ಯನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ತಂಬೂರಿ ಕಿನ್ನರಿವಿಡಿದು ಹಾಡುತ್ತ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವ ವಿಷಯವನ್ನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಶರಣರ ತತ್ವ ಪ್ರಸಾರ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತಂಬೂರಿಯ ಪಾತ್ರ ಗಮನಾರ್ಹ.

ವೀಣೆ :

ಇದು ಅತ್ಯಂತ ಮನೋಹರವಾದ ನಾದವನ್ನು ಹೊರಡಿಸಬಲ್ಲ ತುಂಬ ನಾಜೂಕಾದ, ಭಾರತದ ಪ್ರಸಿದ್ಧವೂ ಪ್ರಾಚೀನವೂ ಆದ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯ. ಕಿನ್ನರಿ, ವೀಣೆ, ಕಾಮಾಕ್ಷಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ - ಇತ್ಯಾದಿ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾರೆ. ವೀಣೆ, ಹಾಡಿಗೆ ಶ್ರುತಿ ನೀಡುವ ವಾದ್ಯವಾಗಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸನಲ್ಲಿದೆ (ವೀಣೆಯ ಬಾರಿಸಿ ಸಕಲೇಶ್ವರಂ ಗೊಂಡು ಗೀತವ ಪಾಡೆನೆ?). ಭೃಂಗಿವಿದ್ಯೆ, ಡೊಂಬವಿದ್ಯೆಗಳಂತೆ ವೀಣೆ ನುಡಿಸುವುದೂ ಒಂದು ವಿದ್ಯೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ (ಬ.ವ. 1111 ಪು. ೪೬೬). ಆದಯ್ಯನು ವೀಣೆ, ರುದ್ರವೀಣೆ, ತುಂಬರವೀಣೆ, ಕಿನ್ನರವೀಣೆ, ಕೈಲಾಸವೀಣೆಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ.

ಕಿನ್ನರಿ :

ಇದು ಭಾರತದ ಪ್ರಾಚೀನ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಕಿನ್ನರಿ', ಎಂಬ ಹೆಸರು ಬರಲು ಕಿನ್ನರ ಜನಾಂಗವೇ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ. ಕಿನ್ನರಿ ನುಡಿಸುವವರಿಗೆ ಜನಪದರಲ್ಲಿ ಕಿನ್ನರಿ ಜೋಗಿಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಕಿನ್ನರಿಯ ನಾಜೂಕತೆಯೇ ಪ್ರಾಯಶಃ "ಕೋಣನ ಮುಂದೆ ಕಿನ್ನರಿಯ ಬಾರಿಸಿದಂತೆ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು.

ದಂಡಿಗೆ :

ಅಥವಾ ವೀಣೆಯ (?) ವಿಚಾರವಾಗಿ ಅನೇಕ ವಿವರಗಳನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.^{೨೩} ಬಸವಕಾಲದ ದಂಡಿಗೆ ಬಿದಿರಿನ ದಂಡವೊಂದರಿಂದ ತಯಾರಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಶ್ರುತಿ ವಾದ್ಯ. ದಂಡದ ಒಂದು ತುದಿಗೆ ಒಣಗಿದ ಸೋರೆಬುರುಡೆ ಸೇರಿಸಿ, ಅದರ ಮೇಲೆ ಲೋಹದ ತಂತಿಗಳನ್ನು ಬಿಗಿದುಕಟ್ಟಿದ, ಈ ಸರಳವಾದ್ಯವನ್ನು ಎದೆಗೆ ಒತ್ತಿಕೊಂಡು ವೈಣಿಕ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದ. ಇಲ್ಲಿಯ ಬಸವಣ್ಣನ 'ಬತ್ತೀಸರಾಗವ ಹಾಡಯ್ಯ' ಎಂಬ ಮಾತು ದಂಡಿಗೆ ಹೊರಡಿಸುವ ನಾದಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ (ಬ.ವ. ೪೯೮ "ಎನ್ನ ಕಾಯವ ದಂಡಿಗೆಯ ಮಾಡಯ್ಯ....). ಈ ತಂತಿವಾದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಬೆರಳುಗಳಿಂದ ಅಥವಾ ಕಡ್ಡಿಯಿಂದ ಮೀಟಿದಾಗ ನಾದತರಂಗಗಳನ್ನು ಹೊರಡಿಸುವಂಥವು.

ಲೋಹವಾದ್ಯಗಳು :

ಕಂಚು, ಹಿತ್ತಾಳೆ, ಕಬ್ಬಿಣ ಮೊದಲಾದ ತುಂಡುಗಳಿಂದ ಮಾಡಿದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಆಕಾರದ ವಾದ್ಯಗಳೇ ಲೋಹವಾದ್ಯಗಳು. ಲೋಹ ವಾದ್ಯಗಳೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. "ತಾಳ"ವಾದ್ಯ. ಲೋಹದ ದುಂಡನೆಯ ಬಿಲ್ಲೆಗಳೇ ತಾಳಗಳು. ಇವುಗಳನ್ನು ಹಾಡು, ವಾದನ, ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತ ಬರಲಾಗಿದೆ. ಕರಪಾಲಮೇಳ, ಗೀಗೀಮೇಳ ಇತ್ಯಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ತಾಳವನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ತಾಳ ಮಹತ್ವದ ಮತ್ತು ಅವಶ್ಯಕ ವಾದ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಇದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ನರ್ತನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ತಾಳ ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ (ಭೂಮಿ ಆಕಾಶವನೊಂದು ಮಾಡಿ, ಚಂದ್ರಸೂರ್ಯರಿಬ್ಬರ ತಾಳವ ಮಾಡಿ ಆಡುವೆಲೆ...). ಬಹುರೂಪಕ್ಕೆ ತಾಳವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ ಹೇಳಿದರೆ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನೂ, ಬಹುರೂಪದಲ್ಲಿ ಮದ್ದಳೆ, ಕಹಳೆಗಳ ಜೊತೆ ತಾಳವನ್ನೂ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಚಿನ ತಾಳಗಳ ಹಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳನ್ನು ವಚನಗಳು 'ಕಂಸಾಳ,' ಕೌಸಾಳ, ಕೌಂಸಾಳ - ಇತ್ಯಾದಿ ಬೇರೆಬೇರೆ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಸರಿಸಿವೆ. 'ಕಂಸಾಳ' ಜನಪದ ಕಲಾವಿದರ ಒಂದು ವಾದ್ಯ ವಿಶೇಷ. ಶಿವ ಹಾಗೂ ಶರಣರ ಮಹಿಮೆಗಳನ್ನು ಕಥಾರೂಪದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವಾಗ ಬಳಸುವ

ವಾದ್ಯವಿದು. ಬೆಂಗಳೂರು, ಮಂಡ್ಯ ಮತ್ತು ಮೈಸೂರು ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಇಂದಿಗೂ 'ಕಂಸಾಳ' ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆಂಧ್ರದ ಕೆಲವು ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಸಾಳ ಉಳಿದಿರುವುದು ಗಮನಾರ್ಹ.

ಗಾಳಿ ವಾದ್ಯಗಳು :

ಬಿದಿರಬೊಂಬು, ಲೋಹದ - ಕಟ್ಟಿಗೆಯ ಕೊಳವೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಸಿರನ್ನು ಹಾಯಿಸಿ, ವಿವಿಧ ಸ್ವರಗಳನ್ನು ವಿವಿಧ ಉದ್ದೇಶಗಳಿಗಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸುವುದೇ ಗಾಳಿವಾದ್ಯಗಳ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಈ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು "ಸುಷಿ ರವಾದ್ಯ"ಗಳು ಅಥವಾ "ಮರುದ್ವಾದ್ಯ"ಗಳೆಂದು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. 'ಕೊಳಲು' ಸುಷಿರವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದ ವಾದ್ಯ. ವೇದಕಾಲದಿಂದಲೂ ಕೊಳಲು ಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಎರಡೂ ವಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದುದು ಅದರ ಜನಪ್ರಿಯತೆಗೆ ಹೆಗ್ಗುರುತು. ಇದನ್ನು ವಾಸ, ವಂಶ, ವೇಣು, ಪಿಳ್ಳೆಗೋವಿ ಮೊದಲಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಸುಮಾರು ಒಂದಡಿ ಉದ್ದದ ಬಿದಿರಗೊಳವೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸಿದ ಸರಳವಾದ್ಯ ಕೊಳಲು. ಇದು ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ಸಾಥೀವಾದ್ಯವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಬಂದಿದೆ. ಮೊಹರಂ ಹಾಡು, ಕೋಲಾಟದ ಹಾಡು, ಭಜನೆ, ಡೊಳ್ಳಿನಮ್ಯಾಳ- ಮೊದಲಾದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕ ಕಲೆಗಳಲ್ಲಿ ಕೊಳಲನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. ಕೊಳಲು ಗಾಳಿವಾದ್ಯವೆಂದು ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿತವಾಗಿದೆ. ಕೊಳಲನ್ನು ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ 'ವೇಣು' ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕರೆದರೆ, ಆದಯ್ಯನು "ವಾಸ"ವೆಂದು ಕರೆದಿದ್ದಾನೆ. ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ 'ವಾಸುಗಿ' ಎಂದು ಕರೆದುದು ಬಹುತೇಕ ಇದೇ ವಾದ್ಯವಾಗಿರಬೇಕು. ಕೊಳಲದನಿಗೆ ಸರ್ಪ ತಲೆದೂಗುವುದನ್ನು ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸರ್ಪಗಳನ್ನು ಮರುಳುಗೊಳಿಸಿ, ಹಿಡಿಯುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಾಯಕ ಸಾಧನವಾಗಿ ಪುಂಗಿಯಂತೆ ಬಳಸುವ ಇನ್ನೊಂದು ವಾದ್ಯ 'ನಾಗಸರ' ವನ್ನೂ ಆದಯ್ಯ ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ ಹೆಸರಿಸುವ 'ಮುಹುರಿ' ಎಂಬುದೂ ಗಾಳಿವಾದ್ಯವೇ ಇರಬೇಕು.

ಚರ್ಮ ವಾದ್ಯಗಳು :

ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳೆಲ್ಲವೂ ಅವನದ್ಧವಾದ್ಯಗಳೆಂದು ಪ್ರಾಚೀನ ಸಂಗೀತಶಾಸ್ತ್ರಜ್ಞರ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಚರ್ಮವನ್ನು ಕಟ್ಟಿಗೆ, ಮಣ್ಣು (ಮಡಕೆ) ಮತ್ತಿತರ ಪೊಳ್ಳಗಳ ಮೇಲೆ ಬಿಗಿದು, ಬಾರಿಸಿದಾಗ, ವಿವಿಧ ನಾದ ಹೊರಡಿಸುವ ವಾದ್ಯಗಳೇ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳು. ಮರದ ಘಟಕೆ ತೊಗಲುಬಿಗಿದು ಅದರ ಮೇಲೆ ಬಾರಿಸಿದಾಗ, ನಾದ ಹುಟ್ಟುವುದರ ಸೂಚನೆಯೊಂದನ್ನು ಮೆರೆಮಿಂಡಯ್ಯ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾನೆ (ಮರದ ಘಟಕೆ ತೊಗಲು ಬಿಗಿದು ಹೊಡೆಯೇ ಅದು ಒಡಗೂಡಿ ನಾದವಾಯಿತು). ಬಾರಿಸುವ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳೇ ಹೆಚ್ಚು. ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಬಳಕೆಯಿಲ್ಲದ, ಜನಪದ ಹಾಡು- ಗೀಡು; ಆಟಕೂಟಗಳೇ ಇಲ್ಲ.

ಮೃದಂಗ(=ಮದ್ದಳೆ) :

ಮೃದಂಗ (ಮೃತ್+ಅಂಗ) - ಈ ಪುರಾತನ ಚರ್ಮವಾದ್ಯವನ್ನು ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಮಣ್ಣಿನ ಪಡಗದಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ, ಮಣ್ಣಿನ ಪಡಗಕ್ಕೆ ಚರ್ಮ ಹೊದಿಸಿ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ, ಈಗಿನ ಮೃದಂಗದ ಪಡಗ ಕಟ್ಟಿಗೆಯದಾಗಿದೆ. ತಾಳಿಕೆಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಈ ಬದಲಾವಣೆ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿರಬೇಕು. ಶಾಸ್ತ್ರೀಯವಾದ ಮದ್ದಲೆ ಜಾನಪದ ವಾತಾವರಣಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಂಡಿದೆ. ದೊಡ್ಡಾಟಗಳಿಗೆ ಮದ್ದಳೆಯೇ ಸರಿಯಾದ ಜೊತೆವಾದ್ಯ. ದೊಡ್ಡಾಟದ ಸಂಗೀತಶೈಲಿ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತಶೈಲಿಯ ಒಂದು ಪ್ರಭೇದ. ಅಂದಾಗ ಕರ್ನಾಟಕ ಸಂಗೀತದೊಂದಿಗೆ ಅದರ ಜೊತೆ ವಾದ್ಯ ಮದ್ದಳೆಯೂ ದೊಡ್ಡಾಟಕ್ಕೆ ಸೇರಿಕೊಂಡುದು ಸಹಜವಿದೆ.”^{೨೩} “ಮೂಡಲಪಾಯದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯವೆಂದರೆ ಮೃದಂಗವೊಂದೆ.”^{೨೪} ವಿದ್ವಾಂಸರ ಈ ಮಾತುಗಳು ಮೂಡಲಪಾಯ ಬಯಲಾಟ (ದೊಡ್ಡಾಟ)ಕ್ಕೆ ಮೃದಂಗದ ಅನಿವಾರ್ಯತೆಯನ್ನು ಎತ್ತಿ ತೋರುತ್ತವೆ. ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯಾಟ, ಆಲಾವಿಹೆಜ್ಜೆ ಕುಣಿತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಮದ್ದಳೆಯನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಕ್ಷಗಾನದ ಮದ್ದಳೆಯ ಆಕಾರ ದೊಡ್ಡದು. ಅಲ್ಲಮನು ತನ್ನ ಯೌವನದಲ್ಲಿ ಮೃದಂಗ ವಿದ್ಯಾಪರಿಣತನಿದ್ದನೆಂದು, ಹರಿಹರನ ಪ್ರಭುದೇವರ ರಗಳೆಯಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಚಾಮರಸನ ಪ್ರಭುಲಿಂಗಲೀಲೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಮನ ಮದ್ದಳೆಯ ವಾದನದ ಪ್ರದರ್ಶನದ

ವರ್ಣನೆಯಿದೆ. ‘ವಡ್ಡಾರಾಧನೆ’ಯಲ್ಲಿ ಮದ್ದಳೆ, ಮರ್ದಳೆ, ಮರ್ದಳ ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ‘ಮದ್ದಳೆ’ ಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಮರ್ದಳದ ತದ್ಭವ ಮದ್ದಳೆ. ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಮದ್ದಳೆಗಾರರು ಗುಂಪುಗೂಡಿ ಮದ್ದಳೆಗಳನ್ನು ನುಡಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಯಿದೆ (ಸುಳಿದು ಮದ್ದಳೆಗಾರರೊಳಗೆ ಧಾಂಧಳವೆನಲು). ಬಹುರೂಪದ ಅಭಿನಯಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ತಾಳ, ಕಹಳೆ, ಕೊಳಲುಗಳ ಜೊತೆ ಮದ್ದಳೆಯ ವಾದನೆಯೂ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವುದನ್ನು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ. ಮದ್ದಳೆಯನ್ನು ಹೊಲೆಯರು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ (ಹೊಲೆಯರ ಮದ್ದಳೆಯಂ ನುಡಿವ ಡಂಬಕ ನಾನಯ್ಯ). ಮದ್ದಳೆ ವಾದಕನನ್ನು ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ “ಮದ್ದಳಿಗ” ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಆದಯ್ಯ “ಮೃದಂಗಮುರಜ”ವನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ಇಲ್ಲಿಯ “ಮುರಜ” ಮೃದಂಗದ ಹೆಸರೇ ಆಗಿದೆ. ಮೃದಂಗ ಮುರಜ’ ವೆಂಬುದು ಮಾರುಲಿಪದ.

ಜನಪದ ಪೂಜಾ ವಾದ್ಯಗಳು :

ದೇವಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಪೂಜೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಾರಿಸಲಾಗುವ ಈ ಸಂಗೀತ ವಾದ್ಯಗಳು ಭಕ್ತಿಭಾವಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವಂಥವು. ಭೇರಿ, ನಗಾರಿ, ಶಂಖ, ಕೊಂಬು, ಕಹಳೆ, ಜಾಗಟೆ, ಗಂಟೆ, ಶಂಖ, ಡೊಳ್ಳು, ಹಲಗೆ..... ಮೊದಲಾದವು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂಗೀತವಾದ್ಯಗಳು. ಈ ಪೂಜಾವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದ ಮಾಡಿದರೆ, ಇನ್ನು ಕೆಲವು ಕಡಿಮೆ ಶಬ್ದಗೈಯುತ್ತವೆ. ಹೆಚ್ಚು ಶಬ್ದಗೈಯುವ ‘ಭೇರಿ’ (ಚರ್ಮವಾದ್ಯ) ಯನ್ನು ಅನೇಕ ವಚನಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಭೇರಿ, ದುಂದುಭಿಗಳು ನಗಾರಿಗಿರುವ ಬಹು ಹಿಂದಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಹೆಸರುಗಳು. ನಗಾರಿಯ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಶಬ್ದದನಿಯನ್ನು ಅನುಲಕ್ಷಿಸಿ, “ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ರಾಜ”ನೆಂದು ಜನಪದರು ಕರೆಯುತ್ತಾರೆ. ‘ನಗಾರಿ’ಯನ್ನು ವಚನಗಳೂ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿವೆ. ಎರಡು ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಜೋಡಿಯಾದ “ಸಮಾಳವು” ಈಗಲೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ದೇವಾಲಯ ವಾದ್ಯವಾದ “ಸಮಾಳ”, ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ‘ಸಮ್ಮೇಳ’ (ಗಡಬಡ ಝಲ್ಲೆಂಬ ಸಮ್ಮೇಳ) ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ. ಸಮಾಳಕ್ಕೆ ‘ಸಂಬಾಳ’ ಎಂತಲೂ ಕರೆವ ರೂಢಿ. ಸಂಬಾಳವನ್ನು ‘ನಂದಿಕೋಲು’ ಮತ್ತು ಪುರವಂತರ ಕುಣಿತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇದನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ‘ಸಮಾಳರ’ ವೀರಶೈವ ಮನೆತನಗಳೂ ಇವೆ. ಸಿದ್ಧರಾಮನಲ್ಲಿ ‘ಮಡ್ಡು’ ಮತ್ತು ‘ಡಿಂಡಿಮ’ಗಳೆಂಬ ಎರಡು ಚರ್ಮವಾದ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖವಿದೆ (ಸಿದ್ಧರಾಮ :

ವ. ೨೫೦, ಪು. ೨೩೦ ಆರ್.ಸಿ.) 'ಡಮರು' ಶಿವನು ತನ್ನದೊಂದು ಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿರುವ ಪುರಾಣ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ. ಇದಿಂದು ಕೇವಲ ಮೈಲಾರಲಿಂಗನ ಗೌರವರ ವಾದ್ಯವಾಗಿದೆ. 'ಡಕ್ಕೆ' ಯೂ ಡಮರುವಿನಂತಹ ಜೋಡುಮೈಗಳಿರುವ ಚರ್ಮವಾದ್ಯ. ಇದನ್ನು ಬಲಕೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದು, ಕೈಯಾಡಿಸಿದಾಗ ನಾದ ಹೊಮ್ಮಿಸುವ ವಾದ್ಯ (ಬಲದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಉಲುಹಿನ ಡಕ್ಕೆ, ಡ. ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ). ಉತ್ತರ ಕನ್ನಡದ ಭಟಕಳ ತಾಲ್ಲೂಕಿನ ಗೊಂಡರು, ಡಕ್ಕೆಯನ್ನು ಭೂತಪೂಜೆಗೆ, ಮಾಸ್ತಿಪೂಜೆಗೆ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆಂದು ಡಾ|| ಎಲ್. ಆರ್. ಹೆಗಡೆ ಅವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ."

'ಹಲಗೆ' ಇದು ಪಟಹ, ತಮ್ಮಟ, ತಮ್ಮಡಿ, ತಪ್ಪಡಿ, ತಂಬಟ, ಹರೆ, ಪರೆ - ಇತ್ಯಾದಿ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿದೆ. 'ಚಮಡ ಸುಲ್ತತಮಟೆ ಕಾಯ್ಲಿ ಬಿಡ್ಡಿನ್' - ಎಂಬ ಬಳಕೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಚರ್ಮದಿಂದ ತಮಟೆ ತಯಾರಿಸುವುದು ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ಬಾರಿಸುವ ಮುನ್ನ ಕಾಯಿಸಬೇಕು ಎನ್ನುವ ಅರ್ಥ ಸೂಚ್ಯತೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು. 'ಒಲೆಯಿಲ್ಲದ ಒಕ್ಕಲಿಲ್ಲ, ಹಲಗೆಯಿಲ್ಲದ ಊರಿಲ್ಲ' - ಎಂಬ ಗಾದೆ ಹಲಗೆಯ ವ್ಯಾಪಕತೆಯನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹಲಗೆಗೆ ಪೂಜ್ಯನೀಯ ಸ್ಥಾನವಿತ್ತು (ಪೂಜಿಸುವ ತಮ್ಮಡಿ ಲಿಂಗವಾದುದ ಕಂಡೆ ; ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯ). ಭಕ್ತಿಯಿಲ್ಲದ ಆಡಂಬರದ ಪೂಜಕರನ್ನು 'ಬಱಿ'ಯ ಹಱಿಯನೆ ಬಾರಿಸಿ ಕುಱುಹನೆ ಪೂಜಿಸುವ ಗೊಱವರ ಮೆಚ್ಚುವನೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ?" ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ಗ್ರಾಮೀಣ ಹಬ್ಬ- ಹುಣ್ಣಿವೆ, ಜಾತ್ರೆ- ಉತ್ಸವ, ಮದುವೆ - ಮುಂಜಿವೆ, ಜನನ-ಮರಣ, ಬಯಲಾಟ ಮತ್ತು ಜನಪದ ಕುಣಿತಗಳಲ್ಲಿ ಹಲಗೆ ಬೇಕು. ಹುಲಿಕುಣಿತ, ಮೊಹರಂ ಕುಣಿತ, ಹೆಜ್ಜೆಮೇಳ, ಕೋಲಾಟ ಮೊದಲಾದ ಕುಣಿತಗಳಿಗೂ ಹಲಗೆಯ ಗತ್ತು ಆಧಾರ. ಪೂಜೆಯ ವೇಳೆಯಲ್ಲಿ 'ಶಂಖ' ಊದುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಸಂಗತಿ. ಶಂಖದ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಜಾನಪದ ಜೀವನದೊಂದಿಗೆ ಬೆರೆತುಹೋದ 'ಕಹಳೆ' ತುಂಬ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಪೂಜಾಸಮಯದಲ್ಲಿ ದೇವಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಿದ್ದ ವಾದ್ಯವಿದು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಹಳೆಯ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಅಖಂಡೇಶ್ವರನೆಂಬ ವಚನಕಾರ ಕಹಳೆಯನ್ನಲ್ಲದೆ, ಹೆಗ್ಗಾಳಿ, ಚಿನಿಕಾಳಿಗಳೆಂಬ ಅದರ ಎರಡು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾನೆ. ವಚನಕಾರ

ಸಿದ್ಧರಾಮ 'ಮಧುರ ಕಹಳೆ' ಮತ್ತು 'ಉಕ್ಕಡದ ಕಹಳೆ' ಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆದಯ್ಯನೂ 'ಹೆಗ್ಗಹಳೆ'ಯನ್ನು ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುತ್ತಾನೆ. ಕಹಳೆ ಊದುವವನನ್ನು ಬಹರೂಪಿ. ಚೌಡಯ್ಯ "ಕಹಳೆಕಾರ" ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. "ಅವನ ಹತ್ರ ಮಾತಾಡಿದ್ರೆ, ಕಹಳೆ ಬಾಯಿಗೆ ಮುತ್ತು ಕೊಟ್ಟಂಗ" - ಎನ್ನುವ ರೂಢಿ ಮಾತು ಕಹಳೆ ಪ್ರಚಾರ ಮಾಧ್ಯಮವೆಂಬುದನ್ನು ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ. ಬೇರೆಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಿಗಾಗಿಯೂ ಕಹಳೆ ಊದುವ ರೂಢಿಯಿದೆ. 'ಜಾಗಟೆ'ಯೂ ಪೂಜಾವಾದ್ಯ. ಹಳ್ಳಿಗರು ಇದನ್ನು ಜಾಂಗಟೆ, ಜಾಂಗ್ಲಿ ಎನ್ನುವರು. ಸುಮಾರು ಒಂದಡಿ ವ್ಯಾಸದ ಕಂಚಿನ ಈ ವಾದ್ಯವನ್ನು ಎಡಗೈಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಬಲಗೈಯ ಸುತ್ತಿಗೆಯಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬಾರಿಸಿದಾಗ ನಾದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಕೈಯಿಂದ ಬಾರಿಸುವ ಲೋಹವಾದ್ಯ ಜಾಂಗಟೆಯನ್ನು ಆದಯ್ಯ 'ಜಯಗಂಟೆ' ಎನ್ನುತ್ತಾನೆ. ಜಯಗಂಟೆ ಜಾಂಗಟೆಯ ಮೂಲರೂಪ. "ಜಾಂಗಟೆಯೊಳಗಣ್ಣನ್ನಿ ಜಾಂಗಟವ ನುಂಗಿತ್ತು" ಎಂಬೊಂದು ಉಲ್ಲೇಖ ಮೋಳಿಗೆಮಾರಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ. 'ಗಂಟೆ' ಇನ್ನೊಂದು ಪೂಜಾವಾದ್ಯ. ಗಂಟೆಗಳಿಲ್ಲದ ಗುಡಿಗಳೇ ಇಲ್ಲ. 'ದೇವರ ಮುಂದಿನ ಗಂಟೆ ಆಗ್ಯಾನ'- ಎನ್ನುವ ನುಡಿಗಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ದೇವರಿದ್ದಲ್ಲಿ 'ಗಂಟೆ' ಇದ್ದೇ ಇರುವುದೆಂಬ ಸೂಚನೆಯಿದೆ. ಗಂಟೆಯನ್ನು ಕೈಯಿಂದ 'ಗಳಗಳ' ಬಾರಿಸುವುದುಂಟು. ಇದು 'ಗಂಟೆ' ಹೆಳವರ ವಾದ್ಯವೂ ಆಗಿದೆ. ಸುಡುಗಾಡಸಿದ್ಧರೂ ಗಂಟೆ ಬಾರಿಸುತ್ತ ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡುವುದುಂಟು. ಪುರುವಂತರು, ಗೌರವರು ಕೊರಳಲ್ಲಿ ಗಂಟೆ ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಂಟೆಯ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಪೂಜಾ ವಾದ್ಯಗಳಲ್ಲದೆ, ಇತರ ವಾದ್ಯಗಳಾದ ಕಂಕರಿ (ಚೌಡಿಕೆ), ಘಟವಾದ್ಯ, ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕುಣಿತದ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾಗುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅನೇಕ ವಚನಕಾರರು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಹೀಗೆ, ಶಿವಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳ ಬಳಕೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಜನಜೀವನದ ನಿಕಟ ಸಂಪರ್ಕ ಪಡೆದ ವಚನಕಾರರು ಜನತೆಯ ಬದುಕಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂಶಗಳಂತೆ ಹಾಡು- ಸಂಗೀತ- ವಾದ್ಯಗಳ ವಿವರಗಳನ್ನು ನೀಡಿರುವುದು ಇಲ್ಲಿಯ ವಿಶೇಷ. ಇಲ್ಲಿದೆ ವಚನಗಳ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಮಹತ್ವ ಹಾಗೂ ಜಾನಪದ ಬದುಕಿನ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ.

ಜನಪದ ವಿವಿಧ ವಿನೋದಾವಳಿಗಳು

ಜನಪದರದು - ಅವರ ಆಡುಂಬೊಲವಾದ ತೆರೆದ ಹೊಲಗದ್ದೆಗಳಂತೆ, ತೆರೆದ ಹೃದಯ. ನಗೆ-ಹಾಸ್ಯ- ಕಟಕಿ-ಅವರ ಮಾತುಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿ

ಮೂಡಿರುತ್ತದೆ. ಬದುಕಿನ ಜಂಜಡದಲ್ಲಿ ತೊಳಲುತ್ತಿರುವ ಗ್ರಾಮೀಣರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಆದ್ರ್ವಗೊಳಿಸುವ ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯಕಲೆಗಳನ್ನು ಜನಪದ ವಿವಿಧ ವಿನೋದಾವಳಿಗಳನ್ನಬಹುದು (ಆಧುನಿಕ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ). ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇವು ದೈವೀ ಆರಾಧನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡರೂ ಬರುಬರುತ್ತ ಮನೋರಂಜನಾ ಸಾಧನಗಳಾದುವು. ದೈವೀಕುಣಿತ, ಹಾಡು, ಕ್ರೀಡೆ, ವೇಷ, ಆಟ-ನಾಟಕ, ಕರಕುಶಲಕಲೆಗಳು ನೋಡುವ ಗ್ರಾಮೀಣರಿಗೆ ಸೌಂದರ್ಯಾನಂದ ನೀಡಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಉತ್ಸಾಹ ತುಂಬುವ ಒಂದು ರೀತಿಯ “ಲಲಿತ ಕಲೆ”ಗಳನ್ನಬಹುದೇನೋ! ಆದರೆ ಈ ವಿನೋದಾವಳಿಗಳಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿದ ಕಲಾವಿದರಿಗೆ ವಚನಕಾಲದ ಸಮಾಜದಲ್ಲಿ ಗೌರವ ಇದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನಕ್ಕಾಗಿ ಪ್ರಾಣ ಅಥವಾ ಯಾವುದೇ ವಸ್ತುವಿನ ಜೊತೆ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ ನೀಡಿ ಬಂದ ಆಯದಲ್ಲಿ ತೃಪ್ತಿಪಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಕಲೆಗಳು ಕೇವಲ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವ ಕಾಯಕಗಳಾಗಿವೆ.

ಕುಣಿತ :

ಕುಣಿತದ (ನೃತ್ಯ) ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪುರುಷರಂತೆ ಸ್ತ್ರೀಯರೂ ನಾನಾ ವಿಧದ ಉಡಿಗೆ ತೊಡಿಗೆಗಳನ್ನು ಧರಿಸಿ ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಬಸವಣ್ಣ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಜೋಗಪ್ಪ-ಜೋಗತಿಯರು ತಲೆಯಮೇಲೆ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು, ಕಾಲಲ್ಲಿ ಗೆಜ್ಜೆಕಟ್ಟಿ, ಕೈಗಳಲ್ಲಿ ಬಳೆತೊಟ್ಟು, ‘ಬೀದಿಕುಣಿತ’ದ ಮೂಲಕ ದೇವಿ ಸೇವೆ ಮಾಡುವಂತೆ, ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ‘ಗೊರವಿತಿ’ಯರು ತಲೆಯ ಮೇಲೆ ನೀರಿನ ಕೊಡ ಹೊತ್ತು, ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕಂಕಣ, ಕಾಲಲ್ಲಿ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿಕೊಂಡು ಶಿವನನ್ನು ಒಲಿಸಲು ಕುಣಿಯುತ್ತಿದ್ದರು ಎಂದು ಅಲ್ಲಮ ಪ್ರಭುಗಳು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ. ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಜೋಗತಿಯ ಕುಣಿತದಂತೆ ಇದೂ ‘ಬೀದಿಕುಣಿತವೇ’ ಆಗಿರಬೇಕು. ಹರಿಹರನು ಹೇಳುವ ಮತ್ತು ಹರಿದಾಸರಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖವಾದ “ಕೇಳಿಕೆ” ಎಂಬುದು ‘ಬೀದಿಗುಣಿತ’ ಎಂಬುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ನಂದೀಧ್ವಜವನ್ನು ಕುಣಿಸುವುದೂ ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಕುಣಿತವೆಂದು ಪಿ. ವಿ. ವಿನಾರಾಯಣರು ತಮ್ಮ “ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ.... ಅಧ್ಯಯನ- ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಅಭಿಪ್ರಾಯಿಸಿರುತ್ತಾರೆ. ‘ನಂದೀಧ್ವಜಕುಣಿತ’ ಶೈವಸಂಪ್ರದಾಯದ ನೃತ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು

ಗಂಡುಕಲೆ. ಬಹುಶಃ ಕರ್ನಾಟಕದ ಎಲ್ಲೆಡೆ ಈ ಜನಪದ ನೃತ್ಯಕಲೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಕುಣಿತದಲ್ಲಿ ಹಲಗೆ, ತಾಳ, ಕೊಳಲು ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಹಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕುಣಿತದ ಕಾಯಕ ಶರಣ-ಶರಣೆಯರನ್ನು ಈ ಹಿಂದೆಯೇ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ.

ಕೋಡಗದಾಟ :

ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸಿ ಆನಂದಪಡುತ್ತ ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಎತ್ತು-ಹಸು-ಕರು, ಕರಡಿ, ಮಂಗ ಮುಂತಾದ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಸಂಜ್ಞೆಯ ಮೂಲಕ ವಿನೋದದಾಟದ ತರಬೇತಿ ನೀಡಿ, ಜನಮನೋರಂಜನೆಗೊಳಿಸುತ್ತ, ಅದನ್ನೇ ಉಪಜೀವನವೃತ್ತಿಯಾಗಿಯೂ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಬಂದಿದ್ದಾನೆ. ಮನುಷ್ಯನ ಮಾರ್ಗದರ್ಶನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ನಡೆಯುವ ಇಂಥ “ಬೀದಿ ಆಟ”ಗಳನ್ನು “ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬೀದಿ ಆಟ” ಗಳೆನ್ನಬಹುದು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕೋಡಗದಾಟವೂ ಒಂದು. ಈ ಆಟದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಕೋಣದ ಮೇಲೇರಿ ಕೋಡಗದಾಟವನ್ನು ಆಡುತ್ತಿದ್ದಂತೆ ತೋರುತ್ತಿದೆ (ಕೋಣನನೇರಿ ಕೋಡಗದಾಟವನಾಡುವಂಗೆ... ಅಮುಗಿ ರಾಯಮ್ಮ). ಕೋಡಗದಾಟವೆಂದರೆ ಮಂಗನಾಟ- ಕೋತಿಆಟ. ಈ ಆಟದಲ್ಲಿ ಕೆಂಪು ಕೋತಿಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಕೋಡಗವನ್ನು ಆಡಿಸಲು ಅಥವಾ ಕುಣಿಸಲು ಆಟಗಾರ ಕೋಲನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾಳೆ (ಕೋಲತುದಿಯ ಕೋಡಗದಂತೆ....ಆಡಿದೆನಯ್ಯ ನೀನಾಡಿಸಿದಂತೆ....). ಲಾಗಹಾಕುವುದರಲ್ಲಿ ಕೋಡುಗ ಪಳಗಿರುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಮೆರೆಮಿಂಡಯ್ಯ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ (ಲಾಗನರಿತು ಲಂಘಿಸುವ ವನಚರನಂತೆ). ಲಂಘಿಸುವುದು ಕೋಡಗದ ಸಹಜ ಗುಣ. ಬಸವಣ್ಣನವರು ಚಂಚಲ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಮರದಿಂದ ಮರಕ್ಕೆ ನೆಗೆಯುವ ಮರ್ಕಟಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ತುಂಬ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ. ಕಂಡ ಕಂಡವರಿಗೆ ಹಲ್ಲುಕಿರಿಯುವುದು ಕೋಡಗದ ಇನ್ನೊಂದು ಸ್ವಭಾವವೆಂದು ಪ್ರಭುದೇವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. “ಕೋಡಗಬಲ್ಲದೆ ಸೆಳೆಮಂಚದ ಸುಖವ?” “ಕೋಡಗದ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಣಿಕ್ಕವ ಕೊಟ್ಟಡೆ ನೋಡುತ್ತ ನೋಡುತ್ತ ಬೆರಗಾದುದ ಕಂಡೆ” - ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಮರ ವಚನಗಾದೆಗಳಲ್ಲಿ, ಕೋಡಗಕ್ಕೆ ಎಷ್ಟೇ ಚುರುಕು ಬುದ್ಧಿಯಿದ್ದರೂ ಅದು ಕೋಡಗ

ತಾನೆ, ಮನುಷ್ಯಬುದ್ಧಿ ಬರುವುದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂಬ ಭಾವವಿದ್ದುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ 'ಮಂಗ' ಶಬ್ದಕ್ಕೆ ಕೋಡಗ, ಕೋತಿ, ವನಚರ, ಮರ್ಕಟ ಮುಂತಾದ ಸಮಾನ ಅರ್ಥದ ರೂಪಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗಿವೆ. ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಮಾರಣ್ಣ' ಎಂಬ ಶರಣ, ಕೋತಿಯನ್ನು ಕುಣಿಸುವ ಕಾಯಕ ಕೈಕೊಂಡಿದ್ದುದನ್ನು "ಶಿವಶರಣ ಕಥಾರತ್ನಕೋಶ" ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.

ಕೋಲೆ ಬಸವನಾಟ :

ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಬೀದಿ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ 'ಕೋಲೆ ಬಸವನಾಟ' ಪ್ರಮುಖವಾದುದು. ಆ ಆಟವನ್ನು 'ಕವಲೆತ್ತು,' 'ಗವಲೆತ್ತು,' 'ಬುರ್ಬುರ್ ಬಸವಣ್ಣ' ಎಂದೂ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. ಈ ಆಟದಲ್ಲಿ ರಾಮ-ಲಕ್ಷ್ಮಣ ಹೆಸರಿನ ಎರಡು ಎತ್ತುಗಳು 'ಸೀತೆ' ಹೆಸರಿನ ಒಂದು ಹಸುವಿನ ಕರು. ಈ ರಾಮ- ಸೀತೆ ಪ್ರಾಣಿಗಳಲ್ಲಿ ಮದುವೆ ಸಂಬಂಧ ಏರ್ಪಡಿಸುವ ಮಾನವ- ಕಲಾವಿದ, ಈ ಆಟದ ನಿರ್ದೇಶಕ. ನಿರ್ದೇಶಕನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯ ಮೂಕಪ್ರಾಣಿಗಳು ತಲೆಯಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಅನುಮೋದಿಸುವುದು, ತಿರಸ್ಕರಿಸುವುದು ಬಲು ಮೋಜಿನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. "ಕವಲೆತ್ತಿನ್ದಾಂಗ ಗೋಣ ಹಾಕ್ತಿಯಲ್ಲ" - ಎಂಬ ದಿನಬಳಕೆಯ ಮಾತು ಸ್ವಂತ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿ ಇಲ್ಲದವನನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. 'ಕೋಲೆ ಬಸವನಾಟ' ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿಯೂ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. "ಕೂಡಲಚೆನ್ನಸಂಗನ ನಿಲವನರಿಯದೆ ಉಲಿಯದಿರಾ ಲೀಲೆಯ ಪಶುವೆ" ಎಂದು ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ ಹೇಳುವಲ್ಲಿ "ಲೀಲೆಯ ಪಶು" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಅವರು "ಕವಲೆತ್ತು" ಎಂದು ಸರಿಯಾಗಿಯೇ ಅರ್ಥೈಸಿದ್ದಾರೆ. ಈ "ಲೀಲೆಯ ಪಶು" ಎಂಬ ಸೂಚನೆಯ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ಕೋಲೆಬಸವನಾಟ ಇಂದಿನಂತೆ ಅಂದೂ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದ್ದ ಬೀದಿಪ್ರದರ್ಶನ ಕಲೆಯಾಗಿತ್ತೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಕೋಡಂಗಿ ಕುಣಿತ :

'ಕೋಡಂಗಿ' ಎಂದರೆ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಮೂಡಲಪಾಯ ದೊಡ್ಡಾಟದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಹಾಸ್ಯಗಾರ - ವಿದೂಷಕ - ಸಾರಥಿ. ಬಯಲಾಟದಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಹಾಸ್ಯಪಾತ್ರವಿದು. ಬಯಲಾಟದ ಕೋಡಂಗಿ ಅಪ್ಪಟ ಹಳ್ಳಿಗ, ಎಬಡ, ಹುಂಬ, ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ವೇಷಧರಿಸಿ, ಹಾಸ್ಯದ ಚಟಾಕಿ ಹಾರಿಸುತ್ತ,

ಕೋಡಂಗಿಯಂತೆ ಕುಣಿಯುತ್ತಲೇ ಅಂಗಚೇಷ್ಟೆ ಮಾಡುವುದು. ಅಣಕಿಸುವುದು, ವಿಡಂಬಿಸುವುದು, ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು - ಆಟದ ಉದ್ದಕ್ಕೂ ನಡೆಸಿಯೇ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಕೋಡಂಗಿ ವೇಷದವನು ಕೆಲವು ವೇಳೆ ಮನೆಮನೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕುಣಿದು ಜನರನ್ನು ರಂಜಿಸಿ, ಅವರಿಂದ ದವಸಧಾನ್ಯ ಸಂಗ್ರಹಿಸುವನು. ಕೋಡಂಗಿ ಕುಣಿತದ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದೆ. ಡೊಂಬವಿದ್ಯೆ, ವೀಣಾವಿದ್ಯೆಗಳಂತೆ, ಭೃಂಗಿವಿದ್ಯೆಯೂ ಒಂದೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಅಭಿಪ್ರಾಯ ಪಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಹರಿಹರ ಕವಿ ತನ್ನ "ಭೃಂಗೀಶ್ವರ ರಗಳೆ" ಯಲ್ಲಿ ಕೋಡಂಗಿ ಕುಣಿತದ ವೇಷಭೂಷಣ, ಹಾವ- ಭಾವಗಳನ್ನು ಸುಂದರವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಡೊಂಬರಾಟ :

"ಡೊಂಬಗ ನೆಲಿ ಇಲ್ಲ" ಎಂಬ ಗಾದೆ ಡೊಂಬರು ಅಲೆಮಾರಿಗಳೆಂದು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಜಿಗಿತ, ಲಾಗ, ಗಣೆಯ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುವುದು, ಕತ್ತಿ ತಿರುಗಿಸುವುದು, ಕಬ್ಬಿಣ ಗುಂಡೆಸೆಯುವುದು, ಗಾಡಿಯ ಇರಸನ್ನು ಹಗ್ಗಕಟ್ಟಿ ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಮೇಲೆತ್ತುವುದು, ಹಲ್ಲಿನಿಂದ ಮತ್ತು ಕೂದಲುಗಳಿಂದ ತುಂಬಿದಕೊಡ ಎತ್ತುವುದು, ಕಬ್ಬಿಣದ ಬಳೆಗಳಲ್ಲಿ ಲಾಗ ಹಾಕುವುದು - ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಕಸರತ್ತಿನ ಪ್ರದರ್ಶನಗಳನ್ನು ಡೊಂಬರು ನೀಡುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರದರ್ಶನಕ್ಕೆ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ಡೋಲು, ತಮಟೆ, ತಾಳಗಳನ್ನು ಬಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಬೀದಿಕಸರತ್ತಿನ ಆಟವಿದು. ಡೊಂಬರಾಟದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಹಲವಾರು ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಡೊಂಬರದು ಸಾಮೂಹಿಕ ಆಟ. ಇದು ಕಸರತ್ತಿನದು ಮತ್ತು ಅನೇಕ ಮಣಿತಳಿಂದ ಕೂಡಿದ್ದಾಗಿದೆ ಎಂಬ ಸೂಚನೆ ಏಲೇಶ್ವರ ಕೇತಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಜನಾಂಗದವರನ್ನು ಇತರರು ಗೌರವದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತಿರಲಿಲ್ಲ; ನಟಿಸಿ ಬಾಣವಿಲಾಸಿಸುವಿದ್ಯವ ಕಲಿತ ಡೊಂಬನೇನು ಕಿರಿಯನೆ?" ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನ ಮಾತೂ ಡೊಂಬರಿಗೆ ಗೌರವ ಇಲ್ಲದುದನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕೋಲಿನೊಡನೆ ನರ್ತಿಸುವವರನ್ನು ವಚನಗಳು "ಕೊಲ್ಲಟಿಗ", "ಕೋಲಾಟಕ" ಎಂದಿದೆ. ಡೊಂಬರನ್ನು ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ "ಕೊಲ್ಲಟಿಗ"ರೆಂತಲೂ ಕರೆಯುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ಕನ್ನಡ ನಿಘಂಟಿನಲ್ಲಿ "ಕೊಲ್ಲಟಿಗ" ಎಂಬುದಕ್ಕೆ ಡೊಂಬ, ಡೊಂಬರವ ಎಂದು ಅರ್ಥವಿರುವುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ವೇಷಗಾರಿಕೆ :

ವೇಷಗಾರಿಕೆಯನ್ನು ತಮ್ಮ ಜೀವನ ವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡ ಜನಪದ ವೃತ್ತಿಕಲಾವಿದರೇ ವೇಷಗಾರರು. ಇವರನ್ನು ಬಹುರೂಪಿ, ವೇಷಧಾರಿ, ಜಾತಿಗಾರ - ಮುಂತಾದ ಹೆಸರುಗಳಿಂದ ಕರೆಯುವುದುಂಟು. “ಭೈರವೇಶ್ವರ ಕಾವ್ಯದ ಕಥಾಮಣಿಸೂತ್ರರತ್ನಾಕರ’ವು ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯನಿಗೆ ‘ಜಾತಿಕಾರ’ ಎಂದು ಕರೆದು, ಅವನು ಹದಿನೆಂಟು ಜಾತಿಯ ನೂರೇಂಟು ಕುಲದ ವೇಷವಂ ತೊಟ್ಟು ನಟಿಸುತ್ತಿದ್ದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ, ಅನೇಕ ಜಾತಿಯವರನ್ನು ಅಭಿನಯಿಸಿ ತೋರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇವರಿಗೆ ಜಾತಿಗಾರ ಎಂಬ ಹೆಸರು ರೂಢವಾಗಿರಬೇಕು.”^{೨೬} ‘ಜಾತಿ-ಗಾರ’ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ ಮತ್ತು ಅದು ‘ವೇಷಗಾರ’ ‘ಬಹುರೂಪಿ’ ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿಯೇ ಬಳಕೆಯಾಗಿದೆ. ಬೇರೊಬ್ಬರನ್ನು, ಬೇರೊಂದನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿ, ಅದನ್ನೇ ವೇಷಧರಿಸಿ ಕುಣಿದು ಹಾಡಿ ಜನಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ ಕತೆಯೇ ವೇಷಗಾರಿಕೆ ಅಥವಾ ಬಹುರೂಪ. ಇದನ್ನು ಬೀದಿವೇಷ ಅಥವಾ ‘ಬೀದಿ ಆಟ’ ಎಂತಲೂ ಕರೆಯಬಹುದು. ನಾನಾ ವೇಷಧರಿಸಿ, ನಾನಾ ಕಡೆ ಅಲೆದು, ದ್ರವ್ಯಸಂಪಾದಿಸಿ, ಉಪಜೀವನ ನಡೆಯಿಸುವ ಅಲೆಮಾರಿ ಜನಾಂಗವೇ ವೇಷಗಾರರು” ಎಂದು ವಚನಕಾರರು ಸೂಚಿಸುತ್ತಾರೆ (“ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಹೆಸರು ಹೇಳುವ ಜಾತಿಕಾರನಂತೆ.....” ಅಮುಗಿ ರಾಯಮ್ಮ). ಇವರನ್ನು ವಚನಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ, ಟೀಕಿಸುತ್ತಾರೆ.

ಬಹುರೂಪವು, ವೇಷಹಾಕಿ ಕುಣಿಯುವುದರೊಂದಿಗೆ ನಾಟಕದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. “ಸುಳಿದು ಮದ್ದಳೆಗಾರರೊಳಗೆ ಧಂಧಳವೆನಲು, ಕುಣವ, ಪಾಡುವ ಬಹುರೂಪಗಳ ನಾಟಕ, ತಾಳಧಾರಿಯ ಮೇಳ, ಕಹಳೆಗಾರನ ನಾದ, ಕೊಳಲರವದೊಳಗಾಡುತ್ತ ಒಳಹೊರಗೆ ಕಾಣಬರುತ್ತಿದೆ ಚಿತ್ರದ ಬೊಂಬೆ”- ಎಂಬ ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಬಹುರೂಪ ಒಂದು ನಾಟಕವಾಗಿದ್ದಿತೆಂದೂ ಅದರಲ್ಲಿ ತಾಳ, ಮದ್ದಳೆ, ಕಹಳೆ, ಕೊಳಲು - ಬಾರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂದು ಸೂಚಿಸಲಾಗಿದೆ. “ಭೈರೂಪಕ್ಕೆ ಭಾಷಾಂಗವಿಲ್ಲದಿರೆ ಮೆಚ್ಚದು ಜನ” - ಎಂಬ ಶಿವಲಿಂಗ ಮಂಚಣ್ಣನ ವಚನದ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಬಹುರೂಪಿಗಳು ಸಂಭಾಷಣೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬಹುರೂಪವನ್ನು ತೆರೆ ಕಟ್ಟಿಯೂ ಆಡುತ್ತಿದ್ದರು” (ತೆರೆಯ ಮರೆಯ ಬಹುರೂಪದಂತೆ - ವ.ಭಂ. ಶಾಂತರಸ). ವೇಷಗಾರರು

ಕುಣಿತದ ಜೊತೆಯಲ್ಲಿ, ಡೊಂಬರಂತೆ ನಾನಾ ಕಸರತ್ತಿನ ಆಟಗಳನ್ನು ನೀಡುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ವಚನಾಧಾರಗಳಿವೆ.

ಗೊಂಬೆಯಾಟ :

ಸಂಸ್ಕೃತ ನಾಟಕಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಗೊಂಬೆಯಾಟ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು. ಇದು ಛಾಯಾನಾಟಕ, ನೆರಳುಬೆಳಕಿನಾಟ. ರಂಗದ ಮುಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಒಂದು ತೆಳ್ಳನೆಯ ಅರಿವೆಯ ಪರದೆ ಕಟ್ಟಿ ಹಿಂದೆ ಹಿಲಾಲು ಹಚ್ಚಿ ಸೂತ್ರಧಾರನು ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಇಳಿಬಿಟ್ಟು, ದಾರದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಕುಣಿಸುತ್ತಾನೆ. ಆಗ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಬಿದ್ದ ನೆರಳಿನಿಂದ ಬೊಂಬೆಗಳು ಸಜೀವ ಪಾತ್ರಗಳಂತೆಯೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ಗೊಂಬೆಗಳ ಕತ್ತು, ಕೈ, ಕಾಲು, ಬೆರಳು ಮೊದಲಾದ ಕಡೆಗೆ ದಾರದಿಂದ ಕಟ್ಟಿ, ತನ್ನ ಕೈ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಎಲ್ಲ ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಸುತ್ತಿ ಹಿಡಿದು, ಬಹು ಎಚ್ಚರಿಕೆಯಿಂದ ಎಳೆದಳೆದು ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಆಡಿಸುವ ಈ ಆಟಕ್ಕೆ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯಾಟ ಅಥವಾ ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಯಾಟ ಎನ್ನುವರು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಆಟದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಶರಣರು ತಮ್ಮನ್ನು ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಗೆ ಹೋಲಿಸಿಕೊಂಡುದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ನಮ್ಮೆಲ್ಲರನ್ನೂ ಆಡಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರ ದೇವರು, ನಮಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವೆಂಬುದಿಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪರಿಶೀಲನೆಗೆ ನೋಡಿ : “ನೀನಾದಿಸುವ ಬೊಂಬೆ ನಾನು” (ಬಸವಣ್ಣ), “ನೀವು ಮಾಡಿದ ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ ನಾನಯ್ಯ ನನಗೆ ಬೇರೆ ಸ್ವತಂತ್ರವುಂಟೆ?, (ಬಸವಣ್ಣ) “ಆಡುವ ಗೊಂಬೆಯನು ಆಡಿಸುವಾತಂಗಲ್ಲದೆ ಆಡುವ ಗೊಂಬೆಗೆಲ್ಲಿಯದೊ ಸ್ವತಂತ್ರತೆ?” (ಸಿದ್ದರಾಮ), “ನೇಣ ತುದಿಯ ಬೊಂಬೆಯಂತೆ ಆಡಿದನಯ್ಯ ನೀನಾಡಿಸಿದಂತೆ, ಆನು ನುಡಿದನಯ್ಯ ನೀ ನುಡಿಸಿದಂತೆ” (ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ) ಇತ್ಯಾದಿ.

ಆರಂಭದಲ್ಲಿ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಕಿಟ್ಟದಿಂದ ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಿಗೆಯಿಂದ ತಯಾರಿಸುತ್ತಿರಬೇಕು. ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ‘ಜಕ್ಕಿಯರ’ ಅಥವಾ ಜಕ್ಕೀರ ಬ್ರಹ್ಮಯ್ಯ ಭಕ್ತರಾಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಮರದ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಕುಣಿಸುವ ಸೂತ್ರಧಾರನಿದ್ದನೆಂದು ಶಿವಶರಣ ಕಥಾರತ್ನಕೋಶದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಮರದಿಂದ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಯೊಂದು ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ

(ಮರದ ಸಂದಿನ ಬೊಂಬೆಯೆ?). ಮಣ್ಣಿನಿಂದಲೂ ಗೊಂಬೆಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ, ಅವುಗಳಿಗೆ ನಾನಾ ಬಗೆಯ ಬಣ್ಣದ ಬಟ್ಟೆಗಳನ್ನು ಉಡಿಸಿ, ಕಾಲಿಗೆ ಉಲಿವ ಗೆಜ್ಜೆಗಳನ್ನು ಕಟ್ಟಿ, ಅರಳೆಲೆಯಿಂದ ಶೃಂಗರಿಸುತ್ತಿದ್ದರೆಂದು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಮತ್ತು ಭೋಗಣ್ಣಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ತೆಳುವಾದ ತೊಗಲಿನ ವರ್ಣರಂಜಿತ ಗೊಂಬೆಗಳು ಗೊಂಬೆಯಾಟದಲ್ಲಿ ಕ್ರಮೇಣ ಬಳಕೆಗೆ ಬಂದು, 'ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯಾಟ' ವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯಾಟ ಬೆಳಕಿಗೆ ಬಂದ ಕೂಡಲೇ 'ಕಿಟ್ಟದ' ಅಥವಾ 'ಮರದಗೊಂಬೆಯಾಟ' ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಸರಿದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು- ಗೌರವಸ್ಥರು ಈ ಆಟವನ್ನು ನೋಡಬಾರದೆಂಬ ನಂಬಿಕೆ ಆಗಲೂ ಇತ್ತು. "ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರ ವಿನೋದದಾಟವನು ಜಂಗಮ ಮುಂತಾಗಿ ನೋಡದೆ, ತಾನೋಡಿದನಾದಡೆ ತೊಗಲುಬೊಂಬೆಯ ನೋಡಿದ ಸಮಾನ' ವೆಂಬ ಚಿನ್ನಬಸಣ್ಣನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಅದು ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಸೂತ್ರದ ಗೊಂಬೆಯಾಟ (ಚಿನ್ನಬಸಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಬರುವ 'ಜಂತ್ರದ ಬೊಂಬೆ' ಎಂಬುದು ಸೂತ್ರದ ಬೊಂಬೆಯೇ; ಜಂತ್ರ=ಯಂತ್ರ=ಯಾಂತ್ರೀಕವಾದುದು) ಮತ್ತು ತೊಗಲುಗೊಂಬೆಯಾಟಗಳಲ್ಲಿ ಗೀತ- ವಾದ್ಯ- ಕುಣಿತ ಮಾತುಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇದ್ದು, ಇವು ಪೌರಾಣಿಕ - ಧಾರ್ಮಿಕ ವಸ್ತುವನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಪ್ರದರ್ಶನಗೊಳಿಸಿ, ಜನಮನರಂಜಿಸುತ್ತ ಬಂದ ಮೊದಲ ಜನಪದ ಆಟಗಳು. ಇವುಗಳ ಮುಂದಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ರೂಪವೇ ಬಯಲಾಟಗಳು.

ಸಿಡಿಯಾಟ :

ಊರ ದೇವರ ಜಾತ್ರೆಯಂತಹ ಉತ್ಸವದ ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಗ್ರಾಮೀಣರು ಸಿಡಿ ಆಡುವರು. ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಕಲೆಯಿದು. ಎತ್ತಿನ ಬಂಡಿಯ ಗಣಿಯ ತುದಿಗೆ, ಇನ್ನೊಂದು ಗಣಿಯನ್ನು ಜೋಡಿಸಿ, ಹಗ್ಗದಿಂದ ಬಿಗಿದು ಕಟ್ಟಿ, ಅದರ ತುದಿಗೆ ಸಿಡಿಯಾಡುವವನ ಬೆನ್ನಹರಿಗೆ ಬಟ್ಟೆಯಿಂದ ಕಟ್ಟಿ, ಕಬ್ಬಿಣದ ಕೊಕ್ಕೆಗೆ ಸಿಕ್ಕಿಸಿ, ತೂಗುಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕ್ರಮೇಣ ಬಂಡಿಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಒತ್ತಿದಾಗ, ಗಣಿ ಮೇಲೇರುತ್ತದೆ. ಈಗ ನೆಲದ ಮೇಲಿದ್ದವರು ಬಂಡಿಯನ್ನು ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ನೂಕುತ್ತ ಸಾಗಲು ಗಣಿಯ ತುದಿಯಲ್ಲಿ ಸಿಡಿಯಾಡುವ ವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನ ಕೈಚವರಿ ಬೀಸುತ್ತ, ಕಾಲುಗಳನ್ನಾಡಿಸುತ್ತ ವರ್ತುಲಾಕಾರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿ ಆಡುವನು. ಇದನ್ನು 'ಸಿಡಿ ಆಡುವುದು' ಅಥವಾ 'ಸಿಡಿಯಾಟ' ಎನ್ನುವರು. ಈ ಆಟ ಆಡುವುದು

ಗ್ರಾಮದೇವತೆಗೆ ಮಾಡುವ ಒಂದು ಬಗೆಯ ದೇವತಾಸೇವೆಯೇ. 'ಮಾರಿಗೆ' ಮಾರಿಭಕ್ತರು ಸಿಡಿಯಾಟದ ಸೇವೆ ಸಲ್ಲಿಸುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು 'ಶಿವಶರಣಕಥಾರತ್ನಕೋಶ' ತಿಳಿಸುತ್ತದೆ.^{೨೭} ಕೊರಳಿಗೆಕವಡೆಯ ಕಟ್ಟಿ, ಬಾಯಿಬಿಗಿಯಾಗಿ ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು ಹುರಿಬೆನ್ನ ಸಿಡಿಯಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಸಿದ್ಧರಾಮ ತಿಳಿಸುವನಲ್ಲದೆ ಹುರಿಬೆನ್ನ ಸಿಡಿ ಆಡುವವರನ್ನು ದುರಾಚಾರಿಗಳೆಂದು ಜರೆದಿದ್ದಾನೆ. (ಸಿದ್ಧರಾಮ; ಪ: ೧೩:೧೫ ಆರ್.ಸಿ). ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನೂ ಕೂಡ ".....ಭಕ್ತ ಹುರಿಬೆನ್ನ ಸಿಡಿ ಬಾಯಬೀಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವುದು ಅದಾವ ವಿಚಾರವಯ್ಯ" ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ, ಸಿಡಿಯಾಟಗಾರರನ್ನು ಟೀಕಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಪಗರಣ :

ಇದು ಯಾವುದೇ ನಿಯಮ- ಲಕ್ಷಣಗಳಿಗೆ ಒಳಪಡದ ಗ್ರಾಮೀಣ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಕಲಾಪ್ರದರ್ಶನ, ಕನ್ನಡ ಜನಪದ ರಂಗ ಪ್ರಕಾರ. ಸಂಸ್ಕೃತದ 'ಪ್ರಕರಣ' ಹಳಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಪಗರಣ', ನಡುಗನ್ನಡದಲ್ಲಿ 'ಹಗರಣ', ಈಚೆಗೆ 'ಹಗಣ' ವೆಂದು ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿದೆ. 'ಪ್ರಕರಣ' ನಾಟಕದ ಪ್ರಭೇದ. 'ಹಗರಣ' -ವೇಷ ಹಾಕಿ ನಗಿಸುವ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನೋರಂಜನ ಕಲೆ. 'ಹಗರಣ' ಎಂಬುದು ಗಲಾಟೆ, ತಂಟೆ-ವಂಚನೆ. 'ಹಗಣ'ವೆಂದರೆ ಸೋಗು, ಕೃತಕ. "ಹಗಣಗಿತ್ತಿ ಹಬ್ಬ ಮಾಡಿದರೆ ಮನಿಗಂಡ ಉಪವಾಸ ಇದ್ದಂತ" - "ಹಾದರಾ ಮಾಡೂದಕ್ಕ ಮೊದಲು ಹಗಣಾ ಮಾಡಬೇಕಾಗತೈತಿ" - ಇತ್ಯಾದಿ ಗಾದೆಗಳು ಈ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿದಂತಿದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದ ಅನೇಕ ಕಡೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಗಣವು 'ಹಗಣ'ವೆಂಬ ವ್ಯಂಗ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. 'ಹಗರಣವು' ಕೆಲವಾರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸ್ಯ, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ಕೃತಕ, ಸೋಗು ಮುಂತಾದ ಅರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿದೆ.^{೨೮} 'ಕಾರಹುಣ್ಣಿವೆ' ಹಬ್ಬದ ದಿನದಂದು ಪಗರಣವಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖವೊಂದು ಚಿನ್ನಬಸಣ್ಣನಲ್ಲಿದೆ. ಕೇವಲ ನಗಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡ ಈ ಆಟವನ್ನು ಈಗಲೂ ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಯ ಚಿ. ಕಿತ್ತೂರು, ದೇವಗಾವಿ, ಬಸರಕೋಡ, ತಿಗಡೊಳ್ಳಿ - ಮೊದಲಾದ ಗ್ರಾಮಗಳಲ್ಲಿ ಜಾತ್ರೆ, ಉತ್ಸವ, ಹಬ್ಬ- ಹರಿದಿನಗಳಲ್ಲಿ, ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಪುರುಷರು ಪ್ರದರ್ಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಪಗರಣದ ವೇಷಧಾರಿಗಳು ಬೀದಿ ಬೀದಿಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕುಣಿತ - ಮಾತುಗಳಿಂದ ಜನಮನೋರಂಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾಗಿದೆ. ಈ ಬೀದಿ ಆಟದಲ್ಲಿ ವಾದ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಆದರೆ

ಅವು ಜನಗಳ ಹಾಸ್ಯಕ್ಕೆ, ನಗೆಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತಿದ್ದುವೆಂದು ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ ತಿಳಿಸುತ್ತಾನೆ (ಹಗರಣದ ವಾದ್ಯದಂತೆ ನಗೆಗೆಡೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದರು). 'ಪಗರಣ' ವನ್ನು 'ಪಗರಣಿಗರನ್ನು' ಶರಣರು ವಿಡಂಬಿಸಿದ್ದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತೋರಿಬರುತ್ತದೆ. ಏನೇ ಆದರೂ 'ಪಗರಣ' ಇದು ಕನ್ನಡಿಗರ ರಂಗ ಪರಂಪರೆಯ ಸ್ವಂತ ಆಸ್ತಿ. ಶಿವಶರಣ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಅದನ್ನು ಅನೇಕ ಬಾರಿ ಸ್ಮರಿಸುತ್ತದೆ.^{೨೯}

ಹಾವಾಡಿಗರಾಟ :

ಕಾಡಿನಿಂದ ಹಾವು (ನಾಗರಹಾವು) ಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ತಂದು, ಅವುಗಳ ವಿಷದ ಹಲ್ಲು ಮುರಿದು, ನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅವನ್ನು ಆಡಿಸುವ ಕಲೆ, ಹಾವಾಡಿಗರ ಆಟ. ಈ ವೃತ್ತಿ ಕಲೆಯಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವವರು ಹಾವಾಡಿಗರು. ನಾಗರಹಾವು ಹೆಡೆಬಿಚ್ಚಿ ಆಡುವುದು ತುಂಬ ಮೋಜಿನದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾವಾಡಿಗರ ಪುಂಗಿಯ ನಾದಕ್ಕೆ ಮರುಳಾದ ಹಾವು ತಲೆ ಅಲ್ಲಾಡಿಸಿ ಆಡುವುದು ಸೋಜಿಗಾನಂದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಸರ್ಪವು ಸುಮಧುರ ನಾದಕ್ಕೆ ತಲೆದೂಗುವುದನ್ನು ಮಾಚಯ್ಯ ಸೂಚಿಸುತ್ತಾನೆ. ಹಾವು - ಮುಂಗಲಿಗಳ ಮಧ್ಯದ ಕದನದಾಟವಂತೂ ನೋಡುಗರ ಮೈನವಿರೇಳಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಬೀದಿ ಆಟಕ್ಕಾಗಿ, ನಾಗರ, ಮಿಡಿನಾಗರ, ಘಟಸರ್ಪ, ಹೆಬ್ಬಾವು, ಕೆರಿಹಾವು, ಮಣ್ಣುಮುಕ್ಕ ಹಾವು - ಎಲ್ಲ ಜಾತಿಯ ಹಾವುಗಳನ್ನು ಹಿಡಿದು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಬುಟ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ, ಬಾಯಿಯನ್ನು ಭದ್ರವಾಗಿ ಮುಚ್ಚಿರುತ್ತಾರೆ. ಪುಂಗಿ, ಕೊಳಲು, ಡಮರುಗಳನ್ನು ಈ ಆಟದಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಆಟದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಾಣಿ (ಹಾವು) ವಾದ್ಯವಿಶೇಷಗಳು, ಅಲ್ಲದೆ ಹಾವನ್ನು ಬಚ್ಚಿಡುವ 'ಹೇಳಿಗೆ' (ಬುಟ್ಟಿ ಅಥವಾ ಪೆಟ್ಟಿಗೆ) ಮುಂತಾದವುಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣಿ ಕ್ರೀಡೆ - ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನ ಸ್ಪರ್ಧೆ :

ಪ್ರಾಣಿಗಳನ್ನೇ ಅನುಕರಿಸಿ ಬೆಳೆದ ಮಾನವ ತನ್ನ ಬುದ್ಧಿಶಕ್ತಿಯಿಂದ, ತಿರುಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಿಕ್ಷಣ ನೀಡಿ, ತನ್ನಂತೆ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹೋರಾಟದ - ಸ್ಪರ್ಧೆಯ ಮನೋಭಾವವನ್ನು ತುಂಬಿದ್ದಾನೆ. ಎಮ್ಮೆ, ಎತ್ತು, ಕುದುರೆ, ತಗರು, ಕೋಳಿ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಸ್ಪರ್ಧೆಗೆ ತರಬೇತುಗೊಳಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪ್ರಾಣಿಕ್ರೀಡೆಗಳಲ್ಲಿ 'ಪಣ' ವಿಟ್ಟು ಆಡುವುದು ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಕವಾದುದು. ಚಿತ್ರದುರ್ಗ, ದ.ಕ. ಜಿಲ್ಲೆ,

ತುಮಕೂರು, ಬೆಳಗಾವಿ ಜಿಲ್ಲೆಗಳಲ್ಲಿ "ಕೋಳಿಕಾಳಗ" ತುಂಬ ಪ್ರಸಿದ್ಧವಾದುದು. ಇದು ಎರಡು ಹುಂಜಗಳ ನಡುವಿನ ಕಾದಾಟ. ಇದು ಮನುಷ್ಯ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಂದ ಪಡೆಯುವ ಮನರಂಜನೆ. 'ಟಗರು' ಅಥವಾ 'ತಗರು'ಗಳ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಳಗವನ್ನು ಏರ್ಪಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಟಗರು ಕಾಳಗದ ಸೂಚನೆಯೊಂದು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನಲ್ಲಿದೆ. ("ತರ್ಕವೆಂಬುದು ತಗರಹೋರಟೆ")

ಕುಸ್ತಿ :

ಕುಸ್ತಿಯನ್ನಾಡುವವರು ಕುಸ್ತಿಯಾಳುಗಳು ಅಥವಾ ಮಲ್ಲರು ಅಥವಾ ಜಟ್ಟಿಗಳು. ಶುದ್ಧಾಂಗ ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇವರಿಗೆ 'ಪೈಲ್ವಾನ'ರೆಂದು ಕರೆಯುವ ರೂಢಿ. ಸಿದ್ಧರಾಮನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಉಕ್ತವಾದ 'ಗರಡಿಕಾರ' (ವ. ೫೫೧ ಆರ್.ಸಿ) ಎಂಬುದು ಕುಸ್ತಿಯಾಳನ್ನೇ ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಕುಸ್ತಿ ಹಿಡಿಯುವ ಸ್ಥಳ (ಮನ)ಕ್ಕೆ 'ಗರಡಿಮನೆ' ಎನ್ನುವರು. ಕುಸ್ತಿಪಟುಗಳಾಗಬೇಕಾದರೆ ಚೆನ್ನಾಗಿ ತಾಲೀಮು (ವ್ಯಾಯಾಮ) ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣರ ಶಕ್ತಿಪ್ರದರ್ಶನದ ಆಟಗಳಲ್ಲಿ ಕುಸ್ತಿಯೂ ಒಂದು.

ಜನಪದ ಕರಕುಶಲ ಕಲೆಗಳು :

ಜನಪದ ಕರಕುಶಲಕಲೆಗಳು ನಾಡ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಬಿಂಬ. ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ನಂಬಿಕೆ, ಸಂಪ್ರದಾಯ, ಆಚರಣೆಗಳನ್ನು ಪಡಿಮೂಡಿಸುವ ಇವನ್ನು ಗಮನಿಸುವುದು ಸೂಕ್ತ ವಿಚಾರ. ವಚನಕಾರರು, ಜನಪದರ ಕೆಲವು ಕರಕುಶಲಕಲೆಗಳನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದುದು ಗಮನೀಯ.

ಹಚ್ಚಿ :

ರಂಗವಲ್ಲಿ, ಕಸೂತಿ ಮುಂತಾದ ಕಲೆಗಳಂತೆ ಹಚ್ಚಿ ಹುಯ್ಯುವುದು ಒಂದು ಆಲಂಕಾರಿಕ ಕುಶಲಕಲೆ. ಮಾನವ ಶರೀರವನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ, ಅಲಂಕಾರಗೊಳಿಸುವ ಕಲೆಯೇ 'ಹಚ್ಚಿ' ಅಥವಾ 'ಹಣಚಿ'. ಹಚ್ಚಿ ಹುಯ್ಯುವುದು ಭಾರತದ ಪುರಾತನ ಪದ್ಧತಿ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಇದರ ಪ್ರಾಚೀನತೆಯನ್ನು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆಧಾರ, "ಐದೆಅಣಚಿಯಿಲ್ಲದವಳಿಂಗೆ ಸೌಭಾಗ್ಯದ ಹೂವಿನ ಬೊಟ್ಟೇಕೆ?" ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಮಾತು. ಈ ವಚನದ ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಮುತ್ಯದೇತನದ ಸಂಕೇತಗಳಲ್ಲಿ ಹಚ್ಚಿಗಿರುವ ಪಾವಿತ್ಯತೆಯನ್ನು

ಅಣ್ಣನವರು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಸಿರು ಬಣ್ಣದಿಂದ ಸೂಜಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹಣೆ, ಗದ್ದ, ಕೆನ್ನೆ, ಕೈ ಕಾಲು, ಬೆರಳು, ತೋಳು, ಎದೆ, ತೊಡೆ ಮೊದಲಾದ ದೇಹದ ಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಅಳಿಸಲಾರದಂತೆ, ಹಚ್ಚೆಯ ನಾನಾ ಚಿತ್ರಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹೆಸರುಗಳನ್ನು ಹಾಕಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಹಚ್ಚೆ. ಸಿದ್ಧರಾಮನಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿತವಾದ 'ಹಣಚಿಯ ಬೆರಳಚ್ಚು' ಎಂಬುದು ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ಹಣೆಯ ಮಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ 'ಹಣಚಿ ಬೊಟ್ಟು'ನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತದೆ. ಹಚ್ಚೆ ಹುಯಿಸಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಯಿದ್ದರೂ ಅದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಸೌಂದರ್ಯವರ್ಧಕವೂ ಹೌದು.

ರಂಗವಲ್ಲಿ :

ರಂಗವಲ್ಲಿಯು ಮನೆ, ಮನೆಯ ಬಾಗಿಲು, ಮನೆಯ ಮುಂದಿನ ಅಂಗಳ - ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಅಂದಗೊಳಿಸುವ ಗೃಹಾಲಂಕಾರದ ಇನ್ನೊಂದು ಜನಪದ ಕರಕುಶಲ ಕಲೆ, ಚಿತ್ರಕಲೆ. ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಹಳ್ಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನು 'ರಂಗೋಲಿ' ಎನ್ನುವರು. ಮನೆಯನ್ನು ಸ್ವಚ್ಛಗೊಳಿಸಿ, ಸಾರಿಸಿ, ಗುಡಿತೋರಣ ಕಟ್ಟಿ, ರಂಗವಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಅಲಂಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಲ್ಲಿದೆ. ಇದು ಸ್ತ್ರೀಯರ ಕಲೆಯಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆದುಬಂದಿದೆ. ಈ ರಂಗವಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರದಲ್ಲಿ ನಮ್ಮ ಹೆಣ್ಣುಗಳ ಅದ್ಭುತವಾದ ಕರಕುಶಲ ನೈಪುಣ್ಯವನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ವಚನಕಾಲದಲ್ಲಿ 'ಸಾಯಿದೇವಿ' ಎಂಬುವಳು ಭಕ್ತರ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ರಂಗೋಲಿ ಬಿಡುವ ಕಾಯಕ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದುದು ಶಿ.ಶ. ಕ.ರ. ಕೋಶದಲ್ಲಿದೆ. ಹಿಟ್ಟಿನಿಂದ ರಂಗವಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುದನ್ನು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅಕ್ಕಿಯ ಹಿಟ್ಟು, ಸುಣ್ಣವನ್ನು ರಂಗೋಲಿ ಪುಡಿಯಂತೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಮತ್ತೆ ಕೆಲವರು 'ಬಿಂಚಾಳ' ಎಂಬ ಕಲ್ಲಿನ ಪುಡಿಯನ್ನು ರಂಗೋಲಿಗೆ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಸಿದ್ಧರಂಗೋಲಿ ಹಿಟ್ಟು ಇಂದು ಅಂಗಡಿಗಳಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಗಂಡಸರೂ ರಂಗೋಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. "ಮಾಯಣ್ಣ" ಎಂಬಾತ ವಚನಕಾಲದ ರಂಗವಲ್ಲಿಯಿಕ್ಕುವ ಕಾಯಕದವನಾಗಿದ್ದ (ಶಿ.ಶ.ಕ.ರ. ಕೋಶ). ರಂಗವಲ್ಲಿಯನ್ನು ನಾನಾ ಬಗೆಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಕುತ್ತಾರೆ. "ಆರೆಸಳ ಪದ್ಮದ ರಂಗೋಲಿ"ಯನ್ನು ಹಾಕುತ್ತಿದ್ದುದರ ಸೂಚನೆಯೊಂದು ಲಿಂಗಮೃತ ವಚನದಲ್ಲಿದೆ (ಆರೆಸಳ ಪದ್ಮದ ರಂಗವಾಲೆಯ ತುಂಬಿ).

ಕೊರವಂಜಿ : (ಹೆಂಗಸರ ಉಪಜೀವನ ವೃತ್ತಿ):

ಕಂಕುಳಲ್ಲಿ ಬಿದಿರುಬುಟ್ಟಿ ಇಟ್ಟುಕೊಂಡು ಕೈಯಲ್ಲಿ, ಜೋಟುದ್ದದ ಕಣೆಕಡ್ಡಿ ಹಿಡಿದು, ಜನರ ಅಂಗೈ ನೋಡಿ ಭವಿಷ್ಯ ನುಡಿಯುವವಳೇ ಕೊರವಂಜಿ. ಕಣೆ ಅಥವಾ ಭವಿಷ್ಯ ಹೇಳುವುದನ್ನೇ ಕೊರವಂಜಿಗಳು ತಮ್ಮ ಉಪಜೀವನವೃತ್ತಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವಳು ಕಣೆ ಹೇಳುವ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ (ಕಳ್ಳನ ತಾಯಿ ಕಣೆಯ ಕೇಳಹೋದಂತೆ - ಕರುಳಕೇತಯ್ಯ). ಕಣೆಕೇಳುವವರ ಅಂಗೈ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಕೋಲ ತುದಿಯಿಟ್ಟು, ನಡೆದು ಹೋದುದನ್ನು, ನಡೆದುದನ್ನು ನಡೆಯಬಹುದಾದುದನ್ನು ನಂಬುವಂತೆ ಹೇಳಿ, ಕೊರವಂಜಿಯು "ದಾನ ಮಾಡುಕಯ್ಯ | ಧರಮ ಮಾಡು ಕಯ್ಯ | ಬಾಗೇದಕಯ್ಯ | ಬಲಗಯ್ಯ | ಬಾಗೇದಕಯ್ಯ ಬಲಗಯ್ಯ | ಮುನಿಯವ್ವ | ಧರಮ ಮಾಡವ್ವ ಕೈಯ ತುಂಬಿ || ಎಂಬ ಗದ್ಯ - ಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರ ಗೀತವನ್ನು ಎಳೆದೇಳೆದು ಮಾತನಾಡಿ, ಅವರಿಂದ ದುಡ್ಡು ಕಾಳುಕಡಿ ಪಡೆಯುವವಳು. 'ಕೊರವಂಜಿ ಆಡಿದ್ದು ಸುಳ್ಳಲ್ಲವೆಂದೂ ಸುಳ್ಳಾಗುವುದಿಲ್ಲವೆಂದೂ ತಾನು ಎಲ್ಲವನ್ನೂ ಬಲ್ಲೆನೆಂದೂ "ಭವಿಷ್ಯ ಕೇಳುಗರಿಗೆ ಹೇಳುತ್ತಾಳೆ. ಇದರ ಸೂಚನೆಯೊಂದು "ಆನು ಬಲ್ಲೆನೆಂಬರಿವಿನ ಕೊರವಂಜಿಯಂತೆ ಜಗಕ್ಕೆ ಹೇಳುವರಿಲ್ಲ." (ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ) ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕಣೆ ಹೇಳುವ ಕೊರವಂಜಿ ಈಗಲೂ ಇದ್ದಾಳೆ. ಕೊರವಂಜಿ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಾಚೀನವಾದುದು.

ಜೋಗುಳ ಹಾಡು :

ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳು, ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವದ ಮಂಗಲ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಹಾಡುವ ಹಾಡುಗಳೇ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುಗಳು. ವಿದ್ವಾಂಸರ ಅಭಿಪ್ರಾಯದಂತೆ ಇದರ ರೂಪ ಜೋ+ಕುಳ್. ಇದಕ್ಕೆ ಮಕ್ಕಳು ಎಂದರ್ಥ. ಮಕ್ಕಳ ಹಾಡು ಎಂಬರ್ಥದಲ್ಲಿ ಇರಬಹುದಾದ ಜೋ+ಕುಳ್+ಹಾಡು = ಜೋಗುಳ ಹಾಡು' ಎಂಬುದು ಜೋಗುಳ ಎಂಬ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತ ರೂಪದಲ್ಲಿ ನಿಂತುಕೊಂಡಿತು. ಜೋಗುಳ ಹಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ.

ಮಗು ಹುಟ್ಟಿದ ೧೨ನೇ ದಿನಕ್ಕೆ ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ನೆರವೇರಿಸುವರು. ಇದಕ್ಕೆ "ತೊಟ್ಟಿಲುಕಾರಣ" ಅಥವಾ "ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಕುವುದು" ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವಾಮಿ ಅಥವಾ ಗುರು ಮುಹೂರ್ತ ನೋಡಿ ಮಗುವನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಹೆಸರಿಡುತ್ತಾರೆ. ನಂತರ ಹೆಣ್ಣುಮಕ್ಕಳು ತೊಟ್ಟಿಲ ಆ ಕಡೆ ಈ ಕಡೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು, ಮಗುವನ್ನು ತೊಟ್ಟಿಲ ಕೆಳಗಿನಿಂದ ಮೇಲೆ ತೆಗೆದುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆಗ ಸೋದರತ್ತೆ ಮಗುವಿನ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಸರನ್ನು ಹೇಳಿ, ತೊಟ್ಟಿಲಲ್ಲಿಡುತ್ತಾಳೆ. ಮುಂದೆ ತೊಟ್ಟಿಲ ತೂಗುತ್ತ, ಸೇರಿದ ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಹೇಳಲು ಆರಂಭಿಸುವರು. ಇದನ್ನು ಅರಿವಿನ ಮಾರಿತಂದೆಗಳು ಸೂಚಿಸುವರು. ಮುಮ್ಮೇಳ ಹಿಮ್ಮೇಳದಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬಿಬ್ಬರು ಜೊತೆ ಸೇರಿ ಹಾಡು ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಹಿಮ್ಮೇಳದವರು 'ಪಲ್ಲವಿ' ಸಮೇತ 'ಜೋ' 'ಜೋ' ಎಂದು ಹೇಳುವರು. ತೊಟ್ಟಿಲು ತೂಗುವಾಗ ಜೋಗುಳವಾಡುವುದನ್ನು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ (ತೊಟ್ಟಿಲ ತೂಗುವೆ, ಜೋಗುಳವಾಡುವೆ) ಮಗುವಿನ ನಾಮಕರಣೋತ್ಸವ ಅಥವಾ ತೊಟ್ಟಿಲು ಹಾಕುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಜೋಗುಳವಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಘಟ್ಟಿವಾಳಯ್ಯನಲ್ಲಿದೆ ("ತೊಟ್ಟಿಲ ಶಿಶುವಿಗೆ, ಜೋಗುಳವಲ್ಲದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಶಿಶುವಿಗೆ ಜೋಗುಳವುಂಟೆ"?). ಚಂದಿಮರಸನೆಂಬ ವಚನಕಾರನೂ ಕೂಡ, "ತೊಟ್ಟಿಲ ಕೂಸಿಗೆ ಜೋಗುಳವಲ್ಲದೆ ಹೊಟ್ಟೆಯ ಕೂಸಿಗೆ ಜೋಗುಳವುಂಟೆ?" ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಜೋಗುಳದ ಹಾಡಿನ ಮಕ್ಕಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ನಿದ್ರೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದುದು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುವಿನಲ್ಲಿ ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಸೂಚಿತವಾಗಿದೆ (ವಾಯು ನಿದ್ರೆಗೈದಡೆ ಆಕಾಶ ಜೋಗುಳವಾಡಿತ್ತು). ಅಳುವ ಮಗುವನ್ನು ರಮಿಸಿ, ಮಲಗಿಸುವಾಗ, ಅಜ್ಜಿ, ತಾಯಿ ಮೊದಲಾದವರು ಜೋಗುಳ ಹೇಳುವುದುಂಟು. ಮಗುವಿನ ಸುಖನಿದ್ರೆಗೆ ಜೋಗುಳ ಹಾಡಿದ ಲಯವೇ ಕಾರಣ. ಜೋಜೋ ಎಂದು ಜೋಗುಳವಾಡುವ ಪದ್ಧತಿಯನ್ನು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಗಮನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಜೋಜೋ ಎಂಬ ಮಂಜುಳ ನಿನಾದ, ಹಾಡುಹಾಡಿಗೆ ಪುನರುಕ್ತಗೊಳ್ಳುವುದರಿಂದ ಕೇಳುಗರಿಗೆ ಮಹದಾನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಗೇಯಗುಣದ ಈ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುಗಳು ಇಂದಿಗೂ ತಮ್ಮತನವನ್ನು ಉಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ವಚನ ಕಾಲದ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿಯೂ ಜೋಗುಳ ಹಾಡುಗಳು, ಮಂಗಳ ಪ್ರಸಂಗದ ಹಾಡುಗಳೆಂದು ಜನಪ್ರಿಯಗೊಂಡುದು ಉಲ್ಲೇಖಾರ್ಹ.

ಭಜನೆ :

ಭಾರತದ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಾಮೀಣ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿ ಭಜನೆ - ಗೀತ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರಚಾರದಲ್ಲಿದೆ. ಭಜನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯೇ ಪ್ರಾಧಾನ. ಭಜನೆ ಹಾಡುವವನಿಗೆ ಮತ್ತು

ಕೇಳುವವನಿಗೆ ರಂಜನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡಿ, ಆ ಮುಖೇನ ಅವನಲ್ಲಿ ಧಾರ್ಮಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯುವಂತೆ ಮಾಡುವುದು, ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲವಾದ ರಾಗದಲ್ಲಿ ಭಗವಂತನನ್ನು ಹಾಡಿಹೊಗಳುವುದೇ 'ಭಜನೆ' ಅಥವಾ 'ಭಜನ' ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಸಾಮೂಹಿಕ ಭಜನೆ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣ, ಸರ್ವಜ್ಞ, ಪುರಂದರ - ಕನಕ, ಶರೀಫ ಮುಂತಾದವರ ವಚನ - ತತ್ವಪದಗಳನ್ನು ಗ್ರಾಮೀಣರು ಭಜನದಲ್ಲಿ ಹಾಡುತ್ತಾರೆ. ಪೇಟೆ, ತಬಲಾ, ಡಗ್ಗಾ ಮತ್ತು ತಾಳಗಳು ಭಜನಾದ ವಾದ್ಯಗಳು. ಭಜನದ ಅನೇಕ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಭಜನೆಯನ್ನು ಭಕ್ತಿಭಾವದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದುದರ ಉಲ್ಲೇಖ ಅಕ್ಕ ಮಹಾದೇವಿಯಲ್ಲಿದೆ. ಬದುಕುವವರೆಗೂ ದೇವಭಜನೆ, ದೇವನಾಮಸ್ಮರಣೆ ಮಾಡುತ್ತಲೇ ಇರಬೇಕೆಂದು ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು ತಿಳಿಸುತ್ತಾರೆ. ಇಂದಿನಂತೆ ಅಂದೂ ಸಂಧ್ಯಾಕಾಲದಲ್ಲಿ ಭಜನೆಯನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ತನ್ನ ದೈವವಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯದೈವದ ಭಜನೆ ಮಾಡಲಾಗದೆಂದು ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ ತನ್ನೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾನೆ.

ಜೋಗಪ್ಪ - ಜೋಗವ್ವ : ಜೋಗಪ್ಪ - ಜೋಗವ್ವ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಹಾಡುಗಳನ್ನು ಚೌಡಿಕೆ ಜೊತೆ ಹಾಡುತ್ತ, ಕುಣಿಯುತ್ತ ಮನೆಮನೆಗೆ ಅಲೆದು ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಬದುಕುವವರು. ಜೋಗಪ್ಪ- ಜೋಗವ್ವರಾಗಬಯಸುವವರು ಸೌದತ್ತಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಗುಡ್ಡಕ್ಕೆ ಬಂದು ದೀಕ್ಷೆ ಪಡೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ದೀಕ್ಷೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ನಗ್ನವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆಂದು ಜನಪದ ಹಾಡಿನಲ್ಲಿಯೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ. ("ಭಾಳಮಂದಿ ಭತ್ತ ಮಾಡಿ ಬೇವ ಉಡಿಸಿ ಮೋಜ ನೋಡಿದಿ") ಈ ಭಕ್ತರು ಎಲ್ಲಮ್ಮನನ್ನು ಪೂಜಿಸುವಾಗ, ಅವಳ ಜಾತ್ರೆಗೆ ಹೋಗುವಾಗ 'ಉಧೋ' 'ಉಧೋ' ಎಂಬ ಉದ್ಘೋಷದಲ್ಲಿ ಯಲ್ಲಮ್ಮನನ್ನು ಅವಳ ಪರಿವಾರದವರನ್ನು ಸ್ಮರಿಸುವುದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. 'ಎಲ್ಲಮ್ಮ ನಿನ್ನಾಲ್ಕುಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ! ಜೋಗುಳ ಭಾವಿ ಸತ್ಯವ್ವ ನಿನ್ನಾಲ್ಕುಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ! ತಂಗಿ ಮಾತಂಗಿ ನಿನ್ನಾಲ್ಕುಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ ! ಪರಶುರಾಮ ನಿನ್ನಾಲ್ಕುಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ! ಜಮದಗ್ನಿ ನಿನ್ನಾಲ್ಕುಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ ! ಉಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋ ಉಧೋSSSS||" ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಮ್ಮನ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಜೋಗಪ್ಪ - ಜೋಗತಿಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳಿವೆ. ಬೇವಿನುಡಿಗೆಯ ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು ಹಡಲಿಗೆಂ ಪಿಡಿದುಕೊಂಡು 'ಉಧೋ ಉಧೋ' ಎಂಬ ಯಲ್ಲಮ್ಮನ

ಜಯಕಾರದೊಂದಿಗೆ ಭಿಕ್ಷೆಬೇಡುವ, ಜೋಗಪ್ಪ - ಜೋಗವ್ವರು ದುರಾಚಾರಿಗಳು, ಇವರ ಮುಖ ನೋಡಲಾಗದೆಂದು ವಚನಕಾರ ಸಿದ್ಧರಾಮ ಹೇಳುತ್ತಾನೆ. ಅಂಬಿಗ ಚೌಡಯ್ಯನೂ “ಬೇವಿಸುಡಿಗೇಯನ್ನು ಉಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಹಡಲಿಗೆ ಹೊತ್ತು, ಉಧೋ ಎಂದು ತಿರುಗುವುದು ಆದಾವ ವಿಚಾರವಯ್ಯ?” ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಭಕ್ತರನ್ನು ತಿವಿದಿದ್ದಾನೆ. ಯಲ್ಲಮ್ಮನ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಕುಣಿದು ಹಾಡಿ, ಭಿಕ್ಷೆ ಬೇಡಿ ಬದುಕುವುದೇ ಇವರ ಜೀವನ ವೃತ್ತಿ. ಈಗಲೂ ಈ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಜೀವಂತವಾಗಿದೆ. ವಚನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೂ ಕ್ರೂರವಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿತ್ತೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ.

ಅಡಿಟಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಡಿ.ಕೆ. ರಾಜೇಂದ್ರ, ಜಾನಪದ ಸಮಾಲೋಕ, ಪು. ೨೧, ೧೯೮೦
೨. ಶಾಂತರಸ : ಬಹುರೂಪ, ಪು. ೯೮, ೧೯೭೦
೩. 'ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತ: ಸಂ. ೧೪, ಸಂಚಿಕೆ ೧-೨, ಪು. ೭೫-೭೬, ೧೯೮೧ ಶರಣರೂ ಕಲೆಗಳು - (ಡಾ. ಹಕಾರಿ)
೪. ನೋಡಿ: ಬಿ.ಎಸ್. ಗದ್ದಗಿಮಠ, 'ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು', ಪು. ೨೮೬-೯೫; ೧೯೮೨
೫. ಶಾಂತರಸ, ಬಹುರೂಪ, ಪು. ೧೦೩, ೧೯೭೦
೬. ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾರತಿ, ಸಂ. ೧೪, ಸಂಚಿಕೆ, ೧-೨, ೧೯೮೧ (ಶರಣರೂ ಕಲೆಗಳು' - ಡಾ. ಹಕಾರಿ)
೭. 'ಬಸವೇಶ್ವರರ ಸಮಕಾಲೀನರು' ಪು. ೫೨೩ (ಬಹುರೂಪಿ ಚೌಡಯ್ಯ, ಶಾಂತರಸ)
೮. ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ನೋಡಿ, ಶರಣ ವಿಚಾರ ವಾಹಿನಿ, ಡಾ|| ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ, ಪು. ೧-೨೪; ೧೯೯೭.
೯. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪು. ೧೦೪-೧೦೫.
೧೦. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು, ಪು. ೨೫೪-೨೫೫.
೧೧. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರು, ಪು. ೨೨, ೧೯೭೮
೧೨. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು, ಪು. ೩೦೭
೧೩. ಗದ್ದಗಿಮಠ, ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದ ಗೀತೆಗಳು, ಪು. ೩೦೯.

೧೪. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಚಂದ್ರಿಕೆ, ವ. ೬೨೭ ಪು. ೧೩೭, (ಎರಡೆಂಬತ್ತು ವಚನವ ಹಾಡಿ ಹಲವ ಹಂಬಲಿಸಿತ್ತೆನ್ನ ಮನವು, ಮನಘನವನ ಅಱಿಯದು, ಘನಮನವನಱಿಯದು, ಗುಹೇಶ್ವರನೆಂಬ ಲಿಂಗವನಱಿದ ಬಳಿಕ ಗೀತವೆಲ್ಲ ಒಂದು ಮಾತಿನೊಳಗು")
೧೫. ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪು. ೩೨೪, ಹುಟ್ಟುವಾತ ಮದ್ದಳೆಯ ಕಟ್ಟಿದ (ತಟ್ಟಿದ), ನಡೆವಾತ ತಾಳವನೊತ್ತಿದ, ಬಡುವಾತ 'ಶ್ರುತಿ'ಯನೊತ್ತಿದ - ಬಹುರೂಪಿಚೌಡಯ್ಯ, "ಗಂಧರ್ವಕ್ಕೆ ರಾಗದ ಹೆಸರಿಟ್ಟಂತೆ ಸ್ವರವೊಂದು ಸಂಚಾರದ ಪರಿಬಣ್ಣ ಬೇರಾದಂತೆ" - ಬೊಕ್ಕಸದ ಚಿಕ್ಕಣ್ಣ)ಸರ್ವಪುರಾತನರ ವಚನಗಳು, ವ. ೨೭೭)
೧೬. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ (ಭಾಗ. ೪), ಪು. ೧೩, ೧೯೭೮, ಕ.ವಿ.ವಿ. ಧಾರವಾಡ.
೧೭. ಜಾನಪದ ಜಗತ್ತು, ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡ, ಪು. ೭-೮, ಜನವರಿ-ಜೂನ್, ೧೯೮೪.
೧೮. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ. ೪೯೩, ಪು. ೧೯೪- "ತಾಳಮಾನ ಸರಿಸವನವರಿಯೆ ಓಜೆಬಜಾವಣೆಯ ಲೆಕ್ಕವನರಿಯೆ ಅಮೃತಗಣ ದೇವಗಣವನರಿಯೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ, ನಿನಗೆ ಕೇಡಿಲ್ಲವಾಗಿ, ಆನು ಒಲಿದಂತೆ ಹಾಡುವೆ".
೧೯. ನೋಡಿ: ಜನಪದ ಸಂಗೀತದಲ್ಲಿ ವಿದ್ವಾಂಸರಿಂದ ಗುರುತಿಸಲಾದ ಕೆಲವು ರಾಗಗಳನ್ನು, ಎಚ್.ಎಲ್. ನಾಗೇಗೌಡರು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ, ಜಾನಪದ ಜಗತ್ತು, ಸಂ. ೫, ಸಂ.೧, ಪು. ೪-೫-೧೯೮೪.
೨೦. ಬಸವರಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ, ಉ.ಕ. ಜಾನಪದ ವಾದ್ಯಗಳು, ಪ್ರವೇಶ, ಪು. ೧, ೧೯೮೭
೨೧. ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ, ಸಕಲ ಪುರಾತನ ವಚನಗಳು (ಸಂ.೨), ವ. ೧೩೮, ಪು. ೫೪-೫೭, "ಗಂಟೆ ಜಯಗಂಟೆ, ತಾಳ, ಕೌಸಾಳ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನರಿವುದು ಪ್ರಸಾದ ಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಆಚಾರಲಿಂಗ, ವೀಣೆ, ರುದ್ರ ವೀಣೆ, ತುಂಬುರ ವೀಣೆ, ಕಿನ್ನರವೀಣೆ, ಕೈಲಾಸವೀಣೆ, ಮೊದಲಾದ ತಂತಿಕಟ್ಟಿ ನುಡಿದ ವಾದ್ಯವನರಿವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಗುರುಲಿಂಗ, ಪಟಹ, ಪಡ, ಡಕ್ಕಿ, ಡಮರುಗ, ಡಿಂಡಿಮ, ಆವುಜ, ಪಟವುಜ, ಮೃದಂಗ, ಮುರಜ, ಭೇರಿ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನರಿವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಶಿವಲಿಂಗ, ಕಹಳೆ, ಹೆಗ್ಗಕಹಳೆ, ಶಂಖ, ವಾಸ, ನಾಗಸ್ವರ, ಉಪಾಂಗ ಮೊದಲಾದ ವಾದ್ಯವನರಿವುದು ಪ್ರಸಾದಲಿಂಗದಲ್ಲಿಯ ಜಂಗಮಲಿಂಗ."
೨. ಹಳಕಟ್ಟಿ, ಫ.ಗು: 'ಗಣದಾಸಿ ವೀರಣ್ಣನ ವಚನಗಳು', ವ. ೩೨ ಪು. ೨೦, "ಚರ್ಮವಾದ್ಯ, ಭೇರಿ, ತಮ್ಮಟ ಲೋಹವಿಡಿದ ಶಬ್ದ, ತಾಳ, ಕಂಸಾಳ, ಗಂಟೆ, ಕಹಳೆ, ನಸೂರಿ, ಸ್ವನಾಯಿ, ತಂತಿವಿಡಿದ ಶಬ್ದ, ಕಿನ್ನರಿ, ವೀಣೆ, ಕಾಮಾಕ್ಷಿ, ತಂಬೂರಿ, ರುದ್ರವೀಣೆ."

೨೩. ಬಸವವಾಜ ಮಲಶೆಟ್ಟಿ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜಾನಪದ ವಾದ್ಯಗಳು, ಪು. ೯೬, ೧೯೮೭
೨೪. ಕಬ್ಬಿನಹಾಲು (ಮೂಡಲಪಾಯ, ಡಿ.ಕೆ. ರಾಜೇಂದ್ರ) ಪು. ೨೩೧.
೨೫. ಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ದರ್ಶನ (ಭಾಗ. ೪), ಪು. ೧೧೭, ೧೯೭೮, -೧೭೮
೨೬. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, 'ಮಾರ್ಗ' (ಸಂ. ೨) ಪು. ೪೧೬, ೧೯೮೮.
೨೭. ಶಿವಶರಣ ಕಥಾರತ್ನ ಕೋಶ, ಅಡಿಟಿಪ್ಪಣಿ, ಪು. ೩೭೧, "ಮಾರಿಯ ಅಪೇಕ್ಷೆಯಂತೆ ತಿಪ್ಪೇಶನು ಪ್ರತಿ ವರ್ಷವೂ ಮಾರಿ ಗುಡಿಯ ಮುಂದೆ ಸಿಡಿಯನ್ನು ನಡೆಸುವುದಾಗಿ ಹೇಳಿದನಂತೆ, ಆ ಪದ್ಧತಿ - ಇಂದಿಗೂ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿದೆ.
೨೮. 'ಹಗರಣ ನೆಗೆಗೆಡೆಯಾಯಿತ್ತು' - ಬಸವಣ್ಣ: 'ಜಗದೊಳಗೆ ಹುಟ್ಟಿದವರೆಲ್ಲ ಹಗರಣೆಗರಾಗಿ ಹುಟ್ಟಿದರಲ್ಲದೆ ಜಗವಗೆಲ್ಲರಿಯದೆ ನೆಗೆಗೆಡೆಯಾಗಿ ಹೋದರು - ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ, 'ಹಗರಣದ ಚೋಹದಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ' ಬಸವಣ್ಣ, ಇತ್ಯಾದಿ.
೨೯. ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಳಿವಳಿಗೆಗೆ ನೋಡಿ, 'ಪಗರಣ' ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ೧೯೮೪
೩೦. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೯೧.

○

(ಡ) ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು

ಶಿವಶರಣರ ವಚನದ ಭಾಷೆ ವ್ಯಾಕರಣದ ಬಂಧನವನ್ನು ಸಡಲಿಸಿ, ಆಡುನುಡಿಯನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿ, ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಂಡು. ಪರಂಪರಾಗತ ಚಂಪೂಶೈಲಿಯನ್ನು ಮುರಿದು, ದೇಸೀ ಶೈಲಿಯ ವಚನಪರಂಪರೆಯನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿ ಭಾಷಿಕವಾದ ಅದ್ಭುತ ಕ್ರಾಂತಿಯನ್ನೇ ಗೈದ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ಶ್ರೇಯಸ್ಸು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರದು. ಅವರ ಕಾಲಕ್ಕಾಗಲೇ 'ಹಳಗನ್ನಡ' ನಡುಗನ್ನಡವಾಗಿ ರೂಪುಗೊಳ್ಳುತ್ತಲಿತ್ತು. ನಡುಗನ್ನಡದ ಆಡುಭಾಷೆಯನ್ನೇ, ವಚನಗಳಿಗೆ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ದುಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ಅಂದು ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನತೆಯ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದ ನಿತ್ಯ ಬಳಕೆಯ ಪದಗಳನ್ನೇ - ದೇಸೀ ನುಡಿಗಳನ್ನೇ ತಮ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹದವರಿತು ಬೆರೆಸಿಕೊಂಡು, ಅದ್ಭುತ ಭಾಷಿಕ ಬದಲಾವಣೆ ತಂದುದು ವಚನಕಾರರ ವಿಶೇಷ. ದೇಸಿಗೆ ಪ್ರಥಮ ಗೌರವ ಮತ್ತು ಪ್ರಚಾರ ಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು ಶರಣರ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ. ಶರಣರೂ ನೇರವಾಗಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸಿದ್ದು ದೇಸೀ ಬಳಕೆಯಿಂದಲೇ. ದೇಸಿಯಿಂದ ಶರಣರು ಶರಣರಿಂದ ದೇಸೀ ಉಳಿದು ಬಾಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ದೇಸೀ ಭಾಷೆಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನೂ ಶರಣರು ಸೂರೆಗೊಂಡರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಶರಣರ ಕಾಲದ ಮತ್ತು ತರುವಾಯದ ಕವಿಗಳು ದೇಸೀಯನ್ನು ಬಳಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದರಾದರೂ ವಚನಕಾರರಷ್ಟು ತಾಜಾ ರೀತಿಯಾಗಿ ಅದು ಬಳಕೆಯಾಗಿಲ್ಲ. ಹರಿದಾಸರ ಪದಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭಾವ ಕಾಣುತ್ತಿದೆ.

ನಡೆ-ನುಡಿ ಒಂದಾಗಿ ಹೊಂದುಗೂಡಿ ಬಾಳಿದವರು ಶಿವಶರಣರು. ಹೀಗಾಗಿ ಶರಣರದು ಭಾವದ ಭಾಷೆಯಾಯಿತು. ಅನುಭವವೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾಯಿತು. ಜನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಬದುಕು ಸಾಗಿಸಿದ ಶರಣರು ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಭಾಷಾಬೇಸಾಯ

ಪರಂಪರೆಗೆ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯನ್ನಿತ್ತರು. ಇವರ ಯಾವುದೇ ವಚನ, ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತದೆ. ವಚನ ಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಕನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ ಅದು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡವಲ್ಲವೆಂದು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ತೋರಿದರೂ ಅವರ ಕಾಲದ ಪ್ರಚಲಿತ ಕನ್ನಡಭಾಷೆಯೇ ಹಾಗಿರಬೇಕು, ಎನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. “ಕನ್ನಡ ಪ್ರೇಮವು ಶರಣರ ಮನೋನಾಳದಲ್ಲಿ ಅಚ್ಚಹಸಿರಾಗಿ ಹರಿದು, ಕಂಠನಾಳದಲ್ಲಿ ನಿಚ್ಚಹೊಸದಾಗಿ ಹೊಮ್ಮಿದುದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ, ಅವರಿಗೆ ಸಂಸ್ಕೃತ ಸಾರಸ್ವತ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅಧಿಕಾರಯುತ ಪ್ರವೇಶವಿದ್ದುದರಿಂದಲೇ ಹೊರತು ತದಭಾವದಿಂದಲ್ಲ” ಎಂಬ ಮಾತೂ ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಕನ್ನಡ ಬೇಸಾಯಗಾರರಾದ ಶರಣರು, ಕನ್ನಡ ವಚನ ರಚಿಸುತ್ತಿದ್ದರೂ ಅವರ ಜನಪದ ಭಾಷೆಯ ಓಟದಲ್ಲಿ ಅವರಿಗರಿವಿಲ್ಲದೆಯೇ “ಜಾತಸ್ಯ ಮರಣಂ ಧ್ರುವಂ” ದಂಥ ಸಂಸ್ಕೃತ ವಾಕ್ಯಗಳು ಬಂದು ಸೇರಿಕೊಂಡುದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ. “ಮಾತೃಭಾಷಾಮಾಧ್ಯಮ ಸೂತ್ರದಲ್ಲೇನಾದರೂ ಗುಣಾಂಶವಿದ್ದರೆ, ಕನ್ನಡನಾಡಿನಲ್ಲಿ ಅದನ್ನು ಕಂಡುಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರು ಮೊದಲಿಗರಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಆ ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೃದಯಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸರ್ವವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಸಮನ್ವಯಿಸಿಕೊಂಡವರಲ್ಲಿ ಅವರೇ ಪ್ರಥಮರು. ಜೈನರು ಕನ್ನಡ ಮಾಧ್ಯಮವನ್ನು ಒಪ್ಪಿಕೊಂಡರೂ ಮೊದಮೊದಲಿಗೆ ಅದಕ್ಕೊಂದು ಮಿತಿಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದರು.”^೨ ಡಾ. ಕಲಬುರ್ಗಿ ಅವರು ಹೇಳುವಂತೆ, ಅಂದು ಜೈನರಿಗೆ ಪ್ರಾಕೃತ ಧರ್ಮಭಾಷೆಯಾದರೆ, ಕನ್ನಡ ಮಾತೃಭಾಷೆಯಾಗಿತ್ತು; ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಧರ್ಮಭಾಷೆ ಸಂಸ್ಕೃತವಾದರೆ ಮಾತೃಭಾಷೆ ಕನ್ನಡ. ಆದರೆ ವೀರಶೈವರಿಗೆ ಧರ್ಮಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಮಾತೃಭಾಷೆ ಕನ್ನಡವೇ ಆಗಿತ್ತು”. ಇದಕ್ಕೆ ಪೂರಕವಾಗಿ, “ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆಯಿರುವ ಯಾವ ಧರ್ಮವೂ ತನ್ನ ನಿಲುವುಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಆ ಧರ್ಮೀಯರ ಭಾಷೆ ಯಾವುದೋ ಅದರ ಮೂಲಕವೇ ಬಹುಸಂಖ್ಯಾತರಿಗೆ ತಿಳಿಯಪಡಿಸುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿದ್ದು ಮೊದಲು ಬುದ್ಧಧರ್ಮ, ಅನಂತರ ಬಸವಧರ್ಮ- ಎನ್ನುವ ಹೇಳಿಕೆಯನ್ನು ಸೇರಿಸಬಹುದು. ಒಂದು ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ ವರ್ಗ-ವರ್ಣ ಮತ್ತು ಲಿಂಗ ಭೇದಗಳನ್ನೆಣಿಸದ ಶರಣರು, ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಭೇದವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸದೆ, ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಜನನುಡಿಯನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಬಳಸಿ, ಅಂದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ

ವಿನನ್ನು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿತ್ತೋ ಅದೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಕನ್ನಡ ಮಾತೃ ಭಾಷೆಯ ಮೂಲಕ ಸಾಧಿಸಿದ್ದು ಅದ್ವಿತೀಯ.

ವಚನಭಾಷೆ ಹುರಿಗೊಂಡು, ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತಲುಪಿ, ಅವರಲ್ಲಿ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಕಿಡಿ ಹೊತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾದುದು, ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ, ಅದರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ಜನಪದ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದಲೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ಶರಣರು ವಿವಿಧ ಗ್ರಾಮೀಣ ವೃತ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ ನಿರತರಾದುದರಿಂದ ಆಯಾಯ ವೃತ್ತಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಶಬ್ದಗಳನ್ನೇ ಆಯ್ದುಕೊಂಡು, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಆ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅರ್ಥ ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯವನ್ನೋ ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯವನ್ನೋ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸಿ, ವಚನ ರಚನೆಗೈಯಲು ತುಂಬ ಸುಲಭವಾಯಿತು, ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಹಗುರಾಯಿತು. ಅಲ್ಲಮ, ಅಕ್ಕ, ಮಾರಯ್ಯ, ಮಾಚಯ್ಯನಂಥವರು ತಮ್ಮ ಅನುಭಾವವನ್ನು ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸುವಾಗ, ಸಾಮಾನ್ಯರ ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿಯ ಜನನುಡಿಯನ್ನೇ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಅಂದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ತಿಳಿಯುವ, ಅವರ ತಿಳಿಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ‘ಮನದರೆದು’ ಮಾತನಾಡುವ ಶರಣರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ‘ಕೆರೆಯ ನೀರನು ಕೆರೆಗೆ ಚೆಲ್ಲಿದಂತೆ.’ ಹಾಗೆ ಹೇಳುವಾಗ, ಶರಣರಿಗಿರುವ ವ್ಯಕ್ತಿವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಮರೆಯುವ ಹಾಗಿಲ್ಲ. ನಿಜವಾಗಿಯೂ ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸತ್ವ, ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಮತ್ತು ವೈವಿಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಅದರ ಗ್ರಾಮ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ದೇಸೀ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಶರಣರ ವಚನ ಭಾಷೆಗೆ ದೇಸೀ ಚೆಲುವು ಗ್ರಾಮೀಣ ಸತ್ವ ಸಂಪ್ರಾಪ್ತವಾದುದು ಆ ಕಾಲದ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದಲೇ. ಹೀಗಾಗಿ ಶರಣರ ವಚನಗಳ ಭಾಷೆ, ಜನಬಳಕೆಯ ದಿನನಿತ್ಯದ ಸರಳವೂ ಶಕ್ತಿಯುತವೂ ಆದ ಭಾಷೆ ಎನಿಸಿತು. ಹಳೆಗನ್ನಡ ನಡುಗನ್ನಡ ಸಂಕ್ರಮಣಾವಸ್ಥೆಯ ಭಾಷೆಯನ್ನು ಶರಣರು ಬಳಸಿ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಜನತೆಗೂ ಸಜೀವ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ರೂಪಿಸಿದರು. ಜನರ ಮಾತು, ನುಡಿಗಟ್ಟು, ಗಾದೆ, ಒಗಟುಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಾಧ್ಯಮವಾದುವು. ಜನನುಡಿಗೇ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಟ್ಟದೊರೆಯಿತು.

ದೇಸೀ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಧ್ವನಿರಮ್ಯತೆ, ಅರ್ಥರಮ್ಯತೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುವ ಹಲವಾರು ವಚನಗಳು ಶ್ರೇಷ್ಠಭಾವಗೀತ(=ಮುಕ್ತಕ)ಗಳಾಗಿದ್ದುದನ್ನೂ ಗಮನಿಸಬೇಕು. ದೇಸೀಯ ಭಾವ- ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ನೀಡಬಹುದಾದ ಸಹಸ್ರಾರು

ನುಡಿಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. ಶರಣರ ಜನಪದ ನುಡಿಯ ಸೊಗಸಿಗೆ ಕೆಲವು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

“ಎನಬಂದಿರಿ ಹದುಳವಿದ್ದಿರೆ ಎಂದಡೆ
ನಿಮ್ಮ ಮೈಸಿರಿ ಹಾರಿ ಹೋಹುದೆ?
ಕುಳ್ಳೆಂದಡೆ ನೆಲ ಕುಳಿಹೋಹುದೆ?
ಒಡನೆ ನುಡಿದಡೆ ಸಿರ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆವುದೆ?
ಕೊಡಲಿಲ್ಲದಿದ್ದೊಂದು ಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಡೆ
ಕೆಡಹಿ ಮೂಗಕೊಯ್ಯದೆ ಮಾಣ್ಣನೆ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರು.”

- ಬಸವಣ್ಣ

“ಎತ್ತಣ ಮಾಮರ ಎತ್ತಣ ಕೋಗಿಲೆ
ಎತ್ತಣೆಂದೆತ್ತ ಸಂಬಂಧವಯ್ಯ?
ಬೆಟ್ಟದ ನೆಲ್ಲಿಯಕಾಯಿ, ಸಮುದ್ರದೊಳಗಣ ಉಪ್ಪು
ಎತ್ತಣೆಂದೆತ್ತ ಸಂಬಂಧವಯ್ಯ?
ಗುಹೇಶ್ವರಲಿಂಗಕ್ಕೆಯೂ ಎನಗೆಯೂ
ಎತ್ತಣೆಂದೆತ್ತ ಸಂಬಂಧವಯ್ಯ”

- ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು

“ಗಂಡನ ಮೇಲೆ ಸ್ನೇಹವಿಲ್ಲದ ಹೆಂಡತಿ
ಲಿಂಗದ ಮೇಲೆ ನಿಷ್ಠೆಯಿಲ್ಲದ ಭಕ್ತ
ಇದ್ದಡೇನೋ ಶಿವ ಶಿವಾ ಹೋದಡೇನೋ?
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಯ್ಯ
ಊಡದ ಆವಿಂಗೆ ಉಣ್ಣದ ಕರುವ ಬಿಟ್ಟಂತೆ”

- ಬಸವಣ್ಣ

“ಬೇಡವೋ ಇಲಿಚಯ್ಯಾ!
ಮೊನ್ನೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಶಿವದಾರವ ಕಡಿದೆ
ನೆನ್ನೆ ಬಂದು ನಮ್ಮ ಸೆಜ್ಜೆಯ ಕಡಿದೆ
ಇಂದು ಬಂದು ನಮ್ಮ ವಸ್ತ್ರವ ಕಡಿದೆ
ಬೇಡವೋ ಇಲಿಚಯ್ಯಾ!
ನಿನಗಂಜರು, ನಿನ್ನ ಗಣಪತಿಗಂಜರು

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೩೨

ಕೂಡಲಚನ್ನಸಂಗನ ಶರಣರು ಕಂಡಡೆ
ನಿನ್ನ ಹಲ್ಲ ಕಳೆವರು; ಹಂತವ ಮುರಿವರು”

- ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ

ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದು ಬೀದಿಯ ಪಸರವೆ?
ಬೊಕ್ಕಣಕ್ಕೆ ತುಂಬುವ ಹುರುಳಿಯೆ?
ಚೀಲದೊಳಗಣ ಜೀರಿಗೆಯೆ?
ಗಾಣದೊಳಗಣ ಹಿಂಡಿಯೆ?
ಜ್ಞಾನವೆಂಬುದ ಎಲ್ಲರೊಡನೆ ಬೀರದಿರಬೇಕು
ಗೆಲ್ಲಸೋಲಿನ ಮಾತುಬಂದಡೆ ಗೆಲ್ಲವ ನುಡಿಯದಿರಬೇಕು
ಹಿಂಗಿರಬಲ್ಲಡೆ ವಿರಕ್ತನೆಂಬೆನು, ಈಶ್ವರನೆಂಬೆನು
ಅಮುಗೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವೆಂಬೆನು”

-ಅಮುಗಿ ರಾಯಮ್ಮ

ದೇಸಿ ಶೈಲಿಯ ಸೊಗಡು, ಜನಪದ ಮಾತಿನ ಧಾಟಿ, ಸುಲಭವಾದ ಮತ್ತು ನೇರವಾದ ಭಾಷಾಬಳಕೆ ಹಾಗೂ ಅನುಭವ - ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಭಿನ್ನತೆ-ಮುಂತಾದುದನ್ನು ಮೇಲಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

ದೇಸಿ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ವಿಶಿಷ್ಟ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡು, ತಮ್ಮ ವಿಶಿಷ್ಟತೆ, ಸೊಗಸು - ಸೌಂದರ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರ್ಪಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಆ ನಿಟ್ಟಿನ ಅಧ್ಯಯನ ತುಂಬ ವಿಸ್ತಾರವಾದುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಇಲ್ಲಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ವಿವಿಧ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು (ವೃತ್ತಿಪದಗಳ ಹೊರತಾಗಿ, ಅವು ಬೇರೆಡೆ ಬಂದಿವೆ) ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವುದರ ಮೂಲಕ ವಚನಕಾರರ ದೇಸಿ ನಿಷ್ಠತೆ ಮತ್ತು ಅವರ ಭಾಷಾ ಸಂಪತ್ತನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವಿದೆ. ವಚನಗಳ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಅದು ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಪದವಾಗಿರಬಹುದು. ತದ್ಭವ ಶಬ್ದವಾಗಿರಬಹುದು; ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅದು ಜನಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕನ್ನಡ ದೇಸಿ ಪದವೆಂದು ಗುರುತಿಸಲಾಗಿದೆ.

ದೇಸಿ ನುಡಿ / ಸ್ವೀಕರಣ ಪದಗಳು

ಒಂದು ಭಾಷೆಯ ಸ್ವಂತ ನುಡಿಗಳೆಲ್ಲ ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳು ಅಥವಾ ಜನನುಡಿಗಳು, ಭಾಷೆಯನ್ನು ಬಳಸುವ ಜನರಿಂದಲೇ ಇವು ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಂಥವು.

ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳು / ೧೩೩

ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಶಬ್ದಗಳಾದ ಇವು ಭಾಷಾಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿವೆ. ಭಾಷೆಗೆ ಕಸುವು ತಂದುಕೊಟ್ಟಿವೆ. ದೇಸಿ ನುಡಿಗೆ ತಲೆದೂಗಿದವರು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಕವಿಗಳು. ಪಂಪಭಾರತ, ಧರ್ಮಾಮೃತ, ಕಬ್ಬಿಗರ ಕಾವ, ಕುಮಾರವ್ಯಾಸಭಾರತ, ಸರ್ವಜ್ಞನ ವಚನಗಳು - ಮೊದಲಾದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಕೃತಿಗಳಿಗೆ ದೇಸಿ ನುಡಿ ಅಡಿಗಲ್ಲಾದುದು ಗಮನಿಸುವ ಸಂಗತಿ. "ದೇಸಿ ಇಲ್ಲದ ಭಾಷೆ ಭಾಷೆಯೇ ಅಲ್ಲ; ಅದು ಬೆಡಗು ಇಲ್ಲದ ಬೋಳನುಡಿ. ದೇಸಿಯ ಸೊಗಸಿದ ಮಾತೂ ನರಗಂಪಿಲ್ಲದ ಹೂವೂ ಒಂದೇ." ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ವಚನಭಾಷೆಯ ಸೊಗಸನ್ನು ತಿಳಿಯಬಹುದು. ಸಸಿನ, ಕೂನ (ಗುರುತು), ಗುಳೆ, ಗೊರಚೆ, ರುಗುಳಿ, ಒಸಿ, ಕಂಡುಗ, ಆಗಳೆ, ಕಸುಬುಗೇರಿ, ದೋಟಿ, ಹೇಂಗೆ, ಹಾಂಗೆ, ಹಗಣ, ಹಿಡಿಗಲ್ಲು, ಗೋರಿಕಲ್ಲ, ಹೊರಸಿನೆಕ್ಕಿ, ಕೊಚ್ಚ, ತಡಬಡ, ಅಕಲ, ತಗಾದಿ, ಬೆಚ್ಚಿನಮಡಕೆ, ನುಲಿಕೆ, ಗಂಡಗಜ್ಜೆ, ಗಸಣೆ, ಅಗುಳಿ, ಬೊಕ್ಕಣ (ಜೇಬು), ಹೇರುನವಣೆ, ಅದ್ದನಜೋಳ, ಡೊವಿಗೆ, ಎಜ್ಜ(=ರಂಧ್ರ), ಲೊಳಲೊಟ್ಟಿ, ತಿಟ್ಟ (ದಿಬ್ಬ), ಅಡಲ, ರಂಡೆಗೊಳು (ಬಿಟ್ಟಿಅನ್ನ), ಗಡಬಡಿ (ಅವಸರ), ಹಸಗೆಡಿಸಿ.... ಇತ್ಯಾದಿ ಸೊಗಸಾದ ಪದಗಳು ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನು ಏರಿದುವು. ಮಾನಿಸಗಳ್ಳೆ (ಪುರುಷರನ್ನು ವಂಚಿಸುವವಳು), ಲೊಪ್ಪರ (ಟೊಪ್ಪಿಗೆ), ಕನ್ನಡಿಕಾಯಕ(ಕ್ವೊರದ ಕೆಲಸ), ಕಾಕೂಳು, ಮುಸುಕುಕರ್ಮಿ, ನಿರಾಭಾರಿ, ಕಂಪಣೆಗ, ಲಂದಣ, ಒಳಬೊಳ್ಳೆತನ, ಮಣೆಹ, ಕಾಯಕ, ವಚನ, ಅಳಿಮನ, ಬಯಲು, ಕುರುಹು, ಮುಂತಾದ ಪದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ನವೀನ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿವೆ. ಅಕ್ಷರಸ್ಥರ ಅರಿವಿಗೆ ಬಾರದ, ನಿಘಂಟುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಆಶ್ರಯಪಡೆಯಲಾರದ, ಸಹಸ್ರಾರು ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಪಾರಂಪರಿಕವಾಗಿ ಸಾಗಿ ಬಂದಿವೆ. ಅವನ್ನೆಲ್ಲ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತುಂಬಿ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಕೋಶವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ ಶರಣರು. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ, ದೇಸಿ ನುಡಿಗಳ ಅರ್ಥವಲಯವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹೊಚ್ಚಹೊಸ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದ ಭಾಷೆಯ ಬತ್ತಿಸ, ಬಾವನ್ನ, ಅವುಟುಕೋಟಿ, ಗಡಬಡಿ, ತಾಬಡತೂಬಡ ಮುಂತಾದ ಅನ್ಯಭಾಷೆ ಪದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಮುಲಾಜೂ ಇಲ್ಲದೆ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಧಾರ್ಮಿಕ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಅನೇಕ ಶಬ್ದಗಳಿಗೆ ಸಾಮಾಜಿಕವಾದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. "ಚಕೋರ"- ಚಾತಕ, ಹಂಸ- ಹಾಲು, ನೀರು -

ಮುತ್ತು, ಕಾಮ, ಪರುಷಮಣಿ, ಚಂದ್ರಕಾಂತಶಿಲೆ, ಕಲ್ಪವೃಕ್ಷ, ಕಾಮಧೇನು, ಸಮುದ್ರ-ರತ್ನ ಇತ್ಯಾದಿ ಸವಕಲು ಪ್ರತಿಮೆಗಳಿಗೆ ಹೊಸ ಅರ್ಥಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ." ಸಂಸ್ಕೃತದ ಕೆಲವು ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಕನ್ನಡೀಕರಿಸುವುದೂ ಶರಣರಿಗೆ ಅನಿವಾರ್ಯವಾಗಿತ್ತು. ಶರಣರ ಈ ವಿಭಿನ್ನ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗಳ ಬಳಕೆಗೆ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣ ಅವು ನೇರವಾಗಿ ಹಾಗೂ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಸ್ಪಂದಿಸಬೇಕಾಗಿತ್ತು. ಏನೇ ಆದರೂ ಶಬ್ದಗಾರುಡಿಗರಾದ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರು ಮನದರೆದು ಮಾತನಾಡಿ, ಜನಪದ ಪದಭಂಡಾರವನ್ನೇ ಸೂರೆಗೈದು ಜನಪದ ಶಬ್ದಕೋಶದ ಸಮೃದ್ಧಿಗೆ ಮೊದಲ ಕಾರಣರಾದರು.

'ದೇಸಿ' ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥೂಲವಾಗಿ ಐದು ವಿಭಾಗಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. ಅವು ೧. ಬೈಗುಳದ ನುಡಿ ೨. ದ್ವಿರುಕ್ತಿ ೩. ಜೋಡುನುಡಿ ೪. ಪಡೆನುಡಿ ಮತ್ತು ೫. ನಾಣ್ಣುಡಿ.

೧. ಬಯ್ಯುಳದ ನುಡಿಗಳು :

ನುಡಿಕಿಡಿಗಳೇ ಅಥವಾ ಕಿಡಿಕಾರುವ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳೇ ಬೈಗುಳು. ಮಾನಸಿಕ ನೋವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಇವುಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಬೈಗುಳು ಕೋಪ-ತಾಪ, ಈರ್ಷ್ಯ-ವೈಷಮ್ಯಗಳನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸುತ್ತವೆ. ಆದರೆ ಅದೇ ಬೈಗುಳಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿ-ಸಮಾಜ ಸುಧಾರಿಸುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯೂ ಇದೆ. ಗ್ರಾಮೀಣರಿಗೆ ಬಯ್ಯುಳ ಮಾತಿನಷ್ಟೇ ಸುಲಭ. ಹೀಗಾಗಿ, ಮನುಷ್ಯ ಮನುಷ್ಯರ ಮಧ್ಯೆ ಬಯ್ಯುವುದು, ಬೈಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಸಾಮಾನ್ಯ. ಗ್ರಾಮೀಣರ ಬೈಗುಳಗಳಲ್ಲಿ ಅಸಾಧ್ಯ, ಅಶ್ಲೀಲವೆಂಬುದೇ ಇಲ್ಲ, ಎಲ್ಲವೂ ಅವರಿಗೆ ಸಹ್ಯ. ಹಾಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಬೈಗುಳಗಳೆಲ್ಲ ಅಶ್ಲೀಲವಾದವುಗಳೇ. ಇವು ಹನ್ನೆರಡನೇ ಶತಮಾನದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಕೆಲವನ್ನು ಮಾತ್ರ ವಚನಗಳಿಂದಾಯ್ದು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡಲಾಗಿದೆ. ಬೈಗುಳಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಭೇದಗಳನ್ನು ಮಾಡಬಹುದು. (ಡಾ|| ಎಂ.ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿಯವರ ಬೈಗುಳದ ವರ್ಗೀಕರಣವನ್ನೇ ಆದರಿಸಲಾಗಿದೆ.)

೧. ಅನೈತಿಕತೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬೈಗುಳು :

ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಲೈಂಗಿಕತೆಯಿಂದ ಉದ್ಭವಿಸಿದ ಬೈಗುಳುಗಳು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅನೈತಿಕ ಸಂಬಂಧ, ಅನೈತಿಕ ಜನನದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಯ

ಬೈಗಳು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಸೂಳೆ, ವೇಶ್ಯೆ, ಜೋಡೆ (ಜಾರೆ) ದುಂಡೆ (=ಸ್ವೇಚ್ಛಾಚಾರಿಣಿ, ಮಾನಿಸಗಳ್ಳೆ (=ಕದ್ದುಹಾದರ ಮಾಡುವವಳು), ಮುಚ್ಚುಗಿತ್ತಿ (ಮಾನಿಸಗಳ್ಳೆ) ಅನಂಗಸಂಗಿ (ಕಾಮವಿಕಾರಿ) ರಂಡಿ, ಮುಂಡೆ, ಕುಂಟಣಗಿತ್ತಿ, ಚಾಂಡಾಲಗಿತ್ತಿ, ಬೋಸರಗಿತ್ತಿ, ಸೂಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು. ಜಗದಸಂತೆಯ ಸೂಳೆಯ ಮಕ್ಕಳು, ಹಾದರಗಿತ್ತಿ, ಕಳ್ಳಹಾದರಿಗ, ಬಜಾರಿ, ಮಿಂಡ, ಹಾದರಿಗ, ಸೂಳೆಗಾರ, ಕಳ್ಳಹಾದರಗಿತ್ತಿ, ಮುಂಡೆಮಕ್ಕಳು, ಹಡಕಿ - ಮುಂತಾದುವು.

೨. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಶಾರೀರಿಕ ಮತ್ತು ಬೌದ್ಧಿಕ ದೋಷಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬಯ್ಯುಗಳೆ :

ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೈಹಿಕ ಮತ್ತು ಮಾನಸಿಕ ಕುಂದುಕೊರತೆಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುವ ಬೈಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಮೂಕೊರೆಯ, ಮೂಕೊರತಿ, ಹಲದೋರಿಮೂಗುಕೊಯ್ಯ, ಹಲ್ಲುಕಳೆ, ನರಗುರಿ, ಕುನ್ನಿ, ನಿಚ್ಚುಕುನ್ನಿ, ದುರಾಚಾರಿ, ದಡ್ಡ, ಖೊಟ್ಟಿ, ಭಂಡ, ಗೊಡ್ಡಮೂಳ, ಲೊಟ್ಟಿಮೂಳ, ದಿಂಡಿಯಮೂಳ, ಚೆಂಗಿಮೂಳ, ತುಡುಗುಣಮೂಳ, ತೂತಯೋಗಿ - ಇತ್ಯಾದಿ.

೩. ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಕುಲ, ಜಾತಿ, ವರ್ಗ, ವೃತ್ತಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಬಯ್ಯುಗಳೆ :

ಈ ಕೆಳಗಿನಂತಿವೆ. ದಾಸಿ, ವೇಸಿ, ಹೊಲತಿ, ಮಾದಗಿತ್ತಿ, ಡೊಂಬತಿ, ಕಳ್ಳ, ಗುದಿಕಳ್ಳ, ಗಾಹುಗಳ್ಳ, ಕನ್ನಕಳ್ಳ, ಹೆಂಡಗಾರ, ಹೊಲೆಯ, ಪಿಸುಣಹೊಲೆಯ, ನೀಚಹೊಲೆಯ, ಕತ್ತೆಹೊಲೆಯ, ಹೇಸಿತೊತ್ತು, ಜಾತಿಡೊಂಬ, ಜೂಜಿ, ಇತ್ಯಾದಿ.

೪. ಇತರ ಬೈಗಳು :

ನಾನಾ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸಾಮಾನ್ಯ ಬೈಗುಗಳೆಲ್ಲ ಇಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತವೆ. ನಾಚು, ಹೇಸಿಕೆ, ಕತ್ತೆಯಮರಿ, ಕೊಳೆದೊಗಲು, ರೌರವನರಕ, ಚಂಡಿನಾಯಿ, ಬಗುಳುವ ಕುನ್ನಿ, ಮಣ್ಣು ಕೂಡು, ಮೆಟ್ಟಿಹುಡಿಹೊಯ್ಯು, ಹೇಲುತಿಂದಂತೆ ಇತ್ಯಾದಿ.

ಹೀಗೆ, ತಮ್ಮ ಸಾತ್ವಿಕ ಕ್ರೋಧದ ದಳ್ಳುರಿಯಲ್ಲಿ ಅಮಾನವೀಯತೆ ದಹಿಸಿ, ಮಾನವೀಯತೆ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆಯಬೇಕೆಂಬುದೇ ಶಿವಶರಣರ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಆ ಉದ್ದೇಶದ ಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಎಂಥ ಬೈಗಳು ನುಡಿಗಳಾದರೂ ಸರಿ, ಶರಣರು

ಪ್ರಯೋಗಿಸಲು ಸಿದ್ಧರು. ಇವರ ಬೈಗಳು “ಅಧರಕ್ಕೆ ಕಹಿಯಾದರೂ ಉದರಕ್ಕೆ ಸಿಹಿ”. ಹಾಗಾಗಿ ಅನೇಕ ಸಂದರ್ಭಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣರು, ಬಯ್ಯುಗಳ ನುಡಿಚಾವಟಿಯನ್ನು ಬೀಸಿ, ತಮ್ಮ ಆಶಯವನ್ನು ಪ್ರಕಟಪಡಿಸಿದ್ದಾರೆ.^೨

ii ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳು :

ಆಮ್ರೇಡಿತ್ ಅಥವಾ ‘ದ್ವಿರುಕ್ತಿ’ ಬಹುಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಮಹತ್ವದ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಅಪಾರ. ಸಾಂದರ್ಭಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಇವನ್ನು ಅರ್ಥೈಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವುದೋ ಒಂದು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪದ ಎರಡು ಸಲ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವುದಕ್ಕೆ ‘ದ್ವಿರುಕ್ತಿ’ ಎನ್ನುವರು. ಆಡುನುಡಿಗೆ ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು, ಅದರ ಅರ್ಥವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಬಗೆಯ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳು ತಲೆದೋರಿದಂತಿದೆ. ಆಡುನುಡಿಯ ಈ ಮಹತ್ವದ ಅಂಶವನ್ನು ಶರಣರು ಸಹಜವಾಗಿ ಬಳಸಿ, ವಚನಗಳಿಗೆ ಒಂದು ರೀತಿಯ ಜೋರು ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವು ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ. ಲಟಲಟನೆ, ಕೆಟ್ಟಿಕೆಟ್ಟಿ, ಲೊಟಲೊಟನೆ, ಟೊಂಕಟೊಂಕನೆ, ಸುಡುಸುಡು, ನಿಚ್ಚನಿಚ್ಚ, ಮೆಟ್ಟಿಮೆಟ್ಟಿ, ಮಿಡಮಿಡನೆ, ಶಿವಶಿವ, ಮರಮರ, ಮೊಳಮೊಳ ಇತ್ಯಾದಿ. ಈ ಬಗೆಯ ದ್ವಿರುಕ್ತಿಗಳ ಬಳಕೆ ಜನಪದ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯಂತೆ, ವಚನಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ಹೇರಳ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇನ್ನೊಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಪ್ರಯೋಗವಿದೆ, ಅದು ಎಂದರೆ ‘ಮಾರುಲಿ ಪದಗಳು’ ಇವು ಕೂಡ ಆಡುಮಾತಿನ ಅಂದ - ಛಂದ ಬಿಗುವಿಗಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಳ್ಳುವಂಥವು. ಜೋಡು ಪದಗಳಲ್ಲಿಯ ಪೂರ್ವಪದದೊಂದಿಗೆ, ಅದರ ಮೊದಲ ಅಕ್ಷರವನ್ನು ಕ್ರಮಬದ್ಧವಾಗಿ ವಿರೂಪಗೊಳಿಸಿ, ಅದೇ ಪದವನ್ನು ಬಳಸುವುದಕ್ಕೆ ‘ಮಾರುಲಿ ಪದಗಳು’ (Echowords) ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಈ ಬಗೆಯ ‘ಮಾರುಲಿ’ ಅಥವಾ ‘ಪ್ರತಿಧ್ವನಿ’ ಪದಗಳನ್ನು ಜನಪದರು ನಿತ್ಯ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ಕನ್ನಡದ ಈ ವಿಶಿಷ್ಟ ನುಡಿಪ್ರಯೋಗ, ಹೆಚ್ಚು ಶಕ್ತಿಶಾಲಿಯಾಗುವುದು ಅದರ ವ್ಯಂಗ್ಯದಲ್ಲಿ. ಜನವಾಣಿಯಲ್ಲಿರುವ ಈ ಬಗೆಯ ನುಡಿ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಕಾವ್ಯವಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತಂದವರು ವಚನಕಾರರು. ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ‘ಮಾರುಲಿ ಪದ’ಗಳ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಅದೆಷ್ಟು

ಅರ್ಥಪೂರ್ಣವಾಗಿ ತಂದಿದ್ದಾರೆ ನೋಡಿ : - “ನಾರಾಯಣನೆಂಬವನ ಕಾಣೆ ಗೀರಾಯಣನೆಂಬವನ ಕಾಣೆ; ಬೊಮ್ಮನೆಂಬವನ ಕಾಣೆ ಗಿಮ್ಮನೆಂಬವನ ಕಾಣೆ!” - ಅನ್ಯದೈವದ ಅವಹೇಳನದ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅಣ್ಣನವರು, ನಾರಾಯಣ - ಗೀರಾಯಣ; ಬೊಮ್ಮ-ಗಿಮ್ಮ- ‘ಮಾರುಲಿ ಪದ’ಗಳನ್ನು ಬಳಕೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಹಂಗೇನು ಹರಿಯೇನು, ಡಂಬುಡಳಹು, ಲಗುನವಿಗುನ - ಇತ್ಯಾದಿ ಪದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡಿವೆ.

iii ಜೋಡು ನುಡಿಗಳು :

ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಾಮ್ಯವಿರುವ ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ಪದಗಳು, ಭಾವದ ಸ್ಪಷ್ಟತೆಗಾಗಿ ಇಲ್ಲವೇ ಅಭಿಪ್ರಾಯ ವಿಶೇಷಗಳಿಗಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡರೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಜೋಡುನುಡಿ, ಕೂಡು ನುಡಿ, ಅಥವಾ ಮೇಳನುಡಿ ಎನ್ನುವರು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಬಗೆಯ ಜೋಡುನುಡಿಗಳು ಅಧಿಕವಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡಿವೆ. ಜೋಡುನುಡಿಗಳನ್ನು ಮೂರು ವಿಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಬಹುದು. (ಕನ್ನಡ, ವಾಗ್ಗ್ರಾಢಿಗಳು, ಎಂ. ರಾಜಗೋಪಾಲಚಾರ್ಯರ ಗ್ರಂಥದ ಆಧಾರ). i. ಸಮಾನಾರ್ಥಕ ಪದಗಳಿಂದಾದ ಕೂಡುನುಡಿಗಳು : ಈ ವಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಜೋಡುನುಡಿಗಳ ಅರ್ಥ ಒಂದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಅಂತರಬೆಂತರ (ಪಿಶಾಚಿ), ಅಟಮಟ (ಮೋಸ), ಅಡಿಪಾಯ, ಅಣುರೇಣು, ಅಸ್ತವ್ಯಸ್ತ, ಕಂದಮೂಲ, ಕಂತೆಬೊಂತೆ, ಕಕ್ಕಾಬಿಕ್ಕಿ, ಕೀಸರಬಾಸರ (ಅಪಸ್ವರ), ಕೂಡಲಸಂಗಮ, ಗುಡಿಗುಡಾರ, ಟೇವಕ ಟಿಂಬಕ (=ವಿಕನಾದದ ಧ್ವನಿ), ಬಟ್ಟಬಯಲು, ಭೂತಪ್ರೇತ, ಮಾರಿಮಸಣಿ, ರೋಗರುಜೆ, ಶ್ರೀಶೈಲಪರ್ವತ, ಸಂದಿಗೊಂದಿ, ಹಣಕಾಸು, ಹೊಚ್ಚಹೊಸ, ಆಸತ್ತೆಬೇಸತ್ತೆ, ಅಪ್ಪಬೊಪ್ಪಾ ಮುಂತಾದವು. ii. ಸಜಾತೀಯ ಪದಗಳಿಂದಾದ ಮೇಳ ನುಡಿಗಳು: ಇಲ್ಲಿಯ ಜೋಡುನುಡಿಗಳು ಎರಡು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಅರ್ಥಹೊಂದಿದ್ದರೂ ಸಾಹಚರ್ಯದಿಂದ ಒಂದೇ ಭಾವವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತವೆ. ಅಂಥ ಕೆಲವು ಮೇಳನುಡಿಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಉತ್ತುಬಿತ್ತು, ನಡೆನುಡಿ, ನರಿನಾಯಿ, ಬಸುರಿಬಾಣಂತಿ, ಮಣ್ಣುಮಸಿ, ಮಧ್ಯಮಾಂಸ, ಗಿಡಮರಬಳ್ಳಿ, ಅಂದಚಂದ, ಬಂಧುಬಳಗ, ಶುಕ್ಲಶೋಣಿತ, ಪತ್ರೈಪುಷ್ಪ, ಅಪಳಚಪಳ, ಕೆರೆಬಾವಿ, ಮಾರಯ್ಯಬೀರಯ್ಯ, ಮೊಲೆಮುಡಿ, ಕಿವಿಮೂಗ, ಕಂದಿಸಿಕುಂದಿಸಿ, ಹದಬೆದೆ, ಕುಟ್ಟಿಕೇರಿ, ಮೀಸೆಕಾಸೆ, ಲೆಂಕಡಿಂಗರಿಗ, ತರುಮರಾದಿ, ಮಜ್ಜನಭೋಜನ -

ಇತ್ಯಾದಿ. iii. ವಿಜಾತೀಯ ಪದಗಳಿಂದಾದ ಜೋಡುನುಡಿಗಳು : ಇಲ್ಲಿಯ ಜೋಡುನುಡಿಗಳು ವಿಜಾತೀಯ ಅಥವಾ ವಿರೋಧ ಪದಗಳಿಂದಾದವು. ಈ ಕೆಲವು ನುಡಿಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅಂತರಂಗ - ಬಹಿರಂಗ, ಸ್ಥಾವರ - ಜಂಗಮ, ಸ್ತುತಿನಿಂದೆ, ಸ್ಥೂಲಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೋಲಗೆಲ್ಲ, ಆಗುಚೇಗು (ಲಾಭನಷ್ಟ), ಪುಣ್ಯಪಾಪ, ಸತಿಪತಿ, ಕೊಡುವಕೊಂಬುವ, ಇಡುವತೊಡುವ, ಶುಕಪಿಕ, ಭೂಪಗೋಪ, ಕರಿಕಕೆಂಚ ಮೊದಲಾದವು.

ಪಡೆನುಡಿ (ನುಡಿಗಟ್ಟು) :

“ನಾಣ್ಣುಡಿ (ಗಾದೆಮಾತು) ಒಂದು ವಾಕ್ಯವಾದರೆ, ಪಡೆನುಡಿ ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು. ಒಂದು ನುಡಿಗಟ್ಟು ವಾಚ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತರೆ ಸಮಾಸ, ಲಕ್ಷ್ಯದಲ್ಲಿ ವ್ಯವಹರಿಸಿದರೆ ಪಡೆನುಡಿ. ನಾಣ್ಣುಡಿ - ಪಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಂತರವಿದು.”

‘ಪಡೆನುಡಿ’ ಅಥವಾ ನುಡಿಗಟ್ಟು (Idiom) ಜನಭಾಷೆಯ ಕೆನೆ. ವ್ಯಾಪಕ ವಿಷಯವನ್ನು ಎರಡೇ ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಂದರೆ ಮೂರು ಶಬ್ದಗಳಲ್ಲಿ ಅಡಗಿಸಿ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಅರ್ಥದಿಂದ ಚಲಾವಣೆಗೊಳ್ಳುತ್ತ ಭಾವತೀವ್ರತೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವುದೇ ಪಡೆಮಾತು. ಜನಪದರ ದೈನಂದಿನ ವ್ಯವಹಾರದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುವ ಇದು ಭಾಷೆ ಹುಟ್ಟಿದಂದಿನಿಂದ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜಾನಪದದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಪಡೆನುಡಿಗಳಿಗೆ ಮಹತ್ವದ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಶಿವಶರಣರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಹಲವಾರು ಪಡೆಮಾತುಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ವಚನಾರ್ಥವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಪಡೆಮಾತುಗಳು ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕೊಂಚ ಬದಲಾಗುವುದುಂಟು. ಸಜೀವ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಜನಪದರ ಜಾಣ್ಮೆ ಅನುಭವ, ಧ್ವನಿಗಳೆಲ್ಲವನ್ನೂ ಪಡೆಮಾತು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಬೇರೊಂದು ಸಾಂಕೇತಿಕ ಅರ್ಥವನ್ನೊಳಗೊಂಡು, ಭಾಷೆಗೆ ಬಲವನ್ನು ನೀಡುವ ಒಂದು ಶಕ್ತಿ ವಿಶೇಷತೆ. ಈ ಬಗೆಯ ವಾಗ್ಗ್ರಾಢಿಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಿಂದ ಶೋಧಿಸಲಾಗಿದೆ. ‘ಒಂದನಾಡ ಹೋಗಿ ಒಂಬತ್ತನಾಡ, ಗಾಳಿಬಿಟ್ಟಾಗ ತೂರಿಕೊ, ಜೋಳದ ಪಾಳಿ, ಸೆರೆಗೊಡ್ಡಿಬೇಡು, ಸೆರೆಗುಬಿಡು (ವಿವಾಹವಿಚ್ಛೇದನ), ಸೆರೆಗುಹಾಸು, ಸೆರೆಗು ಒಡ್ಡು, ಮೂಗನ ಕನಸು, ಕೊಂಡಮಾರಿಂಗ ಹೋಗು (ಲಾಭವಿಲ್ಲದೆ ಹೋಗು). ಕೈಯೊಡ್ಡು, ಸಗಣಕ್ಕೆ ಸಾವಿರ

ಹುಳು, ಕಳ್ಳಿಗೆ ಬೇಲಿಯನಿಕ್ಕುವವೆ, ಬೀದಿಗರುವಾಗು (ಸ್ವಚ್ಛಂದತೆ ಉಣಲುಡಲು ಮಾರಿ (ಹೊಟ್ಟೆಬಟ್ಟೆಗೆ ಮಾತ್ರ) ಹೆಣನುಂಡು ಹೋಗು (ನಾಶವಾಗು) ಇತ್ಯಾದಿ ಗಾದೆಗೆ ಸಮೀಪವಾಗಿರುವ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಡಕವಾಗಿವೆ. ಉದಾ: ಬರಡು, ಹಯನಾಗು, ಕೊರಡು ಕೊನರು, ಅಂದಣವನೇರಿದ ಸೋಣಗ, ಪಂಜರದೊಳಗಣಿಗಳಿ, ಉರಿಯನೆಳಲು, ಬಾಳೆಗೆ ಕೊನೆ, ಶೂಲದಮೇಲಣ ಭೋಗ, ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಯರತ್ನ, ಅಳಿಲಭಕ್ತಿ, ಕತ್ತೆಗೆ ಕತ್ತರಿ, ಮಂಗನಕ್ಕೆ ಮಾಣಿಕ, ಗಣಪತಿ ಮದುವೆ, ಬಾವುಲಬಾಳುವೆ, ಉಡುವಿನಭಾವ, ಮುಂತಾದವು.

ನಾಣ್ಣಡಿ :

“ಗಾದೆ ಎಲ್ಲರ ಮಾತು, ಯಾರೊಬ್ಬರದೂ ಅಲ್ಲ; ಅದು ನಿಜವಾದ ಜನವಾಣಿ.... ಜನರಿಗಾಗಿ ಜನರೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯ” ಎಂಬ ಮಾತು ನಿಜ. ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ಸಂಸ್ಕೃತಿ, ಅವರ ಶೀಲ- ಸದ್ಗುಣ- ಸಚ್ಚಾರಿತ್ರ್ಯ ಹಾಗೂ ಅವರನ್ನಾಳುವ ಆದರ್ಶಗಳ ಪಡಿನೆಳಲೇ ಗಾದೆಗಳು. ಈ ಅರ್ಥದಲ್ಲಿ “ಗಾದೆ ಒಂದು ಜನಾಂಗದ ನಿತ್ಯ ಮಾತಿನ ಅಂಗ.” ಹಾಗಾಗಿ “ಜನತೆಯ ಬಾಳನ್ನೆಲ್ಲ ಈ ನಾಲ್ಕು ನಾಲ್ಕು ಮಾತಿನ ವಾಕ್ಯಗಳು ಅಪ್ಪಿ ಅಗಸ್ತ್ಯ ಸಾಗರವನ್ನೇ ಗುಟ್ಟುಕರಿಸಿದಂತೆ ಅರಗಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.” (ಎ.ಕೆ.ರಾಮಾನುಜನ್) ಸಂಸ್ಕೃತದ ‘ಗಾಥಾ’ ಶಬ್ದ ಪ್ರಾಕೃತದಲ್ಲಿ ‘ಗಾಹೆ’ಯಾಗಿ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ‘ಗಾದೆ’ ಯೆಂದು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ‘ಗಾಥಾ’- ಇದು ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಛಂದೋಪ್ರಕಾರ. ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಇದಕ್ಕೆ ಸಂವಾದಿಯಾದ ಪದ ನಾಣ್ಣಡಿ (ನಾಡು+ನುಡಿ). ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಗಾದೆ ನಾಣ್ಣಡಿಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು, ರೂಢಿಗೆ ಬಂದನಂತರ ಅದು ಮರೆಯಾಯಿತು. ಈಗೀಗಂತೂ ಗಾದೆಯೇ ಜನಪದದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಚ್ಚಗನ್ನಡ ಪದವಾಗಿದೆ. ಕವಿ- ಪಂಡಿತರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿ ‘ಗ್ರಂಥಸ್ಥ ಗಾದೆಗಳು’, ನಿರಕ್ಷರ ಕುಕ್ಷಿಗಳ ಸಮುದಾಯ ಸೃಷ್ಟಿ ‘ಕಂಠಸ್ಥ ಗಾದೆಗಳು - ಎಂದು ಗಾದೆಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಭೇದಗಳು. ಈ ‘ಕಂಠಸ್ಥ ಗಾದೆ’ಗಳ ಆಕರ್ಷಣೆಗೆ ಒಳಗಾದ ಪಂಡಿತಕವಿಗಳು ತಮ್ಮ ಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ದೇಸೀ ಚೆಲ್ವಿಕೆಯನ್ನು ಮೆರೆದಿದ್ದಾರೆ. ಪಂಪನಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡುಬಂದ ಈ ಗಾದೆಗಳ ಕಾವ್ಯಪ್ರಯೋಗ ಪರಂಪರೆ, ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಮುಂದುವರಿದುದು ಗಮನೀಯ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಗಾದೆಗಳ

ಸಶಕ್ತ ಬಳಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಮತ್ತು ವಚನಕಾರರ ನಡುವೆ ಆತ್ಮೀಯ ಸಂಬಂಧವನ್ನು ಕುದುರಿಸಿತು. ವಚನಕಾರರ ಮಾತು, ತೀರ ಸಲಿಗೆಯವನೊಬ್ಬ ಸರಸಸಂಭಾಷಣೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವಂತೆ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಅನ್ನಿಸಿದ್ದು, ವಚನಶಿಲ್ಪದಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾದ ಗಾದೆಗಳಿಂದಲೇ. ಹೀಗಾಗಿ, ವಚನಕಾರರ ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳಿಗೆ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಗೊಂಡಿರುವ ಗಾದೆಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರ, ಪಾಠಾಂತರ, ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಅರ್ಥಾಂತರಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾದೆಯನ್ನು ಇದ್ದುದು ಇದ್ದಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಸಂಸ್ಕರಿಸಿ ಉದ್ಧರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವೊಮ್ಮೆ ಚಾಲ್ತಿಯಲ್ಲಿರುವ ಗಾದೆಮಾತಿನ ಆಧಾರದಿಂದ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ಗಾದೆಯನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿಕೊಂಡು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಜನಪದರ ಗಾದೆ ಮಾತುಗಳು ಕವಿ ಕಾವ್ಯಗಳ ಗಾದೆ ಏರಿರುವಂತೆ, ಕವಿಗಳ ಗಾದೆಮಾತುಗಳು ಬೀದಿಗಳಿಗಿಳಿದು, ಜನಪದರ ಬಾಯಿಮಾತುಗಳಾಗಿರುವುದು ಒಂದು ಸಹಜ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ. ಅವುಗಳು ಹಾಸು-ಹೊಕ್ಕು ಎಳೆಗಳಾಗಿ ಬೆರೆತು, ಏಕರೂಪ ತಳೆದಿರುವುದೂ ಈ ಗಾದೆಗಳ ಗಾಥಾ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಗಾದೆಗಳು :

ಸಹಸ್ರಾರು ಜನಪದ ಗಾದೆಗಳ ಉದ್ಧರಣೆಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಲೋಕದ ವಿಚಾರಗಳು ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳು ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅರ್ಥವಾಗಿ, ಈ ಮೂಲಕ ಅವರಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ ಪರಿವರ್ತನೆಯನ್ನು ಬಯಸಿದ ಶಿವಶರಣರು, ಆಳವಾದ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಬಲ್ಲ ಬಿಚ್ಚುಗತ್ತಿಯಂತಹ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಮನದಾಳದ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಂದೇ ಪರಿಗಣಿಸಬೇಕಾಗುವುದು. ಗಾದೆಗಳಲ್ಲಿ ಮೊನಚು, ವ್ಯಂಗ್ಯ, ವಿಡಂಬನೆ, ಖಾರ, ಬಿಗಿ, ಸವಿ, ಛವಿ, ನುಣ್ಣು, ಗುಣ್ಣು, ಬಿಣ್ಣು, ಕಂಪು - ಮೊದಲಾದ ಎಲ್ಲ ಬಗೆಯ ಶಬ್ದಗುಣಗಳು ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವುದರಿಂದ, ಅವುಗಳನ್ನು

ವಚನಗಳಲ್ಲಡಕಗೊಳಿಸಿ, ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಮನದ ಇಂಗಿತವನ್ನು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಹೇಳುವುದು ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ಹಸಿಗೋಡೆಯಲ್ಲಿ ಹರಳು ನಟ್ಟಂತೆ ಗಾದೆಗಳ ಪರಿಣಾಮ. ಹೀಗಾಗಿ, ಜನಪದ ಭಾಷಿಕ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲೆಲ್ಲ ಅತ್ಯಂತ ಪ್ರಭಾವೀ ಮಾಧ್ಯಮ ಗಾದೆಯೇ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ವ್ಯವಹಾರಿಕ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆ ನಿತ್ಯ ಪ್ರಯೋಗಗೊಳ್ಳುತ್ತಿರುವುದು ಗಣನೀಯ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ಕೆಲವೇ ಕೆಲವು ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸೋಣ.

ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಮಂಗಳ್ಯನ ಕೈಯಾಗ ಮಾಣಿಕೈಕೊಟ್ಟಾಂಗ' (ಮಂಗಳ್ಯನ ಕೈಯಾಗ ಮಲ್ಲಿಗಿ ಹೂವ ಕೊಟ್ಟಾಂಗ) ಎಂಬ ಜನಪದ ಗಾದೆಯನ್ನು, "ಮರ್ಕಟನ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮಾಣಿಕೈವಿದ್ದು ಫಲವೇನು?" ಎಂದು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಶಿವಪಥವನ್ನು ಅರಿಯದವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಲಿಂಗವಿದ್ದರೂ ಫಲವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವಾಗ, ಮೇಲಿನ ಗಾದೆಯನ್ನು ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಪಾಪದಹಣ ಸತ್ತಾತ್ರಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದು, ಎಂಬ ವಿಷಯದ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಬಸವಣ್ಣನವರು "ನಾಯ ಹಾಲು ನಾಯಿಗಲ್ಲದೆ ಪಂಚಾಮೃತಕ್ಕೆ ಸಲ್ಲದಯ್ಯ" ಎಂದು ಉಸುರಿದ ಮಾತು; "ನಾಯ ಮೊಲೆಯಲ್ಲಿ ಖಂಡುಗ ಹಾಲಿದ್ರೇನು ದೇವ್ರಿಗಲ್ಲ, ದಿಂಡ್ರಿಗಲ್ಲ" ಎಂಬ ದೇಸೀ ಗಾದೆಯ ಇನ್ನೊಂದು ರೂಪ. ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣನು ಪುಣ್ಯವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ಕಾಣಲಾರನು - ಎಂಬ ಮಾತಿನ ಮಂಡನೆಗೆ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಕೆಲವು ಸೂಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ; ಭವಿಯಾದವನನ್ನು ವಿಡಂಬಿಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ವಿಚಾರವನ್ನು ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸುವುದರ ಸಲುವಾಗಿ, ದೇಸೀಯಲ್ಲಿ ಜನಜನಿತವಾದ, "ನವಿಲು ನೋಡಿ ಕೆಂಬೂತ ಪುಕ್ಕ ಕೆದರಿಕೊಂಡ್ರೆ ನವಿಲಾದೀತೆ?" - "ಹುಲಿಯ ಬಣ್ಣಕ್ಕೆ ನರಿ ಮೈಸುಟ್ಟುಕೊಂಡಿತು" - "ಆನೆ ನೋಡಿ ಮೊಲ ಮುಕ್ಕಿರಿದ್ದಂಗ" - ಮುಂತಾದ ಗಾದೆಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮ ವಚನದಲ್ಲಿ "ಹೊನ್ನ ಹುಳವ ಕಂಡು ನರಿ ಬಾಲವ ಹುಣ್ಣು ಮಾಡಿಕೊಂಡಡೆ ಹೋಲಬಹುದೆ?" ಎಂದು ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿರುವಂತೆ ಭಾಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಯಿಲ್ಲದೆ ಅಘೋರ ತಪಸ್ಸು, ಮಾಡುವವರನ್ನು "ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ' ಎಂದೂ ನಂಬಲಾರ - ಎನ್ನುವ ವಿಷಯದ ನಿರೂಪಣೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ 'ಹುತ್ತ ಬಡದ್ರ ಹಾವ ಸಾಯ್ತೇ?' ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು "ಹುತ್ತವ ಬಡಿದಡೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲದೆ ಅಯ್ಯಾ?" ಎಂದು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ ವಚನಕಾರ

ಬಸವಣ್ಣ. 'ಬೇಲಿ ಎದ್ದು ಹೊಲ ಮೆಯ್ದಂಗ' ಎಂಬ ಗಾದೆ, ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದಲ್ಲಿ "ಬೇಲಿ ಕೆಯ್ಯ ಮೇವಡೆ" ಎಂದಾಗಿದೆ. ದಾಸಿಮಯ್ಯ ತನ್ನದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯನರಿಯದ ವ್ಯರ್ಥಜೀವಿಗಳನ್ನು ಕತ್ತೆಗೂ ದೇವರನ್ನು ಕತ್ತರಿಗೂ ಹೋಲಿಸಿ ಹೇಳುವಾಗ ಕತ್ತಿಗೇನ ಗೊತ್ತ ಹತ್ತಿಕಾಳ ಸವಿ" - ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು "ಕತ್ತೆ ಬಲ್ಲದೆ ಕತ್ತರಿಯ ವಾಸನೆಯ?" ಎಂದು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶಿವಶರಣರ ದರ್ಶನವೆಂಬ ಗಾಳಿ ಬಿಟ್ಟಿದೆ, ಈಗಲೇ ನಿಮ್ಮ ನಿಮ್ಮ ದುರ್ಗುಣಗಳೆಂಬ ಜೊಳ್ಳನ್ನು ತೂರಿಕೊಂಡು, ಗಟ್ಟಿಕಾಳಾಗಿ ಬದುಕಿರಿ ಎಂಬ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಭಕ್ತಿಗೆ ನೀಡುವಾಗ, ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, "ಗಾಳಿ ಬಿಟ್ಟಾಗ ತೂರಿಕೊ" ಎಂಬ ನಾಣ್ಣಡಿಯನ್ನು, 'ಗಾಳಿ ಬಿಟ್ಟಲ್ಲಿ ತೂರಿಕೊಳ್ಳಯ್ಯ' ಎಂದು ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಸದ್ ಗುರುವಿನ ಕಾರುಣ್ಯ ಮಾತಿನಿಂದ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಸಾಧನೆಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಸಾಧಿಸಬೇಕು - ಎಂಬುದನ್ನು ಹೇಳುವಾಗ ಸಕಲೇಶ ಮಾದರಸ ತನ್ನದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಓದೊಕ್ಕಾಲು ಬುದ್ಧಿಮುಕ್ಕಾಲು' ಎಂಬ ಲೋಕದ ಗಾದೆಯನ್ನು ಇದ್ದಕ್ಕಿದ್ದಂತೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾನೆ. ಶಿವನಲ್ಲಿಟ್ಟ ತುಂಬಿದ ನಂಬಿಗೆ ಭಕ್ತನಲ್ಲಿ ತುಳುಕಲಾರದೆಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸುವಾಗ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ "ತುಂಬಿದ ಕೊಡ ತುಳುಕುವುದಿಲ್ಲ" ಎಂಬ ಗಾದೆ ಮಾತನ್ನು "ತುಂಬಿದುದು ತುಳುಕದು ನೋಡಾ" ಎಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಭಾವಪೂರ್ಣವಾಗಿ ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನವರು, ಅಂಗಕ್ಕೆ ಲಿಂಗದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯನ್ನು ಕುರಿತು ಹೇಳುವಾಗ "ಭೂಮಿ ಇಲ್ಲದೆ ಬಂಡಿ ನಡೆವುದೆ?" ಎಂಬ ಮಾತನ್ನು ಕೇಳುತ್ತಾರೆ. ವಚನದ ಈ ಮಾತು ಜನಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ "ಭೂಮಿಯಿಲ್ಲದ ಬಂಡಿ ನಡಿತೈತೆ?" ಎಂಬ ಗಾದೆಯಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿದೆ. "ಒಬ್ಬವಗ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊಬ್ಬಗ ಅಪ್ಪಾ ಅಂದಾಂಗ" ಅಥವಾ "ಹಾದೀಲಿ ಹೋಗವ್ವ ಅಪ್ಪಾ ಅಂದರೆ ನೀನು ಯಾರಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿದೆಯೋ ಮಗನೇ ಅಂದನಂತೆ" ಎಂಬ ಗಾದೆಯನ್ನು ವಚನಕಾರ ಘನಲಿಂಗಿಯು 'ಓರ್ವರಿಗೆ ಹುಟ್ಟಿ ಮತ್ತೊರ್ವರಿಗೆ ಅಪ್ಪಾ ಎಂಬ 'ನಾಣ್ಣಡಿ'ಯ ದೃಷ್ಟ ಎನಗಾಯಿತ್ತು ಗುರುವೆ" ಎಂದು ಉಪಯೋಗಿಸಿಕೊಂಡುದನ್ನು ಅವನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈತ 'ನಾಣ್ಣಡಿ' ಎಂಬ ಶಬ್ದ ಬಳಸಿರುವುದೂ ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ. ಬಸವಣ್ಣನವರ "ನುಡಿದರೆ ಮುತ್ತಿನ ಹಾರದಂತಿರಬೇಕು" ಎಂಬ ಇಡೀ ವಚನಕ್ಕೆ, 'ಮಾತು ಆಡಿದರೆ ಹೋಯ್ತು ಮುತ್ತು ಒಡೆದರೆ ಹೋಯ್ತು' ಎಂಬ ದೇಸೀ ಗಾದೆಯ ಪ್ರೇರಣೆಯಿದ್ದುದನ್ನು ಅಲ್ಲಗಳೆಯಲಾಗದು.

ಕಿರಿದರಲ್ಲಿ ಪಿರಿದರ್ಥವನ್ನು ಒಳಗೊಂಡ, ಗಾದೆಯ ಮೈಕಟ್ಟಿಗೆ ಮನಸೋತು ಪ್ರಭಾವಿತರಾದ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಕೆಲವರು ತಮ್ಮ ಇಡೀ ವಚನರಚನೆಯನ್ನು ಗಾದೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ನಿರ್ವಹಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದುದನ್ನು ನೋಡಿದರೆ, ಗಾದೆಗಳು ಬೇರೆಯಲ್ಲ, ವಚನಗಳು ಬೇರೆಯಲ್ಲ ಅನ್ನಿಸುತ್ತದೆ. “ಗಾದೆ ವಚನದಂತಿರುವುದು ಮಾತ್ರವಲ್ಲ, ವಚನ ತ್ರಿಪದಿಗಳಿಗೆ ಮೂಲ....”^{೧೦} ಎಂಬುದನ್ನು ದೇಜಗೌ ಅವರೂ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಚನರಚನೆಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ಬಂಧದ ಚೌಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವ ಗುಣವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿರುವುದರಿಂದ ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಬಸವಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಮ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಸಿದ್ಧರಾಮ, ಚೆನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ ಮೊದಲಾದವರು ತಮ್ಮ ಕೆಲವಾರು ವಚನಗಳ ಸಮಗ್ರ ರಚನೆಯನ್ನು ಗಾದೆಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಗೈದ ಪ್ರಮುಖರೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. (ಇಲ್ಲಿ ಉದಾಹರಣೆಗಾಗಿ, ‘ಗಾದೆ ವಚನಗಳು’ ಅಥವಾ ‘ವಚನಗಾದೆ’ಗಳನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿಕೊಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿಲ್ಲ. ಕಾರಣ ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟಸಂಖ್ಯೆ ಮಿತಿಗೆ ಒಳಪಟ್ಟಿದೆ). ಇವರ ಕೆಲವಾರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು ಮಾಲೆಮಾಲೆಯಾಗಿ ಹೆಣೆದುಕೊಂಡಿವೆ, ಬೆರೆತುಕೊಂಡಿವೆ. ಅಥವಾ ಗಾದೆಯ ರೂಪದ ಶರಣರ ಮಾತುಗಳೇ ಗಾದೆಗಳಾಗಿ ಪ್ರಯೋಗವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಇವನ್ನು ‘ವಚನಗಾದೆ’ಗಳೆನ್ನಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ. ಇವು ವಚನಕಾರರ ಸ್ವತಂತ್ರ ರಚನೆಗಳಾದರೂ ಇವುಗಳ ಮೇಲೆ ಜನಪದ ಗಾದೆಗಳ ಪ್ರಭಾವವಿದ್ದುದು ಮೇಲುನೋಟಕ್ಕೆ ಗೋಚರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಗಾದೆಗಳ ಉದ್ಧರಣೆಗಳೂ ವಚನದಲ್ಲಿ ಹೇರಳವಾಗಿವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ “ತಾನಿಟ್ಟ ಬೇತಾಳ ತನ್ನ ತಿಂದಿತು” - ಅಲ್ಲಮ; ‘ನಡೆಯಿಲ್ಲದ ನುಡಿ ಅರಿವಿಗೆ ಹಾನಿ’ - ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಲಕ್ಕಮ್ಮ; ‘ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ-’ ಬಸವಣ್ಣ; ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ - ಆಯ್ದಕ್ಕಿ ಮಾರಯ್ಯ; ‘ಕರಿಘನಅಂಕುಶ ಕಿರಿದೆನ್ನಬಹುದೆ?’ ಬಸವಣ್ಣ ಕಾದ ಹಂಚಿನಲ್ಲಿ ನೀರ ಬಿಟ್ಟಂತೆ’ - ಅಂ. ಚೌಡಯ್ಯ; ಮುತ್ತಿನ ಬಲೆಯಾದರೆ ಬಂಧನವಲ್ಲವೆ? ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ; ‘ಮಡಿಯ ಹೇರಿದ ಕತ್ತೆ ಉಡಲೆತ್ತಬಲ್ಲುದು?’ - ಮ. ಮಾಚಯ್ಯ, ಇತ್ಯಾದಿ. ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ವಚನಜನಪದ ಗಾದೆಗಳು : - ‘ಅನಾಚಾರಿ ಗುರುವಿಗೆ ವ್ರತಗೇಡಿ ಶಿಷ್ಯ’ - ಅಲ್ಲಮ (ಹೇಸಿ ಗುರುವಿಗೆ ಸಮಗಾರ ಶಿಷ್ಯ - ಗಾದೆ); ‘ಹೃದಯ ಕತ್ತರಿ ತುದಿನಾಲಗೆ ಬೆಲ್ಲ’ - ಬಸವಣ್ಣ; - ಮಾತಿನಲ್ಲಿ

ಲೀಲೆ ಮನದಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ - “ಅಖಂಡೇಶ್ವರ” (ಬಾಯಲ್ಲಿ ಬೆಲ್ಲ, ಕರುಳಲ್ಲಿ ಕತ್ತರಿ) ‘ಕೊಡಲಿ ಕಾವ ಕುಲಕ್ಕೆ ಮೂಲ’ (‘ಕುಲಿಶದ ಕಾವು ಕುಲಕ್ಕೆ ಮಿತ್ತದಂತೆ’ - ಘಟ್ಟವಾಳಯ್ಯ); “ಬಾಳಿಗೆ ಫಲವೇ ಕಡೆ; ಚೇಳಿಗೆ ಗರ್ಭವ ಕಡೆ” - ಬಸವಣ್ಣ; ‘ಕಚ್ಚುವ ತಿಗಣಿಗಾಗಿ ಮನೆಯ ಸುಟ್ಟವರುಂಟೆ? - ಮ. ಮಾಚಯ್ಯ; “ಇದ್ದಲು ಶುಭವಾದ ತೆರನಂತೆ’ - ಮೋ. ಮಾರಯ್ಯ; “ಹುಣಿಸೆಯ ಹೂವೆಲ್ಲ ಕಾಯಾಗಬಲ್ಲದೇ?” - ದಾಸಿಮಯ್ಯ; ‘ಉಟ್ಟುದ ತೊರೆದವಂಗೆ ಊರೇನು ಕಾಡೇನು?’ ಮುಕ್ತಾಯಕ್ಕ; ಇತ್ಯಾದಿ.

ಹೀಗೆ ‘ನೂರಾರು ಸಾಮಾಜಿಕ ಸಂದರ್ಭಗಳ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಅವರು ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ನೂರಾರು ಗಾದೆಗಳು ವಚನದ ಒಡಲಲ್ಲಿ ಚೆನ್ನಾಗಿ ಬೆರೆತು ವಚನಗಳ ಅರ್ಥವಲಯವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಲಿಸಿವೆ. ಕೆಲವನ್ನು ಹೊಸ ಆವಶ್ಯಕತೆಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ, ತಮ್ಮ ಶೈಲಿಗೆ ಅನುಗುಣವಾಗುವಂತೆ ತಿದ್ದಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಕೆಲ ಕೆಲವಂತೂ ಹೊಸಗಾದೆಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಕೆಲವು ಗಾದೆಯೇ ಅಥವಾ ವಚನಕಾರರ ಸೃಷ್ಟಿಯೇ ಎಂದು ಗುರುತಿಸಲೂ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಂತೆ ಬೆರೆತುಹೋಗಿವೆ.’^{೧೧} ಏನೇ ಆದರೂ ಸಮಗ್ರ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ತುಂಬ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿರುವವರಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು ಅಗ್ರಗಣ್ಯರು. ವಚನಗಳಲ್ಲಡಗಿದ ಗಾದೆಗಳು, ನಿರ್ವಹಿಸಿದ ಸಮರ್ಥನೀಯ ಪಾತ್ರದ ಪರಿಣಾಮವೇ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯದ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಏರಿಸಿದೆ. ಅಥವಾ “ ವಿಶ್ವಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೊಡುಗೆ ಯಾವುದು ಎಂದಾಗ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಇಂಥ ಗಾದೆಗಳನ್ನು ಬೆರಳುಮಾಡಿ ತೋರಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ”^{೧೨} ಎನ್ನಬಹುದು.

ದೇಶೀ ಗಾದೆಗಳು, ವಚನಗಾದೆಗಳಾದಂತೆ, ವಚನ ಗಾದೆಗಳು ದೇಶೀ ಗಾದೆಗಳಾಗಿ, ಕಾಲಾಂತರದಲ್ಲಿ ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಹೋಗಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸುವುದು ಕಷ್ಟ. ಜನಪದ ಗಾದೆಗಳಿಂದ ವಚನಕಾರರು ಅದೆಂಥ ಸತ್ವವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ಅದೆಷ್ಟು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾದ, ಜನಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವಂಥ ಪ್ರಕಾರವನ್ನು ರೂಪಿಸಿಕೊಂಡರು ಎಂಬುದು ಸತ್ಯವಾದಂತೆ, ಜನತೆಯ ಪ್ರತಿನಿಧಿಗಳಾದ ಶಿವಶರಣರೂ ಸಾವಿರಾರು ಗಾದೆಗಳಂಥ ಬಳಕೆಗಳನ್ನೂ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಜನತೆಗೆ ನೀಡಿರುವುದೂ ಅಷ್ಟೇ ಸತ್ಯ. ಹೀಗೆ ಜನಪದ ಗಾದೆ, ವಚನ ಗಾದೆಗಳ

ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾದ “ಶಿವಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ” ವಿಶಾಲಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಜನಪದರಿಂದ ಜನಪದರಿಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎನ್ನಲಡ್ಡಿಯಿಲ್ಲ.

ಇತ್ತ ಗ್ರಾಮ್ಯವೂ ಅಲ್ಲದ, ಅತ್ತ ಶಿಷ್ಟವೂ ಅಲ್ಲದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಹದಬೆದೆಯ ಭಾಷೆ ವಚನಕಾರರದು. ಈ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣ ಕನ್ನಡದೇಸೀಯೇ ಇರುವುದನ್ನು ಇಲ್ಲಿಯವರೆಗಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ದೇಸೀಯ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಸಮೀಕ್ಷೆಯಿಂದ ಅರಿಯಬಹುದು. ದೇಸಿ ನುಡಿ, ದ್ವಿರುಕ್ತಿ, ಬೈಗುಳದ ನುಡಿ, ಜೋಡುನುಡಿ, ಪಡೆನುಡಿ, ನಾಣ್ಣುಡಿ ಮೊದಲಾದ ಭಾಷಿಕ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿಯ ಒರಟುತನ, ಹಾಸು-ಬೀಸು, ನಯ- ನಾಜೂಕು, ವ್ಯಂಗ್ಯ-ವಿಡಂಬನೆ - ಎಲ್ಲದರ ಜೊತೆಗೆ ವಚನಕಾರರು ಸ್ಪಂದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ, ಮನಮುಟ್ಟಿ ಸ್ವೀಕರಿಸಿ, ತಮ್ಮ ವಚನಭಾಷೆಯನ್ನು -ಸರ್ವರೀತಿಯಿಂದಲೂ ಜಿಗುಟುಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ, ಚುರುಕುಗೊಳಿಸಿದ್ದಾರೆ. ದೇಸಿಯಿಂದ ತಮ್ಮ ಭಾಷೆಯ ಅಂದವನ್ನು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡ ಶರಣರು, ಆಡುನುಡಿಗೇ ತೀರ ಹತ್ತಿರವಾದರು. ಹೀಗಾಗಿ ೧೫೦೦ ವರುಷಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಅಧಿಕ ಕಾಲಾವಧಿಯ ಇತಿಹಾಸ ಪಡೆದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೊಟ್ಟ ಮೊದಲಬಾರಿಗೆ ದೇಸಿ ಮಾತಿನ ತೀರಹತ್ತಿರದ ವಿಪುಲ ದಾಖಲೆಯೆಂದರೆ ವಚನಕಾರರ ಭಾಷೆಯೇ. “ಸಾಹಿತ್ಯ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಹೊರಟ ವಚನಕಾರರ ನಂತರದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ಕೂಡ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಎಂದೇ ಸಿದ್ಧವಾದ ಕೃತಕ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರೆದಿದ್ದಾರೆ ಎಂಬುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ವಚನಕಾರರ ಭಾಷೆ ಮಾತ್ರ ೮೦೦ ವರುಷಗಳ ನಂತರವೂ ನಮ್ಮ ಇಂದಿನ, ಭಾಷೆಯಂತೆಯೇ ಇದೆ. ನಮ್ಮ ಅಂತರಂಗದ ಹೋರಾಟಗಳನ್ನು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸಲು, ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿಯೊಂದರ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ನಮಗೆ ಹೆಚ್ಚು ಹತ್ತಿರವಾಗಿ ಕಂಡದ್ದು ಆಶ್ಚರ್ಯವಲ್ಲ”.^{೧೫} ಎಂದು ನವ್ಯ ಮತ್ತು ನವ್ಯೋತ್ತರದ ಕನ್ನಡ ಕವಿಗಳು ವಚನಭಾಷೆಯ ನಿರಂತರ ಸಜೀವತೆಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸಿ ತಂತ್ರ

ಕಾವ್ಯದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತಂತ್ರ (Technique) ವೆಂದರೆ, ನಿರೂಪಣೆಯ ರೀತಿ. ಕಾವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವಿದು. ಸುದೀರ್ಘ ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಅಥವಾ ಕಾವ್ಯ ಕಾಲಕಾಲಕ್ಕೆ ತನ್ನ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬದಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಸಾಗಿಬಂದುದು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸಂಗತಿ. ಈ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ತಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಲಕ್ರಮದಲ್ಲಿ ಗಣನೀಯ ಬದಲಾವಣೆಯನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾದರೂ ಅದೆಲ್ಲ ನಮ್ಮ ಕವಿ - ಸಾಹಿತಿಗಳ ಪೂರ್ವಯೋಜಿತ ಸಿದ್ಧತಂತ್ರವೇ. ಅವರು ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ತಮಗೆ ಅನುಕೂಲಕರವಾದ ತಂತ್ರವಿಧಾನಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿದರು. ಆದರೆ, ಶಿವಶರಣರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ ತಂತ್ರ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸದು. ಅವರ ಪೂರ್ವದ ಕವಿಗಳಂತೆ, ‘ತಂತ್ರಕ್ಕಾಗಿ ತಂತ್ರ’ ಬಳಸುವ ಯೋಜನೆ ಅವರಿಗಿರಲಿಲ್ಲ. ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಯಾವುದೇ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಅವರಿಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಆದಾಗ್ಯೂ, ಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕಿಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸಿದ ಶರಣರು, ತಮ್ಮ ಭಾವ-ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅವರ ಉದ್ಧಾರಕ್ಕಾಗಿ, ಅವರ ದೈನಂದಿನ ಮಾತು - ಕತೆಗಳಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿಸುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯವಾಯಿತು. ಆ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ, ಶರಣರ ಮನೋವಲಯದಲ್ಲಿ ಸಹಜ ಸ್ಫೂರ್ತಿಯಿಂದ ಚಿಮ್ಮಿದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾರು ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರಗಳು ಅಳವಡವಿವು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸೀತಂತ್ರಗಳಿಗೆ ಪ್ರಾಧಾನ್ಯ. ಪರಂಪರೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು ಬಳಸಿದ ದೇಸಿ ತಂತ್ರವನ್ನು ಕಾಣಲಾರೆವು. ಆದುದರಿಂದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ‘ದೇಸಿತಂತ್ರ’ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು, ವಿನೂತನವಾದುದು. ಲಾವಣಿ, ತ್ರಿಪದಿ, ಕಥೆ, ಹಾಡು, ಒಗಟು, ಪಡೆಮಾತು, ಗಾದೆಮಾತು, ಬೈಗುಳದ ನುಡಿಗಳು, ಬಯಲಾಟದ ಮಾತುಗಳು

ಮೊದಲಾದ ಜನಪದ ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಂತ್ರವನ್ನಾಗಿ ಶರಣರು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಇವುಗಳು ಇದೇ ಗ್ರಂಥದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ಚರ್ಚಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿರುವುದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಹೊರತುಪಡಿಸಿ, ವಚನಗಳಲ್ಲಿರುವ ದೇಸಿ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿ, ವಿಶ್ಲೇಷಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

೧. ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ :

ತಮ್ಮ ಆಚಾರ- ವಿಚಾರ - ಉಚ್ಚಾರಗಳು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸಾಮಾನ್ಯನನ್ನು ತಲುಪಬೇಕಾದ್ದರಿಂದ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರು, ದೀರ್ಘಕಾವ್ಯರಚನೆಯ ಗೋಚಿಗೆ ಹೋಗಲಿಲ್ಲ. ಕಾವ್ಯದ ಆಯಾಮ ಅದರ ಪರಿಕರಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪನೆಯಲ್ಲಿಯೂ ತಾರದೆ, ಅನುಭವವನ್ನು ಜನಬಳಕೆ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕ್ಷೇಪವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಳಿಸಿದರು. ನಿತ್ಯ ರೂಢಿಯಲ್ಲಿರುವ ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಶಬ್ದಗಳೇ ವಚನಗಳ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆಗೆ ಕಾರಣ. ವಚನ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ದೀರ್ಘವಾದ ಪದಪುಂಜಗಳಿಲ್ಲ. ಕಾಯವೇ ಕೈಲಾಸ, ಕಾಯಕವೇ ಕೈಲಾಸ, ಅರಿವೇ ಗುರು, ಮರಣವೇ ಮಹಾನವಮಿ, ಆಚಾರವೇ ಸ್ವರ್ಗ ಅನಾಚಾರವೇ ನರಕ, ಹೊಲಸು ತಿಂಬುವವನೇ ಹೊಲೆಯ, ಎನಗಿಂತ ಕಿರಿಯಿರಿಲ್ಲ, ಶರಣಸತಿ ಲಿಂಗಪತಿ ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ವಚನಕಿರುನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಬಾಹ್ಯರೂಪ ಅದೆಷ್ಟು ಚಿಕ್ಕದು! ಆದರೆ ಆಂತರ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಹಿರಿದರ್ಥವನ್ನು ತುಂಬಿಕೊಂಡಿವೆ. ಯಾವುದೇ ಕ್ರಿಯೆಗೆ ತಟ್ಟನೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆ ತೋರುವ ಮಿಂಚಿನ ಸಂಚಯ ಇವುಗಳಲ್ಲಿದೆ. ವಚನದ ಮಾತುಗಳು ಗಾತ್ರ, ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ - ಈ ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ದೇಸಿನುಡಿ, ದೇಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಪ್ರಭಾವಿತ. ಕಿರಿದರಲ್ಲಿ ಹಿರಿದಾದ ಅರ್ಥಸೌಷ್ಟವ ತುಂಬುವ, ಕರಿಯನ್ನು ಕನ್ನಡಿಯಲ್ಲಿ ಹಿಡಿದಿಡುವ, ಸಾಸಿವೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಗರವನ್ನು ತುಂಬುವ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯವಾದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ ಶರಣರ ಒಂದು ನವೀನ 'ದೇಸಿ ತಂತ್ರ'ವೆನಿಸಿತು.

ಮಡಕೆಯ ಮಾಡುವಡೆ ಮಣ್ಣೆ ಮೊದಲು
ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡುವಡೆ ಹೊನ್ನೆ ಮೊದಲು
ಶಿವಪಥವನರಿವಡೆ ಗುರುಪಥವೆ ಮೊದಲು
ಕೂಡಲ ಸಂಗಮ ದೇವರನರಿವಡೆ
ಶರಣರ ಸಂಗವೆ ಮೊದಲು - ಬ.ವ. ೨೦ ಪು. ೩೩

ಇಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾದ ಮಡಕೆ, ತೊಡಿಗೆ, ಮಣ್ಣು, ಹೊನ್ನೆ - ಮೊದಲಾದ ಚಿರಪರಿಚಿತ ಶಬ್ದಗಳು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ತೀರ ಚಿಕ್ಕವು. ಇನ್ನು ವಚನದ ಸಾಲುಗಳು (ವಾಕ್ಯ) ೩ಅಥವಾ ೪ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ, ಪುಟ್ಟ ಪುಟ್ಟ ವಾಕ್ಯಗಳಾಗಿದ್ದು, ಸುಮಾರು ಐದು ಐದು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಭಾವವನ್ನು ಹೊರಹಾಕಿವೆ. ಬಸವಣ್ಣ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಸಿದ್ದರಾಮ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ಜೇಡರ ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ, ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಶರಣರ ವಚನಗಳು ಗಾತ್ರದಲ್ಲಿ ಚಿಕ್ಕವಾಗಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ೪ ಸಾಲಿಗೆ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ೫ ಸಾಲಿಗೆ ಮತ್ತೆ ಕೆಲವು ೬ ಸಾಲಿಗೆ ಮುಗಿದು, ತಮ್ಮ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಪಡೆದಿವೆ (ದೀರ್ಘ ವಚನಗಳನ್ನು ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು). "ಕವಿಯ ಸಾರ್ಥಕ ಪದಯೋಜನೆ ಯದ್ವಾತದ್ವಾ ಆಗುವುದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೊಂದು ಕ್ರಮವುಂಟು, ಒಂದು ಮಿತಿಯುಂಟು. ಮಿತವರಿತ ಪದಪ್ರಯೋಗವೇ ಜಯಸಾಧಕವಾದದ್ದು. ಅದೇ ಔಚಿತ್ಯ ಪರಿಜ್ಞಾನ" ^{೧೬} ಔಚಿತ್ಯ ಪರಿಜ್ಞಾನವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಚನಗಳು ಅಸಂಖ್ಯೆ. ಆದುದರಿಂದ ಸಂಕ್ಷಿಪ್ತತೆ ಎನ್ನುವುದು ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡ, ಒಂದು ದೇಸಿ ತಂತ್ರವಾಗಿದೆ.

೨. ಅಂಕಿತ :

ಅಂಕಿತವಿಲ್ಲದ ವಚನವೇ ಇಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಮನದ ಇಂಗಿತವನ್ನು ತಮ್ಮ ಇಷ್ಟದೈವದ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು ಆತ್ಮೀಯರಿಗೆ ಅರುಹಲು ಬಳಸಿದ ಮತ್ತೊಂದು ತಂತ್ರವಿದು. ವಚನಗಳು ಆತ್ಮೀಯನೊಬ್ಬನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಮಾತಿನಂತೆ ರೂಪಿತಗೊಳ್ಳಲು, ಇಷ್ಟದೈವದ ಅಂಕಿತವೇ ಕಾರಣ. ಇಲ್ಲಿಯ ಸಂಬೋಧನೆ ಇಷ್ಟದೈವಕ್ಕಷ್ಟೇ ಸೀಮಿತವಾಗದೆ, ಅನೇಕ ಸಲ ಆತ್ಮವಿಕಾಸಕ್ಕಾಗಿ ತನಗೆ ತಾನೇ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಜನಪದ ಕಾವ್ಯ ರೂಪಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಲಾವಣಿಯ ಕೊನೆಗೆ ಲಾವಣಿಕಾರ ತನ್ನ ಹೆಸರನ್ನು ನಮೂದಿಸಿರುತ್ತಾನೆ. ಇದೇ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು, ತಮ್ಮ ವಚನಾಂತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಂಕಿತವನ್ನು ಬಳಸುವುದು ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ. ಲಾವಣಿಯ ಅಂತ್ಯದ ಹೆಸರಿನಿಂದ ಲಾವಣಿಯ ಕರ್ತೃವನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದಂತೆ, ವಚನಾಂಕಿತದ ಮೇಲಿಂದ ವಚನಕರ್ತೃವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯ. ಇದೊಂದು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ತಂತ್ರವೆಂದು ಹೇಳಬಹುದು.

ಸಂಭೋಧನೆಗಳು :

ಸಣ್ಣವರು - ದೊಡ್ಡವರೆನ್ನದೆ ಎಲ್ಲರನ್ನೂ ಅಯ್ಯಾ, ಅಣ್ಣಾ, ಅಕ್ಕಾ, ಅವ್ವಾ, ತಾಯೆ, ಕೆಳದಿ, ದೇವಾ, ಅಣ್ಣಗಳಿರಾ, ಅವ್ವಗಳಿರಾ, ಅಯ್ಯಗಳಿರಾ, ಎಲೆಗವ್ವ, ಮುತ್ತಯ್ಯ, ಚಿಕ್ಕಯ್ಯ ಎಂಬಿತ್ಯಾದಿ ಜನಬಳಕೆಯ ಸಂಭೋಧನೆಗಳ ಮೂಲಕ ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿ ಕಂಡು, ಶರಣರು ತಮಗೂ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನೆಬಾಗಿಲಿಗೇ ನಡೆದರು. ಇದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಬಗೆಗೆ ವಿಶ್ವಾಸ ಕುದುರಿತು. ಶರಣರು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ ತಾವು ಬೇರೆ ಅಲ್ಲ ಎಂಬ ಸಲುಗೆಯ ಭಾವನೆಯೂ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಮನೆಮಾಡಿತ್ತು. ಇಂಥವರ ಸಲುವಾಗಿ ಶರಣರು ಆಡುವ ಆತ್ಮೀಯತೆಯ ಮಾತುಗಳು ನಲ್ಲೆ ನಲ್ಲನಿಗೆ ಹೇಳುವ ಹೃದಯದ ಮಾತುಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಕಂಡಾಗ ಶರಣರಿಗೆ ಅದೆಷ್ಟು ಪ್ರೀತಿ, ವಾತ್ಸಲ್ಯ, ಆತ್ಮೀಯತೆ!! ಅವರ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿಯೇ ನೋಡಬಹುದು.

೧. “ಹಾವು ಹದ್ದು ಕಾಗೆ ಗೂಗೆ ಅನಂತ ಕಾಲ ಬದುಕವೆ?
ಬೇಡವೋ ಮಾನವಾ, ಲೇಸೆನಿಸಿಕೊಂಡು ಬದುಕು
ಓ ಮಾನವಾ ಶಿವಭಕ್ತನಾಗಿ
.....
ಐದು ದಿವಸವಾದರೂ ಬದುಕಿದರೆ ಸಾಕು”
- ಬ.ವ. ೯೯೫ ಪು. ೪೧೬
೨. “ಮಡಿವಾಳ ಅಣ್ಣಂಗೇಕೆ ಬಾರದವ್ವಾ ಕರುಣಾರಸ?
ಮಡಿವಾಳಣ್ಣಂಗೇಕೆ ಬಾರದವ್ವಾ ಶೌರ್ಯರಸ?
ಮಡಿವಾಳಣ್ಣಂಗೇಕೆ ಬಾರದವ್ವಾ ಅದ್ಭುತರಸ?
- ಗಂಗಾಂಬಿಕೆ ವ. ೧೭೯, ಪು. ೮೫ (ಇ.ಶಿ.ಶ.ವ. ಆರ್. ೨)
೩. “ಕೇಳಿರೇ ಕೇಳಿರವ್ವಾ ಕೆಳದಿಯರೆಲ್ಲ
ಒಂದು ವಿಪರೀತವ ಹೇಳುವೆ ಚಿತ್ತವೊಲಿದು ಲಾಲಿಸಿರವ್ವಾ
ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ ವ. ೧೩೬, ಪು. ೬೪೫ (ವ.ಸಾ.ಸಂ)
೪. ‘ಅಯ್ಯಾ ಅಯ್ಯಾ ಎನ್ನ ಹುಯ್ಯಲ ಕೇಳಯ್ಯಾ’ - ಬ.ವ. ೮
೫. ಎಸೆಯದಿರು ಎಸೆಯದಿರು ಕಾಮ.... ಅಲ್ಲಮ

೬. ‘ಉಗುಳನುಂಗಿ ಹಸಿವ ಕಳೆದು, ತೆವರ ಮಲಗಿ ನಿದ್ರೆ ಗೆಯ್ಯವಲ್ಲಾ’
- ಅಲ್ಲಮ
೭. ಅರಸಿ ಅರಸಿ ಹಾಹಾ ಎನುತಿದ್ದೆನು ಬೆದಕಿ ಬೆದಕಿ ಬೆದ ಬೆದ ಬೇವುತಿದ್ದೆನು
- ಅಲ್ಲಮ
೮. ಎಲವೋ, ಎಲವೋ, ಪಾಪಕರ್ಮ ಮಾಡಿದವನೆ
ಒಮ್ಮೆ ಶರಣೆನ್ನೆಲವೂ
ಒಮ್ಮೆ ಶರಣೆಂದರೆ ಪಾಪಕರ್ಮ ಓಡುವುದು” - ಬ.ವ. ೬೨೨
೯. ನಮಗೆ ನಮ್ಮ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ಚಿಂತೆಯಲ್ಲದೆ, ಲೋಕದ
ಮಾತು ನಮಗೇಕಣ್ಣಾ - ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ
೧೦. ಅಪರಿಮಿತದ ಕತ್ತಲೆಯೊಳಗೆ ವಿಪರೀತದ ಬೆಳಗವನಿಕ್ಕಿವರಾರೋ?
- ಅಲ್ಲಮ
೧೧. ‘ಕೇಳಿರೋ ಮನುಜರಿರಾ!’ - ಲಿಂಗಮ್ಮ
೧೨. ‘ಶರಣಾರ್ಥಿ ಶರಣಾರ್ಥಿ ಎಲೆ ತಾಯೆ ನಮ್ಮವ್ವ’ - ಕಿನ್ನರಿ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ
೧೩. ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಗಂಡರ ಚೆಲುವರೆಂದು ಕೊಂಡಾಡುವ ಹೆಣ್ಣುಗಳು ಪುಣ್ಯಜೀವಿಗಳವ್ವಾ
- ಗಜೇಶ ಮಸಣಯ್ಯ
೧೪. ಎಮ್ಮೆ ನಲ್ಲನ ಕೂಡಿದ ಕೂಟವ ಇದಿರಿಗೆ ಹೇಳಬಂದವ್ವಾ’
- ಉರಿಲಿಂಗಪೆದ್ದಿ
೧೫. ಅರ್ಕೇಶ್ವರಲಿಂಗವನರಿಯಿರಣ್ಣ - ಮತ್ತೊಬ್ಬರಲ್ಲಿ ಹೊತ್ತಾ ಹೋರಲೇಕಣ್ಣ
- ಮಧುವಯ್ಯ
೧೬. ‘ಬೇಡವೋ ಇಲಿಚಯ್ಯ’ - ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ
೧೭. ವಚಿಸಿ ಅನುಭಾವಿಯಾಗದವ ಪಿಶಾಚಿಯಯ್ಯಾ, ವಚಿಸಿ
ಅನುಭಾವಿಯಾದವ ಪಂಡಿತನಯ್ಯ - ಸಿದ್ಧರಾಮ
೧೮. ಅಕ್ಕ ಕೇಳವ್ವ ಅಕ್ಕಯ್ಯ ನಾನೊಂದು ಕನಸ ಕಂಡೆ’ - ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ
೧೯. ಎನ್ನ ನಲ್ಲನ ಕೂಡಿದ ಸುಖದ ಸುಗ್ಗಿಯ ನಾನೇನೆಂಬೆ ಕೇಳಾ ಕೆಳದಿ
- ಉರಿಲಿಂಗದೇವ
೨೦. ಬೇಡ ಬೇಡ, ಅನ್ಯದೈವದ ಸಂಗ ಹಾದರ ಕಾಣಿರೋ? - ಬ.ವ. ೬೧೯

೨೧. ಬೇಡ ಬೇಡ ಅನ್ಯದೈವದ ಸಂಗ ಹೊಲ್ಲ
ಬೇಡ ಬೇಡ ಅನ್ಯದೈವವೆಂಬುದು ಹಾದರ ಕಾಣರೊ' - ಬ.ವ. ೬೧೮

ಹೀಗೆ ಅಯ್ಯಾ, ಅಣ್ಣ, ಅವ್ವ, ಮೊದಲಾದ ಪದಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಇವು ವಿನಯದ ಅಥವಾ ಬಿನ್ನಹದ ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತವೆ. ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆತ್ಮಪರಿಶೋಧನೆಯಾದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಹೇಳಿಕೊಳ್ಳುವ ಮಾತುಗಳಿವು. ಅಂತೆಯೇ ಶರಣರ ಮಾತುಗಳು ಅಂತಃಸಾಕ್ಷಿಯಾಗಿಯೇ ಹೊಮ್ಮಿವೆ. 'ಅಯ್ಯ' ಪದಪ್ರಯೋಗ ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಆಗಿದೆ. ಇವುಗಳೆಲ್ಲ ಶರಣ ಸಂಸ್ಕೃತಿಯ ಸಂಕೇತಗಳೆಂದು ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

೨. ವಾಕ್ಯ ವಿನ್ಯಾಸ :

ಬಸವಣ್ಣನಂಥ ಶ್ರೇಷ್ಠ ವಚನಕಾರರ ವಚನಗಳ ವಾಕ್ಯರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಕಷ್ಟು ವೈವಿಧ್ಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ಕೆಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಆರಂಭಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮಾತುಗಳು ಬಂದು, ಕೊನೆಯ ಮಾತಿಗೆ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುತ್ತವೆ. ಇದು ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನತಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧವೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ -

ಕರಿಯಂಜುವುದು ಅಂಕುಶಕ್ಕಯ್ಯಾ
ಗಿರಿಯಂಜುವುದು ಕುಲಶಕ್ಕಯ್ಯಾ
ತಮಂಧವಂಜುವುದು ಜ್ಯೋತಿಗಯ್ಯಾ
ಕಾನನವಂಜುವುದು ಬೇಗೆಗಯ್ಯಾ
ಪಂಚಮಹಾಪಾತಕವಂಜುವುದು
ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ನಾಮಕ್ಕಯ್ಯಾ

ಇವರ ವಚನಗಳ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶಬ್ದ ಪದೇ ಪದೇ ಬಳಕೆಯಾದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೂ ಒಂದೇ ಬಗೆಯ ವಾಕ್ಯಗಳು ಒಂದರ ಹಿಂದೊಂದರಂತೆ ಬಂದು ಮೂಲ ಭಾವಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಿತ ರೂಪವನ್ನು ಕೊನೆಯ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ಕೆಳಗಿನ ವಚನ ನೋಡಿ -

“ನೀರಿಗೆ ನೈದಿಲೆಯೇ ಶೃಂಗಾರ
ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರೆಯೇ ಶೃಂಗಾರ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೫೨

ನಾರಿಗೆ ಗುಣವೇ ಶೃಂಗಾರ
ಗಗನಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಮನೆ ಶೃಂಗಾರ
ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗೆ
ನೊಸಲ ವಿಭೂತಿಯೇ ಶೃಂಗಾರ”

ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಅದಕ್ಕೆ ಅದೇ ಶೃಂಗಾರ

ಮೇಲಿನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯದ ಕೊನೆಗೆ ಅದೇ (ಶೃಂಗಾರ) ಶಬ್ದವನ್ನು ಬಳಸಿದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲಿಗೇನೆ ಒಂದೇ ಶಬ್ದವನ್ನು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಬಳಸುವ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನ ರೀತಿ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದಾಗಿದೆ.

“ಛಲಬೇಕು ಶರಣಿಗೆ ಪರಧನವನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ
ಛಲಬೇಕು ಶರಣಿಗೆ ಪರಸತಿಯನೊಲ್ಲೆನೆಂಬ
ಛಲಬೇಕು ಶರಣಿಗೆ ಪರದೈವವನೊಲ್ಲೆಂಬ
ಛಲಬೇಕು ಶರಣಿಗೆ ಲಿಂಗಜಂಗಮ ಒಂದೆ ಎಂಬ
ಛಲಬೇಕು ಶರಣಿಗೆ ಪ್ರಸಾದ ದಿಟವೆಂಬ
ಛಲವಿಲ್ಲದವರ ಮೆಚ್ಚ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ”

ಈ ವಚನದ ಪ್ರತಿ ವಾಕ್ಯವೂ ತೂಕಬದ್ಧವಾಗಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ವಚನ ಸಮತೂಕ (Balance) ದಿಂದ ಸರ್ವಾಂಗಸುಂದರವಾಗಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರಿಗೆ ತಿಳಿದೊ, ತಿಳಿಯದೆಯೊ, ಅಂತೂ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ಮೂಸೆಯಲ್ಲಿ ಇಂಥ ವಚನಗಳು ಸೃಷ್ಟಿಯಾಗಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕೊನೆಯ ಮಾತಿಗೇ ಒತ್ತು ಬಿದ್ದಿದೆ.

ಇಂಥ ನುಡಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಬಸವಾದಿ ಶರಣರು ವಚನ ಸೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದುಂಟು. ಒಂದೇ ತೆರನಾಗಿದ್ದರೆ, ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಬೇಸರ ತರಬಹುದು, ಇದರಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಅವು ವರ್ಜ್ಯವಾಗಬಹುದು, ಅನ್ನುವ ಕಾರಣದಿಂದ, ತಾನು ಯಾರಿಗಾಗಿ ಬರೆಯುತ್ತಿದ್ದಾನೋ ಅಂಥವರಿಗೆ ಹೇಳು ಹೇಳುವಷ್ಟರಲ್ಲಿಯೇ ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಆ ಕಾರಣದಿಂದ ಬಸವನ ಹಾಗೆ ಉಳಿದ ಕೆಲವಾರು ಶರಣರು ಕೂಡ ಸಾದಾವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿದ್ದುಂಟು.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸೀ ತಂತ್ರ / ೧೫೩

೪. ಸಾದಾ ವಾಕ್ಯ :

ವಚನಕಾರರು ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಸಾದಾವಾಕ್ಯಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ಇಡೀ ವಚನ ಬರೆದುಮುಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ

ಕರಿಯಂಜುವುದು ಅಂಕುಶಕ್ಕಯ್ಯಾ
ಗಿರಿಯಂಜುವುದು ಕುಲಶಕ್ಕಯ್ಯಾ
ತಮಂಧವಂಜುವುದು ಜ್ಯೋತಿಗಯ್ಯಾ

ಮತ್ತೊಮ್ಮೆ ಸಾದಾವಾಕ್ಯವನ್ನೇ ಪ್ರಶ್ನಿಸಿ, ಅದಕ್ಕೆ ತಾವೇ ಉತ್ತರ ನೀಡುತ್ತಾರೆ.

ಕರಿಘನ ಅಂಕುಶ ಕಿರಿದೆನ್ನಬಹುದೇ? ಬಾರದಯ್ಯ
ಗಿರಿಘನ ವಜ್ರ ಕಿರಿದೆನ್ನಬಹುದೇ? ಬಾರದಯ್ಯ
ತಮಂಧ ಘನ ಜ್ಯೋತಿ ಕಿರಿದೆನ್ನಬಹುದೇ? ಬಾರದಯ್ಯ
.....

ಕೆಲವು ಸಲ ಪ್ರಶ್ನೆ ಮಾಡಿ, ಉತ್ತರ ಓದುಗನಿಗೇ ಬಿಡುತ್ತಾರೆ.

ಹೊಲೆಯುಂಟೆ ಲಿಂಗವಿದ್ದಡೆಯಲ್ಲಿ?
ಕುಲವುಂಟೆ ಜಂಗಮವಿದ್ದಡೆಯಲ್ಲಿ?
ಎಂಜಲುಂಟೆ ಪ್ರಸಾದವಿದ್ದಡೆಯಲ್ಲಿ?

‘ಇಲ್ಲ’, ‘ಇಲ್ಲ’ ಎನ್ನುವ ಉತ್ತರವನ್ನು ಓದುಗನೇ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಏಕತಾನತೆಯಿಂದ ಕೇಳುಗನಿಗೆ ಬೇಸರವುಂಟಾಗುವುದಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ. ಅದು ನೆನಪಿನಲ್ಲಿಯೂ ಉಳಿಯಲಾರದು. ಆದುದರಿಂದ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ವಚನ ಸೃಷ್ಟಿಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲಿ, ಸಾಮಾನ್ಯರು ಅವರ ಕಣ್ಣೆದುರಿನಲ್ಲಿ ಇದ್ದುದರಿಂದ ಸಣ್ಣ - ದೊಡ್ಡ ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ಹಾಗೂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ಸಾಮಾನ್ಯರ ನಾಲಗೆಯ ಮೇಲೆ ವಚನಗಳು ಅನವರತವೂ ಉಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. ಈ ಉದ್ದೇಶಕ್ಕಾಗಿ ವಾಕ್ಯ ವೈವಿಧ್ಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ಶರಣರು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಬಳಸಿದರು.

೫. ಪದಗಳ - ಪುನರುಕ್ತಿ :

ಪದಗಳ ಪುನರುಕ್ತಿ ತಂತ್ರವೂ ವಚನಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವಾಗಿದೆ. ಒಂದೇ ಪದವನ್ನು ಪುನಃ ಪುನಃ ಉಚ್ಚರಿಸುವುದರಿಂದ ಅದರ ಭಾವ- ಅರ್ಥ ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ; ಆದರೆ, ಈ ಪದಗಳ ಪುನರುಕ್ತಿ ಔಚಿತ್ಯವರಿತು ಬಂದಾಗ ಮಾತ್ರ ಇದು ಸಾಧ್ಯ. ಇಂಥ ಪುನರುಕ್ತಿ ಪದ ಪ್ರಯೋಗವನ್ನು ಶರಣರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ - “ತಂದೆ ನೀನು ತಾಯಿ ನೀನು ಬಂಧು ನೀನು ಬಳಗ ನೀನು...” - ಹೀಗೆ ವಾಕ್ಯದ ಮೊದಲಿಗೆ ಅಥವಾ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಪುನರುಕ್ತಿಯಾಗಬಹುದು. ಪದಗಳ ಪುನರುಕ್ತಿಯಿಂದ ವಿಷಯವನ್ನು ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿಡಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿಯೇ ಶರಣರು ಈ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ‘ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲು’ ಎಂಬ ದ್ವಿರುಕ್ತಿ ಪದ ಪುನರಾವರ್ತಿತವಾಗಿ ಅವಳ ಭಾವತೀವ್ರತೆಗೊಳಪಟ್ಟು ಅದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಿ :

“ಹಸಿವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು, ತೃಷೆಯೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು
ನಿದ್ರೆಯೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲು
ಕಾಮವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು, ಕ್ರೋಧವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು
ಮೋಹವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲುನಿಲ್ಲು, ಲೋಭವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು
ಮದವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು, ಮಚ್ಚರವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು
ಸಚರಾಚರವೇ ನೀನು ನಿಲ್ಲು ನಿಲ್ಲು
ನಾನು ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರ
ಅವಸರದ ಓಲೆಯನೊಯ್ಯುತ್ತಲಿದ್ದೇನೆ ; ಶರಣಾರ್ಥಿ”

ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ : ವ. ೧೨೪ (ಶಿ.ಶ.ವ. ಪು. ೪೮)

೬. ಔಚಿತ್ಯ :

ದಿನಬಳಕೆಯ ಮಾತುಗಳ ಮೂಲಕ, ಮೊದಲಿಗೆ ಎರಡು ಸಾಲು ಹೇಳಿ, ಮೂರನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ವಚನದ ಉದ್ದೇಶ ಸಾರುವುದನ್ನು ಕೆಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇಲ್ಲಿ ಮೊದಲೆರಡು ಸಾಲುಗಳು ಕೇವಲ ಮೂರನೆಯ ಸಾಲಿಗೆ

ಒತ್ತುಕೊಟ್ಟು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಬಳಸಲ್ಪಟ್ಟವೆಯೇ ಹೊರತು, ಅವುಗಳಿಗೆ ಅಂಥ ಯಾವುದೇ ವಿಶೇಷ ಅರ್ಥವಿಲ್ಲ. ಅಂದರೆ ಇಂಥ ವಚನಗಳ ಔಚಿತ್ಯ ಇರುವುದು ಕೊನೆಯದಾದ ಮೂರನೇ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ.

“ಎಳ್ಳಿಲ್ಲದ ಗಾಣವನಾಡಿದ ಎತ್ತಿನಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ
ಉಪ್ಪು ಅಪ್ಪುವಿನಲ್ಲಿ ಅದ್ವಿ ಮೆಲಿದಂತಾಯಿತ್ತೆನ್ನ ಭಕ್ತಿ
ಆನು ಮಾಡಿದನೆಂಬ ಕಿಚ್ಚು ಸಾಲದೆ ?

ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ

- ಬ.ವ. ೩೮೩, ಪು. ೧೫೦

೨. ಗದ್ಯ ಗುಣ :

ಇದೂ ಕೂಡ ವಚನಗಳ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರವಾಗಿದೆ. ಪದ್ಯಕ್ಕೆ ಛಂದಸ್ಸಿನ ಬಂಧನವಿರುವುದರಿಂದ ಅದರ ನಿಯಮಬದ್ಧತೆಯಾಗಿ, ಒಮ್ಮೊಮ್ಮೆ ಶಬ್ದಗಳ ಅಪಮೌಲ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತಿದೆ. ಆದರೆ ಗದ್ಯ, ಛಂದಸ್ಸು - ಮೊದಲಾದ ಯಾವ ಬಂಧನಕ್ಕೂ ಒಳಗಾಗದೆ, ಸ್ವಚ್ಛಂದವಾಗಿ ವಿಹರಿಸುವುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಶಬ್ದಗಳ ಅಪಮೌಲ್ಯದ ಪ್ರಶ್ನೆಯೇ ಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಎಷ್ಟು ಬೇಕು ಅಷ್ಟೇ ಶಬ್ದಗಳು ಗದ್ಯದಲ್ಲಿ ಉಪಯುಕ್ತತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ‘ವಚನ’ ಗದ್ಯ - ಪದ್ಯ ಮಿಶ್ರರೂಪ ಎಂದು ಹೇಳಿದರೂ, ಅದು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಗದ್ಯಗುಣವನ್ನೇ ಹೊಂದಿದೆ. ಹಡಪದ ಅಪ್ಪಣ್ಣ, ಲಿಂಗಮ್ಮ ಗಜೇಶಮಸಣಯ್ಯ, ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು, ಬಸವಣ್ಣ, ಸಿದ್ಧರಾಮ ಮೊದಲಾದ ವಚನಕಾರರ ಬಹುಮಟ್ಟಿನ ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ಗದ್ಯದ ನಡಿಗೆಯನ್ನೇ ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಆದುದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಪದಗಳ ಹಿತಮಿತತೆಯಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ನೋಡಬಹುದು :

ಎನಗಿಂತ ಕಿರಿಯರಿಲ್ಲ, ಶಿವಭಕ್ತರಿಗಿಂತ ಹಿರಿಯರಿಲ್ಲ
ನಿಮ್ಮ ಪಾದಸಾಕ್ಷಿ, ಎನ್ನ ಮನಸಾಕ್ಷಿ
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ ಎನಗಿದೇ ದಿಭ್ಯ.

ತುಂಬ ಚಿಕ್ಕದಾದ, ಗದ್ಯಗುಣವುಳ್ಳ ವಚನರಚನೆಯಿದು. ಇದಕ್ಕಿಂತ ಚಿಕ್ಕ ವಚನ ಬರೆಯುವುದು ಬಹುಶಃ ಸಾಧ್ಯವಾಗಲಾರದು. ವಚನದ ಈ ಗದ್ಯಗುಣ, ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತನ್ನತ್ತ ಆಕರ್ಷಿಸಿತು. ಗದ್ಯ ಸ್ವಚ್ಛಂದ ವಿಚಾರಗಳಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಾಧ್ಯಮ.

ಆದುದರಿಂದ ಮುದ್ದಣ ಕವಿ “ಪದ್ಯಂ ವದ್ಯಂ, ಗದ್ಯಂ ಹೃದ್ಯಂ” ಎಂದು ಗದ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಶಂಸಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಗದ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಮಾತಿನ ನೇರ - ಸ್ಪಷ್ಟತೆಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ವೈವಿಧ್ಯಪೂರ್ಣ ವಾಕ್ಯರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಗದ್ಯ ಶಕ್ತಿಗೆ ಮಾರುಹೋದ ಆಲಂಕಾರಿಕ “ಗದ್ಯಂ ಕವೀನಾಂ ನಿಕಷಂ ವದಂತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

೮. ಸಾರು ಅಯ್ಯನವರ ಮಾತಿನ ತಂತ್ರ : ಇದು ಕೆಲವು ವಚನಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ. ಬಬಲಾದಿ ಸಾರು ಅಯ್ಯ, ಬಿಚ್ಚಿದ ಛತ್ರಿಯನ್ನು ಹಿಡಿದುಕೊಂಡು, ಕೈಯಲ್ಲೊಂದು ಕಂದೀಲು, ಅದೇ ಕೈಗೊಂಡು ಜೋಳಿಗೆ, ಕಾವಿ ಬಟ್ಟೆ ಧರಿಸಿಕೊಂಡು, ಕೊರಳಲ್ಲಿ ರುದ್ರಾಕ್ಷಿ ಸರ ಹಾಕಿಕೊಂಡು, ಓಣಿ ಕಣಿಯಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತ, ‘ಕೇಳಿರಣ್ಣ ಕೇಳಿರಣ್ಣ’ ಹೋದ ವರುಷ ಹಂಗಾತು, ಈ ವರುಷ ಹೀಂಗ... ಎಂದು, ನಾಡಿನ ಮೇಲೆ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತ ಹೊಟ್ಟೆಹೊರೆಯುವ ಚರಜಂಗಮ. ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕಲಾವಿದ. ತನ್ನ ಮಾತುಗಳ ಮಧ್ಯೆ ಮಧ್ಯೆ ಕೇಳಿರಣ್ಣ, ನೋಡಿರಣ್ಣ, ಹೋದಿರಣ್ಣ, ಬಂದಿರಣ್ಣ, ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಬೋಧನೆಗಳನ್ನು ಉಗ್ಗಡಿಸುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಸಾರುವ ಅಯ್ಯನ ಈ ಉಗ್ಗಡಿಕೆಯನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯಂತೂ ಹಲವಾರು ಕಡೆ, “ಬಂದಿರಣ್ಣಾ, ಕುಳ್ಳಿರಣ್ಣಾ, ಕೊಳ್ಳಿರಣ್ಣಾ, ಕೇಳಿರಣ್ಣಾ, ನೋಡಿರಣ್ಣಾ, ಅಣ್ಣಾ” ಇತ್ಯಾದಿ ಸಾರು ಅಯ್ಯನ ಮಾತುಗಳನ್ನು ಉಲ್ಲೇಖಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಸಾರು ಅಯ್ಯನ ಮೇಲೆ, ಆತನ ಭವಿಷ್ಯತ್ತಿನ ಮಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ನಮ್ಮ ಹಳ್ಳಿಗರಿಗೆ ತುಂಬ ವಿಶ್ವಾಸ. ಆದುದರಿಂದ, ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ, ಸಾರು ಅಯ್ಯನ ಮಾತಿನ ತಂತ್ರವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಜನಮನಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾದರು. ಬಸವಣ್ಣನವರು ‘ಕೇಳಿರೆ, ಕೇಳಿರೆ ಹಿರಿಯರು ಗುರುವಿನುಪದೇಶವನು’ (ಬ.ವ. ೬೫೪) ಎಂಬ ಸಾರುವ ಐಯ್ಯನ ಮಾತಿನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ತಮ್ಮ ವಚನವೊಂದನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. ವಚನಕಾರ ಸಿದ್ಧರಾಮನಂತೂ, ಸಾರುವ ಐಯ್ಯನ ಮಾತಿನ ತಂತ್ರವನ್ನು ಇಡಿಯಾಗಿ ವಚನಕ್ಕೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಪ್ರಯತ್ನವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಮಾತಿನ ತಂತ್ರಗಾರಿಕೆಯಿಂದ ವಚನಾರ್ಥದ ವಲಯವನ್ನು ಹಿಗ್ಗಿಸಿದ್ದಾನಲ್ಲದೆ, ನವೀನ ಮಾದರಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರದ ಹೊಚ್ಚ ಹೊಸ ವಚನವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ವಚನ ವೈವಿಧ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾಣಿಕೆ ನೀಡಿದ್ದಾನೆ. ಕೆಳಗಿನ ವಚನ ಸಾರುವ

ಐಯ್ಯನದೊ, ಸಿದ್ಧರಾಮನದೊ ಎಂದು ಸಂದೇಹ ಬರುವಷ್ಟರಮಟ್ಟಿಗಿನ ಹೋಲಿಕೆಯನ್ನು ಅದರಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು.

“ಅಣ್ಣಗಳು ಕೇಳಿರೆ, ಅಣ್ಣ ಕೇಳಿರೆ,
ಲೋಹಿತೇಶ್ವರದೇವರ ಮರ ಬಂದು ಒರಸೀತು
ಸುವರ್ಣದ ಕಳಸ ವೆಚ್ಚವಾದೀತು; ಜಪತಾವಡ ಮಣಿ ಹರಿದಾವು;
ಗುರುಹಿರಿಯರೆಲ್ಲಾ ಹೆಡೆಗುಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಗೊಳಗಾದಾರು
ಕಪಿಲೆ ಬಾಣಸಕ್ಕೆ ಬಂದೀತು, ಸೊನ್ನಲಿಗೆಯ ಪುಣ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವಳಿದೀತು;
ಇಂತೀ ಎನ್ನ ಕಪಿಲಸಿದ್ಧಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ದೇವರು
ಇಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ, ಅಲ್ಲಿಯೂ ಇಲ್ಲ.”

- ಸಿ.ರಾ. ವ. ೧೩೬೯ ಪು. ೪೨೪

೯. ಸಂಭಾಷಣಾ ತಂತ್ರ : ಇದು ವಚನಗಳ ಇನ್ನೊಂದು ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ. ವರ್ಗ, ವರ್ಣ, ಲಿಂಗ, ಭೇದವಿಲ್ಲದೆ ಸರ್ವರೂ ಅನುಭವ ಮಂಟಪದ ಒಂದೇ ವೇದಿಕೆಯ ಮೇಲೆ ಆಧ್ಯಾತ್ಮ ಚರ್ಚೆ, ವಿಚಾರ ಮಂಥನಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರು. ಬದುಕಿಗೆ ಪೂರಕವಾದುದನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತ, ಮಾರಕವಾದುದನ್ನು, ಸರಿಕಾಣದುದನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ವಿಷಯದ ಮಂಡನ-ಖಂಡನದಿಂದ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಂಭಾಷಣಾ ಸಾಹಿತ್ಯವೆ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರಿಂದ ನಿರಾಣವಾಯಿತು. ಅವರ ಸಂಭಾಷಣಾ ಸೊಗಸನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಚಿತ್ತಾಗಿ, ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಅಧಿಕವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಸಂಭಾಷಣಾ ತಂತ್ರದ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಳಿಸುವ ವಿಷಯ ಹೆಚ್ಚು ಆತ್ಮೀಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ತಂತ್ರ ಮಾತಿಗೆ ಮಾರ್ಮಿಕತೆಯನ್ನು ತಂದೊಡ್ಡಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮೀಯ ಗೆಳೆಯನೊಬ್ಬನಿಂದ ಬದುಕಿನ ಕಠೋರವಾದ ಉಪದೇಶವನ್ನು ಆಲಿಸಿದಂತಹ ವ್ಯಂಗ್ಯಶೈಲಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

“ಏನಿ ಬಂದಿರಿ, ಹದುಳವಿದ್ದಿರೆ ಎಂದಡೆ
ನಿಮ್ಮ ಮೈಸಿರಿ ಹಾರಿ ಹೋಹುದೆ?
ಕುಳ್ಳರೆಂದಡೆ ನೆಲ ಕುಳಿಹೋಹುದೆ?
ಒಡನೆ ನುಡಿದಡೆ ಸಿರ ಹೊಟ್ಟೆಯೊಡೆವುದೆ?
ಕೊಡಲಿಲ್ಲದಿದ್ದಡೊಂದು ಗುಣವಿಲ್ಲದಿದ್ದಡೆ,

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೫೮

ಕೆಡಹಿ ಮೂಗ ಕೊಯ್ಯದೆ ಮಾಣ್ಣನೆ
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರು.”

ಬ.ವ. ೨೪೧, ಪು. ೧೦೦

ಬಸವಣ್ಣನವರ ಇನ್ನೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ ‘ಇದ್ದಡೇನೋ ಶಿವ ಶಿವಾ ಹೋದಡೇನೋ?’ (ಬ.ವ. ೧೦೯, ಪು. ೫೨) ಎಂಬ ಸಾಲು ಜನಬಳಕೆಯ ಮಾತಿನ ಸಂಭಾಷಣಾ ಶೈಲಿಯ ಸಾರ್ಥಕ ಬಳಕೆಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಅಕಟಕಟ, ಆಹಾ, ಛೀಛೀ, ಎಲೆಲೆ ಇತ್ಯಾದಿಯಾದ ಭಾವಸೂಚಕ ಅವ್ಯಯಗಳ ಸಂಭಾಷಣಾ ತಂತ್ರ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಆತ್ಮೀಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಮತ್ತಷ್ಟು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು. ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸಂಭಾಷಣೆ ಏಕಮುಖವಾಗಿ, ಒಬ್ಬನಿಂದ ಸಾಗಿದರೆ, ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಒಬ್ಬ ಶರಣ, ಇನ್ನೊಬ್ಬ ಶರಣನನ್ನು ಸಂಬೋಧಿಸಿ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಯಾಗಿ ಆ ಇನ್ನೊಬ್ಬನಿಂದ ವಿಚಾರದ ಪ್ರವಾಹ ಹರಿಗಡಿಯದೆ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತು.

ಹೀಗೆ ಶರಣರು ಒಬ್ಬರನ್ನೊಬ್ಬರು ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬೋಧಿಸಿ, ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಚಾರಗಳ ವಿನಿಮಯವನ್ನು ತುಂಬ ನಾಟಕೀಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡುದು ಶೂನ್ಯ ಸಂಪಾದನೆಯಲ್ಲಿ ಮನೋಜ್ಞವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆ. ಶೂನ್ಯಸಂಪಾದನೆಯಾಧಾರಿತ ಕೆಲವಾರು ನಾಟಕಗಳು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡುದು, ಬಹುಶಃ ಅದರಲ್ಲಿಯೇ ನಾಟಕೀಯ ಗುಣದಿಂದಲೇ. ಈ ನಾಟಕೀಯ ಗುಣ ಅಥವಾ ಸಂಭಾಷಣಾ ತಂತ್ರದಿಂದ ಶರಣರ ವಚನಗಳು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತೀರ ಹತ್ತಿರವಾಗಿವೆ.

ಅನುಭವವೇ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಹೆಂಡದ ಮಾರಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಪರೂಪದ ನಾಟಕೀಯ ಶೈಲಿಯನ್ನು ನೋಡಬಹುದು :

“ನುಲಿಯೊಡೆಯರೇ ನಿಮಾಳ್ವರ ಕೊಳ್ಳಿರೇ!
ಆಳ್ವರೆಂದವರಾರು?
ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಕೈಯಲಿದಂತವರು!
ಅವರು ಆಳ್ವರಲ್ಲ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ದೇಸೀ ತಂತ್ರ / ೧೫೯

ಅವರೇನು? ಅವರು ನಿಮ್ಮ ಇಷ್ಟರುದ್ರರಾಗರೇ?
 ಜಂಗಮವಾಗಿದರಹರು.
 ಇವರು ಬೇಡ?
 ಇಹರೆ ಬೇಡೆನ್ನೆ ಹೋಹರೆ ನಿಲಿಸಶಕ್ತನಲ್ಲ.
 ನಾವು ಇರಲೆ?
 ಬಲ್ಲಲಿ ಇರಿ
 ಕೈಯಲ್ಲಿ ಕೊಳ್ಳರೆ?
 ಮುನ್ನವೆ ಕೊಂಡಿದೆನು
 ಎನ್ನನೇಕೆ ಒಲ್ಲೆಯಯ್ಯ?
 ನೀನು ಮುನಿದಿದೆಯಾಗಿ!
 ಇನ್ನು ಮುನಿವುದಿಲ್ಲ ನಾನು
 ನಿಮ್ಮ ನಂಬುವುದಿಲ್ಲ.
 ಹೊಣೆಯ ಕೊಟ್ಟೆನು
 ಅವರಾರು?
 ಮಾಚಿದೇವ, ಮಹಾಪ್ರಸಾದಿ ಹೊಣೆಯಾಗ್ಯೆ
 ನಂಬೆನು ಜೀಯ
 ನಿಮ್ಮಾಣೆ ಪತ್ರವಾದರೆ ಕೊಟ್ಟೆನು
 ಇರಲಿಕ್ಕೆ ತಾವೆಲ್ಲಿ? ಕರದಲ್ಲಿಯೆ?
 ಅಲ್ಲ.
 ಉರದಲ್ಲಿಯೇ?
 ಅಹುದು ನಂಬಿದೆನು, ಸುಖದಲ್ಲಿರು ಧರ್ಮೇಶ್ವರ”.

-ಉದ್ಭೂತ ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಗಳು: ಪೀಠಿಕೆಯ ಪು. ೨೬-೨೭
 ಸಂ. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು

೧೦ ಗಾದೆಮಾತು, ಒಗಟು (ಬೆಡಗು) ಮೊದಲಾದವುಗಳೂ ಶರಣರು ಬಳಸಿದ
 ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರಗಳೇ ಆಗಿವೆ. ಲೋಕಾನುಭವದಿಂದ ತುಂಬಿತುಳುಕುವ
 ಗಾದೆಮಾತುಗಳು, ದೇಸಿ ನುಡಿಗಡಣದಿಂದ ಕೂಡಿ ಸಾಮಾನ್ಯರ ಹೃದಯವನ್ನು
 ತೀವ್ರವಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವನ್ನು ಪಡೆದವುಗಳು. ಒಗಟು ಅಥವಾ 'ಬೆಡಗು'
 ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಶೇಷ ಪ್ರಕಾರವಾಗಿಯೇ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿದೆ.
 ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಸೂಚ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಮೂಲಕ
 ಸಾಂಕೇತಿಕವಾಗಿ ಹೇಳುವುದೇ ಬೆಡಗು. ಈ ಬಗೆಯ ತಂತ್ರವನ್ನು ವಚನ

ಕಾರರೆಲ್ಲರೂ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಗಾದೆ - ಒಗಟುಗಳು ಚರ್ಚೆ ಪ್ರಬಂಧದ ಬೇರೆಬೇರೆ
 ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ಮತ್ತೆ ವಿವರಿಸುವ ಅಗತ್ಯವಿಲ್ಲ.

೧೧. ಜನಜೀವನದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡ ಉಪಮೆ - ಹೋಲಿಕೆಗಳು,
 ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಕೂಡ ವಚನ ರಚನೆಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣೀಭೂತ ಅಂಶಗಳು.
 ಇವು ವಚನಭಾಷೆಗೆ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಆಕರ್ಷಿಸುವ
 ಕಾಂತತ್ವಗುಣವನ್ನು ವಚನಗಳಿಗೆ ನೀಡಿವೆ. ಇವುಗಳ ಚರ್ಚೆಯೂ ಬೇರೆಡೆ ಬಂದಿದೆ
 ಗಮನಿಸಬಹುದು.

ಹೀಗೆ, ವಚನಕಾರರು, 'ದೇಸಿ'ಯಲ್ಲಿರುವ ತಂತ್ರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು
 ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸ್ವಂತಿಕೆಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ನೀಡಿ, ಅದು ಸಾಮಾನ್ಯರ
 ಮನೆಮನೆಗೂ, ಮನಮನಕ್ಕೂ ಮುಟ್ಟುವ ಬೀದಿ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿದುದು
 ಅವರ ಅಗ್ಗಲಿಕೆಗೆ ಹೆಗ್ಗುರುತು. ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಕೊಡುಗೆಯಾದ ವಚನ
 ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲಕ, ಕನ್ನಡ ಭಾಷಾಕೋಶವನ್ನು ಶ್ರೀಮಂತಗೊಳಿಸಿದ ಶ್ರೇಯಸ್ಸು
 ಶರಣರಿಗೆ ಸಲ್ಲಬೇಕಾದುದು. ದೇಸಿ ಶೈಲಿ, ತಂತ್ರ, ವಸ್ತು ಮೊದಲಾದವುಗಳ
 ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಗೊಳಿಸುತ್ತಲಿದೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪೀಠಿಕೆ, ಪು. ೧೫, ೧೯೬೦.
೨. ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಶಿವದಾಸ ಗೀತಾಂಜಲಿ, ಪೀಠಿಕೆ, ಪು. ೧೫, ೧೯೬೦.
೩. ಜಿ.ಎಸ್. ಶಿವರುದ್ರಪ್ಪ, ವಚನಕಾರರು ಮತ್ತು ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೊಣೆಗಾರಿಕೆ, ಸಿದ್ಧರಾಮ
 'ಬಸವ ಪಥ' ೭-೧೧, ೧೯೮೬, ಪು. ೪.
೪. ಶಂ.ಬಾ. ಜೋಶಿ, ಕಂನುಡಿಯ ಹುಟ್ಟು, ಪು. ೧೦೧.
೫. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೧೭೦.
೬. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ ಶಬ್ದಗಳು ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಧ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ
 ಬಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಪುನರುಕ್ತಿಯ ಕಾರಣದಿಂದ ಆ ಎಲ್ಲ ಶಬ್ದಗಳ ಸಂಗ್ರಹವನ್ನು ಇಲ್ಲಿ
 ನೀಡಿಲ್ಲ.

೨. ಬೈಗುಳಗಳ ಹೆಚ್ಚಿನ ತಿಳುವಳಿಕೆಗೆ ನೋಡಿ : ಶರಣ ವಿಚಾರ ವಾಹಿನಿ, ಡಾ. ಸಿ.ಕೆ. ನಾವಲಗಿ. (ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ಬಯ್ಯುಳಗಳು)
೮. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಮಾರ್ಗ (ಸಂ. ೨), ಪು. ೪೫೨, ೧೯೮೮.
೯. ಎ.ಕೆ. ರಾಮಾನುಜನ್, ಗಾದೆಗಳು, ಪು. 11, ೧೯೭೩.
೧೦. ಪಿ.ವಿ. ನಾರಾಯಣ, ವಚನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಪು. ೧೪೭, (ಉದ್ಧತ), ೧೯೮೨
೧೧. ಪಿ.ವಿ. ನಾರಾಯಣ, ವಚನ ವ್ಯಾಸಂಗ ಪು. ೧೪೭, (ಉದ್ಧತ), ೧೯೮೨.
೧೨. ದೇಜಗೌ, ಜಾನಪದ ಅಧ್ಯಯನ, ಪು. ೨೧೪, ೧೯೭೬.
೧೩. ಅ.ರಾ. ಮಿತ್ರ, ವಚನಕಾರರು ಮತ್ತು ಶಬ್ದಕಲ್ಪ ಪು. ೫೩, ೧೯೮೪.
೧೪. ಎಂ.ಎಸ್. ಲತೆ, ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಗಾದೆಗಳು (ಲೇಖನ), 'ಪರಂಜ್ಯೋತಿ' ೧೭-೫, ಪು. ೨೭೯, ೧೯೮೪.
೧೫. ಯು.ಆರ್. ಅನಂತಮೂರ್ತಿ, 'ಸಮಕ್ಷಮ', ಪು. ೧೯೬-೧೯೭; ೧೯೮೦.
೧೬. ಡಿ.ವಿ.ಜಿ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತಿ, ಪು. ೨೨, ೧೯೭೩.

(ಇ) ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು

ಕರ್ನಾಟಕದಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಬಾಳಿ ಬದುಕಿದ ಹನ್ನೆರಡನೆಯ ಶತಮಾನ, 'ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಚರಿತ್ರೆ'ಯಲ್ಲಿ ಹಲವು ಹತ್ತು ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ ಪೂರ್ಣವಾದುದು. ಭಾವ-ಭಾಷೆ, ವಸ್ತು ಹಾಗೂ ಶೈಲಿಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಹೊಚ್ಚಹೊಸ ಕಾಲವದು. ಇಂಥ ಕಾಲಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಜನಿಸಿದ 'ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ'ದ ಕರ್ತೃಗಳಾದರೂ ಜನಪದ ಕವಿಗಳಂತೆ ಹೆಸರು-ಹೊಗಳಿಕೆ, ಬಿರುದು-ಬಾವಲಿಗಳಿಗೆ ಆಸೆಪಟ್ಟವರಲ್ಲ. ಜನಪದರ ನಿತ್ಯದ ಕ್ರಿಯೆಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಅವರ ಸುಖ-ದುಃಖದ ಭಾವನೆಗಳು ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೊಬ್ಬನಿಂದ ಲಯಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಿದ್ಧಿಸಿದಂತೆ, ಶರಣರ ಸಾಮಾಜಿಕ ಸುಧಾರಣೆ, ಧರ್ಮಜಾಗೃತಿಗಳ ಚಳುವಳಿಯ ಅಂಗವಾಗಿ, ಅವರು ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳೇ ವಚನಗಳಾಗಿವೆ. ವಚನನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಅಂದಿನ ಪರಿಸರದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳಾದ ಕಥೆ-ಒಗಟು-ಹಾಡುಗಳ ಮಾದರಿ, ಉಪಮಾ-ರೂಪಕ-ದೃಷ್ಟಾಂತ-ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ-ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ-ಛಂದಸ್ಸು - ಪ್ರಾಸ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ವಚನಗಳಿಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪಟ್ಟಕಟ್ಟಿವೆ; ಅಂತೆಯೇ ಶರಣರನ್ನು ಶ್ರೇಷ್ಠಕವಿಗಳ ಸಾಲಿನಲ್ಲಿ ನಿಲ್ಲಿಸಿವೆ.

ಶಿವಶರಣರ ಅಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ 'ಭಾಷಿಕಕ್ರಾಂತಿ'ಯಲ್ಲಿ ದೇಸೀ ನುಡಿಯ ಸೊಬಗು, ಭಾಷಾಸಂಪತ್ತನ್ನು ಕಂಡಂತೆ, ಅವರದೇ ಮತ್ತೊಂದು ಅಪ್ರಯತ್ನಪೂರ್ವಕ 'ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕ್ರಾಂತಿ'ಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯಸೌಂದರ್ಯ, ಉಪಮಾನಕೌಶಲ, ರೂಪಕ - ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಔಚಿತ್ಯ, ದೇಸೀ ಛಂದಸ್ಸು, ಜನಪದ ಬೆಡಗಿನ ರೂಪ, ಜನಪದ ಕಥಾಮಾದರಿ ಮುಂತಾದ ಜನಪದೀಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಪರಿಸರದಲ್ಲಿ ತಾವು ನೇರವಾಗಿ

ಕಂಡ, ಅನುಭವಿಸಿದ ಸತ್ಯವನ್ನು ಅವರ ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳ ಮೂಲಕ ವಚನರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕರಿಗೆ ಮನದಟ್ಟಾಗುವಂತೆ ಉಸುರಿದರು. ಸಾಮಾಜಿಕ - ಧಾರ್ಮಿಕ ಸುಧಾರಣೆಗಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ತನ್ನದೇ ವೈಚಾರಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ-ಗೈದು ಹಿಂದಿನ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದ ದಿಕ್ಕನ್ನೇ, ಬದಲಾಯಿಸಿತು. ಶರಣರ ಪೂರ್ವದ ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತು ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಭಾಗವತ, ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿಯ ಚರ್ವಿತ ಚರ್ವಣವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಈ ತೆರನಾದ ಕಾವ್ಯದ ವಸ್ತುವಿಗೆ ಬಸವಾದಿ ಶರಣರು ಶರಣಾಗತರಾಗದೆ, ಒಂದಿಷ್ಟು ಪ್ರೇರಿತರೂ ಆಗದೆ, ತಾವು ನೆಲೆಸಿದ ಸಮಾಜವನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿ, ನೂತನ ಸಮಾಜವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಲು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಬದುಕನ್ನೆ, ವಚನಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುವಾಗಿರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕಾವ್ಯವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಾದ ಈ ಬದಲಾವಣೆ ಶರಣರ ಪ್ರಮುಖ ಸಾಧನೆಗಳಲ್ಲೊಂದು. ಹಾಗೆಯೇ ಚಂಪು ಮತ್ತಿತರ ಕವಿಗಳಂತೆ, ಸಂಸ್ಕೃತ ಭೂಯಿಷ್ಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಬರೆದು ಕಾವ್ಯವನ್ನು ಪೇಡೆಸು ಮಾಡಲಿಲ್ಲ; ನೇರವಾಗಿ ಜನರಾಡು ಭಾಷೆಯ ದೇಸಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬರೆದು, ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜನಮನಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿದರು. ಕಾವ್ಯನಿಯಮ, ಛಂದಸ್ಸು-ಪ್ರಾಸ ಮೊದಲಾದ ಮಾರ್ಗೀಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಗಳಿಗೆ ಕಟ್ಟುಬೀಳದೆ, ಮುಕ್ತಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ, ಮುಕ್ತಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಅರುಹಿ, ವಚನನ ವನೀತವನ್ನು ಎಲ್ಲರಿಗೂ ಉಣಬಡಿಸಿದರು. ಶರಣರ ಭಾಷಿಕ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಕ್ರಾಂತಿಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ದೊಡ್ಡಸಾಧನೆಗಳು. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಕ್ರಾಂತಿಯ ಫಲವಾಗಿ ಜನಪದ ನುಡಿ ಶರಣರ ಅನುಭವಸಿದ್ಧ ನುಡಿಯಾಯಿತು. ಶರಣರ ನಡೆಯೇ ನುಡಿಯಾದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದರ ಆಡುಭಾಷೆಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧಿಸಿದ್ದು. ಹೀಗಾಗಿ ಜನವಾಣಿಯೇ ವಚನವಾಣಿಯಾಯಿತು. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ, ತನ್ನ ಕಾಲದ ಅನುಭವವನ್ನು ನೆಮಿಕ್ಕೊಂಡು ಲಯಬದ್ಧವಾಗಿ ತನ್ನಿಂದ ತಾನೇ ಹುಟ್ಟಿದುದು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಯಶಸ್ಸಿನ ಹಾಗೂ ಜನಪ್ರಿಯತೆಯ ಗುಟ್ಟು, ಅದರ ಜಾನಪದೀಯ ಗುಣದಲ್ಲಿದೆ. ಸಮಗ್ರ ಜಾನಪದ ಬದುಕೇ ವಚನಗಳ ವಸ್ತು; ದೇಸಿ ನುಡಿ ಸಂಪತ್ತೇ ಅದರ ದೇಹ, ದೇಸಿ ಸಾಹಿತ್ಯಸತ್ವವೇ ಅದರ ಉಸಿರು, ಎನ್ನುವ ಅತ್ಯುಕ್ತಿಯಲ್ಲಿಯೂ ಸತ್ಯಾಂಶವಿದ್ದುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ.

ಶರಣರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶರಣರ ಪಾಂಡಿತ್ಯದ ಕಿಡಿಗಳನ್ನು ಕಾರಿದುದಲ್ಲ; ಅವರ ಸ್ವಾನುಭವದ ನುಡಿಗಳನ್ನತ್ತಿರುವುದು. ಪಾಂಡಿತ್ಯ ಪ್ರದರ್ಶನವಿಲ್ಲದ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಜೀವನದರ್ಶನವಿದೆ. ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶರಣರ ಉದ್ದೇಶವಲ್ಲ. ತಮ್ಮ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹೋರಾಟ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಅನುಭವಿಸಿದ ಆಂತರಿಕ ಅನುಭವಗಳ ಒತ್ತಡ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ ಸಮತೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವ ಲವಲವಿಕೆಯ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕ ಅನಿಸಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ ಜನತೆಯನ್ನು ಜಾಗೃತಗೊಳಿಸುವುದೇ ಅವರ ಪ್ರಮುಖ ಆಶಯವಾಗಿತ್ತು. ದೇಶದ ನಾನಾ ಭಾಗಗಳಿಂದ ಬಂದ, ಸುಮಾರು ಮುನ್ನೂರೈವತ್ತು ಶರಣ- ಶರಣೆಯರು (ವಚನಕಾರರು) ಕನ್ನಡ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಕೃಷಿಯಲ್ಲಿ ತೊಡಗಿ ಉತ್ತಮ ಬೆಳೆ ಬೆಳೆದರು. ಅವರ ಆಂತರ್ಯದಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡ ಪ್ರತಿ ಮಾತೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಗದ್ದುಗೆಯನ್ನೇರಿತು. ಈ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಮಾತುಗಳು ಗಮನೀಯ- "The socio-religious revolution spear headed by him stirred the minds of the people and attracted a large number of followers from different parts of the country. Many of the writers of vachanas pursued a variety of occupations."

ಸಾಹಿತ್ಯ ಆರೋಗ್ಯವಂತ ಮನಸ್ಸಿನ ಸುಂದರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ; ಬುದ್ಧಿ- ಭಾವಗಳ ವಿದ್ಯುದಾಲಿಂಗನದಿಂದ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಕಲಾತ್ಮಕರೂಪ. ರಸವತ್ತಾದ ಸ್ವಾನುಭವದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೇ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಇತ್ಯಾದಿಯಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ನೆಲದ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಮಣ್ಣಿನ ಗುಣವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡಿರುವುದುಂಟು. 'Literature is the mirror of life' ಎಂಬ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯರ ಉಕ್ತಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತದೆ. ಜನಜೀವನದ ಹತ್ತಿರದ ನಂಟನ್ನು ಬಯಸಿದ, ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಸ್ತು ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ್ದು - ಅವರ ಸುತ್ತಮುತ್ತಣ ವಸ್ತು-ಪ್ರಾಣ, ಸಸ್ಯ, ಮಾನವ ಪ್ರಕೃತಿಯೆಲ್ಲವೂ ವರ್ಣನಾಸಾಮಗ್ರಿಗಳಾದವು. ಆದುದರಿಂದ ಶರಣರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಲಾದ ಕಥೆ, ಒಗಟು, ಉಪಮಾನ, ರೂಪಕ, ದೃಷ್ಟಾಂತಾದಿಗಳೆಲ್ಲ ಜನಪದ ಪರಿಸರದಿಂದಲೇ ಒಡಮೂಡಿದವು. ಬದುಕಿನ ವಿಷಯವಂತೂ ಸರಿ, ಬೆಡಗಿನ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವ ಶರಣರು ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನೇ ಬಳಸುತ್ತಾರೆ, ವಿಷಯದ ತಿಳಿಕೆ ಎಲ್ಲರಲ್ಲಿಯೂ ಉಂಟಾಗಲಿ ಎಂಬ ಭಾವನೆಯಿಂದ.

ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಪರಿಣಿತರಿರಬಹುದು, ಇದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ಅಂಶಗಳು ಅವರಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆಯೇ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣಿಸಿಕೊಂಡಿವೆ. ಈ ವಿವಿಧ ಬಗೆಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ, ಶರಣರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ್ದರಿಂದ ವಚನಗಳು ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕಿಂತ ಬೇರೆಯಾಗಿ ಉಳಿಯುವುದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಲಿಪಿರೂಪ ಮತ್ತು ನೇರವಾದ ಪ್ರತಿಭಟನೆಯನ್ನು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಇವನ್ನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಚನಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಂದು ವಿಶೇಷರೂಪ (Special Type) ವೆಂದು ಪರಿಗಣಿಸಬಹುದು ಎಂಬ ಮಾತು ಪರಿಶೀಲನಾರ್ಹ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳೆನ್ನಲಾದ ಕಥೆ, ಒಗಟು (ಜನಪದ ಬೆಡಗಿನ ವಚನ), ಹಾಡು, ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಪರಿಶೀಲಿಸಲಾಗಿದೆ ಇಲ್ಲಿ.

ಕಥೆ

ವಚನಗಳ ಜಾನಪದೀಯ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ತುಂಬ ಸಂಕೀರ್ಣವಾದುದು. ಗಾದೆಗಳು ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದರೆ, ಕಂಠಸ್ಥ ಕಥೆಗಳು ಎರಡನೇ ಪ್ರಮುಖ ಪಾತ್ರವಹಿಸುತ್ತವೆ ಎನ್ನಬಹುದು. ಪುರಾಣದ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ವ್ಯಕ್ತಿಗಳ ದೇವಾನುದೇವತೆಗಳ, ಭಕ್ತರ - ಭವಿಗಳ, ತಮಿಳುನಾಡು - ಕೇರಳ - ಆಂಧ್ರ ಮುಂತಾದ ಪ್ರದೇಶಗಳ ಶಿವಭಕ್ತರ, ತಮ್ಮ ಹಿಂದಿನ ಹಾಗೂ ಸಮಕಾಲೀನ ವಚನಕಾರರ ಬಗೆಗಿನ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಅಥವಾ ಅವರ ಬದುಕಿನ ಘಟನಾವಳಿಗಳನ್ನು ಪ್ರಾಸಂಗಿಕವಾಗಿ, ಕೆಲವು ಸಲ ಮುದ್ದಾಂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಾಪಿಸುವುದು ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವೇ ಆಗಿತ್ತು. ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಪೌರಾಣಿಕ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳು, ಅತಿರಂಜಿತತೆಯಿಂದ ಅಂಧಶ್ರದ್ಧೆಗಳಿಂದಲೂ ಕೂಡಿದ್ದವು. ಅಂಥ ಅವೈಚಾರಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಪ್ರಸಂಗಗಳನ್ನು ತಿರಸ್ಕರಿಸುತ್ತ, ವೈಜ್ಞಾನಿಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡವುಗಳನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸುತ್ತ, ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರಶಕ್ತಿಯನ್ನು ತುಂಬಲು ಶರಣರು ಕೊಡುವ ಪೌರಾಣಿಕ

ಹೋಲಿಕೆಗಳು, ಅವರ ಅದ್ವಿತೀಯ ಸಾಧನೆಯನ್ನಬಹುದು. ಲೋಕ ಲೋಕಾಂತರದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ತುಂಬ ರೋಚಕವಾಗಿ, ರಮ್ಯವಾಗಿ ಮತ್ತು ವಿಸ್ಮಯಕಾರಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸುವ ಜನಪದ ಕಥಾಮಾದರಿಯನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ, ಶರಣರು ಅದ್ಭುತವಾಗಿ ದುಡಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಲೋಕದಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಜನಪ್ರಿಯವಾದ ಈ ಕಥಾಮಾದರಿಯನ್ನು ಶರಣರು ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾದರೆ, ಲೋಕರಂಜನೆಗಾಗಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ, ಜನಪದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಬಲ್ಲಿದವರಾಗಿರಬೇಕು. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ! ಕೆಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಜನಪದದ ಕಥಾಮಾದರಿಗಳನ್ನು ಕಂಡಾಗ, ವಚನಕಾರರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕಥೆಗಾರರೂ ಆಗಿದ್ದರೆಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ. ದೇವ-ದೇವಿಯರ ಕಥೆ, ಶಿವಭಕ್ತರ ಕತೆ, ಶಿವಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಗಳೆಲ್ಲ, ಅಂದಿನ ಜನಪದ ಜನಾಂಗದ ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ನಲಿಯುತ್ತಿದ್ದುದರಿಂದ, ನೀತಿಗಾಗಿ ಇಡೀ ಕಥೆಯನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳುವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಶರಣರಿಗೆ ತೋರಲಿಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ ಕಥೆಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ವ್ಯಕ್ತಿಯ ಹೆಸರು ಅಥವಾ ಕಥೆಗೆ ಸ್ಥಾಯಿಯಾದ ಒಂದು ಪ್ರಸಂಗದ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಇಡೀ ಕಥೆಯನ್ನು ಜನತೆಯ ಕಣ್ಣೆದುರಿಗೆ ತಂದು ನಿಲ್ಲಿಸುವ ಅಪೂರ್ವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರು. ಸಮೂಹ ಮಾಧ್ಯಮಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಾದ ಕಥೆಯ ಹೊರಮೈಯ ಮಾದರಿಯನ್ನು ಮಾತ್ರ ಬಳಸಿಕೊಂಡ ವಚನಗಳು ಹಲವಾರಿವೆ. ವಚನಗಳ ಅರ್ಥ ಯಾವುದೇ ಒಂದು ಸಾಮಾಜಿಕ- ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುವಂತಿರುತ್ತದೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಸಾಮಾಜಿಕ ಹಾಗೂ ಧಾರ್ಮಿಕ / ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ತಮ್ಮ ಹಲವಾರು ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ, ಜನಪದ ಕಥಾಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಹೊರಟ ವಚನಕಾರರು, ಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಹತ್ತಿರಕ್ಕೆ ಕರೆದುಕೊಂಡು ಅವರ ಚಾಣಾಕ್ಷತನದ ಮತ್ತೊಂದು ಅಂಶ. ಪುರಾಣ-ಕಥೆ ಐತಿಹ್ಯಗಳ ಉಲ್ಲೇಖ ಮಾತ್ರದಿಂದ, ಅಂದಿನ ಜನಪದ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಅದ್ಭುತ ಬದಲಾವಣೆ ತರಲು ಯತ್ನಿಸಿದ ಶರಣ ಶರಣೆಯರು ಕೃತಾರ್ಥರು. ಅವರಿಂದ ಜನಪದ ಕಥಾಪ್ರಕಾರವೂ ಕೃತಾರ್ಥವಾಯಿತು, ಶಿಷ್ಟತೆಯ ಗೌರವ ಪಡೆಯಿತು.

ಜನಪದ ಗದ್ಯಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾಸಾಹಿತ್ಯ ಹಿರಿದಾದುದು. ಕಥೆಗಳನ್ನು ಹೇಳುವುದು, ಕೇಳುವುದು ಅನಾದಿಕಾಲದಿಂದಲೂ ಅನೂಚಾನವಾಗಿ ನಡೆದುಕೊಂಡು ಬಂದಿದೆ. ಕಥೆ ಹೇಳುವ ಈ ಪುರಾತನ ಕಲೆ ತಲೆಮಾರಿನಿಂದ ತಲೆಮಾರಿಗೆ ಹರಿದುಬಂದಿದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕಿರುವ ಗೌರವಾದರಗಳೇ ಕಾರಣ.

ಜನಮನರಂಜನಿ, ಅವರ ಶ್ರಮದಪರಿಹಾರ ಮಾಡುವುದೇ ಕಥೆಗಳ ಪ್ರಮುಖ ಉದ್ದೇಶ. ಕಥೆ ಹೇಳಲು - ಕೇಳಲು ಗಂಡಸರು- ಹೆಂಗಸರು- ಬಾಲಕರು, ಕೂಲಿಕಾರರು, ಮನೆಗೆಲಸದವರು, ಗೃಹಿಣಿಯರು, ವಿವಿಧ ವೃತ್ತಿನಿರತರು, ದನಕಾಯುವವರು, ಯಾರೇ ಆಗಿರಬಹುದು. ಹೇಳುವ ಮತ್ತು ಕೇಳುವ ಈ ಕಂಠಸ್ಥ ಕಲೆ ಸಮಾಜ- ಇತಿಹಾಸಗಳಿಗಿಂತಲೂ ಪುರಾತನವಾದುದು. ಎಲ್ಲ ಜನಾಂಗ ಎಲ್ಲ ಪ್ರದೇಶಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ಜನಪದ ಕಥೆ ತನ್ನ ಗ್ರಾಮ್ಯತೆ, ನಾಟಕೀಯತೆ, ಚಮತ್ಕಾರ, ಅದ್ಭುತ ವಿಸ್ಮಯ ಮೊದಲಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ, ಕೇಳುಗರಲ್ಲಿ ಕುತೂಹಲವನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ, ಕಲಾತ್ಮಕ ಸೃಷ್ಟಿಯಾದುದರಿಂದ, ಕಥಾವಿಷಯ ರಂಜನೆಯನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವುದರ ಜೊತೆಗೆ ಜ್ಞಾಪಕದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಂದ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿಯೇ ಅವರ ಕ್ರಿಯಾತ್ಮಕ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಈ ಕಥೆಯ ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ, ಆಶಯ (Motif)ಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವಾರು ವಚನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿರುವುದು, ವಚನಕಾರರ ಪರಿಸರ ಪ್ರಜ್ಞೆಗೆ ಮತ್ತೊಂದು ನಿದರ್ಶನ.

ಜನಪದ ಕಥೆಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ತಂತ್ರವಿದೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಜನಪದ ಕಥೆಗಳು ಆರಂಭವಾಗುವುದು, -'ಒಂದಾನೊಂದು ಕಾಲದಲ್ಲಿ.....' 'ಒಂದನೊಂದು ಊರಲ್ಲಿ.....', 'ಅಟ್ಟಂಬಟ್ಟಾರಣ್ಯದಲ್ಲಿ.....' 'ಹೀಂಗ ಒಂದೂರಾಗ ಒಬ್ಬ ರಾಜನಿದ್ದ. ಅವನಿಗೆ ಮೂರು ಜನ ಹೆಂಡಂದಿರಿದ್ದರು. ಮಕ್ಕಳಿರಲಿಲ್ಲ.... ಕೊನೆಯಿಲ್ಲದ ಕಥೆ ಹೀಗೆಯೇ ಮುಂದುವರಿಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಾರೆ ವ್ಯಕ್ತಿ-ನಾಮ ಸ್ಥಳನಾಮಗಳಿಂದಲೂ ಕಥೆ ಆರಂಭವಾಗುವುದುಂಟು. ಉದಾ : ಚಂದ್ರಾವತಿ- ಪಟ್ಟಣ, ಚಂದ್ರಶೇಖರರಾಯ- ಇತ್ಯಾದಿ.

ಇದೇ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಅನೇಕ ವಚನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

“ಬಟ್ಟ ಬಯಲೊಳಗೊಂದು ಐವಾಗಿಲ ಪಟ್ಟಣ
ಆ ಪಟ್ಟಣಕ್ಕೆ ಒಡಲಿಲ್ಲದಾದ ಅರಸು ನೋಡಾ
ಆ ಅರಸಿಗೆ ಅರುವರು ಅರಸಿಯರು
ಮೂವರು ಸುರುಪಿಯರು, ಮೂವರು ಕುರೂಪಿಯರು
ಇವರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೊಬ್ಬರಿಗೊಂದೊಂದು ಪರಿಯ ಕೂಟ ನೋಡಾ
ಐವರ ಕಣ್ಣುಕಟ್ಟಿ ಒಬ್ಬಳಿಗೆ ನೆನೆದಡೆ

ಪ್ರತಿಯಿಲ್ಲದ ಸುಖವು ಸಯವಾದ ಕಾರಣ, ಕೂಡಲಚನ್ನಸಂಗಾ
ನಿಮ್ಮ ಶರಣ ಪ್ರಭುವಿಗೆ ನಮೋ ನಮೋ ಎನುತಿದೆನು”

ಚ.ಬ.ವ. ೧೨೯೯, ಪು. ೫೮೨

ಇದು ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣನ ಬೆಡಗಿನ ವಚನ. ಜನಪದ ಕಥನಶೈಲಿಯ ಸರಳ ನಿರೂಪಣಾ ತಂತ್ರವನ್ನು ಈ ವಚನದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಅದ್ಭುತ - ಆಶ್ಚರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವ, ಜನಪದದ 'ಅದ್ಭುತ ಕಥೆ'ಗಳನ್ನು ಸ್ತುತಿಗೆ ತರುವ ಕೆಲವಾರು ವಚನಗಳೂ ಇವೆ. ಈ ಅದ್ಭುತತೆ- ವಿಸ್ಮಯಗಳಲ್ಲಿಯೇ ಇಡೀ ವಚನಗಳನ್ನು ಅನಾವರಣಗೊಳಿಸಿದುದು ವಚನಕಾರರ ಅದ್ಭುತಕಥನ ಕಲಾಸೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಅರುಹುತ್ತದೆ. ಅದ್ಭುತ - ವಿಸ್ಮಯ - ಶೈಲಿಯ ಜಾಡಿನಲ್ಲಿಯೇ ಸಾಗುವ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಿ:

“ನವಖಂಡ ಮಂಡಳದೊಳಗೆ
ಪುಂಡಲೀಕವೆಂಬುದೊಂದು ಹುತ್ತ ಇರ್ಪುದು
ಆ ಹುತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರದ ಸರ್ಪ ಇರ್ಪುದು
ಆ ಸರ್ಪನ ಹೆಡೆಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರತ್ನ ಇರ್ಪುದು
ಆ ರತ್ನದ ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕದ ಸುಳಿವು ಇರ್ಪುದು
ಆ ಹುತ್ತನ್ನು ಕೆಡಿಸದೆ ಸರ್ಪನ್ನು ಕೊಂದು
ರತ್ನವನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡಾತ ಅಂಬಿಗರ ಚೌಡಯ್ಯ”

ಅಂ.ಚೌ. ವ. ೬೫, ಪು. ೩೮ (ಭೂಸರೆಡ್ಡಿ)

ಕಲಾತ್ಮಕ ಕಥನ ನಿರೂಪಣೆಯನ್ನು ಚೌಡಯ್ಯನ ಪ್ರಸ್ತುತ ಬೆಡಗಿನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ನಮಗಿಲ್ಲಿ ವಚನಾರ್ಥ ಮುಖ್ಯವಲ್ಲ. ವಚನ ರಚಿಸುವಾಗ ಚೌಡಯ್ಯ ಜನಪದ ಕಥನ ಪರಂಪರೆಯಲ್ಲಿಯ ನವಖಂಡ ಮಂಡಳಗಳ, ಪುಂಡಲೀಕವೆಂಬ ಹುತ್ತ, ಸರ್ಪ, ಸರ್ಪನಹೆಡೆಯ ರತ್ನ, ರತ್ನದ ಪ್ರಭೆಯಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುವ ಹದಿನಾಲ್ಕು ಲೋಕ, ಹುತ್ತನಾಶಮಾಡದೆ ಸರ್ಪನ್ನು ಕೊಲ್ಲುವುದು ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳ ಜೊತೆಗೆ, ಕಥೆಯ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ; ರತ್ನ ಪಡೆಯುವ ಜನಪದ ಕಥೆಯ ಆಶಯ (Motif)ವನ್ನು ಅನುಸರಿಸಿದ್ದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಹೀಗೆ, ಜನಪದ ಕಥೆಗಳಲ್ಲಿಯಂತೆಯೇ

ಅಸಂಭಾವ್ಯತೆ (ನಂಬಲಾಗುವ ಅಸಾಧ್ಯತೆ) ಯನ್ನು ಸಂಭಾವ್ಯತೆ (ನಂಬಲಾರದ ಸಾಧ್ಯತೆ) ಯನ್ನಾಗಿ ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ನಿರೂಪಿಸಲು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದು ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ. ಕೋಲಶಾಂತಯ್ಯ, ಶಿವಲೆಂಕಮಂಚಣ್ಣ, ಲಿಂಗಮ್ಮ, ಅರಿವಿನಮಾರಿತಂದೆ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು, ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ, ಘನಲಿಂಗದೇವ ಮುಂತಾದವರ ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ಜನಪದ ಕಥೆಯ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿವೆ. ಈ ಮಾದರಿಯ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತಿಪಾತ್ರಗಳ ಜೊತೆಗೆ ನೇರವಾಗಿ ಸಾಮತಿಗಳ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಪಶು- ಪಕ್ಷಿಗಳೂ ಪಾತ್ರವಹಿಸಿದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ಮಕ್ಕಳ ಜನಪದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ. ಅಲ್ಲದೆ, ಗಾದೆಗಳ ಸಮರ್ಥಬಳಕೆಯ ಮೂಲಕವೂ ಜನಪದ ಕಥಾನಕ ಶೈಲಿಯನ್ನು ಘನಲಿಂಗದೇವ ತನ್ನ ವಚನರಚನೆಯಲ್ಲಿ ತಂದಿದ್ದಾನೆ. ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಜನಪದ ಕಥಾಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಿತವಾಗಿವೆ (ಈ ಎಲ್ಲ ಹೇಳಿಕೆಗಳ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ, ಪುಸ್ತಕದ ಪುಟಗಳ ಮಿತಿಯಿಂದಾಗಿ, ವಚನಾಧಾರಗಳನ್ನು ಕೊಡಲಾಗಿಲ್ಲ).

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳು :

ಶಿವಶರಣರು ತಮ್ಮ ಕಥಾರೂಪದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ತಮ್ಮ ಕಾಲದಲ್ಲಿದ್ದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆಲ್ಲ ಚಿರಪರಿಚಿತವಾದ, ಶಿವತಾಂಡವ, ಗಿರಿಜಾಕಲ್ಯಾಣ, ಕಾಮದಹನ, ಹರಿಹರ ಬ್ರಹ್ಮ ದಕ್ಷಯಜ್ಞ, ಶಕ್ತಿ ದೇವತೆ ಕಾಳಿ, ದುರ್ರೋಧನ, ಕರ್ಣ, ಬಾಣ, ಮಯೂರ, ನೀಲಕಂಠ, ಗೌತಮ, ಸಿಂಧುಮರಾಳ, ಪರಶುರಾಮ, ಪುಲಸ್ತ್ಯ, ನಾಗಾರ್ಜುನ, ಸಿರಿಯಾಳ, ಸಿಂಧುಬಲ್ಲಾಳ, ಕಣ್ಣಪ್ಪ, ಮಾರ್ಕಂಡೇಯ, ಹನುಮಂತ, ದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಶ್ವಪಚಯ್ಯ, ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಅಗಸ್ತ್ಯ, ಮಾಚಯ್ಯ ಮೊದಲಾದ ಮೊದಲಾದವರ ಕಥೆಗಳು, ಬದುಕಿನ ಸಾಧನೆಗಳು, ಅವರ ಚಾರಿತ್ರಿಕ- ಪೌರಾಣಿಕ ಅಂಶಗಳು - ಮೊದಲಾದವನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿ, ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಕಸುವು ತಂದುಕೊಂಡುಬಿಟ್ಟು. ವಚನಕಾರರ ಪುರಾಣಪ್ರಜ್ಞೆ ನಿಚ್ಚಳವಾದುದು. ಅದನ್ನು ಅಚ್ಚಳಿಯದಂತೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಲೇಖಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ಅವರ ಹಲವಾರು ವಚನಗಳು ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳಿಂದ ಬೆರೆತು ಪುರಾಣ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನೇ ತೆರೆದುತೋರಿಸಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಪುರಾಣದ ಉಲ್ಲೇಖಗಳು ಶಿಷ್ಟರೂಪಗಳೆಂಬುದನ್ನು

ಮರೆಯಲಾಗದು. ದಾಸನ ವಸ್ತ್ರದಾನ, ಸಿರಿಯಾಳನ ಭಕ್ತಿ, ಸಿಂಧುಬಲ್ಲಾಳನ ವಧುದಾನ, ಶಿವ ಬಾಣನ ಬಾಗಿಲು ಕಾಯ್ದುದು, ಬೇಡರ ಕಣ್ಣಪ್ಪ - ಮುಂತಾದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳ ಮೂಲಕ ಜನತೆಯಲ್ಲಿ ನಿಜಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಅರುಹಲು ಬಸವಾದಿ ಶರಣರು ಪ್ರಯತ್ನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇಂಥ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಪುರಾಣಗಳಲ್ಲಿ - ಕೀರ್ತನೆಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ಕೇಳಿ ತಿಳಿದುಕೊಂಡಿರುತ್ತಾರೆ. ಅವರಿಗೆ ಗೊತ್ತಿರುವ ಇಂಥ ವಿಷಯಗಳ ಮೂಲಕವೇ ಹೊಸ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೊಸ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ತಿಳಿಸುವ ಒಂದು ಸಂಪ್ರದಾಯವನ್ನೇ ವಚನಕಾರರು ರೂಢಿಸಿಕೊಂಡರು. ಕಥಾಸಂದರ್ಭಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಅನೇಕ ವಚನಗಳಿವೆ. ಇಲ್ಲಿಯ ಕಥೆಗಳು ವೈಭವೋಪೇತವಾಗಿದ್ದರೂ ಭಕ್ತಿ, ಜ್ಞಾನ, ಏಕದೇವವೋಪಾಸನೆ, ಕಾಯಕನಿಷ್ಠೆ, ದಾಸೋಹ, ಕ್ಷುದ್ರದೈವದ ಖಂಡನೆ, ಮೊದಲಾದ ಶಿವಶರಣರ ಆಶಯಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗಳಾದುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಈ ಪುರಾಣದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ರೂಢಿಗತವಾದ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಆಚರಣೆಗಳೂ ಸೇರಿಕೊಂಡಿರುವ ಸಾಧ್ಯತೆಯಿದೆ. ನೂರಾರು ಚಿತ್ರವಿಚಿತ್ರವಾದ ಕಥಾಉಲ್ಲೇಖಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಕ್ತಗೊಂಡಿವೆ. ರಾಮಾಯಣ, ಮಹಾಭಾರತ, ಪುರಾಣ, ಭಾಗವತ, ಶೈವಾಗಮಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವ್ಯಕ್ತಿ - ಘಟನೆಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡು, ತಮ್ಮ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿಯೂ ವಾಸ್ತವ-ಅವಾಸ್ತವ ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿ ತೋರಿಸುತ್ತ, ಕಥಾಲೋಕಕ್ಕೆ ನಮ್ಮನ್ನು ಕರೆದೊಯ್ಯುತ್ತವೆ. “ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಡಲಿನಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾದ ಒಂದು ಕಥಾಸರೋವರವು ಅವತರಿಸಿ, ತುಂಬ ರೋಚಕವಾದ ಮೈನವೀರೇಳಿಸುವ ಘಟನೆಗಳಿಂದ ಜನಮನವನ್ನು ರಂಜಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ವಚನಕಾರರ ಶಬ್ದಕಲ್ಪದ ಒಂದು ನವೀನ ತಂತ್ರ. ಜನಮನದಲ್ಲಿ ನೂರಾರು ಪುರಾಣ ಪಾತ್ರಗಳ ವಿಚಿತ್ರ ನಡವಳಿಕೆಗಳು ಸ್ಮರಣೀಯವಾಗಿ ಊರಿ ನಿಲ್ಲುವಂತೆ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನದಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು ಅದ್ಭುತ ಯಶಸ್ಸು ಗಳಿಸಿದ್ದಾರೆ” ಎಂಬುದರಲ್ಲಿ ಸಂದೇಹವೇ ಉಳಿದಿಲ್ಲ.

ಪುರಾಣದ ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ, ಗ್ರಾಮೀಣರು ಅಲ್ಲಮ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ, ಚನ್ನಬಸವಣ್ಣ, ಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದವರನ್ನು ಸಾಕ್ಷಾತ್ ದೇವರೆಂದೇ ನಂಬಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗಾಗಿ ಈ ಶರಣರುಗಳ ಗುಡಿಗುಂಡಾರಗಳಿವೆ. ಇವರ ಜಾತ್ರೆ- ಉತ್ಸವಾದಿಗಳನ್ನು ಆರಚಿಸುವ ಸಂಪ್ರದಾಯ ಇರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಮೂಢಭಕ್ತಿಯನ್ನು ಶರಣರು ಖಂಡಿಸಿದ್ದೂ ಉಂಟು. ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರು ಪುರಾಣದ ಕತೆಗಳನ್ನು ಕೇಳಿಕೇಳಿ, ಕಲ್ಯಾಣಬಸವಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳಮಾಚಯ್ಯ, ಕಿನ್ನರಿಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಮೇದರ ಕೇತಯ್ಯ, ಇಳಿಯಾಳ ಬೊಮ್ಮಯ್ಯ, ಹೂಗಾರ ಮಾರಯ್ಯ, ಜಾತಿಗಾರ ಚೌಡಯ್ಯ, ನೇಗಿಯ ಅಮುಗಯ್ಯ, ಕುಂಬಾರ ಗುಂಡಯ್ಯ, ಮಾದಾರ ಚನ್ನಯ್ಯ, ಮುಂತಾದ ಶರಣರ ಚರಿತ್ರೆಯನ್ನು ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಗಮನಿಸಬಹುದು. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ! ಕಲ್ಯಾಣ ಶರಣರನ್ನು ಜನಪದಗೀತ, ಕಥನಗೀತ, ತ್ರಿಪದಿ, ಬಯಲಾಟ, ಮೊದಲಾದವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಹಾಡಿಹೊಗಳಿದ್ದುದೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಹೀಗೆ, ಜನಮನಕ್ಕೆ ಪರಿಚಿತವಾದ ಅವರ ನಡೆನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ಓತಪ್ರೋತವಾಗಿ ಹರಿದಾದುವ ಪುರಾಣದ ಘಟನೆ, ವ್ಯಕ್ತಿಗಳನ್ನು ಶರಣರು, ತಮ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡಂತೆ ತಾವೇ ಪುರಾಣ ಪುರುಷರಾಗಿ, ತಮ್ಮ ಜೀವಿತದ ಸಾಧನೆಗಳೇ ಜನತೆಯ ಆದರ್ಶಗಳಾಗಿ, ಜನಮನದಲ್ಲಿ ಬೆರೆತು ಮತ್ತೆ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲಿ ಉದ್ಭವಿಸಿ, ಜನಪದರ ಆರಾಧ್ಯಮೂರ್ತಿಗಳಾದರು. ಜನಪದ ಕಥೆ, ನಾಟಕ ಹಾಗೂ ಜೀವನ ಪ್ರಸಂಗದ ಮಾತುಗಳಿಗೆ ವಸ್ತುಗಳಾದರು. ಹೀಗೆ, 'ಕಥೆ' ಎಂಬ ಜನಪದ ಪ್ರಕಾರ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಮುಖ್ಯಾಂಶವಾಗಿ ಮೈತಳೆದುದನ್ನು ಗಣನೆಗೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.

ಒಗಟು (ಬೆಡಗು)

'ಒಗಟು' ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪ್ರಕಾರ. ಇದರ ಪ್ರಮುಖ ಲಕ್ಷಣ ಗೂಢಾರ್ಥವಾದರೆ, ಅನ್ಯೋಕ್ತಿ ಇದರ ಪ್ರಧಾನಗುಣ. ಪ್ರಾಚೀನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ, ವೇದಾಂತ ವಿಷಯಗಳ ನಿರೂಪಣೆಗೆ ಒಗಟುಗಳು ಬಳಕೆಯಾಗುತ್ತಿದ್ದವು. ವೇದೋಕ್ತಶ್ಲೋಕ, ಸಮಸ್ಯಾ ಹಾಗೂ ಪ್ರಹೇಳಿಕೆಗಳೂ ಒಗಟು ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿವೆ. ಹಾಗೆಯೇ ಬುದ್ಧ, ಯೇಸು ಮೊದಲಾದ ಜಾಗತಿಕ ಮಹಾಪುರುಷರ ತಾತ್ವಿಕಬೋಧನೆ, ಶರಣರ ವಚನೋಕ್ತ ಬೆಡಗು ವಚನ ಮಾದರಿಯವೇ ಎಂಬುದು ಸ್ಪಷ್ಟ.

ಹೇಳಬೇಕಾದುದನ್ನು ನೇರವಾಗಿ ಹೇಳದೆ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಅಥವಾ ಸಂಕೇತಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ಗೂಢಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದೇ ಒಗಟು ಅಥವಾ ಬೆಡಗು. "ಇದಕ್ಕೆ

ಚೆಲುವು, ಚಮತ್ಕಾರ, ಸರಳವಲ್ಲದ್ದೂ ಎಂಬರ್ಥಗಳೂ ಇವೆ. ಯಾವುದನ್ನು ಹಲವಾರು ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಬಿಚ್ಚಿ ಹೇಳಬಹುದಿತ್ತೋ, ಅದನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಮುಚ್ಚಿ ಹೇಳುವುದು ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯ" ಇಲ್ಲಿಯ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಒಗಟು ಮಾದರಿಯ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಗಮನಿಸಬೇಕಾದುದು ಸಂಕೇತಗಳನ್ನು. ಸಂಕೇತಗಳ ಒಳಾರ್ಥ ತಿಳಿಯುವವರೆಗೂ, ವಚನದ ಒಗಟನ್ನು ಒಡೆಯುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಸಂಕೇತವಾದ ಅರ್ಥ ಹೊಳೆದ ಕೂಡಲೇ, ವಚನ ತನ್ನ ಆಂತರ್ಯದ ಒಗಟು ರಹಸ್ಯವನ್ನು ಬಿಚ್ಚಿಕೊಳ್ಳುತ್ತ ಅರ್ಥವನ್ನು ಸ್ಫುರಿಸುತ್ತ ಸಾಗುವುದರಿಂದ ಓದುಗನಿಗೆ ಕೇಳುಗನಿಗೆ ಆನಂದವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಜನಪದ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಿಗೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಚರಾಚರ ವಸ್ತುಗಳು, ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಪ್ರಮುಖವಾಗಿ ಪಶು-ಪಕ್ಷಿಗಳು ಸಂಕೇತಗಳಾಗಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುತ್ತಿವೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಒಗಟು ಮಾದರಿಯ ವಚನಗಳನ್ನು 'ಬೆಡಗಿನ ವಚನ'ಗಳೆಂದೇ ಕರವ ವಾಡಿಕೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಿಗೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಸ್ಥಾನವಿದೆ. ಅಲ್ಲಮ, ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯರಂಥ, ಪ್ರಮುಖ ವಚನಕಾರರಲ್ಲದೆ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ, ಮಾದಾರಚನ್ನಯ್ಯ, ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯ, ಶಿವಲಿಂಕ ಮಂಚಣ್ಣ, ಬಿಬ್ಬಿಬಾಚಯ್ಯ, ದಾಸೋಹದ ಸಂಗಣ್ಣ, ಡಕ್ಕೆಯ ಬೊಮ್ಮಣ್ಣ, ರೆಮ್ಮವ್ವೆ ಮೊದಲಾದ ವಚನಕಾರರೂ ಒಗಟು ರೂಪದ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಡಾ.ಎಲ್. ಬಸವರಾಜು, ಭೂಸನೂರಮಠ, ಎಂ. ಜೀವನ, ಡಾ.ಎಂ.ಎಸ್. ಸುಂಕಾಪುರ, ಡಾ. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ ಮೊದಲಾದವರು, ಬೆಡಗಿನ ವಚನ ಸಂಗ್ರಹಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಹಿಂದಿನವರು ಅವುಗಳಿಗೆ ನೀಡಿದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಿ, ಸಂಪಾದಿಸಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದ್ದು, ತಕ್ಕಮಟ್ಟಿಗೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಗಟನ್ನು ಅರಿಯಲು ಸಹಾಯವಾಗಿದೆ. ಬಸವಣ್ಣನಂಥ ಸಮಾಜವಾದಿಗೆ, ಗೂಢಾರ್ಥದ್ಯೋತಕ ವಚನಗಳ ಅನಿವಾರ್ಯತೆ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಸಲಿಲ್ಲ. ಅವನಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಿಗೆ ಹುಡುಕಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುಗಳು ಮಾತ್ರ ಈ ಬಗೆಯ ವಚನಗಳನ್ನು ಹೇರಳವಾಗಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಸಿ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳ ಸೀಮಾಪುರುಷರೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ತನ್ನ ವೈಯಕ್ತಿಕ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಪರ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಬೆಡಗುಗೊಳಿಸುವುದು ಅಲ್ಲಮನಿಗೆ ಕರತಲಾಮಲಕ. ಬೆಡಗಿನ ಭಾಷೆಯ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದವರಿಗೆ ವಚನ ವಿಚಿತ್ರ ಅರ್ಥನೀಡಬಹುದು. ವಾಚ್ಯಾರ್ಥ -

ಸೂಚ್ಯಾರ್ಥ - ಅನುಭವಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭಿನ್ನತೆ ಕಂಡುಬರುವುದರಿಂದ, ಇವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದರೆ, ಇಂಥ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಗಳು ಕೂಡ ತಮ್ಮದೇ ನಿಗೂಢ ರಚನೆಯಿಂದ ಕಠಿಣವಾಗಿದ್ದು ವಚನಾರ್ಥ ತಿಳಿಯಲು ಬಹಳಷ್ಟು ಸಹಾಯಕವಾಗಿಲ್ಲ. ವಚನಕಾರರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಬುದ್ಧಿಯ ಕಸರತ್ತನ್ನು ಇಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅಗ್ನಿ, ಕಿಚ್ಚು, ಉರಿ = ಜ್ಞಾನ; ಮರ್ಕಟ, ನೀರು, ಗಾಳಿ = ಚಿತ್ತಚಾಂಚಲ್ಯ; ಧರೆ; ಪಟ್ಟಣ, ಊರು = ದೇಹ, ಹಂಸ, ಆಕಳು = ಆತ್ಮ ಕಾಡು = ಸಂಸಾರ; ಬೆಂಕಿ = ಸಿಟ್ಟು, ಆನೆ = ಗರ್ವ, ಇರುಹೆ = ಜ್ಞಾನ, ಇಲಿ = ವಿವೇಕ, ಕಾಗೆ = ಅಜ್ಞಾನ, ತೋಳ = ಮೃತ್ಯು, ನೋಣ = ಸಂಶಯ, ತಲೆ = ಜ್ಞಾನ ಹೀಗೆ ವಚನದ ಶಬ್ದಗಳು ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಅರ್ಥವನ್ನು ಅರ್ಥಗಳನ್ನು ಸೂಚಿಸುತ್ತವೆ.

ಜನಪದ ಒಗಟುಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುವಂತೆ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ಒಂದು ವಸ್ತುವು ವಾಚ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಪಷ್ಟ, ವಿರೋಧ ಮತ್ತು ಅಸಾಧ್ಯವಾದ ಚಿತ್ರ ನೀಡುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಅದರ ಪರಿಭಾಷೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ, ಅಂದರೆ, ಅದರ ಸೂಚ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಗ್ರಹಿಸಿದಾಗ ಮಾತ್ರ ವಿರೋಧ ಮಾಯವಾಗಿ ನೇರ ಅರ್ಥ ನೀಡುತ್ತದೆ. ತುಂಬ ಸರಳವಾದ ಜನಪದ ಒಗಟು ಮಾದರಿಯ ವಚನವೊಂದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

ಕೆಂಡದ ಗಿರಿಯ ಮೇಲೊಂದು
ಅರಗಿನ ಕಂಭವಿದ್ದಿತ್ತು ನೋಡಾ ಅಯ್ಯಾ!
ಅರಗಿನ ಕಂಭದ ಮೇಲೊಂದು ಹಂಸೆಯಿದ್ದಿತ್ತು
ಕಂಭ ಬೆಂದು ಹಂಸೆ ಹಾರಿತ್ತು ಗುಹೇಶ್ವರಾ!

- ಅ.ಪ್ರ. ವ. ೬೦೫, ಪು. ೨೧೫

ಇಲ್ಲಿ ಕೆಂಡದ ಗಿರಿ ಎಂದರೆ ಸಂಸಾರ, 'ಅರಗಿನ ಕಂಬ' ಎಂದರೆ ಶರೀರ, ಹಂಸ ಎಂದರೆ ಆತ್ಮ ಇತ್ಯಾದಿ ಸಂಕೇತಾರ್ಥಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಲಾಗುವ, ವಚನ ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಪರಿಸರವನ್ನು ಬಿಂಬಿಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಮನ ಮೇಲಿನ ಬೆಡಗಿನ ವಚನದ ಜೊತೆಗೆ, ಜನಪದ ಒಗಟೊಂದನ್ನು ಸಮೀಕರಿಸಿದಾಗ, ಅವೆರಡರ ರಚನೆ ಹಾಗೂ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಲೋಕದಲ್ಲಿಯೇ ಗೂಢಾರ್ಥ ಲಭ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ಸಾರ್ಥಕತೆಯನ್ನು ಸೂರೆಗೊಳ್ಳುವವು. ನೋಡಿ !

ಕಂಬ
ಕಂಬದ ಮೇಲೆ ಡಿಂಬ
ಡಿಂಬದ ಮೇಲೆ ಬಾಗೂರು
ಬಾಗೂರು ಮೇಲೆ ಮೂಗೂರು
ಮೂಗೂರು ಮೇಲೆ ಕಣ್ಣೋಗರ
ಕಣ್ಣೋಗರದ ಮೇಲೆ ಕರಿಗುಡ್ಡ
ಕರಿಗುಡ್ಡದ ಮೇಲೆ ಕುರಿಹಿಂಡು ಮೇಯ್ಯಾವು

ಇಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಕಾಲು, ಮೈ, ಮೋರೆ, ಕಣ್ಣು, ತಲೆ, ಹೇನುಗಳು ಸೂಚ್ಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿನವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಾಲ್ಪನಿಕ ಅರ್ಥ ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದೆ. ಆದರೆ ಅವುಗಳ ರಚನೆ ಮಾತ್ರ ಒಂದರಂತೆ ಇನ್ನೊಂದಿದೆ. ಹಾಗಾಗಿ ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ 'ಬೆಡಗಿನ ವಚನ'ಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಒಗಟಿನ ರೂಪ ಅಥವಾ 'ಮಾದರಿ' ಎನ್ನುವುದರಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದ್ದಂತೆ ತೋರುವುದಿಲ್ಲ. ಒಗಟುಗಳು ಗೂಢಾರ್ಥದ ಜೊತೆಗೆ, ಪ್ರಾಸಾನುಪ್ರಾಸ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿಕೊಂಡು ಜನಪ್ರಿಯ ಜನಪದ ರೂಪವಾದ್ದರಿಂದ, ಆ ಮಾದರಿಯ ಹೊರಮೈಯನ್ನು ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆಲಂಕಾರಿಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ಒಗಟು, ಬೆಡಗಿನ ವಚನದ ಮಾದರಿ ಮಾತ್ರವಲ್ಲ ಅವುಗಳಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ನೀಡಿದಂತೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಸಮೀಪದ ಸಂಬಂಧವಿದ್ದಂತೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಜಾನಪದವಲ್ಲ. ಜನಪದ ಒಗಟುಗಳನ್ನು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಶರಣರು ಅನುಕರಿಸಿದಂತಿಲ್ಲ. ಒಗಟು ರೂಪದ ಮಾದರಿಯಿಂದ ಮಾತ್ರ ಪ್ರೇರಿತರಾಗಿ, ಆ ರೂಪವನ್ನು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಆ ರೂಪದ ವಚನಾರ್ಥ ಮಾತ್ರ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ಚಿಂತನೆಯ ಗಹನ ತತ್ವಗಳ ಆಧಾರದ ಮೇಲೆ ನಿಂತಿದೆ. ಭಾಷೆ ಮತ್ತು ಅದನ್ನು ನಿರೂಪಿಸುವ ರೀತಿಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಡಗಿನ ವಚನ, ಜನಪದ ಒಗಟನ್ನು ಹೋಲುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯ (ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು) ಶಬ್ದಗಳು ಮಾತ್ರ ಪಾರಿಭಾಷಿಕವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಲೌಕಿಕ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಲೌಕಿಕ ವಸ್ತು, ಪ್ರಾಣಿ, ಸಸ್ಯ, ಮಾನವಪ್ರಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಸಾಂಕೇತಿಕಾರ್ಥ ನೀಡಿ, ವಚನದ ಬೆಡಗನ್ನು ಮೆರೆಯುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಚನಕಾರರ ಮೂಲಭಾವ ಬಹಳಷ್ಟು ಸಲ ನಮಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಏನೇ ಆದರೂ "ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು ಕನ್ನಡ

ಸಾಹಿತ್ಯದ ಒಗಟಿನ ಚರಿತ್ರೆಯಲ್ಲಿ ವಿಶಿಷ್ಟ ಪರಂಪರೆಯೊಂದನ್ನು ಪ್ರತಿನಿಧಿಸುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳು ಧಾರ್ಮಿಕ ಒಗಟುಗಳ ಪ್ರಕಾರಕ್ಕೆ ಸೇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.” ವಚನಕಾರರ ಎಷ್ಟೋ ವಚನಗಳು, ಕನ್ನಡ ಜನಪದದ ಒಗಟುಗಳ ಗುಣಲಕ್ಷಣಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡು ರಚಿತಗೊಂಡಿವೆ. ಅಂಥ ವಚನಗಳನ್ನು ಒಗಟುರೂಪದ ವಚನಗಳು ಅಥವಾ ‘ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು’ ಎಂದು ಕರೆಯುವ ವಾಡಿಕೆ. ಒಗಟು ಮಾದರಿಯ ರಚನೆಯುಳ್ಳ ‘ಜನಪದ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು’ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು ಮತ್ತು ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯರಲ್ಲಿ ವಿಪುಲ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ದೊರಕುತ್ತವೆ. “ಜಲದ ಮಂಟಪದ ಮೇಲೆ ಉರಿಯ ಚಪ್ಪರವನಿಕ್ಕಿ, ಆಲಿಕಲ್ಲ ಹಸೆಯ ಹಾಸಿ, ಕಾಲಿಲ್ಲದ ಹೆಂಡತಿಗೆ ತಲೆಯಿಲ್ಲದ ಗಂಡ ಬಂದು ಮದುವೆಯಾದನು’ (ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ) ಎಂಬ ಬೆಡಗಿನ ವಚನ, ‘ಮುಳುಗಡ್ಡಿ ಮ್ಯಾಲೆ ಮುಳುಗಡ್ಡಿ ಅದರ ಮ್ಯಾಲೆ ತೊಂಬೈನೂರು ಪೊಟ್ಟಣ ಆ ಊರ ತಳವಾರನ ಹೆಂಡತಿ ತಳವಿಲ್ಲದ ಹರವಿ ತಗೊಂಡು ಜಲವಿಲ್ಲದ ಭಾವಿಗೆ ನೀರಿಗೆ ಹೋದಳು’ ಎನ್ನುವ ಜನಪದರ ಒಗಟಿನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿಯೇ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡುದನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಇವೆರಡರಲ್ಲಿ ಸಾದೃಶ್ಯಗಳ ವಿಶೇಷತೆಯನ್ನು ಮನಗಾಣಬಹುದು. ‘ಐದು ಮುಖದಂಗನೆಗೆ ಹದಿನೈದು ದೇಹ ನೋಡಾ’ (ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು) ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲೊಂದನ್ನು ‘ಇಕ್ಕಿದಾಗ ಐದು ಸಿಕ್ಕಿದಾಗ ಹದಿನೈದು ಸಿಗದಿದ್ದೆ, ಐದೆ’ ಎಂಬ ಒಗಟಿನೊಡನೆ ಸಮೀಕರಿಸಿ, ಸಾದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ ‘ಹುಡುಗಿ ಚೋಟುದ್ದ ಜಡೆ ಮಾರುದ್ದ’ ಎಂಬ ಒಗಟು ‘ಎತ್ತು ಗೇಣುದ್ದ ಕೊಂಬು ಮೊಳದುದ್ದ’ (ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭು) ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ನೀಡಿದುದನ್ನು ಬೇರೆ ಹೇಳಬೇಕಾಗಿಲ್ಲ. ಹೀಗೆ, ವಚನಕಾರರ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಮಾಧ್ಯಮವಾದ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳ ಮೂಲವೂ, ಮಾದರಿಯೂ ಆದುದು ಕನ್ನಡ ಜನಪದದ ಒಗಟು. ಕನ್ನಡ ಒಗಟು, ಕನ್ನಡ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಿಗೂ ಇರುವ ಕೆಲವಾರು ಸಾದೃಶ್ಯಗಳನ್ನು ನಿದರ್ಶನಗಳ ಮೂಲಕ ಪರಿಶೀಲಿಸುವ ಒಂದು ಚಿಕ್ಕ ಪ್ರಯತ್ನ ಸುಧಾಕರ ಅವರು ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸಂಖ್ಯಾ ಒಗಟಿನ ಮಾದರಿಗಳೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿವೆ. “ಒಂದು ಎರಡು ನುಂಗಿ ಮೂರು ಐದು ನುಂಗಿ; ಐದರೆಯಾಗಿ ವರದಲ್ಲದೆ, ಏಣಾಂಕಧರ ಸೋಮೇಶ್ವರ ಲಿಂಗವನರಿತೆಹನೆಂದು’ - ಬಿಬ್ಬ ಬಾಚಯ್ಯ, “ಒಬ್ಬಿಗೆ ಇಹವುಂಟು, ಒಬ್ಬಿಗೆ ಪರವುಂಟು, ಒಬ್ಬಿಗೆ ಇಹವಿಲ್ಲ ಒಬ್ಬಿಗೆ ಪರವಿಲ್ಲ; ಒಬ್ಬಿಗೆ ಇಹಪರವೆರಡೂ ಇಲ್ಲ” - ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಈ ವಚನವನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಶೋತ್ತರ ರೂಪದ

ಒಗಟಿನೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಬಹುದು. ‘ಒಬ್ಬನ್ನ ಕಟ್ಟಿದ್ದೆ ಒಬ್ಬನ್ನ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದೆ, ಒಬ್ಬನ್ನ ಕರಕೊಂಡು ಒಳಗೋದೆ’ ಈ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಬೆಡಗಿನ ವಚನದ ಮೂಲ ಜನಪದ ಒಗಟುಗಳೇ ಎಂಬುದು ನಿರ್ವಿವಾದವಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳಿಗೆ ಒಗಟುಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿದ್ದುದು ಮಾತ್ರ ನಿರ್ವಿವಾದ. ಒಗಟುಗಳ ವಿನ್ಯಾಸವನ್ನೇ ಮೇಲಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಜನಾಂಗದಲ್ಲಿ ಅನಾದಿ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಒಗಟು, ಸವಾಲು, ಮುಂಡಿಗೆ, ಕಾಲಜ್ಞಾನದ ವಚನಗಳು - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಬೌದ್ಧಿಕ ಕಸರತ್ತುಗಳ ಪರಿಷ್ಕೃತ ರೂಪವೇ ಜನಪದ ಬೆಡಗಿನ ವಚನಗಳು. ಈ ಭಾಷಾ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಶರಣರು ಗಮನಿಸಿದ್ದು, ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದ್ದು ಹಾಗೂ ಅದನ್ನು ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದು ಒಂದು ವಿಶೇಷ.

ಹಾಡು

ಜಾನಪದರು ತಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಲ್ಲಿ ಪಟ್ಟ ಪಾಡು ಯಾವುದೋ ಗಳಿಗೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಭಾವಂತನೊಬ್ಬನಿಂದ ಅಥವಾ ಪ್ರತಿಭಾವಂತಳೊಬ್ಬಳಿಂದ ಹುಟ್ಟುಹಾಡಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡು, ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಪುನರ್ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥದನ್ನು ಜನಪದ ಹಾಡು ಅಥವಾ ಗೀತೆ ಎನ್ನುತ್ತೇವೆ. ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರವಾದ ಹಾಡು ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ಆಶುಕವಿತೆ. ಅದರಂತೆ ಶಿವಶರಣರು ಕೂಡ ಒಂದೆಡೆ ಕುಳಿತು ವಚನಗಳನ್ನು ಬರೆಯಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶ ಹೊಂದಿದವರಲ್ಲ. ತಾವು ಆಡಿದುದನ್ನು ಸ್ವತಃ ದಾಖಲಿಸುವ ಗೋಜಿಗೂ ಹೋದವರಲ್ಲ. ಪ್ರಸಂಗಾನುಸಾರವಾಗಿ ಶರಣರು ನುಡಿದ ನುಡಿಗಳೇ ವಚನಗಳೆನಿಸಿವೆ. ಹಾಗಾಗಿ, ಒಂದರ್ಥದಲ್ಲಿ ವಚನಗಳೂ ಕೂಡ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಂತೆ ಆಶುಕವಿತೆಗಳೇ. ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿರುವ ಭಾವ ತೀವ್ರತೆ, ಸರಳತೆ, ವಾಸ್ತವತೆ, ಉಪಮೆ- ರೂಪಕ, ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ, ಮೊದಲಾದವುಗಳು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡುಬರುತ್ತವೆ. ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಈ ಅಂಶಗಳು ಶರಣರ ಯಾವುದೇ ವಚನದಲ್ಲಿ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ.

ದೇಸಿ ಕಥೆ, ಒಗಟುಗಳಂತೆ ಹಾಡಿನ ಮಾದರಿಯನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ನುಡಿಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪಸರಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೂ ಅಷ್ಟಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ.

ವಚನಕಾರರೂ ಜಾನಪದರೆ. ಕಾಯಕ, ಭಕ್ತಿ ಮೊದಲಾದ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ, ಅನುಭವ - ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಇಬ್ಬರಿಗೂ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನವರು ತಮ್ಮದೊಂದು ವಚನದಲ್ಲಿ 'ಬಳ್ಳಿಗೆ ಕಾಯಿ ದಿಮ್ಮಿತ್ತೆ?' ಎಂದು ಹೇಳಿದರೆ, ಜನಪದ ಕವಯಿತ್ರಿಯೋರ್ವಳು "ವಾಲೀಗಿ ಮುತ್ತು ವಜನೇನ" ಎನ್ನುತ್ತಾಳೆ. 'ಎನ್ನ ಚಿತ್ತ ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯ' ಎಂದು ವಚನಕಾರನೆಂದರೆ, ಜನಪದ ಕವಿತೆ 'ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ಅತಿ ಕೆಂಪು ಒಳಗೆ ನೋಡಿದರೆ ಹುಳು ಭಾಳ' ಎನ್ನುತ್ತದೆ. ಹಾಗೆಯೇ 'ಹಾಲು ಇದ್ದಾಗ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡವ್ವಾ' ಎನ್ನುವ 'ಗರತಿಯ' ಹಾಡಿನ ಸಾಲೊಂದು 'ಹಾಲುಳ್ಳಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬವ ಮಾಡು' ಎನ್ನುವ ಸಿದ್ಧರಾಮನ ವಚನದ ಚರಣವಾಗಿದೆ. ಹೆಣ್ಣು ಮಕ್ಕಳ ಜನಪದ ಗೀತೆಯ ಹಸೆಯ ಹಾಡನ್ನು ಹೋಲುವ ವಚನವೊಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

'ಬಿಳಿಯ ಕರಿಕೆ ಕಣಗಿಲೆಲೆಯ,
ತೊರೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲತಂದು
ಗೌರಿಯ ನೋನುವ ಬನ್ನಿರೇ
ಚಿಕ್ಕ ಚಿಕ್ಕ ಮಕ್ಕಳೆಲ್ಲರೂ ನೆರೆದು
ಅನುಪಮದಾನಿ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ಗಂಡನಾಗಬೇಕೆಂದು"

- ಬ.ವ. ೮೨, ಪು. ೪೦

ಕೆಲವು ವಚನಗಳು ನೇರವಾಗಿ ಜನಪದ ತ್ರಿಪದಿ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ರಚನೆಗೊಂಡಿರುವುದನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು. ವಚನ- ಜಾನಪದ ಎರಡೂ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ತುಲನೆ ಮಾಡಿದಾಗ, ರಚನೆಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಷ್ಟಾಗಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸ ಕಂಡುಬರುವುದಿಲ್ಲ. ಜನಪದ ತ್ರಿಪದಿ ಹಾಡಿನ ಮಾದರಿಯಲ್ಲಿ ವಚನಗಳನ್ನು ಸೃಷ್ಟಿಸುವುದು ಶರಣರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕಲಾಕೌಶಲ್ಯಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. ಅವರಿಗೆ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆಯೇ ಅವರ ಪ್ರತಿಭೆ ಇಂಥದೊಂದು ಮಹತ್ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಅವರಿಂದ ಮಾಡಿಸಿದೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ ಒಂದೆರಡನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಬಹುದು.

"ಸಂಸಾರವೆಂಬುದು ಸಾಗರದ ಹೊಳೆಯವ್ವ
ಈಸಬಲ್ಲವನ ಎದೆಯುದ್ದ! ಗಿಳಿರಾಮ
ಓದಬಲ್ಲವನಿಗೆ ಕೈಲಾಸ||"

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೨೮

ಈ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು

"ಸಂಸಾರ ಸಾಗರದ ತೆರೆಕೊಬ್ಬಿ
ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಅಲೆವುತ್ತಿದೆ
ಸಂಸಾರ ಸಾಗರ ಉರುದುದ್ದವೆ? ಹೇಳಾ
ಸಂಸಾರ ಸಾಗರ ಕೊರಳುದ್ದವೆ? ಹೇಳಾ"

- ಬ.ವ. ೮, ಪು. ೬

ಎಂಬ ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದ ಜೊತೆ ಸಮೀಕರಿಸಿದಾಗ, ಜನಪದ ತ್ರಿಪದಿಯನ್ನು ಅದೆಷ್ಟು ಸಮರ್ಪಕವಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಚನರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆಂಬ ಅಚ್ಚರಿ ಉಂಟಾಗದೆ ಇರದು. ತ್ರಿಪದಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಭಾವ - ಭಾಷೆಗಳೆರಡಲ್ಲಿಯೂ ಸಾದೃಶ್ಯವಿದ್ದುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಹಾಗೆಯೇ,

"ಆರಿಗಾರೂ ಇಲ್ಲ ಕೆಟ್ಟವಂಗೆ ಕಳೆಯಿಲ್ಲ"

- ಬ.ವ. ೨೫ ಪು. ೧೩-೧೪

"ಸಾವಂಗೆ ಸಂಗಡಿವಾರೂ ಇಲ್ಲ"

ಮೋಳಿಗೆ ಮಾರಯ್ಯ, ವ. ೧೫ ಪು. ೫ (ಸಣ್ಣಯ್ಯ)

ಇತ್ಯಾದಿ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ತ್ರಿಪದಿಗಳೊಂದಿಗೆ ಹೋಲಿಸಿದಾಗ ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಪುಷ್ಟಿಪಡೆದುದನ್ನು ಮನಗಾಣುತ್ತೇವೆ.

"ಯಾರಿಗೆ ಯಾರಿಲ್ಲ ದಾರಿಗೆ ಸಂಗಡಿಲ್ಲ
ನಾನಿದ್ದೇನೆಂಬವರು ನನಗಿಲ್ಲ | ಗೋವಿಂದ
ನಿತ್ತಲ್ಲೆ ಬರಲಿ ಮರಣವು ||"

"ಜೀವಕ ಬಂದರ ತಾಯಾರ ತಂದ್ಯಾರ
ಮೈದುನರಾರ ಮಗನ್ಯಾರ | ಸಾವಾಗ
ಕೈ ಹಿಡಿದ ರಾಯ ಕಡೆಗಾದ ||"

ಮೇಲಿನ ತ್ರಿಪದಿಯೊಂದರಲ್ಲಿಯ "ನಿತ್ತಲ್ಲೆ ಬರಲಿ ಮರಣವು" ಎಂಬುದು, ವಚನಕಾರರ 'ಮರಣವೇ ಮಹಾನವಮಿ' ಎಂಬ ವಚನದ ಮಾತನ್ನು ಜ್ಞಾಪಿಸುತ್ತದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು / ೧೨೯

ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಪಸ್ವಲ್ಪ ವ್ಯತ್ಯಾಸವಿದ್ದರೂ ಮೂಲ ಭಾವದಲ್ಲಿ ಜನಪದ
ಹಾಡು ಮತ್ತು ವಚನಗಳು ಒಂದೇಯಾಗಿದ್ದುದನ್ನು ಪರಿಶೀಲಿಸಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಅವಳ ವಚನ ಬೆಲ್ಲದಂತೆ, ಹೃದಯದಲ್ಲಿಪ್ಪುದು ನಂಜು ಕಂಡಯ್ಯ
ಕಂಗಳಲೊಬ್ಬನ ಕರೆವಳು, ಮನದಲೊಬ್ಬನ ನೆನೆವಳು
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವ ಕೇಳಯ್ಯ
ಮಾನಿಸಗಳೈಯ ನಂಬದಿರಯ್ಯಾ”

-ಬ.ವ. ೧೧೦, ಪು. ೫೨

“ಜೋಡೆ ಮಿಂಡಂಗೆ ಕಣ್ಣು ಚೆಲ್ಲುವಳ
ಕೇಡಿಂಗೆ ಬೆರಗಾದೆ ನಾನು
ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನು
ಸಿಂಗಾರದ ಮೂಗ ಬಣ್ಣಿಸ ಹಲುದೋರಿಕೊಯ್ಯ||

- ಬಸವಣ್ಣ

“ಒಳಗಣ ಗಂಡನಯ್ಯ ಹೊರಗಣ ಮಿಂಡನಯ್ಯ
ಎರಡನೂ ನಡೆಸಲೂ ಬಾರದಯ್ಯ”

- ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ ವ. ೧೫೯ (ಆರ್.ಸಿ)

ಮೇಲಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ 'ಮಾನಿಸಗಳೈ'ಯ ವೃತ್ತಿ- ಪ್ರವೃತ್ತಿಯನ್ನೇ ಕೆಳಗಿನ
ಜನಪದ ಹಾಡುಗಳು ದ್ವನಿಸುತ್ತವೆ.

“ಹೋಯ್ತು ಹೂವಿನ ದಂಡೆ ಬರ್ದಾ ಬೇವಿನ ದಂಡೆ
ಬರುತ್ತಿದ್ದೆ ಗಂಡನ ಕಳಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣೇ
ಉಚ್ಚೆಯ ಮಳೆಹೋಯ್ತು ಗುಬ್ಬಿಯ ಕೆರೆತುಂಬಿ
ಹುಟ್ ಹಾಕಿ ಮಿಂಡನ ಕರಕೊಂಡ ಹೆಣ್ಣೇ”

“ಹಿಂಗೆ ಸೋಗು ಮಾಡಿದ್ಯೇಲಿನ್
ಹೆಂಗ ಬಿಡಲೇ ನಾನಿನ್ನ
ಕರಿಸೀರೆಯನುಟ್ಟುಕೊಂಡು| ಗಂಧಧ ಬಟ್ಟನಿಟ್ಟುಕೊಂಡು
ಗಂಡನ್ ಕೈಗೆ ಗಿಂಡಿಕೊಟ್ಟು| ಮಿಂಡನ್ ಸನ್ನೆ ಮಾಡುತಾಳ್ಗೆ
ಊರಸುತ್ತ ಜ್ವಾಳಾಬಿತ್ತಿ| ಜ್ವಾಳದ ಸುತ್ತ ಬೇಲಿನಟ್ಟು
ಜ್ವಾಳದೊಳ್ಗೆ ನಿಂತುಕೊಂಡು| ತೋಳಬೀಸಿ ಕರೆಯುತಾಳೆ”

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೮೦

ಶಿವನ ಇರವನ್ನು ಗ್ರಾಮೀಣ ಗರತಿ ತ್ರಿಪದಿ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದಂತೆ,
ವಚನಕಾರ್ತಿ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ ವಚನರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಂಡರಿಸಿದ್ದಾಳೆ. ಎಲೆಯ
ಮರೆಯಲ್ಲಿರುವ ಕಾಯಂತೆ, ಅಣುರೇಣು ತೃಣಕಾಷ್ಠಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಶಿವನಿರುವನೆಂಬ
ಭಾವನೆ ಜನಪದ ಗರತಿಯದು-ವಚನಕಾರ್ತಿಯದೂ ಆಗಿದೆ. ಅದನ್ನು
ನಿರೂಪಿಸುವ ಅವರಿಬ್ಬರ ಜಾಣ್ಮೆ ಅದೆಷ್ಟು ಮಾರ್ಮಿಕವಾದುದು ನೋಡಿ!

‘ಹೂವಿನ್ಯಾಗ ಹುದುಗ್ಯಾನ ಮಾಲ್ಯಾಗ ಮಲಗ್ಯಾನ
ಮೊಗ್ಯಾಗ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದಾನ | ಲಿಂಗಯನ
ನೋಡಟೆಗೆ ನಿದ್ಧಿ ಬಯಲಾಗಿ ||

ಕೆಳಗಿನ ವಚನಗಳೊಡನೆ ಹೋಲಿಸಿ :

ನೆಲದ ಮರೆಯ ನಿಧಾನದಂತೆ, ಫಲದ ಮರೆಯ ರುಚಿಯಂತೆ
ಶಿಲೆಯ ಮರೆಯ ಹೇಮದಂತೆ, ತಿಲದ ಮರೆಯ ತೈಲದಂತೆ
ಮರದ ಮರೆಯ ತೇಜದಂತೆ, ಭಾವದ ಮರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ
ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲವನರಿಯಬಾರದು”

ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ, ವ.೧ (ಶಿ.ಶ.ವ. ಪು. ೩, ಆರ್.ಸಿ)

“ಉದಕದೊಳಗೆ ಬಯ್ಯಿಟ್ಟು ಬಯಕೆಯ ಕಿಚ್ಚಿನಂತಿದ್ದಿತ್ತು
ಸಸಿಯೊಳಗಣ ರಸದ ರುಚಿಯಂತಿದ್ದಿತ್ತು
ನನೆಯೊಳಗಣ ಪರಿಮಳದಂತಿದ್ದಿತ್ತು
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನಿಲವು
ಕನ್ನೆಯ ಸ್ನೇಹದಂತಿದ್ದಿತ್ತು;

- ಬ.ವ.೧, ಪು. ೧

ಹಾಗೆಯೇ 'ಮಾದೇವ ನಿನ ಹೊರತು ನಾನ್ಯಾರ ನಂಬಿಲ್ಲ' ಎನ್ನುವ ತ್ರಿಪದಿ
ಸಾಲಿನಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿ, 'ನಂಬಿ ಕರೆದಡೆ ಓ ಎನ್ನನೆ ಶಿವನು' ಎಂಬ
ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನದ ಸಾಲು ಹುಟ್ಟಿಕೊಂಡಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಕರುಣೆ ಬಂದರೆ
ಕಾಯೊ ಮರಣ ಬಂದರೆ ಒಯ್ಯೊ, ಕರುಣೆ ಕಲ್ಯಾಣ ಬಸವಣ್ಣ ಕಾಶಿಲಿಂಗ ಕಡೆತನಕ
ಕಾಯೊ ಅಭಿಮಾನ' - ಎಂಬ ಜನಪದ ತ್ರಿಪದಿ, ಅಭಿಮಾನ ರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ
ಮರಣವನ್ನು ತೆರೆದ ಹೃದಯದಿಂದ ಸ್ವಾಗತಿಸಿದ ಬಸವಣ್ಣನ 'ಮರಣವೆ
ಮಹಾನವಮಿ', 'ನಾಳೆ ಬಪ್ಪುದು ನಮಗಿಂದೇ ಬರಲಿ' - ಮುಂತಾದ ವಚನದ

ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು / ೧೮೧

ಸಾಲುಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಸುತ್ತದೆ. ಅದರಂತೆ “ನುಡಿದಂತೆ ನಡೆ ಇದೇ ಜನ್ಮ ಕಡೆ” ಎಂಬ ಭಜನೆಯ ಅನುಭಾವದ ಹಾಡನ್ನೂ ತಮ್ಮ ವಚನಕ್ಕೆ ಮಾದರಿಯಾಗಿ ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಅವರಿಗಿರುವ ಗ್ರಾಮೀಣರ ಅನುಭಾವ ಪದಗಳ ಪರಿಚಯವನ್ನು ಅರುಹುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆಯೇ ಹಂತಿಯ ಹಾಡುಗಳ, ಕೋಲಾಟ ಪದಗಳ, ಮೊಹರಂ ಪದಗಳ, ಹೋಳಿ ಹಾಡುಗಳ, ಶಿಶುಪ್ರಾಸಗಳ ಪ್ರಭಾವ - ಪ್ರೇರಣೆಗಳಿಂದ ಶರಣರು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಅಲಂಕಾರಗಳು

ಕಾವ್ಯ ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುವ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಯಾವುದೇ ಸಾಹಿತ್ಯ (ಪಂಡಿತ-ಪಾಮರ)ವಿದ್ದರೂ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವುದು ಅನಿವಾರ್ಯ. ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಾಗೂ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ-ಎರಡೂ ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. “ಜಾನಪದ ಜೀವನ ತುಂಬ ಪರಿಮಿತವಾದುದು. ಹೀಗಾಗಿ ಇರುವ ಕೆಲವೇ ಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ಜೀವನದ ಪ್ರತಿಬಿಂಬವಾದ ಸಾಹಿತ್ಯ ರಚನಾ ಶಿಲ್ಪವನ್ನು ಮುಗಿಸಬೇಕಾಗುವುದರಿಂದ ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪನೆಗಳು ಪರಿಮಿತ ಸಂಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ಸೃಷ್ಟಿ ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಉಪಮಾ, ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಗಳೇ ಇಲ್ಲಿಯ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿ” ಎಂದು ಡಾ.ಕಲಬುರ್ಗಿಯವರು, ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರಬಹುದಾದ ಪ್ರಮುಖ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಗುರುತಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಆದರೆ ಇವುಗಳಷ್ಟು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಗೋಚರಿಸದಿದ್ದರೂ ರೂಪಕ, ದೃಷ್ಟಾಂತ ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, ವಿಶಿಷ್ಟ ಬಗೆಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಇಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುವ ಉಪಮಾ, ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸ, ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ, ರೂಪಕ, ದೃಷ್ಟಾಂತ ಮುಂತಾದ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳಲ್ಲದೆ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನೂ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯ ಮೇಲಿನ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನೇ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವೂ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ಜನಜೀವನಕ್ಕೆ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಹತ್ತಿರವಾಗಿದೆ. ಹೀಗಾಗಿ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ತಳಹದಿಯನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಜನಪದರನ್ನು, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲು, ಅದರ ಮೇಲೆಯನ್ನು ಸಾರಲು ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಶರಣರು ಸೂರೆಗೊಂಡುದರಿಂದ, ಅದು ಅವರ ಕೈಯಲ್ಲಿ ಮರುಹುಟ್ಟು ಪಡೆದು ತಲೆಯೆತ್ತುವಂತಾಯಿತು.

'Poetry is a local art' ಎಂಬ ಅಬರ್‌ಕ್ರಾಂಚಿಯ ಮಾತು ಈ ಉಭಯ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ನೂರಕ್ಕೆ ನೂರು ಅನ್ವಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಜನಪದ-ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಸರಬದ್ಧವಾದವುಗಳು. ಇಲ್ಲಿ ನಿರೂಪಿತವಾದ ಭಾವಾನುಭಾವಗಳು ಸಾರ್ವತ್ರಿಕ ಮತ್ತು ವಿಶಿಷ್ಟ. ಇವು ಸಹಜವಾದ ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಗೊಂಡಾಗ ಮಾತ್ರ ಜನಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಲು ಸಾಧ್ಯ. ಉಪಮಾ-ರೂಪಕಾದಿಗಳು, ಅವರ ಸುತ್ತಣ ಪರಿಸರದಿಂದ ಸಾಮಗ್ರಿ ಪಡೆದು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಳ್ಳುವ ಅನಿವಾರ್ಯ ಸಾಧನಗಳಾದವು. ಹೀಗಾಗಿ 'Poetry is a must local art' ಎಂಬ ಉಕ್ತಿ ವಚನಗಳುದ್ದಕ್ಕೂ ಸಾರ್ಥಕಗೊಂಡಿತು. ವಚನಕಾರರ ಪ್ರಾಮಾಣಿಕತೆ ಮತ್ತು ಅವರ ದೈವಿಕ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ತೀವ್ರ ಸ್ಪಂದಿಸಲು ಅನುಕೂಲವಾದದ್ದು ಸ್ಥಳೀಯ ಅಲಂಕಾರಗಳಿಂದಲೇ.

ಶರಣರಿಗೆ, ಜನಪದರಂತೆ ಅಲಂಕಾರಯುಕ್ತ ಕಾವ್ಯರಚನೆಯೇ ಪ್ರಮುಖ ಕ್ರಿಯೆಯಲ್ಲ. ಬದುಕಿನ ಸಮಸ್ಯೆಗಳಿಗೆ ಸ್ಪಂದಿಸದೆ, ಕೇವಲ ಅಲಂಕಾರಪೂರಿತ ವರ್ಣನೆಯನ್ನೊಳಗೊಂಡ ಸಾಹಿತ್ಯ ಬಯಸುವವರನ್ನು ಸಿದ್ಧರಾಮ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಗೇಲಿಸಿದ್ದನ್ನು ಗಮನಿಸಬಹುದು.

“.....
 ಇಂತಪ್ಪ ವಚನರಚನೆಯ ಬಿಟ್ಟು
 ಕುತ್ತಿತ ಕಾವ್ಯಾಲಂಕಾರ ನೋಡುವರ ನೋಡಿ
 ಹುಡಿಮಣ್ಣು ಹೊಯ್ಯದೆ ಮಾಬನೆ
 ಮಹಾದೇವ ಕಪಿಲಸಿದ್ಧ ಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ ”

-ಸಿದ್ಧರಾಮ

ಆದರೆ, ತಮ್ಮ ಭಾವನೆಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ಮೇಲೆ ಸೂಚಿಸಿದ ಕೆಲವಾರು ಅಲಂಕಾರಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ವಚನಗಳ ಸೊಬಗನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ ಶರಣರು, ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಶುದ್ಧಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನಾಗಿಸಿದ್ದು ಅನುಪಮ. ಅವರು ಬಳಸುವ ಅಲಂಕಾರ ಸಮಗ್ರಿಗಳೆಲ್ಲ ಜನಪದರಿಗೆ ಹೊರಗಿನವಾಗಿ ತೋರುವುದೇ ಇಲ್ಲ; ಎಲ್ಲವೂ ಚಿರಪರಿಚಿತ. ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನಲ್ಲದೆ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯಗಳನ್ನೂ ಲೋಕದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿ, ಅವುಗಳ ಅನುಭವವನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ತಲುಪಿಸುವ ಶರಣರ ಪ್ರಯತ್ನ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದುದು.

ನಿರಾಕಾರ, ನಿರ್ಗೋಚರ ಪರಮಾತ್ಮಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಜೀವಾತ್ಮನಲ್ಲಿ, ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ ಸೃಷ್ಟಿಯ ಕಣಕಣದಲ್ಲಿಯೂ ನೆಲೆಸಿರುವನೆಂಬ ನಂಬುಗೆ ಶರಣರದು. ಪರಮಾತ್ಮನ ಇರವಿನ ತಮ್ಮ ನಂಬುಗೆಯನ್ನು 'ಉದಕದೊಳಗಣ ಬೆಂಕಿ, ಶಶಿಯೊಳಗಣ ರಸದರುಚಿ, ನನೆಯೊಳಗಣ ಪರಿಮಳ, ಕನ್ನೆಯಸ್ನೇಹ' ಇತ್ಯಾದಿ ಉಪಮಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಹೇಳಿ, ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಪರಮಾತ್ಮನ ನಿಲುವಿನ ಕಲ್ಪನೆಯನ್ನು ತಂದುಕೊಡುವುದೇ ಶರಣರ ಉದ್ದೇಶವಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಸೃಜನಶೀಲ ಸಹಜ ಕವಿ ಮಾತ್ರ, ಸ್ಥಳೀಯ ಹೋಲಿಕೆಗಳ ಮೂಲಕ, ಅಮೂರ್ತತೆಯಲ್ಲಿ ಮೂರ್ತತೆಯನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಬಲ್ಲ. ಸರ್ವದರಲ್ಲಿಯೂ ಭಗವಂತ ನೆಲೆಸಿರುವುದನ್ನು ಸ್ಥಳೀಯ ಉಪಮಾನಗಳ ಮೂಲಕ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ವಚನವಂತೂ, ಸಾಹಿತ್ಯ ಸಾರೋದಯವೇ ಆಗಿದೆ.

“ನೆಲದ ಮರೆಯ ನಿಧಾನದಂತೆ, ಫಲದ ಮರೆಯ ರುಚಿಯಂತೆ
 ಶಿಲೆಯ ಮರೆಯ ಹೇಮದಂತೆ, ತಿಲದ ಮರೆಯ ತೈಲದಂತೆ
 ಮರದ ಮರೆಯ ತೇಜದಂತೆ, ಭಾವದ ಮರೆಯ ಬ್ರಹ್ಮವಾಗಿಪ್ಪ
 ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನನ ನಿಲವನರಿಯಬಾರದು”

- ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕೆ : ವ. ೧ (ಶಿ.ಶ.ವ. ೩, ಆರ್.ಸಿ)

ನೆಲ-ನಿಧಾನ, ಫಲ-ರುಚಿ, ಶಿಲೆ- ಹೇಮ, ತಿಲ- ತೈಲ, ಮರ- ತೇಜ ಮೊದಲಾದ ಪರಸ್ಪರ ಸಂಬಂಧಿತ ಪರಿಚಿತ ಶಬ್ದಗಳ ಮೂಲಕ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ಕಲ್ಪಿಸಿ, ಭಗವಂತನ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ತಲುಪಿಸುವ ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯ ಕಾವ್ಯದ ರೀತಿ- ಎಂಥವರನ್ನೂ ತಲೆದೂಗಿಸುವಂಥದು. ಭಾವದ ಮರೆಯ ಭಗವಂತನ ನಿಲುವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸಲು ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿಯು, ನೆಲದ ಮರೆಯ ನಿಧಾನ, ಫಲದ ಮರೆಯ ರುಚಿ, ಶಿಲೆಯ ಮರೆಯ ಹೇಮ, ತಿಲದ ಮರೆಯ ತೈಲ, ಮರದ ಮರೆಯ ತೇಜ- ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ನಾಲ್ಕೆದು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣ ಉಪಮಾನಗಳನ್ನು ನೀಡಿದುದು ಅವಳ ಸಹಜ ಕವಿತ್ವಕ್ಕೆ ನಿದರ್ಶನ. ಹಾಗೆಯೇ ಆ ದೇವನ ನಿಲುವನ್ನು ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂತೆ ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಮಪ್ರಭುದೇವ, ಜೇಡರದಾಸಿಮಯ್ಯ, ಮೋಳಿಗೆಯ ಮಾರಯ್ಯ, ಮಡಿವಾಳ ಮಾಚಯ್ಯ ಮುಂತಾದ ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡಿರುವ

ಸ್ಥಳೀಯ ಹೋಲಿಕೆಗಳನ್ನು ಗಮನಿಸಿದಾಗ, ಅವರಲ್ಲಿರುವ ಸಹಜ ಸಾಹಿತ್ಯಸೌಂದರ್ಯದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಸಹೃದಯರು ಅನುಭವಿಸಿ ಆನಂದಿಸಬಹುದು.

ಉಪಮೆಯ ಸಾರ್ಥಕ ಪ್ರಯೋಗಕ್ಕೆ ನೂರಾರು ಅಲ್ಲ, ಸಹಸ್ರ ಸಹಸ್ರ ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ವಚನಕಾರರಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. “ಮಾಡುವ ಭಕ್ತನ ಕಾಯ ಬಾಳೆಯ ಕಂಬದಂತಿರಬೇಕು” (ಬ.ವ: ೫೨೧), ‘ಹಾವಿನ ಬಾಯ ಕಪ್ಪೆಹಸಿದು, ಹಾರುವ ನೋಣಕ್ಕೆ ಆಸೆಮಾಡುವಂತೆ’ (ಬ.ವ. ೧೩೦) - ಇಂಥ ಉಪಮೆಗಳು ತಮ್ಮ ಸಹಜ ಸೊಲ್ಲಿನಿಂದ ಧ್ವನಿಯ ವಾತಾವರಣವನ್ನೇ, ನಿರ್ಮಿಸಿಬಿಡುತ್ತವೆ. ರಸ-ಧ್ವನಿ ಪೂರಿತ ‘ಸ್ಥಳೀಯ ಉಪಮೆ’ಗಳು ಮಹಾಕವಿಗಳಲ್ಲಿಯೂ ವಿರಳ. ಸ್ಥಳೀಯ ಉಪಮಾಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಒಂದು ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರು ಕವಿಗಳ ಕವಿಗಳು, ಮಹಾಕವಿಗಳು ಎಂದರೆ ಅತಿಶಯೋಕ್ತಿಯಾಗಲಾರದು.

ತಾಯಿಮಕ್ಕಳ ದನಿಯು ತಾಳ ಬಾರಿಸಿದ್ದಾಂಗ
ಜೋಡಕಿನ್ನೂರಿ ನುಡಿದ್ದಾಂಗ | ಹಲಸಂಗಿ
ಹೊತ್ತೇರಿ ತಾಸೆ ಬಡದ್ದಂಗ ||

ಎಂಬ ತ್ರಿಪದಿಯಲ್ಲಿ ಉಪಮೇಯದ ಸಮರ್ಥನೆಗೆ ಅನೇಕ ಉಪಮೆಗಳ ಬಳಕೆಯಾದಂತೆ, ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಕೆಲವಾರು ಉಪಮೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಒಂದು ವಿಷಯದ ಸಮರ್ಥನೆ ಮಾಡುವುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ. ಇದು ಅಲಂಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಅನಿವಾರ್ಯವಾದುದು.

ಜೀವಾತ್ಮನ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣನಾದ ಪರಮಾತ್ಮ ಅವನ ರಕ್ಷಕನೂ ಹೌದು. ಅವನೇ ಕಾಯದಿದ್ದರೆ ಇನ್ನಾರಿಗೆ ಮೊರೆ ಹೋಗಬೇಕೆಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ವಿನೀತರಾಗಿ, ಪರಮಾತ್ಮನಲ್ಲಿ ಭವಿಷ್ಯವನ್ನಾಗಿ ಮಾಡುವಂತೆ ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಕೊಡುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಧ್ವನಿಪೂರ್ಣವಾಗಿದ್ದು, ಸವಿದಷ್ಟೂ ರಸ ಒಸರುತ್ತವೆ.

“ಒಲೆ ಹತ್ತಿ ಉರಿದಡೆ ನಿಲಬಹುದಲ್ಲದೆ
ನೆಲ ಹತ್ತಿ ಉರಿದಡೆ ನಿಲಲುಬಹುದೆ?
ಏರಿ ನೀರುಂಬಡೆ ಬೇಲಿ ಕೆಯ್ಯ ಮೇವಡೆ
ನಾರಿ ತನ್ನ ಮನೆಯಲ್ಲಿ ಕಳುವಡೆ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೮೬

ತಾಯಿ ಮೊಲೆವಾಲು ನಂಜಾಗಿ ಕೊಲುವಡೆ
ಇನ್ನಾರಿಗೆ ದೂರುವೆನಯ್ಯಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ?”

- ಬ.ವ. ೨೬

ಸರ್ವರಕ್ಷಕಳಾದ ಭೂದೇವಿಯೇ ಹೊತ್ತಿ ಉರಿದರೆ, ನೀರನ್ನು ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ ಏರಿಯೇ ಕುಡಿಯಲು ಆರಂಭಿಸಿದರೆ, ರಕ್ಷಿಸಬೇಕಾದ ಬೇಲಿಯೇ ಹೊಲಮೆಯ್ಯತೊಡಗಿದರೆ, ಗೃಹರಕ್ಷಕಿ - ತಾಯಿಯೇ ರಕ್ಷಿಸಿಯಾದರೆ, ಶಿಶುವಿಗೆ ತಾಯಿಯ ಮೊಲೆಹಾಲು ನಂಜಾದರೆ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಹೇಗೆ? - ಇವೇ ಮುಂತಾದ ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ, ‘ನನ್ನ ಹುಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣವಾದ ನೀನೇ ನನ್ನನ್ನು ರಕ್ಷಿಸದಿದ್ದರೆ, ಭವಿತನದಿಂದ ಭಕ್ತನನ್ನಾಗಿ ಕಾಪಾಡದಿದ್ದರೆ, ಕಾಪಾಡುವವರಾರು? ಎಂದು ಬಸವಣ್ಣನವರು ಬೇಡಿಕೊಳ್ಳುವಲ್ಲಿ ಅವರಿಗಿರುವ ಕಲ್ಪನಾ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ ಹಾಗೂ ಕಾವ್ಯಾರ್ಥ - ಭಾವಗಳ ಸೊಗಸನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

“ಹರಿದ ಗೋಣಿಯಲೊಬ್ಬ ಕಳವೆಯ ತುಂಬಿದ
ಇರುಳೆಲ್ಲ ನಡೆದನಾ ಸುಂಕಕ್ಕಂಜಿ
ಕಳವೆ ಎಲ್ಲ ಹೋಗಿ ಬರಿಯ ಗೋಣಿ ಉಳಿಯಿತ್ತು
ಅಳಿಮನದವನ ಭಕ್ತಿ ಇಂತಾಯಿತ್ತು ರಾಮನಾಥಾ”

ಎನ್ನುವ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ವಚನವೊಂದರಲ್ಲಿ ಅಳಿಮನದವನ ಭಕ್ತಿಯನ್ನು, ಸ್ವಲ್ಪ ಸುಂಕಕ್ಕಂಜಿ ಹರಕು ಗೋಣಿಚೀಲದಲ್ಲಿ ಕಳವೆ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಇಡೀ ರಾತ್ರಿ ನಡೆದಾಗ, ಕಳವೆಯೆಲ್ಲ ಬಿದ್ದುಹೋಗಿ, ಗೋಣಿಚೀಲ ಮಾತ್ರ ಉಳಿದ, ಆತನ ವ್ಯರ್ಥಪ್ರಯತ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಲಿಸಿದ್ದು ಅತ್ಯಂತ ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿದೆ.

“ಮರವಿದ್ದು ಫಲವೇನು? ನೆಳಲಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?
ಧನವಿದ್ದು ಫಲವೇನು ದಯವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?
ಹಸುವಿದ್ದು ಫಲವೇನು ಹಯನಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?
ರೂಪಿದ್ದು ಫಲವೇನು ಗುಣವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?
ಆಗಲಿದ್ದು ಫಲವೇನು ಬಾನವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?
ನಾನಿದ್ದು ಫಲವೇನು ನಿಮ್ಮ ಜ್ಞಾನವಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ ?
ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನ!”

ಅಲಂಕಾರಗಳು / ೧೮೭

“ಹುಲ್ಲು ಮೊರಡಿಯಲಾಡುವುದೇ ನವಿಲು?
ಕೊಳನನಲ್ಲದೆ ಕಿರಿವಳ್ಳಕೆಳಸುವುದೆ ಹಂಸೆ?
ಮಾಮರ ತಳಿತಲ್ಲದೇ, ಸ್ವರಗೈವುದೇ, ಕೋಗಿಲೆ?
ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪಕೆಳಸುವುದೇ ಭ್ರಮರ?
ಎನ್ನ ದೇವ ಚೆನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಗಲ್ಲದೆ!”

ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ಮೇಲಿನ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಂದೊಂದು ದೃಷ್ಟಾಂತ ಒಂದೊಂದು ಗಾದೆ ಮಾತೇ ಆಗಿವೆ; ನುಡಿ ಕಿರಿದು ಅರ್ಥ ಹಿರಿದಾಗಿದೆ. ಆಹ್ಲಾದಕರ ಕಾವ್ಯಸೌಂದರ್ಯ ಹೆಚ್ಚುಗಟ್ಟಿದೆಯಿಲ್ಲ. ಸಾಮಾಜಿಕ ವಿಷಯ ಸಂಗತಿಗಳೇ ಇರಲಿ, ಭಗವಂತನನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ರೀತಿಯೇ ಇರಲಿ, ಎಲ್ಲವೂ ಅರ್ಥವಾಗುವ ಸುಲಭ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಆಲಂಕಾರಿಕವಾಗಿ ಶರಣರು ಚಿತ್ರಿಸಿದ್ದರಿಂದ ಆ ಬೋಧೆ ಹೆಚ್ಚು ಹಿಡಿಸಿದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. “ಕಳಬೇಡ, ಕೊಲಬೇಡ, ಹುಸಿಯನುಡಿಯಲುಬೇಡ, ಅನ್ಯರಿಗೆ ಅಸಹ್ಯ ಪಡಬೇಡ, ತನ್ನ ಬಣ್ಣಿಸಬೇಡ, ಇದಿರು ಹಳಿಯಲು ಬೇಡ” (ಬ.ವ. ೨೩೫) - ಇಂಥವೇ ಸರಳ ಮತ್ತು ನೇರ ನುಡಿ ವಾಕ್ಯಗಳನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ತಿಳಿಕೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಶರಣರು ಬಳಸಿದರು. ಅವರಿಗೆ ಅರ್ಥವಾಗುವ ವಸ್ತು, ಕ್ರಿಯೆ, ನಂಬಿಕೆ ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಆಕರ್ಷಕ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಸುಂದರವಾಗಿ ಯಥೇಚ್ಛವಾಗಿ ಬಳಸಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾಹರಣೆಗೆ

“ನೀರಿಗೆ ನೈದಿಲೆಯೇ ಶೃಂಗಾರ
ಸಮುದ್ರಕ್ಕೆ ತೆರೆಯೇ ಶೃಂಗಾರ
ನಾರಿಗೆ ಗುಣವೆ ಶೃಂಗಾರ
ಗಗನಕ್ಕೆ ಚಂದ್ರಮನೆ ಶೃಂಗಾರ
ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗನ ಶರಣರಿಗೆ
ನೊಸಲ ವಿಭೂತಿಯೇ ಶೃಂಗಾರ”

ಬ.ವ. ೨೪, ಪು. ೩೬

“ಮಡಕೆಯ ಮಾಡುವಡೆ ಮಣ್ಣೇ ಮೊದಲು
ತೊಡಿಗೆಯ ಮಾಡುವಡೆ ಹೊನ್ನೇ ಮೊದಲು
ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರನರಿವಡೆ
ಶರಣರ ಸಂಗವೆ ಮೊದಲು”

-ಬ.ವ. ೨೦, ಪು. ೩೩

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೮೮

ಎನ್ನುವ ವಚನಗಳು ಸಾದೃಶ್ಯಗಳ ಮೂಲಕ “ನಮ್ಮ ಕೂಡಲ ಸಂಗನ ಶರಣರಿಗೆ ನೊಸಲ ವಿಭೂತಿಯೇ ಶೃಂಗಾರ”, “ಕೂಡಲ ಸಂಗಮದೇವರನರಿವಡೆ ಶರಣರ ಸಂಗವೆ ಮೊದಲು” ಎನ್ನುವ ವಿಶಿಷ್ಟ ನಿರ್ಣಯಕ್ಕೆ ಬರುವ ರೀತಿ-ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸಾಲಂಕಾರ ಎನಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಅಲಂಕಾರದ ಬಳಕೆ, ಜನಪದದಲ್ಲಿಯಂತೆ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸರ್ವೇಸಾಮಾನ್ಯ. “ಚೇಳಿಗೆ ಬಸುರಾಯಿತ್ತೆ ಕಡೆ, ಬಾಳೆಗೆ ಫಲವಾಯಿತ್ತೆ ಕಡೆ”, ಎಂಬ ಎರಡು ನಂಬಿಕೆಗಳನ್ನೊಳಗೊಂಡ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ‘ಭಕ್ತನ ಮನಸ್ಸು ಮಲಿನವಾದುದೆ ಕಡೆ’ ಎಂಬುದನ್ನು ದೃಢಪಡಿಸುವಲ್ಲಿ ಅರ್ಥಾಂತರನ್ಯಾಸವಾದುದನ್ನು ನೋಡುತ್ತೇವೆ (ಬ.ವ. ೬೬೪). ಹೀಗೆ, ವಚನಕಾರರು ಬಳಸುವ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳೆಲ್ಲ ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯಂತೆ ನೇರವಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನತಟ್ಟುತ್ತವೆ. ಅವರು ಹೌದು ಹೌದು ಎಂದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾರೆ.

“ವ್ಯಾಧನೊಂದು ಮೊಲನ ತಂದಡೆ ಸಲುವ ಹಾಗಕ್ಕೆ ಬಿಲಿವರಯ್ಯ
ನಲನಾಳ್ವನ ಹೆಣನೆಂದಡೆ ಒಂದಡಿಕೆಗೆ ಕೊಂಬನರಿಲ್ಲ ನೋಡಯ್ಯ
ಮೊಲನಿಂದ ಕರಕಷ್ಟ ನರನ ಬಾಳುವೆ!
ಸಲೆನಂಬೊ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ”

-ಬ.ವ. ೧೫೮, ಪು. ೭೧

ನಾವು ಎಷ್ಟೋ ಸಲ ನಮ್ಮಷ್ಟಕ್ಕೆ ನಾವೇ ದೊಡ್ಡವರೆಂದು ಭಾವಿಸಿಕೊಂಡಿರುತ್ತೇವೆ. ಆದರೆ, ಮೊಲದ ಜೊತೆ ಹೋಲಿಸಿದರೆ, ಅದರ ಹೆಣಕ್ಕೂ ಬೆಲೆಯಿದೆ, ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಮಾತ್ರ ಇಲ್ಲ. ಅಷ್ಟೇ ಏಕೆ! ರಾಜನ ಹೆಣಕ್ಕೂ ಬೆಲೆಯಿಲ್ಲ ಎಂದಾಗ ಸಾಮಾನ್ಯ ಜನರು ಹೌದು ಹೌದು ಎಂದು ತಲೆದೂಗುತ್ತಾರೆ. ಇಂಥ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಮನದ ಆಳಕ್ಕೆ ಇಳಿದು, ಅವರಲ್ಲಿ ವಿಚಾರ ಪ್ರಚೋದನೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಲ್ಲಿ ಸಫಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ, ಪರಿಸರದ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ, ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅಪೂರ್ವಶೈಲಿಯಿಂದ ಸಮಾಜದ ಎಲ್ಲ ವರ್ಗದ ಜನರ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಒಲಿಸಿಕೊಂಡು, ಅರಳಿಸಿ, ಬಳಿಕ ಬೋಧನೆ ಮಾಡಿರುವ ರೀತಿ ನಿಜಕ್ಕೂ ಗಮನಾರ್ಹ.

ಮನುಷ್ಯ ಸ್ವಭಾವವನ್ನು ಚನ್ನಾಗಿ ಅರಿತ ಶರಣರು, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರ ಜೊತೆ ಸಮರಸದಿಂದ ಬಾಳಬದುಕಿದವರು; ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿಶಿಷ್ಟ

ಅಲಂಕಾರಗಳು / ೧೮೯

ಬಗೆಯಾದ 'ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ'ಯನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ ಬದುಕಿನ ವಾಸ್ತವ ಅರಿವನ್ನುಂಟುಮಾಡಿದವರು. ಉಪಮೆ ಮೊದಲಾದ ಅಲಂಕಾರಗಳಷ್ಟೇ ಪ್ರಧಾನವಾದುದು 'ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ'. ಇದು ಜನಪದ ಕಾವ್ಯದ ಜೀವಾಳ. ಈ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯುಕ್ತಿ- ಉತ್ತೇಕ್ಷೆಗಳನ್ನು ನಿರೀಕ್ಷಿಸುವಂತಿಲ್ಲ. ಭಾರತೀಯ ಆಲಂಕಾರಿಕರು ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಕಾವ್ಯಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯೆಂದು ಅಂಗೀಕರಿಸಿದ್ದುದಲ್ಲದೆ, ಇದುವೇ ಕಾವ್ಯಕ್ರಿಯೆಯ ಮೂಲ - ಕವಿಯ ಕಾವ್ಯವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯೇ (ಕುಂತಕ) ಎಂದು ಪ್ರತಿಪಾದಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಕವಿ ಸ್ವಭಾವದ ಉಕ್ತಿಯಾದ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯನ್ನು ಜನಪದ ಕವಿಗಳಂತೆ, ಶರಣರೂ ಅರ್ಥಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಬಳಸಿ, ಸಹಜ ಕವಿಗಳೆನಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದ್ದುದನ್ನು ಇದ್ದಂತೆ ಆಡುವಾಗ ಶರಣರ ಪ್ರತಿಭೆ ಉಕ್ತಿ-ವೈಚಿತ್ರ್ಯವನ್ನುಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. 'ಉಕ್ತಿವೈಚಿತ್ರ್ಯ' ಅಥವಾ 'ವಕ್ರೋಕ್ತಿ'ಯಿಂದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೊಂಡುದನ್ನು ಕಾವ್ಯವೆಂದು ಗುರುತಿಸುತ್ತೇವೆ. ವಕ್ರೋಕ್ತಿ ಎಂದ ಮಾತ್ರಕ್ಕೆ ಇಲ್ಲಿ ಕೃತಕತೆಯನ್ನು ಕಾಣಲಾಗುವುದಿಲ್ಲ. ನೇರವಾಗಿ ಮನಮುಟ್ಟುವ ಕವಿ ಸ್ವಭಾವದ ಉಕ್ತಿ (ವಕ್ರೋಕ್ತಿ) ಯನ್ನು ಹಲವಾರು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. 'ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿ' ಇಲ್ಲದ ವಚನಗಳೇ ಇಲ್ಲವೆಂದರೂ ಸರಿಹೋಗುತ್ತದೆ.

“ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುರಿ
ತೋರಣಕ್ಕೆ ತಂದ ತಳಿರ ಮೇಯಿತ್ತು
ಕೊಂದಹರೆಂಬುದನರಿಯದೆ
ಬೆಂದ ಒಡಲ ಹೊರೆಯಹೋಯಿತ್ತು
ಅಂದಂದೆ ಹುಟ್ಟಿತ್ತು ಅಂದಂದೆ ಹೋಯಿತ್ತು
ಕೊಂದವರುಳಿದರೆ, ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ?

- ಬ.ವ. ೧೨೯ ಪು. ೫೯

ಹಬ್ಬಕ್ಕೆ ತಂದ ಹರಕೆಯ ಕುರಿ ತನ್ನನ್ನು ಬಲಿಕೊಡುವರೆಂಬುದನ್ನು ಅರಿಯಲಾರದೆ, ಇಳಿಬಿದ್ದ ತಳಿರನ್ನು ಮೇಯುವ ಚಿತ್ರ ಅದೆಷ್ಟು ಸಹಜವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿತವಾಗಿದೆಯಿಲ್ಲ!

“ಎಲೆ ಎಲೆ ಮಾನವಾ, ಅಳಿಯಾಸೆ ಬೇಡವೋ
ಕಾಳ ಬೆಳುದಿಂಗಳು ಸಿರಿ ಸ್ಥಿರವಲ್ಲ

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೯೦

ಕೇಡಿಲ್ಲದ ಪದವಿ

ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ ಮರೆಯದೇ ಪೂಜಿಸು”

-ಬ.ವ. ೧೬೫ ಪು. ೭೩

“ನರೆ ಕೆನ್ನೆಗೆ, ತರೆಗಲ್ಲಕೆ, ಶರೀರ ಗೂಢುವೋಗದ ಮುನ್ನ
ಹಲ್ಲು ಹೋಗಿ, ಬೆನ್ನು ಬಾಗಿ, ಅನ್ಯರಿಗೆ ಹಂಗಾಗದ ಮುನ್ನ
ಕಾಲಮೇಲೆ ಕೈಯನೂರಿ ಕೋಲ ಹಿಡಿಯದ ಮುನ್ನ
ಮುಪ್ಪಿಂದೊಪ್ಪವಳಿಯದ ಮುನ್ನ ಮೃತ್ಯು ಮುಟ್ಟದ ಮುನ್ನ
ಪೂಜಿಸು ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವನ”

-ಬ.ವ. ೧೬೧ ಪು. ೭೨

ವ್ಯಾಖ್ಯಾನವನ್ನಪೇಕ್ಷಿಸದ ಬಸವಣ್ಣನವರ ಸಹಜೋಕ್ತಿಗಳಿವು. ಸಹಜೋಕ್ತಿಗಳ ಮೂಲಕ ತೀರ ಸಲುಗೆಯಿಂದ, ಶರಣರು ಮಾತನಾಡಿದ್ದು ಅಪೂರ್ವಸಂಗತಿ. ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾವೋಕ್ತಿಯ ಎಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡುದು ಒಂದು ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯವಾದರೆ, ಇನ್ನೊಂದು ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ.

ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತುಂಬ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ರೂಪಕಗಳನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಬಳಸುತ್ತಾರೆ. ತಮ್ಮ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ರೂಪಕಗಳ ಕಸುವನ್ನು ತಂದುಕೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಬಸವಣ್ಣ ಮೊದಲಾದ ಶರಣರು ರೂಪಕಗಳ ಮಾಲೆಯನ್ನೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಣೆದುದುಂಟು. ಇದು ಅವರ ಕಾವ್ಯಕಲ್ಪನಾಶಕ್ತಿಯ ದ್ಯೋತಕ.

“ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸರ್ಪ ಮುಟ್ಟಲು
ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವೆಂಬ ವಿಷದಿಂದ
ಆನು ಮುಂದುಗೆಟ್ಟಿನಯ್ಯಾ
ಆನು ಹೊರಳಿ ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದೆನಯ್ಯಾ!

- ಬ.ವ. ೨೦, ಪು. ೧೧

ಇಲ್ಲಿ ಸಂಸಾರದ ಅಶಾಶ್ವತತೆಯನ್ನು, ವಿಷಯ ಸುಖದ ಕ್ಷಣಿಕತೆಯನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟಪಡಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ, ಪ್ರಯೋಗಿಸಿದ ಸಂಸಾರವೆಂಬ ಸರ್ಪ, ಪಂಚೇಂದ್ರಿಯ ವಿಷಯವೆಂಬ ವಿಷ. ಇತ್ಯಾದಿ ರೂಪಕಗಳು ವಚನಕಾರನ ಕವಿತ್ವಶಕ್ತಿಗೆ ನಿದರ್ಶನ.

ಅಲಂಕಾರಗಳು / ೧೯೧

ಕವಿಯ ಸೌಂದರ್ಯದೃಷ್ಟಿ ಘನೀಭೂತವಾಗಿ ಧ್ವನಿಯತ್ತ ಸರಿಯುವುದನ್ನು ರೂಪಕಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ರೂಪಕಗಳೇ ಕವಿ ಸಾಮರ್ಥ್ಯದ ನಿಕಷವೆನ್ನಬಹುದು. ಶರಣರಷ್ಟು ರೂಪಕಗಳನ್ನು ರೂಪಿಸಿದವರು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲ. ಮುಂದೆ ಬಂದ ಕುಮಾರವ್ಯಾಸನ ರೂಪಕಗಳ ವೆಗಳಕ್ಕೆ, ಶರಣರೇ ಸ್ಫೂರ್ತಿಚೇತನರಾದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. 'ಎಮ್ಮೆಗೊಂದು ಚಿಂತೆ ಸಮ್ಮಗಾರಗೊಂದು ಚಿಂತೆ, ಧರ್ಮಿಗೊಂದು ಚಿಂತೆ, ಕರ್ಮಿಗೊಂದು ಚಿಂತೆ....' (ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ), 'ತೆರಣಿಯ ಹುಳು ತನ್ನ ಸ್ನೇಹದಿಂದ ಮನೆಯ ಮಾಡಿ ತನ್ನ ನೂಲು ತನ್ನನೇ ಸುತ್ತಿ ಸಾವಂತೆ ಬೇವುತ್ತಿದ್ದೆನಯ್ಯಾ' (ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ), ವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರ ಪುರಾಣಗಳೆಲ್ಲವೂ ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟಿದ ನುಚ್ಚು ತೌಡು ಕಾಣೆಭೋ, ಇವಕುಟ್ಟಲೇಕೆ, ಕುಸುಕಲೇಕೆ?' (ಅಕ್ಕಮಹಾದೇವಿ) - ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಸರಬದ್ಧ ರೂಪಕಗಳ ಮೂಲಕ, ವಚನಗಳಿಗೆ ದನಿ-ಬನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನು ನೀಡಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತಮ್ಮ ಪಕ್ಕದಲ್ಲಿ ಕುಳ್ಳಿರಿಸಿಕೊಂಡ ಜಾಣರು ಶರಣರು.

ಜನಜೀವನದ ಜೊತೆ ನೇರ ಸಂಪರ್ಕವುಳ್ಳ ಶರಣರು ತಮ್ಮ ದೈನಂದಿನ ಅನುಭವದ ಪರಿಚಿತ ಜಗತ್ತಿನ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ತಂದು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಹೊಸಗಾಳಿ ಸುಳಿಯುವಂತೆ ಮಾಡಿದರು. "ಬೂದಿಯಲ್ಲಿ ಹೊರಳುವ ಕತ್ತೆ, ಮರದ ಬೆಕ್ಕು, ಹೊಲಸನ್ನು ಮೆಚ್ಚಿದ ನಾಯಿ, ಹೊಟ್ಟೆಗಾಗಿ ಒತ್ತೆಕೊಟ್ಟು ಕೊಳ್ಳುವ ತಾಯಿವೇಶ್ಯೆ, ಕಾಲಿನಕೆರ, ಕಾಳು ತೂರುವುದು, ತೊಟ್ಟು ಕಳಚಿದ ಹಣ್ಣು, ಎಲೆ ಉದುರಿದ ಮರ, ಮೂಕೊರೆಯ, ಉಡುವಿನ ನಾಲಗೆ, ಮೊರದಮಾರಿ, ಮರುಳ, ಹೊಲೆಯರ ನಾವಿ, ಬೊಕ್ಕಣದ ಕಡಲೆ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಉಪ್ಪು ಮೊದಲಾದವು ಕನ್ನಡ ಕಾವ್ಯಕ್ಷೇತ್ರವನ್ನು ಮೊಟ್ಟಮೊದಲ ಬಾರಿ ಶರಣರ ಮೂಲಕ ಪ್ರವೇಶ ಪಡೆದವು. ಈ ಪ್ರತಿಮೆಗಳು ತೀರ ಸಹಜವಾಗಿ ಬಂದಿದ್ದು ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ನಿಜವಾದ ಜೀವನ ಉಸಿರಾಡುತ್ತಿದೆ. ವಚನಗಳ ದೇಸಿ, ಜನಪದ ಸತ್ವ ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಸಹಜಗುಣವಾಗಿದೆ. ಇಂದು ನಮ್ಮರು ಆಡಿದ ಮಣ್ಣಿನ ವಾಸನೆಯನ್ನು ಎಂಟನೂರು ವರ್ಷಗಳಷ್ಟು ಹಿಂದೆಯೇ ಶರಣರು ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಮೂಲಕ ವಚನದಲ್ಲಿ ತಂದು, ಕಾವ್ಯದ ನೈಜತೆಯನ್ನು ಸಾರಿದ್ದಾರೆ.

'ವೇದ, ಶಾಸ್ತ್ರ, ಆಗಮ, ಪುರಾಣಗಳೆಂಬುವು ಕೊಟ್ಟಣವ ಕುಟ್ಟಿದ ನುಚ್ಚು ತೌಡು' - ಎಂಬಲ್ಲಿಯ ಕೊಟ್ಟಣದ ಪ್ರತಿಮೆ ದೈನಂದಿನ ಬದುಕಿನಿಂದ ಬಂದುದು.

'ಎನ್ನ ಚಿತ್ತವು ಅತ್ತಿಯ ಹಣ್ಣು ನೋಡಯ್ಯ' - ಇಲ್ಲಿಯ ಅತ್ತಿಹಣ್ಣಿನ ಪ್ರತಿಮೆ ಸಾಮಾನ್ಯರಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರುವಂಥದು. ಇದೇರೀತಿಯ ಸಹಸ್ರಾರು ಪ್ರತಿಮೆಗಳ ಉಲ್ಲೇಖಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು. ಕೆಲವೊಂದನ್ನು ನೋಡಬಹುದು. ಗರಹೊಡೆಯುವುದು, ಸಿರಿಗರ, ಮಂತ್ರವಾದಿ, ಮುತ್ತಿನಹಾರ, ಮಾಣಿಕ್ಯದ ದೀಪ್ತಿ, ಸ್ವಟಿಕದ ಶಲಾಕೆ, ಕುದುರೆ, ಹಲ್ಲಣ, ಸವಾರ, ಮಾಗಿಯಹುಲ್ಲು, ರಾಟೆ, ಮಾರಿ, ಢಕ್ಕೆ, ತಗರು, ಜೋಡು, ಅರಗುರಿಯ ಕೋಡು, ಗುತ್ತಿಗೆಕಾರ, ಹಂದಿ, ಕತ್ತೆ, ಕಳ್ಳ, ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಹೊತ್ತುಹೋಕರು, ಕಾದಕತ್ತಿ, ಪಟ್ಟಣದ ಸೂಳೆಯರು, ಮಾಮರ, ಕೋಗಿಲೆ, ನೆಲ್ಲಿಕಾಯಿ, ಸಮುದ್ರದ ಉಪ್ಪು, ಬಾಳೆ, ಗಂಧದಮರ, ಮನೆಹೆಂಡತಿ, ಬೇವು, ಎಲವ, ಕಹಿಸೋರೆ, ಎಕ್ಕೆಯಕಾಯಿ, ಕೋತಿಯ ಕೈ ಮಾಣಿಕ್ಯ, ಚಿನ್ನದ ಕೋತಿ, ಎಣ್ಣೆ ಹೋಳಿಗೆ, ಗಿಳಿ, ಮೊಲ, ಪಶು, ಎಳ್ಳು - ಎತ್ತು, ಸಾಸಿವೆ-ಸಾಗರ, ಜವೆ- ತ್ರಾಸು, ಕಬ್ಬು- ಮದಕರಿ, ಹಾವಾಡಿಗ, ಕುರುಡ, ಮೋಟ, ಬೆಲ್ಲವ ತಿಂದ ಕೋಡಿಗ, ಕಬ್ಬುತಿಂದ ನರಿ, ಗಗನವಡರಿದ ಕಾಗೆ, ಗಾಳಿ ಬೀಸದ ಜಲ, ಮೋಡವಿಲ್ಲದ ಸೂರ್ಯ, ಬೆಳಗದ ದರ್ಪಣ, ಥಳಿಸಿದ ಅಕ್ಕಿ, ಉಜ್ಜಿದ ಹಲ್ಲು, ಕನ್ನಡಿ, ಹುಟ್ಟಿದ ಬೀಜ, ಅಟ್ಟುಣ್ಣಬಾರದ ಮಡಕೆ, ಮುಟ್ಟಿದಮನ, ಕೆಚ್ಚಲು ಕಚ್ಚಿದ ಉಣ್ಣೆ, ಬಚ್ಚಲೊಳಗಣ ಬಾಲಹುಳು, ನಿಚ್ಚಲೋದುವ ಗಿಳಿ, ಬೆಕ್ಕಿನ ಬಾಧೆ, ಮೆಚ್ಚುಗೊಂಡನಾಯಿ- ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಪರಿಚಿತ ದೇಸಿ ಪ್ರತಿಮೆಗಳಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯ ಚಂಚಲಸ್ವಭಾವ, ಮನದ ನೈರ್ಮಲ್ಯತೆ, ಅಮೂರ್ತ ವಿಷಯಗಳ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿ - ಮೊದಲಾದವನ್ನು ಶರಣರು ಕಂಡರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳೆಲ್ಲ ಅರ್ಥಗರ್ಭಿತವಾಗಿದ್ದು ಒಟ್ಟಾರೆ, ಶರಣ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಉತ್ತಂಗಕ್ಕೆರಿಸಿವೆ. ಸುತ್ತಲಿನ ಪ್ರಕೃತಿ (ಪಶು-ಪಕ್ಷಿ....) ಮಾನವ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವ ತಂತ್ರ ಶರಣ ಚೇತನಗಳಿಗೆ ತೀರ ಸಾಮಾನ್ಯ; ಓದುಗನಿಗೆ ಸವಿಶೇಷ.

ಮಾರ್ಗಸಂಪ್ರದಾಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ಉಪಮೆ- ದೃಷ್ಟಾಂತ, ರೂಪಕ- ಪ್ರತಿಮೆಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಬಳಸಿರಬಹುದು. ಅಂಥವುಗಳಲ್ಲಿಯೂ, ದೇಸಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ವಸ್ತು-ಪ್ರಾಣಿ-ಸಸ್ಯ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಉಲ್ಲೇಖಗೊಂಡುದು ಗಮನಾರ್ಹ. ಮಾರ್ಗ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಲಂಕಾರ

ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಕೊಡುವ ಅವಶ್ಯಕತೆಯಿಲ್ಲ. ದೇಸಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಇನ್ನಿಷ್ಟು ಅಲಂಕಾರಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ನೋಡಿ:

‘ಅರಲುಗೊಂಡ ಕೆರೆಗೆ ತೋರೆ ಬಂದು ಕಾಯ್ದಂತೆ, ಬರಲುಗೊಂಡ ಸಸಿಗೆ ಮಳೆ ಸುರಿದಂತೆ”

“ಹಿಂಡನಗಲಿ ಹಿಡಿವಡೆದ ಕುಜರ ತನ್ನ ವಿಂಧ್ಯವ ನೆನೆವಂತೆ ನೆನೆವನಯ್ಯಾ”

“ಊಷ್ಣದ ಒರತೆಯಂತೆ, ಉರಿವ ನೆಳಲಿನಂತೆ, ಮಂಜಿನ ಮಳೆಯಂತೆ, ಬಿಸಿಲಕುದುರೆಯಂತೆ, ಬೆಟ್ಟದ ಶಬ್ದದಂತೆ ಸುಳಿವ ಸಿದ್ಧಸೋಮನಾಥಲಿಂಗ ನಿಮ್ಮ ಶರಣ”

“ಗಣಪತಿಯ ಮದುವೆಯಂತೆ”, “ಹಾವಿನ ಹೆಡೆಗಳಕೊಂಡು ಕೆನ್ನೆಯ ತುರಿಸುವಂತೆ”

“ಹಸನ ಮಾಡಿ ಹರಗಿ ಹೊಲದಲ್ಲಿ ಕಸವ ಬಿತ್ತುವ ಮರುಳರಂತೆ”

“ಆಡುವ ಮಡಕೆಯ ತೋರಿಸಿ ಶಿಶುವಿನ ಹಸಿವನಡಗಿಸುವಂತೆ”

“ತನ್ನ ಮನೆಯನರಿಯದೆ ತವರ ಮನೆಗೆ ಹಾರುವ ಹೆಣ್ಣಿನಂತೆ”

“ಇಟ್ಟಿಯ ಹಣ್ಣು ನರಿ ತಿಂದು ಸೃಷ್ಟಿತಿರುಗಿತ್ತೆಂಬಂತೆ”

“ಕೊಂಬೆಯ ಮೇಲಿನ ಮರ್ಕಟನಂತೆ ಉಲ್ಲಂಘಿಸುವುದೆನ್ನ ಮನವು”

“ಒಂದು ಮೊಲಕ್ಕೆ ನಾಯನೊಂಬತ್ತು ಬಿಟ್ಟಂತೆ ಎನ್ನಬಿಡು ತನ್ನ ಬಿಡು ಎಂಬುದು ಕಾಯವಿಕಾರ”

“ತುಮುರಿಯ ಕೊಳ್ಳಿಯಂತೆ ಉರಿವಾತ ಭಕ್ತನೆ?” (ಉಪಮೆಗಳು)

“ಮರವಿದ್ದು ಫಲವೇನು ನೆರಳಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ? ಹಸುವಿದ್ದು ಫಲವೇನು ಹಯನಿಲ್ಲದನ್ನಕ್ಕ?”

“ಕಾಗೆ ನಂದನವನದೊಳಗಿದ್ದಡೇನು ಕೋಗಿಲೆಯಾಗಬಲ್ಲದೆ ಹೇಳಾ?”

“ಗಿಳಿಯೋದಿ ಫಲವೇನು? ಬೆಕ್ಕುಬಹುದು ಹೇಳಲರಿಯದು”

“ಏತ ತಲೆವಾಗಿದಡೇನು ಗುರುಭಕ್ತನಾಗಬಲ್ಲದೆ? ಇಕ್ಕುಳ ಕೈಮುಗಿದಡೇನು, ಭೃತ್ಯಾಚಾರಿಯಾಗಬಲ್ಲದೆ? ಗಿಳಿಯೋದಿದಡೇನು ಲಿಂಗವೇದಿಯಾಗಬಲ್ಲದೆ?”

“ಆನೆಯು ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತೆಂದಡೆ ಆಡೂ ಆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಹೋಯಿತ್ತೆನ್ನಬಹುದೆ”

“ಗೂಗೆ ಕಣ್ಣು ಕಾಣಲರಿಯದೆ ರವಿಯ ಬಯ್ಯುದು, ಕಾಗೆ ಕಾಣಲರಿಯದೆ ಶಶಿಯ ಬಯ್ಯುದು ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಅರಕಿಯ ಅರಿವಿಲ್ಲದೆ”

“ಓತಿ ಬೇಲಿಪರಿದಂತೆನ್ನ ಮನವಯ್ಯ, ಹೊತ್ತಿಗೊಂದು ಪರಿಯಪ್ಪ ಗೋಸುಂಬೆಯಂತೆನ್ನ ಮನವು”

“ನಡುವಿರುಳೆದ್ದ ಕುರುಡಂಗುಸೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಳಗಾದಂತೆ”

“ಚಿತ್ರದ ಹುಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಕಚ್ಚಬಲ್ಲದೆ?”

“ಹುತ್ತವ ಬಡಿದೊಡೆ ಹಾವು ಸಾಯಬಲ್ಲದೆ?”

“ಓತ ಹಿಡಿದವನ ಕೈ ಮಸಿಯೆಂಬುದ ನಾಡೆಲ್ಲ ಬಲ್ಲುದು”

ಇಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಕಪ್ಪೆ, ಸರ್ಪ, ಮೊಲ, ನಾಯಿ, ಬೆಕ್ಕು, ಕತ್ತೆ, ಇಲಿ, ಕಾಗೆ, ಕೋಳಿ, ಮರ್ಕಟ, ಗಿಳಿ, ಕುರಿ, ಆನೆ, ನರಿ, ಗೂಗೆ, ಗೋಸುಂಬೆ, ಕುಂಬಳಕಾಯಿ, ಎಕ್ಕೆಯಕಾಯಿ, ಬಾವುಲಿ ಮುಂತಾದುವು ಪರಿಚಿತವಾದವುಗಳು: ಬದುಕಿನ ನಾನಾ ವಲಯಗಳಿಂದ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಬಳಸಿದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನದ ಅಗತ್ಯವೇ ಇಲ್ಲ. ಈ ಪರಿಸರಬದ್ಧ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಬಳಕೆಯಿಂದ, ಶರಣರಿಗಿರುವ ವ್ಯಾಪಕವಾದ ಜೀವನಾನುಭವ ಅದನ್ನು ಕಲಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಚಿತ್ರಿಸಿ, ಗಟ್ಟಿಗೊಳಿಸಿದ ಕಲಾಪ್ರಜ್ಞೆ ಮೆಚ್ಚುವಂಥದು.

ಈ ಬಗೆಯ ದೇಸಿ ಸಂಪ್ರದಾಯದ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಮೂಲಕ ಓದಲರಿಯದ ಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೂ ಅವರ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ, ಅವರನ್ನು ಸುತ್ತುಮುತ್ತಿದ ಮೂಢನಂಬಕೆ, ಅಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ಪರಿಣಾಮಕಾರಿಯಾಗಿ ಎತ್ತಿತೋರಿಸಿ, ಅವರನ್ನು ಮೇಲೆತ್ತುವುದೇ ಶರಣರ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿತ್ತು. ಇಂಥ ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ, ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಮೌಲ್ಯವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿಕೊಂಡುದನ್ನು ಮರೆಯುವಂತಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳನ್ನು ಮಾತ್ರ ಗಮನದಲ್ಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೌಲ್ಯಮಾಪನ ಮಾಡಹೊರಟ ವಿದ್ವಾಂಸರ ಕೆಳಗಿನ ಹೇಳಿಕೆಗಳು ಇಡೀ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತವೆಂಬುದು ನಮ್ಮ ಭಾವನೆ. “ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಸುಹೊಕ್ಕಾಗಿರುವ ಸಂಪದ್ಯುಕ್ತವಾದ ಉಪಮೆ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳು ರೂಪಕ, ಪ್ರತಿಮೆಗಳು, ಅನುಭವವನ್ನು ಭಟ್ಟಿಯಿಳಿಸಿದ ಕಾಂತಿಯುಕ್ತವಾದ ಸೂಕ್ತಿಗಳು. ಔಚಿತ್ಯಪೂರ್ಣವಾದ

ಗಾದೆಮಾತುಗಳು ಹಸನಾದ ನುಡಿಗಟ್ಟುಗಳ ಆಡುಮಾತಿನಿಂದ ಕಿಕ್ಕಿರಿದ ಕಿರುನುಡಿಗಳು, ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾದ ಭಾವನೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಅವರ ವಚನಗಳ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮೌಲ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿದೆ.”^೭ ಹಾಗೆಯೇ “.....ಶರಣರು ಬಳಸುವ ಉಪಮೆ, ರೂಪಕ, ದೃಷ್ಟಾಂತಾದಿ, ಅಲಂಕಾರಗಳು ಪೂರ್ವಸಿದ್ಧ ಅಭಿಜಾತ ಕಾವ್ಯರೀತಿಯ ಸಾಮಯಿಕ ಸರಕಾಗಿರದೆ, ಜನಪದ ಜೀವನ ಕೋಶದಿಂದ ಎತ್ತಿಕೊಂಡಂಥವಾಗಿವೆ. ಆಡುನುಡಿಯ ಶಕ್ತಿಸೊಬಗನ್ನು ಹೀಗೆ, ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಮಾಧ್ಯಮವಾಗಿ ಬಳಸಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಒಂದು ಹೊಸ ಖಣಿಯೇ ಸಿಕ್ಕಿತೆನ್ನಬೇಕು. ಸಾಮಾಜಿಕವಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ಶಿಷ್ಟರಪಾಲಿಗೆ ಏರಿಸಿದಂತೆ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿಯೂ ಗ್ರಾಮೀಣವೆಂದು ಕಡೆಗಣಿಸಿ ಬಿಟ್ಟಿದ್ದ ಆಡುನುಡಿಯನ್ನು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಿಂಹಾಸನಕ್ಕೇರಿಸಿದ ಬಸವಣ್ಣನವರು ಇಲ್ಲಿಯೂ ಕ್ರಾಂತಿಕಾರರೇ.”^೮ ಎನ್ನುವ ಶ್ರೀ ಚನ್ನವೀರ ಕಣವಿ ಹಾಗೂ ಡಾ. ಬಿ.ಬಿ. ಹೆಂಡಿಯವರ ತೂಕದ ಮಾತುಗಳು ಸಮಗ್ರ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಹೊಂದಿಕೊಳ್ಳುವಂಥವು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ, ಶರಣರು ತಮ್ಮ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ನಿಲುಕಿದ ಲೌಕಿಕ ದೃಷ್ಟಾಂತಗಳ ಮೂಲಕ ತತ್ವ ಹಾಗೂ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸವಿ - ಛವಿಗಳನ್ನು ನಿರೂಪಿಸಿದ್ದುದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅವರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ರಸ, ಭಾವ, ಅಲಂಕಾರಗಳ ಮುಪ್ಪುರಿಯನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಹತ್ತಾರು ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಆಹ್ಲಾದವನ್ನು, ಬುದ್ಧಿಗೆ ಕಸರತ್ತನ್ನು ನೀಡುವ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಸಾಹಿತ್ಯವಾಗಿದೆ. ಆಡಂಬರ, ಅಹಂಕಾರ, ಅಳಿಮನಸ್ಸು, ಭಕ್ತಿಬಾವ, ವಿನೀತಭಾವ, ರೀತಿ-ನೀತಿ, ಮೊದಲಾದ ಬದುಕಿನ ಹಾಗೂ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಷಯ-ಸಂಗತಿಗಳನ್ನು ರಸ-ಧ್ವನಿಗಳ ಮೂಲಕ ಹೃದಯತುಂಬಿ- ವರ್ಣಿಸುವಾಗ ಶರಣರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಕ್ತಿಯ ಹಿರಿಮೆ- ಗರಿಮೆಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಾನವನ ದಿನನಿತ್ಯದ ಭಾಷೆ, ಭಾವದ ಕಾವಿನಲ್ಲಿ ಅರಳಿ, ಅಲಂಕಾರವಾಗುವುದೆಂಬುದಕ್ಕೆ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯವೆಲ್ಲ ಉದಾಹರಣೆ. ಡಾ. ಎಸ್. ಎಂ. ವೃಷಭೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿಯವರೆನ್ನುವಂತೆ “ಕನ್ನಡ ನುಡಿಯನ್ನು ಕಣಕದಂತೆ ನಾದಿ, ಶಬ್ದ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ, ಧ್ವನಿ ಶಕ್ತಿಯನ್ನೂ ತುಂಬಿ ಭಾಷೆಯ ಆಂತರಿಕ ಮೌಲ್ಯ ಹಾಗೂ ಬಹಿರಂಗದ ಶಬ್ದ ಭಂಡಾರದ ಸಿರಿ ವೆಗಳಿಸುವಂತಾಯಿತು. ನೂತನ ಲಯ, ವೈವಿಧ್ಯಮಯ ಛಂದೋರೂಪಗಳು ಹೊಮ್ಮುವಂತಾಯಿತು. ಅಚ್ಚಕನ್ನಡದ ದೇವಕೃಷಿಕನಾದ ಬಸವಣ್ಣನಿಂದ ಈ ಸಾಹಿತ್ಯ ನವೋದಯ ಹೊಮ್ಮಿಬಿಂದುದು ಆತನ ಸಿದ್ಧಿಯಲ್ಲದೆ ಮತ್ತೇನು.”^೯

ಛಂದಸ್ಸು-ಪ್ರಾಸ

ಗದ್ಯ- ಪದ್ಯಗಳು ಸಾಹಿತ್ಯದ ಪ್ರಮುಖ ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಗದ್ಯ- ಪದ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಭೇದ, ಲಯವನ್ನು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಗದ್ಯಕ್ಕೆ 'ಲಯ' ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಪದ್ಯವೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ವಚನಗಳು ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಗದ್ಯವೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಲಯವೊಂದನ್ನು ತಮ್ಮ ಗರ್ಭದಲ್ಲಿ ಹುದುಗಿಸಿಕೊಂಡು ಪದ್ಯದಂತೆಯೇ ಗೋಚರಿಸುತ್ತವೆ. ವಚನಗದ್ಯಕ್ಕೆ ಲಯ ಸೇರಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ವಚನಗಳು ಚಿತ್ತಾಕರ್ಷಕವಾಗಿವೆ. ಹೀಗಾಗಿ ವಚನಗಳನ್ನು ಓದುವಂತೆ ಹಾಡಲೂ ಸಾಧ್ಯವಾಗಿದೆ. ವಚನಾಂತರಂಗದಲ್ಲಿ ಲಯವಿದ್ದರೂ ಅದು ಯಾವುದೇ ಒಂದು ನಿಯಮಕ್ಕೆ ಬಂಧಿತವಾದುದಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಲಯವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ವಚನಗಳ ಗದ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ ಗದ್ಯವಲ್ಲ. “ಯಾವ ಒಂದು ಸೂತ್ರದಿಂದಲೂ ವಿವರಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಲ್ಲದ 'ತಂತ್ರ'ವೊಂದು ವಚನಗಳ ಗದ್ಯವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯ ಗದ್ಯದಿಂದ ಬೇರ್ಪಡಿಸಿದೆ. ವಚನಗಳನ್ನು ಗದ್ಯಗೀತೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಮಾರ್ಪಡಿಸಿದೆ.”^{೧೦} ಎಂಬ ಮಾತು ನಿಜ.

ಪದ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಸ, ಗಣ, ಯತಿ, ಗುರು, ಲಘು, ವಿನ್ಯಾಸಗಳ ಲೆಕ್ಕಾಚಾರ ಕಟ್ಟುನಿಟ್ಟಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಭಾವ- ಸನ್ನಿವೇಶಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ತನ್ನದೇ ಆದ ಒಂದು 'ಲಯ' ನಿಯಮವನ್ನು ಅಳವಡಿಸಿಕೊಂಡು ವಚನಗಳು ರೂಪಿತವಾದುದು ಗೋಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳುವುದಾದರೆ, ವಚನಾಭಿವ್ಯಕ್ತಿ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ತನ್ನದೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಯದಿಂದಾಗಿ ತುಂಬಿ ಸಂಕೀರ್ಣಗೊಂಡಿದೆ. ಆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಯದ ಬಳಕೆ ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು. ಸಣ್ಣ - ದೊಡ್ಡ ಭಾವನೆಗಳನ್ನು, ವರ್ಣನೆಗಳನ್ನು ಮುಕ್ತವಾಗಿ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವಾಗ, ಇದು ಕವಿಗೆ ಅನುಕೂಲವಿರುವುದರಿಂದ ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಇದರ ಬಳಕೆ ಅಧಿಕ.

ಪದ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಾದ ಛಂದಸ್ಸೇ ಬೇರೆ, ಅದು ತನ್ನ ನಿಯಮವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡು ಸಾಗಿದರೆ, ವಚನದ ಛಂದಸ್ಸು ನಿಯಮವನ್ನು ಉಲ್ಲಂಘಿಸಿ, ತನ್ನದೇ ದಾರಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಯಂ ಸಾಗುವಂಥದು.

‘ಇಬ್ಬರು ಮೂವರು ದೇವರೆಂದು ಮಾತನಾಡಬೇಡ
ಒಬ್ಬನೇ ಕಾಣೆರೊ, ಇಬ್ಬರೆಂಬುದು ಹುಸಿನೋಡಾ’

-ಬ. ವ. ೫೪೫, ಪು. ೨೧೯

ಇಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸು ಮತ್ತು ಲಯಗಳೆರಡೂ ಇವೆ. ಆದರೆ ಅವು ಛಂದಸ್ಸಿನ ಯಾವ ನಿಯಮಕ್ಕೂ ಬಂಧಿತವಾಗದೆ, ಬಹಳ ಶಿಥಿಲವಾಗಿವೆ. ನಿಯಮರಹಿತವಾದ ಇಂಥ ಛಂದೋಲಯದ ಸಮರ್ಥ ಬಳಕೆಗೆ ಹಲವಾರು ವಚನಗಳನ್ನು ಉದಾಹರಿಸಬಹುದು. ಕೆಳಗಿನ ವಚನ ತನ್ನದೇ ಭಾವ, ಭಾವಕ್ಕೆ ತಕ್ಕ ವಿಶಿಷ್ಟಲಯದಲ್ಲಿ ಹರಿಯುವಂಥದು.

“ಚಕೋರಂಗೆ ಚಂದ್ರನ ಬೆಳಗಿನ ಚಿಂತೆ
ಅಂಭುಜಕೆ ಭಾನುವಿನ ಉದಯದ ಚಿಂತೆ
ಭ್ರಮರಂಗೆ ಪರಿಮಳದ ಬಂಡುಂಬ ಚಿಂತೆ
ಎನಗೆ ನಮ್ಮ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವರ ನೆನೆವುದೆ ಚಿಂತೆ”

- ಬ.ವ. ೩೬೪, ಪು. ೧೪೩

ಬಸವಣ್ಣನ ಮೇಲಿನ ವಚನದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಸಾಲೂ ಗದ್ಯದಂತೆ ತೋರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಅದರೊಳಗಡೆಯ ಲಯದಿಂದಾಗಿ (ನಿಯಮರಹಿತವಿದ್ದರೂ) ಗದ್ಯ, ಪದ್ಯದ ಕಡೆಗೆ ವಾಲಿ, ಗದ್ಯವೆನಿಸುವುದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಲಯದ ಹದವರಿತ ಬಳಕೆಯೇ ಕಾರಣ. ಹಾಗೆಯೇ

“ಗಿರಿಯಲ್ಲದೆ ಹುಲ್ಲುಮೊರಡಿಯಲ್ಲಾಡುವುದೇ ನವಿಲು?
ಕೊಳಕ್ಕಲ್ಲದೆ ಕಿರುವಳ್ಳಕ್ಕೇಳುವುದೆ ಹಂಸೆ?
ಮಾಮರ ತಳಿತಲ್ಲದೆ ಸರಗೈವುದೆ ಕೋಗಿಲೆ?
ಪರಿಮಳವಿಲ್ಲದ ಪುಷ್ಪಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಭ್ರಮರ?
ಎನ್ನದೇವ ಚನ್ನಮಲ್ಲಿಕಾರ್ಜುನಂಗಲ್ಲದೆ ಅನ್ಯಕ್ಕೆಳಸುವುದೆ ಎನ್ನಮನ?
ಪೇಳರೆ, ಕೆಳದಿಯರಿದಾ”

- ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ, ೨೮೫ (ಶಿ.ಶ. ವ. ಪು. ೧೨೦)

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೧೯೮

ಎಂಬ ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕನ ವಚನ ಓದುವಾಗಲೂ ಲಯದಿಂದೊಡಗೂಡಿದ ಪದ್ಯದ ಓಟವನ್ನೇ ಅನುಭವಿಸುತ್ತೇವೆ.

ಆದರೆ, ಕೆಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಇಡಿಯಾಗಿಯಲ್ಲದಿದ್ದರೂ, ಭಾಗಶಃ ವಾದರೂ ‘ಅಂಶಲಯ’ವನ್ನು ಗುರುತಿಸಲು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಪರಿಶೀಲನೆಗಾಗಿ ಒಂದೆರಡನ್ನು ನೋಡಬಹುದು.

‘ಕುರಿವಿಂದು ಕಬ್ಬಿನ ಉಲಿವ ತೋಟವ ಹೊಕ್ಕ
ತೆರನನರಿಯದೆ ತನಿರಸದ
ಹೊರಗಣಲೆಯನೆ ಮೇದುವು’

-ಬ.ವ. ೫೯೬, ಪು. ೨೩೯

“ಒಬ್ಬಂಗೆ ಇಹವುಂಟು ಒಬ್ಬಂಗೆ ಪರವುಂಟು
ಒಬ್ಬಂಗೆ ಇಹವಿಲ್ಲ ಒಬ್ಬಂಗೆ ಪರವಿಲ್ಲ
ಒಬ್ಬಂಗೆ ಇಹಪರವೆರಡೂ ಇಲ್ಲ”

- ಮಹಾದೇವಿಯಕ್ಕ ೧೮೮(ಶಿ.ಶ.ವ. ಪು. ೨೫)

“ಸತಿ - ಭಕ್ತಿಯಾದಡೆ ಹೊಲೆಗಂಜಲಾಗದು
ಪತಿ-ಭಕ್ತನಾದಡೆ ಕುಲಕಂಜಲಾಗದು”

- ಅ.ಪ್ರ. ವ. ೧೪೮, ಪು. ೬೧

ಶರಣರು ಯಾವುದೇ ಪದ್ಯಜಾತಿಯಲ್ಲಿ ವಚನ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟವರಲ್ಲವಾದರೂ, ಅಂಶಲಯವು ಸಹಜವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ.

ಮೂರು-ನಾಲ್ಕು- ಐದು ಮಾತ್ರೆಯ ಲಯಗಳನ್ನು ವಚನಭಾಗಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ವಚನಕಾರರ ರಚನೆಯಲ್ಲಿ ಈ ಲಯಗಳು ಅವರ ಕಲ್ಪನೆಗೂ ಬಾರದೆ ಅನಾಯಾಸವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿವೆ. ಅವರಿಗೆ ಇಷ್ಟು ಮಾತ್ರೆಯ ಲಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳುತ್ತಿದ್ದೆನೆಂಬುದೇ ಅರ್ಥವಾಗದು; ಅದನ್ನು ವಿಚಾರಿಸಿದವರೇ ಅಲ್ಲ. ಅದರ ಆವಶ್ಯಕತೆಯೇ ಅವರಿಗೆ ತೋರಿಲ್ಲ. ಬಸವಣ್ಣನವರೊಬ್ಬರಲ್ಲಿಯೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಮಾತ್ರಾಗಣದ ಲಯಗಳನ್ನು ಕಾಣಬಹುದು.

ಛಂದಸ್ಸು-ಪ್ರಾಸ / ೧೯೯

ಕಳಬೇಡ ಕೊಲಬೇಡ ಹುಸಿಯನುಡಿಯಲುಬೇಡ
ಮುನಿಯಬೇಡ, ಅನ್ಯರಿಗೆ ಅಸಹ್ಯಪಡಬೇಡ
ತನ್ನ ಬಣ್ಣಸಬೇಡ ಇದಿರ ಹಳಿಯಲುಬೇಡ

- ಬ. ವ. ೨೩೫, ಪು. ೯೮

ಈ ವಚನದ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಐದು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳಿದ್ದರೆ

“ಬಿಳಿಯ ಕರಿಕೆ ಕಣಿಗಿಲೆಲೆಯ ತೊರೆಯ ತಡಿಯ ಮಳಲತಂದು”

-ಬ.ವ. ೮೨

“ದಿಟವ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿದಡೆ ಸಟೆಯ ಮಾಡಿ ಕಳವೆ
ಸಟೆಯ ಮಾಡಿ ಪೂಜಿಸಿದಡೆ ದಿಟವ ಮಾಡಿ ಕಳವೆ”

-ಬ.ವ. ೮೯೦

ಎಂಬ ವಚನದ ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಮೂರು ಮಾತ್ರೆಯ ಲಯವನ್ನು,

“ಕಬ್ಬಿನ ಹಣೆದವನಾಡುವರಲ್ಲದೆ, ಕಾಯದ ಹಣೆದವನಾಡುಬರೆ”

- ಬ.ವ. ೬೭೯

“ನಂಬರು ನಚ್ಚರು ಬರಿದೆ ಕರೆವರು
ನಂಬಲರಿಯರೀ ಲೋಕದ ಮನುಜರು”

-ಬ.ವ. ೧೧೬

ಇಲ್ಲೆಲ್ಲ ನಾಲ್ಕು ಮಾತ್ರೆಯ ಗಣಗಳ ಲಯವನ್ನು ಕಾಣುತ್ತೇವೆ. ಈ ಲಯಗಳಲ್ಲಿ ಐದು ಮಾತ್ರೆಯ ಲಯ ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸಹಜವಾದುದು. ಆದುದರಿಂದ ವಚನಕಾರರಲ್ಲಿಯೂ ಈ ಲಯವೇ ಹೆಚ್ಚು ಬಳಕೆಯಾದುದು ಸಹಜ. ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಬಸವಣ್ಣನವರಲ್ಲಿ ಇದರ ಬಳಕೆ ಹೆಚ್ಚು. ಹೀಗಾಗಿ, ವಚನಗದ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದುದಲ್ಲ; ಲಯಾತ್ಮಕವಾದುದು; ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಿತವನ್ನುಂಟು-ಮಾಡುವಂಥದು. ಈ ಗದ್ಯದ ಲಯವನ್ನು ಛಂದಸ್ಸೆಂದು ಹೆಸರಿಸಬಹುದಾದರೂ ಬಹು ಶಿಥಿಲವಾದುದು. ವಚನಗಳನ್ನು ಅವುಗಳ ಭಾವಕ್ಕನುಗುಣವಾಗಿ ಓದುವಾಗ

ಅಥವಾ ಹಾಡುವಾಗ, ಹಿಗ್ಗಿಸಬಹುದು, ಕುಗ್ಗಿಸಬಹುದು. ಇಂಥ ‘ಸ್ಥಿತಿಸ್ಥಾಪಕಗುಣ’ ವಚನಗಳಿಗಿದೆ. ಓದುವ ಅಥವಾ ಹಾಡಿನ ಧಾಟಿಗನುಗುಣವಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಬಗೆಬಗೆಯ ಪರಿಣಾಮಬೀರುವ ಲಯಗಳನ್ನು ಸಾಧಿಸಿಕೊಳ್ಳಲು ಅವಕಾಶವಿದೆ. ಇಡೀ ವಚನ, ಒಂದೇ ಒಂದು ವಿಶಿಷ್ಟ ಲಯದಲ್ಲಿಲ್ಲ (ಅದನ್ನು ಮೇಲೆ ನೋಡಿದ್ದೇವೆ). ವಚನದ ಒಂದೋ ಎರಡೋ ಸಾಲು, ಬಹಳವೆಂದರೆ ಅರ್ಧವಚನವೂ ಸ್ಪಷ್ಟಲಯವನ್ನೊಳಗೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ವಚನ ರಚನೆಗೇ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ನಿಯಮಗಳಿಲ್ಲದಿರುವಾಗ ಇಡೀ ವಚನವನ್ನು ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ಲಯದಲ್ಲಿ ನೋಡುವುದು ಅಸಂಭವ. ಏನೇ ಆದರೂ ವಚನದ ಲಯ ನಿಯಮರಹಿತವಾಗಿದ್ದರೂ, ವಚನ ಓದುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಅಥವಾ ಹಾಡುವವರಿಗೆಲ್ಲ ಅನುಭವವೇದ್ಯವಾಗುವಂಥದು. ತ್ರಿಪದಿ, ರಗಳೆ, ಷಟ್ಪದಿ ಮೊದಲಾದ ದೇಸಿ ರೂಪಲಯಗಳನ್ನು ಕೆಲವು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ವಚನದ ಕೆಲವು ಸಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಬಹುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಜನಪದ ಕಾವ್ಯದಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿರುವ ಅಂಶಭಂದಸ್ಸನ್ನು ಶರಣರು ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ವಚನದ ಅಂದವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಂಶಭಂದ ಜನಪದ ಸಹಜ ದೇಸೀರೀತಿಯದು. ಆದುದರಿಂದ ವಚನಕಾರರ ಗೀತರೂಪ ಜನಪದ ರೂಪಗಳಿಗೆ ಸಮೀಪವಾದುದು ಗಮನೀಯ ಅಂಶ.

ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸಿನಂತೆಯೇ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಯಮವಿಲ್ಲ. ಆದರೂ ಪ್ರಾಸ ನಿರಾಯಾಸವಾಗಿ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಲಲ್ಲೆಯಾದಿದ್ದು ವಚನಕಾರರ ಪ್ರತಿಭೆಯ ದ್ಯೋತಕವಾಗಿದೆ. ಕನ್ನಡ ಜನ ಮೊದಲಿನಿಂದಲೂ ಪ್ರಾಸಪ್ರಿಯರು. ಅಂತೆಯೇ ಸರ್ವಜ್ಞ ‘ಪ್ರಾಸವಿಲ್ಲದ ಪದವ ತಾಸು ಹಾಡಿದರೇನು?’ ಎಂದಿದ್ದಾನೆ. ಕನ್ನಡ ಜನತೆಯ ಪ್ರಾಸಪ್ರಿಯತೆಯನ್ನು ಮನಗಂಡ ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರಿಂದ, ಯಾವುದೇ ತ್ರಾಸಿಲ್ಲದೆ ಪ್ರಾಸ ಹಲವೆಡೆ ವಚನದ ಕೋಶವಾಗಿ, ಉಸಿರಾಗಿ, ಹರಿದಾಡಿದೆ. ಛಂದೋಲಯದಂತೆ, ಪ್ರಾಸವೂ ಕೂಡ ವಚನದ ತುಂಬೆಲ್ಲ ಕಾಣದೇ ಹೋದರೂ, ಭಾಗಶಃ ವಚನದಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಬಳಕೆಗೊಂಡು ವಚನದ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಯ್ದಿದೆ. ಪ್ರಾಸ ವಚನದ ಸೊಗಸಾದ ನಡಿಗಗೆ- ಓಟಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿ, ಆ ಮೂಲಕ ಕರ್ಣಮಾಧುರ್ಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

‘ದೇವ ಪೂಜೆಯ ಮಾಟ ದುರಿತ ಬಂಧನ ನೋಟ’

ಇಲ್ಲಿ ‘ಮಾಟ’ - ‘ನೋಟ’ ಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಜ ಪ್ರಾಸವಿದ್ದು, ವಾಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಬಗೆಯ ಸಮತೋಲನವಿದೆ.

“ನುಡಿಯಲ್ಲಿ ಎಚ್ಚತ್ತು ನಡೆಯಲ್ಲಿ ತಪ್ಪಿದಡೆ
ಹಿಡಿದಿದ್ ಲಿಂಗವು ಘಟಸರ್ಪನಯ್ಯಾ
ನುಡಿಯಲು ಬಾರದು, ನಡೆಯಲು ಬಾರದು’

- ಬ.ವ. ೬೪೫, ಪು. ೨೫೯

ಇಲ್ಲಿಯ ವಚನ ನುಡಿ, ನಡೆ, ಹಿಡಿ ಮೊದಲಾದ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧ ನುಡಿಗಳಲ್ಲಿ ತನ್ನ ಸಮತೋಲನವನ್ನು ಕಾಯ್ದುಕೊಂಡಿದೆ. ಅನುಪ್ರಾಸದ ಹಿತವೂ ಇಲ್ಲಿದೆ. ಈ ಬಗೆಯ ಪ್ರಾಸ ಕೇಳುವುದಕ್ಕೆ ತುಂಬ ಹಿತಕರ.

ನಿಶ್ಚಿತ ನಿಯಮವಿಲ್ಲದ ಪ್ರಾಸದ ಬಳಕೆ ವಚನಗಳ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು. ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ಅದರಲ್ಲಿಯ ತ್ರಿಪದಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಸ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಕೂಡ ನಿಯಮರಹಿತವೆಂಬುದನ್ನು ನೆನಪಿಡಬೇಕು.

ಶರಣರ ವಚನಗಳಲ್ಲಿರುವ ನಿರ್ಬಂಧಿತ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾದರಿ ಪ್ರಾಸಕ್ಕೆ ಕೆಲವಾರು ಉದಾಹರಣೆಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸಬಹುದು.

“ಅರೆ ಭಕ್ತರಾದವರ ನೆರೆ ಬೇಡ ಹೊರೆ ಬೇಡ
ದಾರಿಸಂಗಬೇಡ ದೂರ ನುಡಿಸಲು ಬೇಡ”

“ದೂಷಿಕನೊಬ್ಬ ದೇಶವ ಕೊಟ್ಟಡೆ
ಆಶೆಮಾಡಿ ಅವನ ಹೊರೆಯಲ್ಲಿರಬೇಡ”

“ಹೊಲೆಯ ಹೊಲಬಿಗನಾದಡೆ
ಆತನ ಹೊರೆಯಲಿಪ್ಪುದು ಲೇಸು ಕಂಡಯ್ಯ”

“ಆದಂತೆ ಆಗಲಿ, ಮಾದಂತೆ ಮಾಣಲಿ ಎನಲಾಗದು
ನೇಮದಾತಂಗೆ ಭಲಬೇಕು ಭಲಬೇಕಯ್ಯ”

ಹೀಗೆಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾದರಿಯ ಪ್ರಾಸಬದ್ಧ ನೂರಾರು ವಚನರಚನೆಗಳನ್ನು ಶರಣರಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತೇವೆ.

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ / ೨೦೨

ಹೀಗೆ, ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಜನಜನಿತವಾದ ಕಥೆ-ಕಥಾಪ್ರಸಂಗಗಳು ಒಗಟುರೂಪ, ದೇಸೀಹಾಡು, ಅಲಂಕಾರ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳು, ಛಂದಸ್ಸು-ಪ್ರಾಸ- ಇವೇ ಮೊದಲಾದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತಮಗಿರುವ ಅಪಾರವಾದ ಲೌಕಿಕಾನುಭವವನ್ನು ಸಾಮಾನ್ಯರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟುವ ರೀತಿಯಲ್ಲಿ ಗಾದೆಯಂತೆ ಸೂತ್ರ ರೂಪದಲ್ಲಿ ವಚನಗಳ ಮೂಲಕ ಶರಣರು ಹೇಳಿದ್ದು ಅನನ್ಯ, ಅಪೂರ್ವ. ಮೇಲಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಕಾವ್ಯ ಬರೆಯಬೇಕೆಂದು ಹೊರಟವರಲ್ಲ ಶರಣರು. ಕಾವ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾವ್ಯ; ಸೌಂದರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕಾವ್ಯ ಎಂದು ಹಿಂದಿನವರಂತೆ ಬಗೆಯದೆ, ಪ್ರಕೃತಿ-ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸದೆ, ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ ಶರಣರ ವಚನಗಳು ಜೀವನ ಕಾವ್ಯವಾದುವು. “ಅವರು ವರ್ಣಿಸಿದುದು ಬಾಹ್ಯಪ್ರಪಂಚದ ಸೌಂದರ್ಯವನ್ನಲ್ಲ; ಅಂತರಂಗದ ಆತ್ಮಸೌಂದರ್ಯವನ್ನು”^{೧೩} ಎಂಬ ಮಾತು ಸತ್ಯವಾದುದು. ಒಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಶಿವಶರಣರ ಜೀವನ ಸೌಂದರ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಗೆ ತಕ್ಕ ಮಾದರಿಗಳಾದುವು ಮೇಲಿನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ ಅಂಶಗಳು. ಜನಪದ ಅಭಿಜಾತ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕಾಂಶಗಳು - ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯ ಮೂಲ ಅಂಶಗಳಾಗಿ ಮೂಡಿದುದರಿಂದ ಅವೆರಡರ ಕಳ್ಳು-ಬಳ್ಳಿ ಸಂಬಂಧದಿಂದ, ಬೆಳೆದು ಬಂದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮೌಲಿಕ ಸಂತಾನವನ್ನು ನೀಡಿದ, ಸಾರ್ವಕಾಲೀನ ಸತ್ಯ-ಸೌಂದರ್ಯದ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯವನ್ನು ಕನ್ನಡಕ್ಕೆ ನೀಡಿದೆ. ಅದರ ಪ್ರಭಾವ ಎಂದಿಗೂ ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಉಳಿದಿದೆ, ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆಧುನಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಅಧ್ಯಯನಗಳು ಇತ್ತ ಗಮನವಿರಿಸುವರೆಂದು ನಂಬಲಾಗಿದೆ.

ಅಡಿ ಟಿಪ್ಪಣಿಗಳು

೧. K.R. Basavaraj: History of Cultural of Karnataka, Cha, XXIV, P. 564.
೨. ಕೃಷ್ಣಪರಮೇಶ್ವರಭಟ್ಟ : ವಚನ ಮತ್ತು ಸಾಹಿತ್ಯ (ಲೇಖನ) ಗ್ರಂಥ, ಹಾಲತೊರೆಗೆ ಬೆಲ್ಲದ ಕೆರಸು”, ಪು. ೪, ಸಂ. ಹ.ನಂ. ವಿಜಯಕುಮಾರ್, ೧೯೭೬.
೩. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೮೧, ೧೯೭೫
೪. ಎಂ.ಎಂ. ಕಲಬುರ್ಗಿ, ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಜನಪದ ಪದ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೧೫೪, ೧೯೭೮.

ಛಂದಸ್ಸು-ಪ್ರಾಸ / ೨೦೩

೫. ಆರ್.ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ (ಸಂ), ಬಸವಣ್ಣನವರ ವಚನಗಳು, ವ.೧, ಪು.೧, ೧೯೬೮.
೬. ಎಂ. ಚಿದಾನಂದಮೂರ್ತಿ, ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೧೭೧, ೧೯೭೫.
೭. ಚೆನ್ನವೀರ ಕಣವಿ, ಕಾವ್ಯಾನುಸಂಧಾನ, ಪು. ೧೪, ೧೯೭೧.
೮. ಬಿ.ಬಿ. ಹೆಂಡಿ, ಬಸವೇಶ್ವರರು, ಪು. ೧೧೬, ಕ.ವಿ.ವಿ. ಧಾರವಾಡ.
೯. ಎಸ್.ಎಂ. ವೃಷಭೇಂದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ತ್ರಿವಿಧಕ್ರಾಂತಿಮೂರ್ತಿ ಬಸವಣ್ಣ, ಪು. ೭೮-೭೯, ೧೯೭೨.
೧೦. ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಶರಣರ ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೨೨೪, ೧೯೭೮.
೧೧. ನೋಡಿ, ದಾಸಿಮಯ್ಯ ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಮನ ವಚನಗಳು ಷಟ್ಪದೀ ರೂಪದಲ್ಲಿದ್ದುದನ್ನು ಕೆ.ಶಿವರಾಮ ಐತಾಳರು ಈಗಾಗಲೇ ಗುರುತಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. "ದೇವರ ದಾಸಿಮಯ್ಯನ ಷಟ್ಪದಿಗಳು, (ಸಂ) ಕೆ. ಶಿವರಾಮ.
೧೨. ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಶರಣರ ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೨೩೨, ೧೯೭೮.
೧೩. ಎಚ್. ತಿಪ್ಪೇರುದ್ರಸ್ವಾಮಿ, ಶರಣರ ಅನುಭಾವ ಸಾಹಿತ್ಯ, ಪು. ೨೩೨, ೧೯೭೮.

೪. ಅಧ್ಯಾಯ ನಾಲ್ಕು

ಉಪಸಂಹಾರ

'ಜಲವ ತಪ್ಪಿದ ಮತ್ಸ್ಯ ಬದುಕುವುದೆ ಸೋಜಿಗ
ಗಣ ತಿಂಥಿಣಿಯೊಳಗಿರಿಸೆನ್ನನು, ಲಿಂಗವೆ
ಶಿವ,ಶಿವಾ ಕೂಡಲಸಂಗಮದೇವಾ
ಸೆರಗೊಡ್ಡಿ ಬೇಡುವೆನು'

ಬ.ವ. ೩೬೭, ಪು. ೧೪೪

ಮೀನಿಗೆ ನೀರಿದ್ದಂತೆ, ಶರಣರಿಗೆ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರು. ಜನರಿಲ್ಲದ ಅವರ ಬಾಳು ಬರೀ ಶೂನ್ಯ, ಅಸಹನೀಯ. ಶರಣರು ವಾಸಿಸುತ್ತಿದ್ದ ಮನೆ, 'ಮಹಾಮನೆ' ಎಂಬುದು ಈ ನಿಟ್ಟಿನಲ್ಲಿ ಅನ್ವರ್ಥಕವಾದುದು. ಇವರು ಯಾವಾಗಲೂ ಜನರ ಸಂಗವನ್ನು 'ಕೂಡಲಸಂಗನ' ಸಂಗವೆಂದೇ ಭಾವಿಸಿದ್ದರೆಂದು ತೋರುತ್ತದೆ. ಜನಸಮುದಾಯದಿಂದಲೇ ಶರಣರು ಎದ್ದುಬಂದಿರುವುದರಿಂದ, ಅವರ ಬಗೆಗೆ ಹೋರಾಡಲು ಅವರ ಅನುಭವಜನ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅದರ ಪೂರ್ಣ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕರಿಸುವುದು ಸಾಧ್ಯವಾಯಿತು.

ಶರಣರು ಜಾನಪದದ ವಸ್ತು, ಕಲ್ಪನೆ, ಭಾವನೆ, ಆಲೋಚನೆಗಳನ್ನೆತ್ತಿಕೊಂಡೇ ವಚನಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದರು. ಹೀಗಾಗಿ, ವಚನಗಳ ಭಾವ-ಭಾಷೆಗಳಲ್ಲಿ ಜಾನಪದದ ಜೀವ ತುಂಬಿತುಳುಕುತ್ತಿದೆ. "ಬಸವಾದಿ ಪ್ರಮಥರಿಗೆ ಶ್ರೀಸಾಮಾನ್ಯನೇ 'ಕೂಡಲಸಂಗಮನಾಥ'ನೆನಿಸಿದನು. ಶಿವಶರಣರ ಜೀವನದ ಸಮಗ್ರ ಹೋರಾಟ ಆತನ ಮೃಣ್ಮಯ ಬದುಕನ್ನು ಚಿನ್ಮಯಗೊಳಿಸುವುದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ. 'ಅಪ್ಪನು ನಮ್ಮ ಮಾದಾರ ಚಿನ್ಮಯ್ಯ, ಬೊಪ್ಪನು ನಮ್ಮ ಡೋಹರ ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಚಿಕ್ಕಯ್ಯನೆಮ್ಮಯ್ಯ

ಕಾಣೆರೊ' ಎಂದು ಸಾರಿ ಸಮಾಜದ ಕೊನೆಯ ಸ್ತರದಲ್ಲಿದ್ದವರನ್ನು 'ಹಿರಿಯ ಕುಲದ ಮಾಹೇಶ್ವರ'ರೆಂದು ಶಿರದ ಮೇಲಿಟ್ಟುಕೊಂಡರು ಶಿವಶರಣರು. ಅದೊಂದು ಅದ್ಭುತ ಸಾಮಾಜಿಕ ಕ್ರಾಂತಿ. ಆ ಕ್ರಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಬದುಕು ಸಾಹಿತ್ಯದ ತುತ್ತ ತುದಿಗೇರಿತ್ತು. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದ ಮೂಲ ಪ್ರಣವ ಜಾನಪದದಲ್ಲಿದೆ."೧ ಶಿವಶರಣರು ಜಾನಪದ ಲೋಕಾನುಭವದಲ್ಲಿ ಗುರುತಿಸಲಾರದಷ್ಟು ಒಂದಾಗಿ ಹೋದವರು. ಜಾನಪದರ ಒಡನಾಡಿಗಳಾದ ಶರಣರು, ವಚನಗಳುದ್ದಕ್ಕೂ ಜಾನಪದೀಯ ಸತ್ವವನ್ನು ಸೂರೆಗೊಂಡಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಚನ ಜಾನಪದ ಸೊಗಡಿನಿಂದ ನಳನಳಿಸುತ್ತದೆ. ಸಮಗ್ರ ವಚನಗಳ ಜಾನಪದೀಯ ಸತ್ವವನ್ನು ಎಳೆಎಳೆಯಾಗಿ ಬಿಡಿಸಿ ನೋಡುವ ಪ್ರಥಮ ಪ್ರಯತ್ನ ಇಲ್ಲಿದೆ.

ವಚನಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿಯ ವಿವಿಧ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿಯ ಜಾನಪದೀಯ ಉಲ್ಲೇಖಗಳ ಆಧಾರದಿಂದ ಚರ್ಚಿಸಲಾಯಿತು. ನಮ್ಮ ಇಲ್ಲಿಯ ವಚನಗಳ ಅವಲೋಕನ ಕೇವಲ ಜಾನಪದ ದೃಷ್ಟಿಯದು. ಶರಣಾಂದೋಳನದ ಅಂಗವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡ ಈ ಅನುಭವ - ಅನುಭಾವದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಬೇರೆಬೇರೆ ಅಧ್ಯಯನದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದಲೂ ನೋಡುವುದು ಸಾಧ್ಯವಿದೆ. ಇಲ್ಲಿ ಶರಣರ ಸಾಧನೆಯ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಾಗಿ ರೂಪಿತವಾದ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನೆಲ್ಲ ಕೂಲಂಕಷವಾಗಿ ಗಮನಿಸಿ, ಆ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಸಾಮಾನ್ಯನ ಮೇಲೆ, ಅಚ್ಚಳಿಯದೆ ಅದ್ಭುತ ಪರಿಣಾಮ ಬೀರಿದ್ದರೆ, ಅದಕ್ಕೆ ಬಹುಮಟ್ಟಿಗೆ ಕಾರಣ ಅದರಲ್ಲಿ ಬಳಕೆಗೊಂಡ ದೇಸೀಭಾವ-ಭಾಷೆ-ವಸ್ತು-ತಂತ್ರ ಮೊದಲಾದವುಗಳೇ ಎಂದು ದೃಢಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಶರಣರ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಜೀವನ ಅಖಂಡವಾದುದು; ಪರಿಪೂರ್ಣವಾದುದು; ವರ್ಗ- ವರ್ಣ- ಮತ್ತು ಲಿಂಗ ಭೇದರಹಿತವಾದುದು. ವೈವಿಧ್ಯತೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಜೀವಿತದ ಏಕತೆಯ ಸ್ವರೂಪವನ್ನು ಕಾಣಬಯಸಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯನ ಬದುಕನ್ನು ಸಾರ್ಥಕಗೊಳಿಸಲು ಹೆಣಗಿದವರು ಶಿವಶರಣರು. ಅದನ್ನು ವಚನಗಳಲ್ಲಿ

ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಸುವಾಗ ಸಹಜವಾಗಿಯೇ ಜಾನಪದದ ಆಶ್ರಯದ ಆಸರೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಬೇಕಾಯಿತು. ತಮ್ಮ ಭಾವ-ಭಾವನೆಗಳನ್ನು ಆಚಾರ-ವಿಚಾರ- ಉಚ್ಚಾರಗಳನ್ನು ಜನಪದ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿಯೇ ನಿರೂಪಿಸಿ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪ್ರಪಂಚಕ್ಕೆ ಮಹತ್ತರ ಕೊಡುಗೆಯನ್ನು ನೀಡಿದರು.

ಶಿವಶರಣರ ಚಳುವಳಿ ನಾನಾ ಮುಖವಾದುದು. ಅದು ಸಾಮಾಜಿಕ- ಧಾರ್ಮಿಕ - ರಾಜಕೀಯ-ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ರಂಗಗಳಿಗೂ ಪ್ರವೇಶಿಸಿ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮೊದಲು ಮತ್ತು ಪ್ರಧಾನವಾಗಿ ಸ್ಪಂದಿಸಿತು. ನಾಡ-ನುಡಿ ಪರಂಪರೆಯ ಶ್ರೀಮಂತಿಕೆಯನ್ನು ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮೊಟ್ಟಮೊದಲು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟದ್ದು ಕನ್ನಡದಲ್ಲಿ ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ. ಕನ್ನಡದ ನುಡಿ ಬೇಸಾಯಗಾರರಾದ ಶರಣರು ಜನವಾಣಿಯನ್ನು ದೇವವಾಣಿಯ ಮಟ್ಟಕ್ಕೆ ಒಯ್ದು ನಿಲ್ಲಿಸಿದಾಗ, ಜನಪದರಿಗೆ ಧೈರ್ಯ ಬಂತು, ತಾವೂ ಮೇಲೇರಬಲ್ಲೆವೆಂಬ. ಸಮಗ್ರ ಜಾನಪದ ಲೋಕವನ್ನೇ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಶರಣರು ತುಂಬಿದುದರ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಕೋಡುಮೂಡಿದಂತಾಯಿತು; ಸ್ವತಂತ್ರ ಅಸ್ತಿತ್ವದ ಕಲ್ಪನೆಯೂ ಮೊಳಕೆಯೊಡೆದಂತಾಯಿತು. ಹೀಗಾಗಿ, ಆ ಕಾಲದ ಹರಳಯ್ಯ, ಚನ್ನಯ್ಯ, ಕಕ್ಕಯ್ಯ, ಮಾರಯ್ಯ, ಮಾಚಯ್ಯರಂಥ ಸಾಮಾನ್ಯರು ಅನುಭವಮಂಟಪವನ್ನು ಏರುವಂತಾಯಿತು.

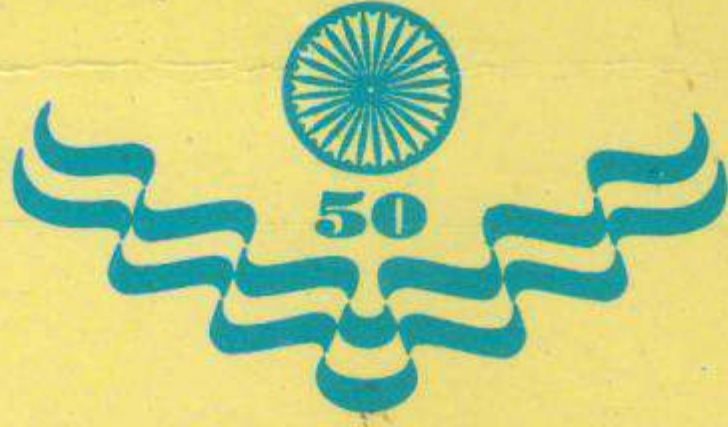
ದೇಸೀ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುವುದರ ಮೂಲಕ ಶರಣರು ಸಾಧಿಸಿ ತೋರಿಸಿದ ಬದುಕಿನ ಆದರ್ಶಗಳು ಐತಿಹಾಸಿಕ ಸತ್ಯವನ್ನು, ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಮೌಲ್ಯಗಳನ್ನು ಒಳಗೊಂಡಿವೆ. ಇವರ ಸಾರ್ವಕಾಲಿಕ ಸತ್ಯಗಳು ಸರ್ವಜನಾಂಗಕ್ಕೆ ಒಪ್ಪಿತವಾಗಿ ವ್ಯಾಪಕವಾಗಿ ಬೆಳೆದುವು. ಕೆಲವು ದೇಸಿ ಅಂಶಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಗಾಮಿಧೋರಣೆಯನ್ನು ಖಂಡಿಸಿ, ಪುರೋಗಾಮಿ ಮಾರ್ಗವನ್ನು ಸೂಚಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪುರೋಗಾಮಿ ದೇಸೀ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪುರಸ್ಕರಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಹೊಸಭಾವ - ಹೊಸ ಅರ್ಥ ನೀಡಿದ್ದಾರೆ. ಶರಣರಿಂದ ದೇಸೀ, ದೇಸಿ ಜನಗಳು ಚೇತರಿಸಿಕೊಂಡರು. ಶರಣರ 'ಧರ್ಮಮಾರ್ಗ' ಕೆಲವೇ ಅವಧಿಯಲ್ಲಿ ಅಗಾಧ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಜನತೆಯನ್ನು ಉದ್ಧರಿಸಲು ಸನ್ನದ್ಧವಾದುದು. ಧರ್ಮದ ಇತಿಹಾಸದಲ್ಲಿಯೇ ಅಪರೂಪದ ಘಟನೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಶರಣರು ಹದವರಿತು ಬಳಸಿಕೊಂಡ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳೇ. ಕನ್ನಡ ಶರಣರಿಂದ ಮಾತ್ರ ಧರ್ಮದಫಲ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ

೧. ಡಾ. ಆರ್. ಸಿ. ಹಿರೇಮಠ: 'ಜಾನಪದೀಯ' (ಪ್ರಬಂಧ) : ಪು. ೧-೨, ೧೯೮೫, ಜನವರಿ ೨೧ರಂದು ಬೆಳಗಾವಿಯಲ್ಲಿ ಜರುಗಿದ ಕ.ವಿ.ವಿ. ೧೨ನೇ ಅಖಿಲ ಕರ್ನಾಟಕ ಜಾನಪದ ಸಮ್ಮೇಲನದ ಸರ್ವಾಧ್ಯಕ್ಷ ಭಾಷಣ.

ನೇರವಾಗಿ ಮುಟ್ಟುವಂತಾಯಿತು. ದೇಸೀ ಅಂಶಗಳಿಂದ ಶರಣಧರ್ಮ, ಅದರ ವಿಶಿಷ್ಟ ಅಭಿವ್ಯಕ್ತಿಯಾದ ವಚನಗಳು ವಿಶೇಷ ಕಾಂತಿಯಿಂದ ಕಂಗೊಳಿಸುವಂತಾಯಿತು. ವಚನಗಳ ಜಾನಪದೀಯ ಸ್ವೀಕರಣವೇ ವಚನಧರ್ಮದ ಸಾರ್ವತ್ರಿಕತೆಗೆ ಕಾರಣವಾಯಿತು. ಶರಣರ ಗಹನವಾದ ತಾತ್ವಿಕ ಮತ್ತು ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ವಿಚಾರಗಳನ್ನು ಹೊರುವ ಸತ್ವಶಾಲಿ ಮಾಧ್ಯಮ ದೇಸೀ ಭಾಷೆಯೇ. ಈ ಭಾಷೆಯ ಪ್ರಭಾವೀ ಗುಣವೇ ವಚನಗಳು ಬೀರುವ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಅಧಿಕಗೊಳಿಸಿತು. ಬದುಕಿನ ಯಾವುದೇ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ 'ಕಾಯಕ' ಅನಿವಾರ್ಯ ಎಂಬುದನ್ನು ಶರಣರು ತೋರಿಸಿಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಪ್ರಾಯಶಃ ಅವರಿಗಿರುವ ಜಾನಪದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಹಳ್ಳಿಗಾಡಿನ ವಿವಿಧ ಕುಲಕಸುಬುದಾರರ ಪ್ರೇರಣೆಯೇ ಶರಣರಲ್ಲಿ 'ಕಾಯಕ'ದ ಕಲ್ಪನೆ ಮೂಡಲು ಸಹಾಯಕವಾಗಿರಬೇಕು. ಅವರು ಸಮಾಜದ ಬೆನ್ನುಲುಬೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಅವರ ಬಗೆಗಿನ ತಾರತಮ್ಯ ಶರಣರ ಅಂತಃಕರಣವನ್ನು ಚುಚ್ಚಿರಬೇಕು. ಅವರ ಬಗೆಗೆ ದೇವರು ತೋರಿದ ಮೇಲು-ಕೀಳು ಭಾವವನ್ನು ಈ ಮೇಲ್ತರದ ಜನ ತೋರುತ್ತಿರುವುದು ಹೀನಾಯವೆನಿಸಿರಬೇಕು. ಹೀಗೆ, ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದಲೂ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಜಾನಪದ. ಹಾಗೆ ಹೇಳುವಾಗ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವಲ್ಲ, ವಚನಕಾರರು ಜನಪದ ಕವಿಗಳಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಲಕ್ಷಿಸಬೇಕು. ವಚನಕಾರರು ತಮ್ಮ ಕಾಲದ ಸಮುದಾಯದ ಭಾವನೆಗಳಿಗೆ ಎಷ್ಟೇ ಸ್ಪಂದಿಸಿದರೂ ಅವರ ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ಅವರ ಸ್ವತಂತ್ರ ಆಲೋಚನೆಗಳೇ, ವ್ಯಕ್ತಿಗತ ಸೃಷ್ಟಿಗಳೇ. ಸಮುದಾಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಪಂದನ ಪ್ರತಿಸ್ಪಂದನ ರೂಪಿಸಿದ್ದರೂ, ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗಾಗಿಯೇ ರೂಪಿತವಾಗಿದ್ದರೂ ಅವು ಶುದ್ಧಜಾನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯಕೃತಿಗಳಲ್ಲ. ಆದುದರಿಂದ, ಅವು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಆಗಲಾರವು. ಜಾನಪದ ಸತ್ವದಿಂದ ವಚನಗಳೆಲ್ಲ ತುಂಬಿದುದರಿಂದ, ಅವು ಹೊರನೋಟಕ್ಕೆ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದಂತೆ ಕಾಣಿಸುತ್ತವೆ. ಜನಸಾಮಾನ್ಯರನ್ನು ತೀವ್ರವೇ ಸ್ಪಂದಿಸುವ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಿವಿಧ ಪರಿಕರಗಳಲ್ಲಿ ವಚನಕಾರರಿಗೆ ಆತ್ಮವಿಶ್ವಾಸವಿತ್ತು. ಆದುದರಿಂದ ಜನಪದರ ಆದರ್ಶ- ನಂಬಿಕೆ, ಆಚರಣೆ- ವಿಧಿ- ವಿಧಾನ, ಕಲೆ-ಭಾಷೆ-ಛಂದಸ್ಸು ಮೊದಲಾದವುಗಳನ್ನು ಶರಣರು ಬಳಸಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ತುಡಿತ- ಮಿಡಿತಗಳನ್ನು ವಚನಮಾಧ್ಯಮದ ಮೂಲಕ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ತಿಳಿಸುವ ಅದ್ಭುತ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಕೈಕೊಂಡರು. ಈ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ

ಶರಣರು ಜನತಾಂತ್ರ್ ದೃಷ್ಟಿಯುಳ್ಳ ಜನಪ್ರಿಯ ಜನತಾ ಕವಿಗಳು. ವಚನಕಾರರಿಗೂ ಜನಪದ ಕವಿಗಳಿಗೂ ಸಾಕಷ್ಟು ಭಿನ್ನತೆಯಿದೆ. ಜನಪದರದು ಸಾಮೂಹಿಕ ಸಾಹಿತ್ಯ, ವಚನಕಾರರದು ಸ್ವತಂತ್ರ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯ ಪರಂಪರೆಯ ಪ್ರಭಾವಕ್ಕೊಳಗಾದುದು. ವಚನಸಾಹಿತ್ಯ ತನ್ನ ಕಾಲದ ಪರಿಸರದ ತುರ್ತಿನ ಅನಿವಾರ್ಯ ಅಂಗವಾಗಿ ಸೃಷ್ಟಿಗೊಂಡಂಥದು. ಸಮಕಾಲೀನ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಮೂಡಿಬಂದು ಪರಂಪರೆಯನ್ನು ಪರಿಷ್ಕರಿಸಿದುದು. ಹಾಗಾಗಿ ಇತರರು ತಾವು ಕಾವ್ಯಕೃತಿಗಳಿಗೆ ಜಾನಪದವನ್ನು ಬಳಸಿಕೊಂಡಂತೆ ಶರಣರೂ ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ, ಇತರರಿಗಿಂತ ತುಂಬ ಸಮರ್ಥವಾಗಿ ಜಾನಪದದ ಎಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯತೆಗಳನ್ನೂ ದುಡಿಸಿಕೊಂಡವರು ಶರಣರು. ಜಾನಪದದ ಎಲ್ಲ ಮುಖಗಳನ್ನು ಸಮಗ್ರ ವಚನಗಳಿಗೆ ಬಳಸಿಕೊಂಡು, ಶರಣರಷ್ಟು ಯಶಸ್ವಿಸಾಹಿತ್ಯ ಸೃಷ್ಟಿಮಾಡಿದವರು ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯದಲ್ಲಿ ವಿರಳ. ಜಾನಪದದ ಆಳವಾದ ಹಿನ್ನೆಲೆಯಿರುವ ವಚನಕಾರರ ವಚನಗಳು ಜಾನಪದೀಯ ಮಂತ್ರ-ಬಿಂಡಗಳಿಂದ ಮೈದುಂಬಿಕೊಂಡುದರಿಂದ ಸಹಜವಾಗಿ, ವಚನಗಳೆಂದರೆ, ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವೇ ಎನ್ನುವ ಭಾವನೆ ಮೂಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ, ವಚನಕಾರರು ಶಿಷ್ಟಕವಿಗಳು, ಅವರ ಸಾಹಿತ್ಯ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ. ಕಾರಣ, ಶಿಷ್ಟಕವಿ ಅಥವಾ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಎಷ್ಟೇ ಆಶ್ರಯಿಸಿದರೂ, ಅವನು ಜನಪದ ಕವಿಯಲ್ಲ, ಅದು ಜನಪದ ಸಾಹಿತ್ಯವಲ್ಲ ಎಂಬುದನ್ನು ಗಮನಿಸಬೇಕು.

○

ಸಾವಿರಾರು ವರ್ಷಗಳ ಕನ್ನಡ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದಾಗ ಕೂಡ ನಮ್ಮ ಜಾನಪದದ ವಿವಿಧ ಮುಖಗಳು ಇದರಲ್ಲಿ ಅಂತರ್ಗತವಾಗಿರುವುದನ್ನು ಮತ್ತು ಅದಕ್ಕೆ ಒಂದು ಜೀವಶಕ್ತಿಯನ್ನು ಓದಗಿಸಿರುವುದನ್ನು ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ. ಪಂಪ, ರನ್ನ, ನಾಗವರ್ಮ, ನಯಸೇನ, ಬಂಧುವರ್ಮ, ಶಿವಕೋಟ್ಯಾಚಾರ್ಯ, ಬ್ರಹ್ಮಶಿವ, ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲಾ ಪ್ರಾಚೀನ ಕವಿಗಳಲ್ಲಿ ವಚನ ಕೀರ್ತನೆ ರಗಳೆಗಳಲ್ಲಿ; ಕುಮಾರವ್ಯಾಸ, ಲಕ್ಷ್ಮೀಶ, ಸರ್ವಜ್ಞ; ಆಧುನಿಕ ಕತೆ, ಕಾದಂಬರಿ, ನಾಟಕ, ಕವಿತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದಲ್ಲ ಒಂದು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಈ ಜಾನಪದ ಅಂಶಗಳು ಜೀವಸತ್ತ್ವಗಳಾಗಿರುವುದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪರಿಶೀಲನೆಯಿಂದ ಗುರುತಿಸಬಹುದಾಗಿದೆ.

ಸಾಹಿತ್ಯ ಹಿಡಿ ಮಂದಿಗಲ್ಲ, ಬಹುಮಂದಿಗೆ ಮತ್ತು ಬಹುಮಂದಿಯ ಜೀವನ ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಎಂಬ ಪ್ರಧಾನ ಕಾಳಜಿಯನ್ನು ವಚನಕಾರರು ಅನನ್ಯವಾಗಿ ತಮ್ಮ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ಪುನರವತಾರ ಮಾಡಿಸಿದ ಕಾರಣದಿಂದಾಗಿ ಸಹಜವಾಗಿ ವಚನ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಅದರ ಜಾಡನ್ನೇ ಹಿಡಿದ ರಗಳೆ, ತ್ರಿಪದಿ ಸಾಹಿತ್ಯಗಳು ತಮ್ಮ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಕೇಂದ್ರ ನೆಲೆಗಳನ್ನಾಗಿ ಜನರ ಭಾಷೆ, ಅನುಭವ ಮತ್ತು ಆಶಯಗಳನ್ನು ಆಶ್ರಯಿಸಿದವು. ಹಾಗೆಯೇ ರಾಜರನ್ನು ರಾಜಾಸ್ಥಾನವನ್ನು ಧಿಕ್ಕರಿಸಿ ಉದ್ದೇಶಪೂರ್ವಕವಾಗಿ ಜನದೇಡೆ ಕಣ್ಣು ತೆರೆದ ಕವಿಗಳು ಪುರಾಣ ಲೋಕಕ್ಕಿಂತ ವಿಶಿಷ್ಟವಾದ ಭಿನ್ನವಾದ ಮತ್ತು ಜೀವಂತವಾದ ಹೊಸ ಅನುಭವ ಲೋಕವನ್ನು ತಮ್ಮದನ್ನಾಗಿ ಮಾಡಿಕೊಂಡರು. ಹೀಗಾಗಿ ಸಾಹಿತ್ಯದ ವಸ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ಭಾಷೆಯಲ್ಲಿ ಛಂದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಪಾತ್ರ ಸೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಅವರಣ ನಿರ್ಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ನಿರೂಪಣೆಯಲ್ಲಿ ಜಾನಪದ ಆಶಯಗಳನ್ನು ಸಹಜವಾಗಿ ತುಂಬಿಕೊಂಡು ಈ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜಡ್ಡು ಕಟ್ಟಿದ ರಾಜಾಸ್ಥಾನ ಸಾಹಿತ್ಯದ ಸಂಕೋಲೆಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆಳೆದು ಜನರ ನಡುವೆ ತಂದವು.

ನಮ್ಮ ಸಾವಿರ ವರ್ಷಕ್ಕೂ ಹೆಚ್ಚುಕಾಲ ಬೆಳೆದು ಬಂದಿರುವ ಕನ್ನಡದ ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಎಷ್ಟು ಮತ್ತು ಹೇಗೆ ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಕಲಾಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಪ್ರಕಟಿಸಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನ ಮಾಡುವುದು ಅತ್ಯಂತ ಫಲಪ್ರದವೆಂದು ಭಾವಿಸಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಕಾಡೆಮಿ 'ಶಿಷ್ಟ ಸಾಹಿತ್ಯ ಮತ್ತು ಜಾನಪದ ಸಂವೇದನೆ' ಎಂಬ ವಿಶಿಷ್ಟ ಮಾಲಿಕೆಯನ್ನು ಆರಂಭಿಸಿ ಪ್ರಾಚೀನ ಸಾಹಿತ್ಯದಿಂದ ಹಿಡಿದು ಇತ್ತೀಚಿನ ಸಾಹಿತ್ಯವನ್ನು ಜಾನಪದೀಯ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ತೌಲನಿಕವಾಗಿ ಅಧ್ಯಯನಕ್ಕೆ ಒಳಪಡಿಸುವ ಪ್ರಯತ್ನವೊಂದನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿದೆ. ಅದರ ಫಲವೇ ಈಗ ಬೆಳಕು ಕಾಣುತ್ತಿರುವ ಹನ್ನೆರಡು ಪುಸ್ತಕಗಳು.